

ПРИКАЗ

БОЕРЫК

02.08.2018

Казан ш.

№ 396-осн

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының 2013 елның 22 октябрәндәге 571/28-осн номерлы боерыгы белән расланган Саба урманчылыгы урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертү турында

Саба урманчылыгы чикләрендә урманнарны тәртипкә китерү барышында ачыкланган урманнарның структурасы һәм торышы үзгәрүгә бәйлә рәвештә, Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгының 2017 елның 27 февралендәге 72 номерлы боерыгы белән расланган Урман хужалыгы регламентлары составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдә булу чорлары һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибенәң 16 пунктының 1 пунктчасы нигезендә боерык бирәм:

1. Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының 2013 елның 22 октябрәндәге 571/28-осн номерлы боерыгы белән расланган Саба урманчылыгы урман хужалыгы регламентына, кушымтада бирелгән яна редакциядә бәян итеп, үзгәрешләр кертергә.

2. Юридик бүлеккә әлегә боерыкны дәүләт теркәвенә алу һәм Татарстан Республикасы Хокукый мәгълүматының рәсми сайтында (PRAVO.TATARSTAN.RU) рәсми рәвештә бастырып чыгару өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жибәрергә.

3. Мәгълүмат технологияләрен үстерү секторына әлегә боерыкның теркәүгә алынуын һәм бастырып чыгарылуын техник яктан тәмин итәргә.

4. Финанслар, бухгалтерия исәбенә алу һәм тикшереп торыу бүлегенә әлегә боерыкның татар теленә тәржемә ителүенә бәйлә чыгымнарның финанслануын тәмин итәргә.

5. Бу Боерык үтәлешен контрольдә тотуны министрның беренче урынбасары Ә.Н.Бәдретдиновка йөкләргә.

Министр

Р.Ә.Кузюров

Татарстан Республикасы

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы

Саба урманчылыгының
УРМАН ХУЖАЛЫГЫ РЕГЛАМЕНТЫ

Казан, 2018 ел.

Эчтәлек

КЕРЕШ	4
Россия Федерациясе закон актлары.....	5
Урман хужалыгы регламентын төзү өчен мәгълүмат базасы.....	16
1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛҮМАТЛАР.....	17
1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама.....	17
1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	37
2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ЧОРЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА НОРМАТИВЛАР	45
2.1. Урманнардан агач материалы эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	45
2.2. Урманнардан чәер эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	90
2.3. Урманнардан агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	90
2.4. Урманнардан азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	105
2.5. Урманнардан ау хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	112
2.6. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	114
2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	121
2.8. Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	122
2.9. Урманнардан урман плантацияләре ясау һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	133
2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	133
2.11. Урманнардан урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	134
2.12. Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	136
2.13. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	139
2.14. Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	141
2.15. Урманнардан агач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	151
2.16. Урманнардан дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	152
2.17. Урманнарны саклауга, яклауга һәм янадан үстерүгә карата таләпләр	153

2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре.....	259
3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУДА ЧИКЛӘМӘЛӘР	260
3.1. Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре буенча чикләмәләр	260
3.2. Махсус якланучы урман кишәрлеге төрләре буенча чикләмәләр.....	261
3.3. Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләмәләр	264

КЕРЕШ

Әлеге урман хужалыгы регламенты – Саба урманчылыгы урманнарыннан файдалану, аларны саклау, яклау һәм янадан торгызу өчен нигез булып тора.

Регламентны эшләүчеләр:

«Поволжский леспроект» «Рослесинфорг» ФДУП филиалының Казан экспедициясе, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2008 елның 18 февралендәге № 64 дәүләт контракты).

Үзгәрешләр керткән оешмалар турында белешмәләр:

«Рослесинфорг» ФДУП Казан филиалы, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2010 елның 29 октябрәндәге № 441 дәүләт контракты).

«Ульяновсклеспроект» жаваплылыгы чикләнгән жәмгыяте, Ульянов ш., Орлов ур., 21а (2012 елның 25 декабрәндәге № 815 дәүләт контракты).

2017 елда Саба урманчылыгы урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертү өчен Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының урман хужалыгы регламентларына үзгәрешләр кертү буенча 2017 елның 23 октябрәндәге № 2017.54195 дәүләт контракты нигез булып тора.

Урман хужалыгы регламенты Россия Федерациясе Урман кодексының 87 ст. 7 өлеше, Россия Федерациясе ТРЭМның «Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдә булу чорларын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында» 2017 елның 27 февралендәге 72 номерлы боерыгы нигезендә эшләнә.

Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чоры 2019 елның 01 апреленә кадәр.

Урман хужалыгы регламенты урманчылыкның территориясенә, урман үсү шартларына карата кулланылучы урманнарны комплекслы үзләштерү нормативлары һәм параметрлары жыелмасын үз эченә ала һәм урман кишәрлекләренә хокукый тәртибен билгели.

Урман хужалыгы регламенты урманчылык чикләрендә урманнардан файдалануны, аларны саклауны, яклауны, янадан үстерүне гамәлгә ашыручы гражданныр һәм юридик затлар тарафыннан мәжбүри үтәлгә тиеш (РФ УК 87 ст. 6 өл.).

Урманчылык чикләрендә урнашкан урманнарда карата урман хужалыгы регламентында РФ УК 87 статьясының 5 өлеше нигезендә түбәндәгеләр билгеләнә:

1) урманнардан рөхсәтле файдалануның РФ УК 25 статьясы нигезендә билгеләнә торган төрләре;

2) кисентеләрнең яше, тотылачак диләнке, урманнардан файдалану чорлары һәм алардан рөхсәтле файдалануның башка параметрлары;

3) РФ УК 27 статьясы нигезендә урманнардан файдалануны чикләү;

4) урманнарны саклауга, яклауга, янадан үстерүгә карата таләпләр.

Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чорына файдалану төрләре буенча урманнардан ел саен мөмкин булганча файдалану күләмнәре билгеләнгәндә, алар түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

5) кеше сәламәтлеген кайгырту максатларында, урманның әйләнә-тирәлек хасил итү, су саклау, яклау, санитария-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

6) жәмгыятьнең урманнарға һәм урман ресурсларына булган ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен урманнардан күп максатларда, нәтижәле итеп, өзлексез, аларны киметмичә файдалану;

7) урманнарны яңадан үстерү, аларның токым составын һәм сыйфатын яхшырту, уныш бирүчәнлеген арттыру, аларны саклауны һәм яклауны көчәйтү;

8) урман фонды жирләреннән нәтижәле файдалану;

9) бердәм техник сәясәт нигезендә урман хужалыгы алып баруның нәтижәлелеген арттыру, фән, техника һәм алдынгы тәҗрибә казанышларын куллану;

10) биологик төрлелекне, тарихи-мәдәни һәм табигый мирас объектларын саклау.

Түбәндә урман хужалыгы регламентын төзегәндә нигез итеп алынган норматив-хокукий, норматив-техник, методик закон документларының исемлеге китерелә:

Россия Федерациясе закон актлары

Россия Федерациясе Урман кодексы (алга таба – РФ УК),

Россия Федерациясе Су кодексы (алга таба – РФ СК),

Россия Федерациясе Жир кодексы (алга таба – РФ ЖК),

Россия Федерациясе Гражданлык кодексы (алга таба – РФ ГК),

«Жир асты байлыктары турында» 1992 елның 21 февралендәге № 2395-1 Россия Федерациясе законы (алга таба – «Жир асты байлыктары турында» РФ законы).

«Янғын куркынычсызлыгы турында» 1994 елның 21 декабрендәге № 69-ФЗ федераль закон (алга таба – «Янғын куркынычсызлыгы турында» ФЗ).

«Махсус сакланучы табигый территорияләр турында» 1995 елның 14 мартындагы № 33-ФЗ федераль закон (алга таба – № 33-ФЗ федераль закон).

«Хайваннар дөнъясы турында» 1995 елның 24 апрелендәге № 52-ФЗ федераль закон (алга таба – № 52-ФЗ федераль закон).

«Геодезия, картография һәм киңлек мәгълүматлары турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2015 елның 30 декабрендәге № 431-ФЗ федераль закон (алга таба – № 431-ФЗ федераль закон).

«Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән куркынычсыз эш итү турында» 1997 елның 19 июлендәге № 109-ФЗ федераль закон (алга таба – № 109-ФЗ федераль закон).

«Намус иреге турында һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрендәге № 125-ФЗ федераль закон (алга таба – № 125-ФЗ федераль закон).

«Күчемсез мөлкәтнең дәүләт кадастры турында» 2007 елның 24 июлендәге № 221-ФЗ федераль закон (алга таба – № 221-ФЗ федераль закон).

«Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында» 1999 елның 31 мартындагы № 69-ФЗ федераль закон (алга таба – № 69-ФЗ федераль закон).

«Жир корылышы турында» 2001 елның 18 июнендәге № 78-ФЗ федераль закон (алга таба – № 78-ФЗ федераль закон).

«Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы № 7-ФЗ федераль закон (алга таба – № 7-ФЗ федераль закон).

«Электр энергетикасы турында» 2003 елның 26 мартындагы № 35-ФЗ федераль закон (алга таба – № 35-ФЗ федераль закон).

«Элемтә турында» 2003 елның 07 июлендәге № 126-ФЗ федераль закон (алга таба – № 126-ФЗ федераль закон).

“Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында” 2006 елның 04 декабрдәге № 201-ФЗ федераль закон (алга таба – № 201-ФЗ федераль закон).

«Орлыкчылык турында» 1997 елның 17 декабрдәге № 149-ФЗ федераль закон (№ 149-ФЗ федераль закон).

«Ау һәм аучылык ресурсларын саклау һәм Россия Федерациясенен аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2009 елның 24 июлендәге № 209-ФЗ федераль закон (алга таба – № 209-ФЗ федераль закон).

«Үсемлекләр карантини турында» 2014 елның 21 июлендәге № 206-ФЗ федераль закон (алга таба – № 206-ФЗ федераль закон).

Урман кодексында каралган хокукый мөнәсәбәтләрне жайга салучы норматив хокукый актлар (2018 елның 01 гыйнварына карата).

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
Россия Федерациясе Хөкүмәте актлары		
91 ст. 7 өл.	Дәүләт реестрыннан өзәмтәләр биргән өчен түләү.	«Дәүләт урман реестрыннан өзәмтәләр биргән өчен түләү күләме һәм аны алу тәртибе турында» 03.03.2007 ел, № 138 РФ Хөкүмәте карары
100 ст. 2 өл., 81 ст. 38 п.	Урман кишәрлекләренә һәм урманнардан файдаланганда барлыкка килә торган мөлкәт хокукларына китерелгән зыянны түләү. Урман законнары бозылу нәтижәсендә урманнарға китерелгән зыянның күләмен исәпләү таксаларын һәм методикаларын раслау	РФ Хөкүмәтенен «Урман законнары бозылу нәтижәсендә урманнарға китерелгән зыян күләмен исәпләп чыгару турында» 2007 елның 08 маендагы № 273 карары
<u>96 ст.;</u> <u>81 ст. 36 п.</u>	Федераль дәүләт урман күзәтчелеге (урман сагы), аны гамәлгә ашыру тәртибе	«Федераль дәүләт урман күзәтчелеген (урман сагын) гамәлгә ашыру турында нигезләмә раслау турында» 22.06.2007 ел, № 394 РФ Хөкүмәте карары
50 ст. 3 өл.	Зат, затлар төркеме тарафыннан әзерләнергә	«Зат, затлар төркеме тарафыннан әзерләнергә тиешле максимал үзагач күләмен билгеләү

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
	тиешле агач материалының максималь күләмен билгеләү	турында» 22.06.2007 ел, № 395 РФ Хөкүмәте карары
73 ст. 4 өл.; 81 ст. 27 п.	Федераль мөлкәттәге урман ресурслары берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеген арендау өчен урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары билгеләү	РФ Хөкүмәтенен «Урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм федераль мөлкәттәге урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында» 2007 елның 22 маендагы № 310 карары
44 ст.	Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану.	«Су объекттын файдалануга тапшыру турында карар эзерләү һәм кабул итү тәртибе турында» 30.12.2006 ел, № 844 РФ Хөкүмәте карары.
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	«Россия Федерациясе элементә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрен раслау турында» 09.06.1995 ел, № 578 РФ Хөкүмәте карары
76 ст. 3 өл. 81 ст. 30 п.	Урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре буенча түләү. Федераль мөлкәттәге жирләрдә эзерләнә торган агач материалы күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары билгеләү.	«Урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм федераль милектә булган урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында» 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте карары
16 ст. 3 өл., 60.3 ст.; 81 ст. 17 п.	Урманнарда санитар куркынычсызлык. Урман утыртмаларын кисү тәртибе	РФ Хөкүмәтенен «Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре турында» 2007 елның 20 маендагы № 607 карары
16 ст. 3 өл., 53 ст. 3 өл. 81 ст. 16 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	«Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен раслау турында» 30.06.2007 ел, № 417 РФ Хөкүмәте карары; «Урманнарны янғынга каршы кору чаралары хакында» 16.04.2011 ел, № 281 РФ Хөкүмәте карары; РФ Хөкүмәтенен «Урман янғынлары аркасында урманнарда барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен федераль башкарма хакимият органнары көчләрен һәм чараларын жәлеп итү турында» 2017 елның 2 декабрдәге № 1464 карары;

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
		«Урман янгыннары нәтижәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләр турында» 17.05.2011 ел, № 376 РФ Хөкүмәте карары; «Урман янгыннарын сүндерү планын һәм аның рәвешен эшләү һәм раслау кагыйдәләрен раслау турында» 17.05.2011 ел, № 377 РФ Хөкүмәте карары; «Урманнарда һәм урман янгыннарында янгын куркынычы турындагы мәгълүматларның дәрәҗәләгән контрольдә тоту кагыйдәләрен раслау турында» 18.08.2011 ел, № 687 РФ Хөкүмәте карары
22 ст. 3 өл.	Урманнарны үзләштерү өлкәсендә инвестиция эшчәнлеге. Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары исемлеген эзерләү һәм раслау.	РФ Хөкүмәтенен «Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары турында» 2007 елның 30 июнендәге № 419 карары
6 ст.	Урманнар урнашкан жирләр.	«Урман фонды жирләрен бүтән (башка) категория жирләренә күчерү турында документлар составы һәм аларны эзерләү тәртибе турында» 28.01.2006 ел, № 48 РФ Хөкүмәте карары
105 ст. 7 өл.	Урман-парк зоналарының, яшел зоналарның вазыйфай зоналары.	«Урман-парк зоналарының вазыйфай зоналарын, урман-парк зоналарының, яшел зоналарның мәйданын һәм чикләрен билгеләү турында нигезләмә раслау турында» 14.12.2009 ел, №1007 РФ Хөкүмәте карары
13 ст.	Урман инфраструктурасы	РФ Хөкүмәтенен «Яклаучы урманнар, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген раслау турында» 2012 елның 17 июлендәге №1283-р боерыгы
21 ст.	Урман инфраструктурасына бәйле булмаган объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү.	РФ Хөкүмәтенен «Яклаучы урманнар, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектлар исемлеген раслау турында» 2013 елның 27 маендагы 849-р номерлы боерыгы
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	РФ Хөкүмәтенен «Электр челтәрләре хужалыгы объектларының саклык зоналарын һәм мондый зоналар чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләреннән файдалануның

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинде каралган	Норматив актлар
1	2	3
		махсус шартларын билгеләү тәртибе турында» 2009 елның 24 февралендәге № 160 карары
105 ст. 7 өл.	Урман утыртмаларын сату-алу турында типик шартнамә.	РФ Хөкүмәтенен «Урман утыртмаларын сату-алунуң типик шартнамәсе турында» 2015 елның 31 октябрэндәге № 1178 карары
105 ст. 7 өл.	Урман кишәрлегенен типик аренда шартнамәсе.	РФ Хөкүмәтенен «Урман кишәрлеге арендау буенча типик шартнамәсе турында» 2015 елның 21 сентябрэндәге № 1003 карары
Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгы (алга таба – РРЭМ) норматив актлары		
62 ст. 3 өл.; 81 ст. 21 п.	Урман торгызу. Урман торгызу кагыйдәләре.	«Урман торгызу кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 29 июнендәге № 375 боерык
60.15 ст.	Сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләре	«Россия Федерациясе Кызыл китабына яисә РФ субъектлары кызыл китапларына кертелгән, сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 29 маендагы № 264 боерык
16 ст. 3 өл., 64 ст. 3 өл.; 81 ст. 23 п.	Урманнарны тәрбия кылу. Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	РФ ТРЭМның «Урманнарны тәрбияләү кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 22 ноябрэндәге № 626 боерыгы
103 ст. 6 өл. 81 ст. 40 п.	Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү үзенчәлекләре.	«Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 16.07.2007 ел, №181 боерык
53.1 ст.	Урман янгыннарын кисәтү.	«Урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары төрләрен, урманнардан файдаланучы затларның әлеге чаралар белән тәмин ителү нормативларын, урманнардан файдаланганда булырга тиешле урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары нормаларын раслау турында» 2014 елның 28 мартындагы № 161 боерык
53.2 ст.	Урманнарда янгын чыгу куркынычын һәм урман янгыннарын мониторинглау.	«Урманнарда янгын куркынычын һәм урман янгыннарын күзәтүне гамәлгә ашыру тәртибен раслау турында» 2014 елның 23 июнендәге № 276 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинде каралган	Норматив актлар
1	2	3
15 ст. 3 өл.	Урман үсә торган зоналар һәм урманлы районнар.	«Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 бoерык
87 ст. 7 өл. 81 ст. 34 п.	Урман хужалыгы регламентларының составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдә булу вакыты һәм аларга үзгәрешләр керту тәртибе.	«Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдә булу чорларын һәм аларга үзгәрешләр керту тәртибен раслау турында» 2017 елның 27 февралендәге № 72 бoерык
60.5 ст.	Урман патологиясе буенча дөүлэт мониторингы.	«Урман патологиясе буенча дөүлэт мониторингын гамәлгә ашыру тәртибен раслау турында» 2017 елның 05 апрелендәге № 156 бoерык
60.7 ст.	Зарарлы организмнар таралуны кисәтү.	«Зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча чараларны гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 12 сентябрэндәге № 470 бoерык
60.6 ст. 4 өл.	Урман патологиясе буенча тикшеренүләр. Урман патологиясе буенча тикшеренүләргә уздыру тәртибе.	«Урман патологиясе буенча тикшеренүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе буенча тикшеренү актының формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрэндәге № 480 бoерык
16.1 ст. 4 өл., 29 ст. 9 өл. 81 ст. 4 п.	Диләнке эшләр. Агач материалы эзерләү. Агач материалы эзерләү кагыйдәләре. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	«Агач материалы эзерләү кагыйдәләрен һәм Россия Федерациясе Урман кодексының 23 статьясында күрсәтелгән урманчылыктарда, урман паркларында агач материалы эзерләү үзәнчәлекләрен раслау турында» 2016 елның 13 сентябрэндәге № 474 бoерык «Диләнке эшләр төрләрен, аларны уздыру тәртибен һәм эзлеклеген, Диләнке эшләренен технологик картасы формасын, Диләнке карау акты формасын һәм Диләнке карау тәртибен раслау турында» 2016 елның 27 июнендәге № 367 бoерык
60.4 ст.	Урман яклау буенча районнарга бүленеш.	«Урман яклау буенча районнарга бүлү тәртибен раслау турында» 2017 елның 09 гыйнварындагы № 1 бoерык
91 ст.	Дөүлэт урман реестры.	«Дөүлэт урман реестрына документлаштырылган мәгълүматлар кертугә һәм аны үзгартүгә нигез булган документлар исемлеген, аларның формаларын һәм аларны эзерләү тәртибен раслау турында» 2013 елның 11 ноябрэндәге № 496 бoерык;

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
		«Дәүләт урман реестрында булган, зарури тәртиптә бирелә торган мәгълүматлар төрләре исемлеген һәм аны биру шартларын раслау турында» 2013 елның 30 октябрэндәге № 464 боерык «Дәүләт урман реестрын алып бару рәвешләрен раслау турында» 2016 елның 06 октябрэндәге № 514 боерык
70.1 ст. 12 өл.	Урман кишәрлекләрен проектлау.	«Урман кишәрлегенә проект документациясе составына һәм аның эчтәлегенә карата таләпләр, аны эзерләү тәртибен раслау турында» 2017 елның 03 февралендәге № 54 боерык
60.13 ст.	Урманнарны радиоактив пычранудан саклау үзенчәлекләре.	«Урманнарның радиоактив пычрану зоналарында профилактика һәм тернәкләндерү чараларын гамәлгә ашыру үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 08 июнендәге № 283 боерык
65 ст. 5 өл.	Урман орлыкчылыгы.	«Урман орлыкчылыгы объектларын төзү һәм аерып чыгару кагыйдәләрен раслау турында» 2015 елның 20 октябрэндәге № 438 боерык; «Урманның төп агач токымнарының урман үсемлекләренә районнарга бүленгән орлыкларын куллану тәртибен раслау турында» 2015 елның 17 сентябрэндәге № 400 боерык
46 ст. 3 өл.; 81 ст. 13 п.	Урманнардан агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану. Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләре.	«Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2014 елның 01 декабрэндәге № 528 боерык
38 ст.	Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану.	«Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 21 июнендәге № 314 боерык
49 ст. 3 өл.; 81 ст. 14 п.	Урманнардан файдалану турында хисап. Урманнардан файдалану турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнардан файдалану турында хисап кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнардан файдалану турында хисап тапшыру формасын һәм тәртибен, шулай ук урманнардан файдалану турында электрон рәвештә хисап формасына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 21 августындагы № 451 боерык
66 ст. 2 өл.,	Урманнарны торгызу һәм	«Урманнарны торгызу һәм урман үрчетү

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинде каралган	Норматив актлар
1	2	3
81 ст. 25 п.	урман үрчетү турында хисап. Урманнардан файдалану һәм урман үрчетү турында хисап тапшыру тәртибе.	турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны торгызу һәм урман үрчетү турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урман торгызу һәм урман үрчетү турында электрон рәвештәге хисап форматына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 21 августындагы № 452 боерык
89 ст.	Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза. Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза тәртибе.	«Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза тәртибен раслау турында» 2016 елның 26 сентябрэндәге № 496 боерык
26 ст. 3 өл. 81 ст. 3 п.	Урман декларациясе. Урман декларациясен тутыру һәм тапшыру тәртибе.	«Урман декларациясе формасын, аны тутыру һәм тапшыру тәртибен, электрон рәвештә урман декларациясе форматына таләпләр раслау турында» 2015 елның 16 гыйнварындагы № 17 боерык
77 ст.; 81 ст. 31 п.	Урман утыртмаларын сату-алу турында шартнамә төзү. Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге жирләрдә урнашкан урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе.	«Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге жирләрдә урнашкан урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында» 2015 елның 28 октябрэндәге № 446 боерык
73.1 ст. 6 өл.; 28 һәм 29 п. 81 ст.	Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен төзү Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе	«Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында» 2015 елның 28 октябрэндәге № 445 боерык
60 ст. 3 өл., 60.11 ст. 3 өл.; 81 ст. 20.1 п.	Урманнарны янгыннардан саклау турында хисап. Урманнарны янгыннардан саклау турында хисап тапшыру тәртибе. Урманнарны яклау турында хисап. Урманнарны яклау турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнарны янгыннардан саклау турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны янгыннардан саклау турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урманнарны янгыннардан саклау турында электрон рәвештә хисап тапшыру форматына карата таләпләр, урманнарны яклау турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны яклау турында хисап формасын һәм аны

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
		тапшыру тәртибен, шулай ук урманнарны яклау турында электрон рәвештә хисап форматына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 09 мартындагы № 78 боерык
60.8 ст. 3 өл.;	Зыянлы организмнарның чыганаclarын юк итү.	«Зыянлы организмнарның чыганаclarын юк итү кагыйдәларен раслау турында» 2016 елның 23 июнендәге № 361 боерык
53.4 ст.	Урман янгыннарын сүндерү.	«Урман янгыннарын сүндерү кагыйдәларен раслау турында» 2014 елның 08 июлендәге № 313 боерык
64.1 ст. 2 өл.	Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү	«Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү тәртибен һәм тиешле акт формасын раслау турында» 2014 елның 01 декабрәндәге № 529 боерык
Федераль урман хужалыгы агентлыгы (алга таба – Рослесхоз) норматив актлары		
88 ст. 2 өл.,	Урманнарны үзләштерү проекты. Урманнарны үзләштерү проектының составы һәм аны эшләү тәртибе.	«Урманнарны үзләштерү проекты составын һәм аны эшләү тәртибен раслау турында» 29.02.2012 ел, № 69 боерык
104 ст. 2 өл., 105 ст. 8 өл.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләре.	«Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 14.12.2010 ел, № 485 боерык
86 ст. 5 өл.	Россия Федерациясе субъектының урман планы. Россия Федерациясе субъектының урман планы составы һәм аны эзерләү тәртибе.	«Россия Федерациясе субъекты урман планының типик формасын һәм составын, аны эзерләү тәртибен раслау турында» 2011 елның 05 октябрәндәге № 423 боерык
81 ст.	Урманнарны якланганлык категорияләре буенча аеру.	«ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 боерык
15 ст. 4 өл.	Урманнарны районнарга бүлү.	«Кисентеләр яшен билгеләү турында» 2015 елның 09 апреләндәге № 105 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
	Урман утыртмалары кисентелэренен яшьлэре.	
29 ст. 5 өл. 81 ст. 1 п.	Файдалану өчен билгелэнгән дилэнке күләмен исәпләп чыгару тәртибе.	«Файдалану өчен билгелэнгән дилэнке күләмен исәпләп чыгару тәртибен раслау турында» 2011 елның 27 маендагы № 191 боерык
39.1 ст.	Урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү.	«Урманнарда урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 19.07.2011 ел, № 308 боерык
45 ст.	Урманнарда линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	«Урманнарда линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 10.06.2011 ел, № 223 боерык
43 ст.	Урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен файдалану.	«Урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 27.12.2010 ел, № 515 боерык
31 ст.	Чәер эзерләү.	«Чәер эзерләү кагыйдэләрен раслау турында» 24.01.2012 ел, № 23 боерык
32 ст.	Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу.	«Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу турында» 05.12.2011 ел, № 512 боерык
39 ст.	жимешле, жиләкле, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү.	«Урманнарда жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 05.12.2011 ел, № 510 боерык
34 ст.	Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю.	«Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү кагыйдэләрен раслау турында» 05.12.2011 ел, № 511 боерык
40 ст.	Урманнарда фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану.	«Урманнарда фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 2011 елның 23 декабрдагы № 548 боерык
41 ст.	Урманнарда рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану.	«Урманнарда рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 21.02.2012 ел, № 62 боерык
63 ст. 2 өл., 81 ст. 22 п.	Урман үрчетү.	«Урман үрчетү кагыйдэләрен раслау турында» 10.01.2012 ел, № 1 боерык
29 ст. 6 өл. 81 ст. 2 п.	Агач материалы эзерләү. Үзагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре	«Үзагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токымнары) исемлеген раслау турында» 05.12.2011 ел, № 513 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
	(токимнары) исемлеге	
53 ст. 4 өл.; 53.1 ст.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы. Урман янғыннарын кисәтү.	«Урманнарны янғынга каршы кору нормативларын раслау турында» 27.04.2012 ел, № 174 бoерык «Урманнарның табигый янғын куркынычы классификациясен һәм, һава торышына карап, урманнарда табигый янғын куркынычы классификациясен раслау турында» 05.07.2011 ел, № 287 бoерык
67 ст.; 68 ст.	Урманнарны тәртипкә китерү турында гомуми нигезләмәләр. Урман корылышының эчтәлеге.	«Урман кору күрсәтмәсен раслау турында» 2011 елның 12 декабрендәге № 516 бoерык
65 ст. 2 өл. 1 п.	Урман орлыкчылыгы. Урман орлыкчылыгы буенча районнарда бүленеш.	«Урман орлыкчылыгы буенча районнарда бүлүнә билгеләү турында» 2015 елның 08 октябрендәге № 353 бoерык
23 ст.	Урманчылыклар һәм урман парклары	«Татарстан Республикасы территориясендә урманчылыклар санын ачыклау һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2008 елның 17 октябрендәге № 320 бoерык
Россия Федерациясе субъекты норматив актлары		
82, 83 ст.	Урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә Россия Федерациясе субъектлары дәүләт һакимияте органнары вәкаләтләре. Урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә Россия Федерациясе дәүләт һакимияте органнарының аерым вәкаләтләрен Россия Федерациясе субъектлары дәүләт һакимияте органнарына тапшыру.	«Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 2008 елның 22 маендагы № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы Законы; Татарстан Республикасы Президентының «Татарстан Республикасы Урман планын раслау турында» 2009 елның 16 мартындагы № ПУ-146 указы; Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «2014-2020 елларга Татарстан Республикасы урман хужалыгын үстерү» дәүләт программасын раслау турында» 2013 елның 30 июлендәге № 531 карары; Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасының төбәк эһәмиятендәге уртак файдаланудагы автомобиль юллары һәм муниципаль берәмлекләр мөлкәтенә тапшырылырга тиешле, уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлеген раслау турында» 2011 елның 26 сентябрендәге № 797 карары

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
		Татарстан Республикасы Тарифлар буенча дәүләт комитетының «Татарстан Республикасында шәхси ихтыяжлар өчен урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе буенча гражданнар өчен түләү ставкалары билгеләү турында» 2017 елның 27 февралендәге № 9-1/нпс карары.

Урман хужалыгы регламентын төзү өчен мәгълүмат базасы

Урман хужалыгы регламентын эшләгәндә түбәндәгеләр файдаланылды:

- 1) законнар, методик һәм норматив документлар нигезендә яшь класслары методы белән башкарылган 2011 елгы урманкору материаллары;
 - 2) урман хужалыгы регламентын эшләү буенча техник киңәшмәләреннән беркетмәләре;
 - 3) жир корылышы материаллары;
 - 4) Татарстан Республикасы урман хужалыгы белән идарә итү органнарының ведомство һәм статистика хисапчылыгы;
 - 5) РФ Юстиция министрлыгында теркәлгән норматив-хокукый актлар.
- Материалларны РФ УК таләпләренә җавап бирә торган торышка китерү өчен түбәндәге эш төрләре башкарылды:
- 6) 2017 елның 01 гыйнварына урманчылык мәйданы билгеләнде;
 - 7) кишәрлек урманчылыклары буенча урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре билгеләнде;
 - 8) эзерлекләр күләме (файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме), өлгергән һәм картайган утыртмаларны сайланма һәм тоташ кисүләрдә урманнардан рөхсәтле файдалану параметрлары һәм чорлары исәпләп чыгарылды;
 - 9) урманнарны тәрбияләгәндә, санитар-савыктыру чараларын үткәргәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган утыртмаларны кискәндә эзерләнгән торган агач материалы күләмнәре исәпләп чыгарылды;
 - 10) урманнардан чәер эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары билгеләнде;
 - 11) агач булмаган урман ресурслары эзерләү өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары;
 - 12) азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре җыеп алу өчен урманнардан рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары билгеләнде.

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛУМАТЛАР

1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама

1.1.1. Урманчылыкның аталышы һәм урнашкан урыны

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының Саба урманчылыгы (алга таба – Урманчылык) Татарстан Республикасының төньяк өлешендә Арча, Балтач, Биектау, Кукмара, Мамадыш, Питрәч, Саба һәм Теләче муниципаль районнары территориясендә урнашкан.

Урманчылык конторасы Лесхоз поселогында (Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгының 275 кв.), иң якын Иштуган тимер юл станциясеннән 22 чакрымда һәм Татарстан Республикасы башкаласы Казан шәһәреннән 120 чакрым ераклыкта урнашкан. Урманчылык территориясенен төньяктан көньякка кадәрге озынлыгы – 65 чм, көнчыгыштан көнбатышка кадәр – 98 чм.

Урманчылыкның почта адресы: 422062, Татарстан Республикасы, Саба районы, Лесхоз п., Кукмара ур., 2 й., корп. А (урманчылык).

E-mail:sab-les@mail.ru.

Телефон: 8(84362) 44-3-06, 44-2-83,

факс: 8(84362) 44-3-03.

1.1.2. Урманчылыкның һәм кишәрлек урманчылыкларының гомуми мәйданы

2017 елның 01 гыйнварына Урманчылыкның гомуми мәйданы 60382 га тәшкит итә. Урманчылык составына 6 кишәрлек урманчылыгы керә:

Курса кишәрлеге урманчылыгы – 6360 га,

Кукмара кишәрлеге урманчылыгы – 4603 га,

Ленин кишәрлеге урманчылыгы – 12346 га,

Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгы – 11997 га,

Сабабаш кишәрлеге урманчылыгы – 12443 га,

Шәмәрдән кишәрлеге урманчылыгы – 12633 га.

1.1.3. Урманчылык территориясенен муниципаль берәмлекләр буенча бүленеше

Урманчылык территориясенен муниципаль берәмлекләр буенча бүленеше 1 таблицада китерелде.

1 таблица.

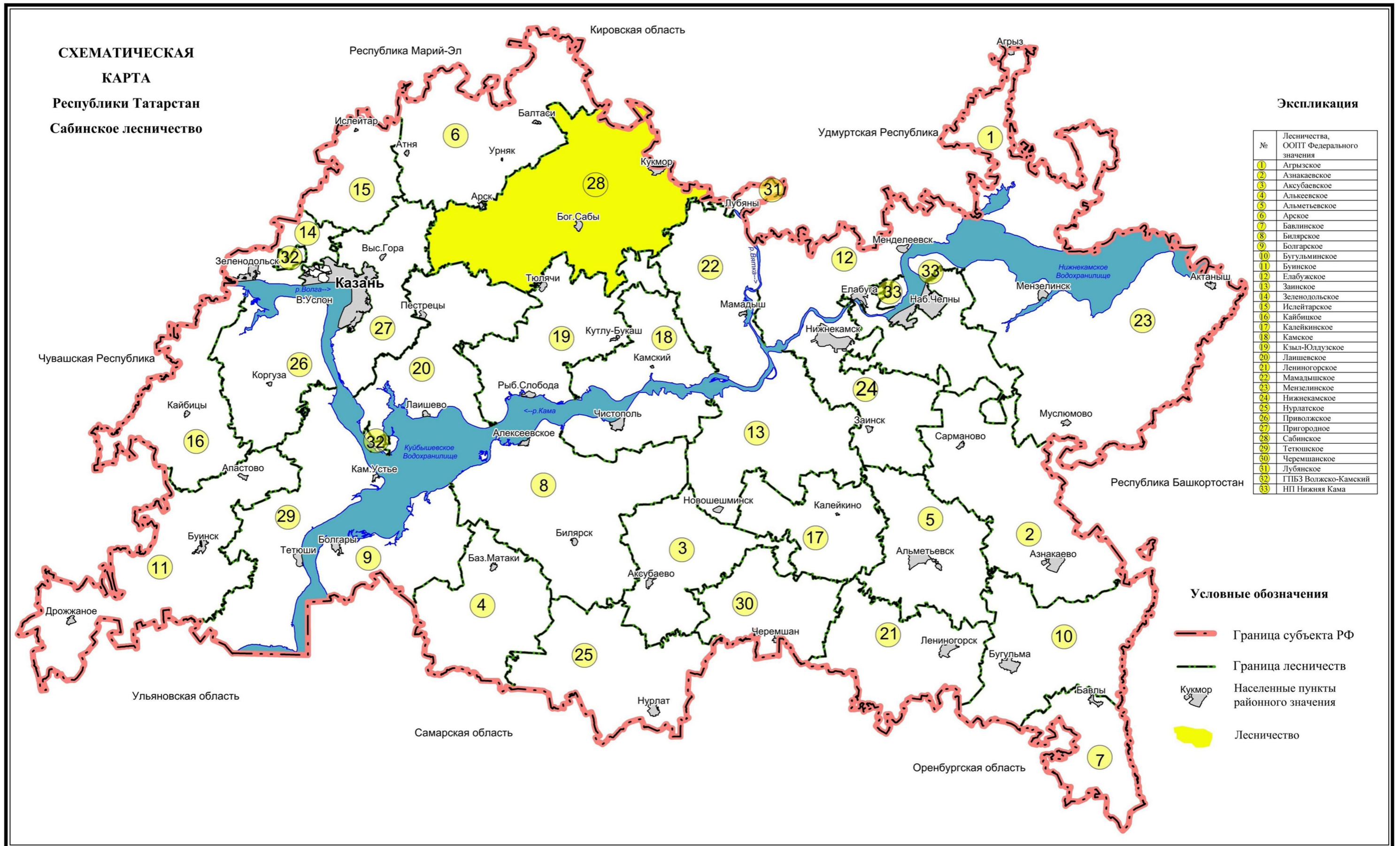
Урманчылык төзелеше

№ п/п	Кишәрлек урманчылыкларының атылышы	Административ район (муниципаль берәмлек)	Гомуми майданы, га
1	2	3	4
1.	Курса	Арча	136
		Саба	6224
Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:			6 364,00
2.	Кукмара	Кукмара	4603
		Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:	
3.	Ленин	Арча	3233
		Биектау	857
		Питрәч	1478
		Теләче	6778
Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:			34 280,00
4.	Мишәбаш	Кукмара	9186
		Мамадыш	576
		Саба	2235
Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:			80 557,00
5.	Сабабаш	Саба	12443
		Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:	
6.	Шәмәрдән	Арча	12
		Балтач	1210
		Кукмара	4183
		Саба	7228
Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе:			198 633,00
Урманчылык буенча барлыгы			60382
7.	шул исәптән районнар буенча:	Арча	3381
		Балтач	1210
		Биектау	857
		Кукмара	17972
		Мамадыш	576
		Саба	28130
		Питрәч	1478
Теләче	6778		

Урманчылыкның урман фонды биләмәләр буларак та, аерым-аерым торучы, төрле зурлыктагы утраучылар буларак та гыйбарәт. Урманчылык төньяк-көнбатышта – Арча урманчылыгы, төньяк-көнчыгышта – Киров өлкәсе, көнбатышта – Шәһәр яны урманчылыгы, көньяк-көнбатышта – Лаеш урманчылыгы, көньякта – Кызыл Йолдыз урманчылыгы һәм көньяк-көнчыгышта Мамадыш урманчылыгы белән чиктәш булып тора.

Урманчылык территориясе бүлеп күрсәтелгән Татарстан Республикасы № 1 карта-схемада күрсәтелде.

№ 1 карта-схема

1.1.4. Урманчылык урманнарының урман үсә торган зоналарга һәм урманлы районнарга бүленеше

РФ ТРЭМның «Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 боерыгы белән расланган урман үсү районнарына бүленеш нигезендә урманчылык территориясә РФ Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районына кертелгән (2 таблица).

2 таблица.

Урманчылык урманнарының урман үсү зоналарына, урманлы районнарга һәм урман яклау зоналарына һәм урман-орлык районнарына бүленеше

№ п/п	Кишәрлек урманчылыкларының атылышы	Урман үсемлекләре зонасы	Урманлы район	Урман яклау районнарына бүленеше	Урман-орлык буенча районнарга бүленеш	Урман кварталлары исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Курса	Ылыслы-киң яфраклы урманнар	РФ Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы	Урман патологиясә буенча уртача куркыныч	Нарат өчен – 2 чыршы – 4, карагач – 3. имән-2.	1-11,129-182, 184-194	6360
2.	Кукмара					1-41,195-199, 307-315,390-400	4603
3.	Ленин					1-145	12346
4.	Мишәбаш					200-208, 210-212, 217-220, 226-229,237-243, 254-260,274-283, 295-306,317-328, 333-340,345-350, 364-374,401-422	11997
5.	Сабабаш					1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294,316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
6.	Шәмәрдән					13-133	12633
Барлығы:							6038

Урманчылык һәм кишәрлек урманчылыклары территориясенең урман үсү зоналарына бүленеше № 2 карта-схемада күрсәтелде.

№ 2 карта-схема

КАРТА - СХЕМА

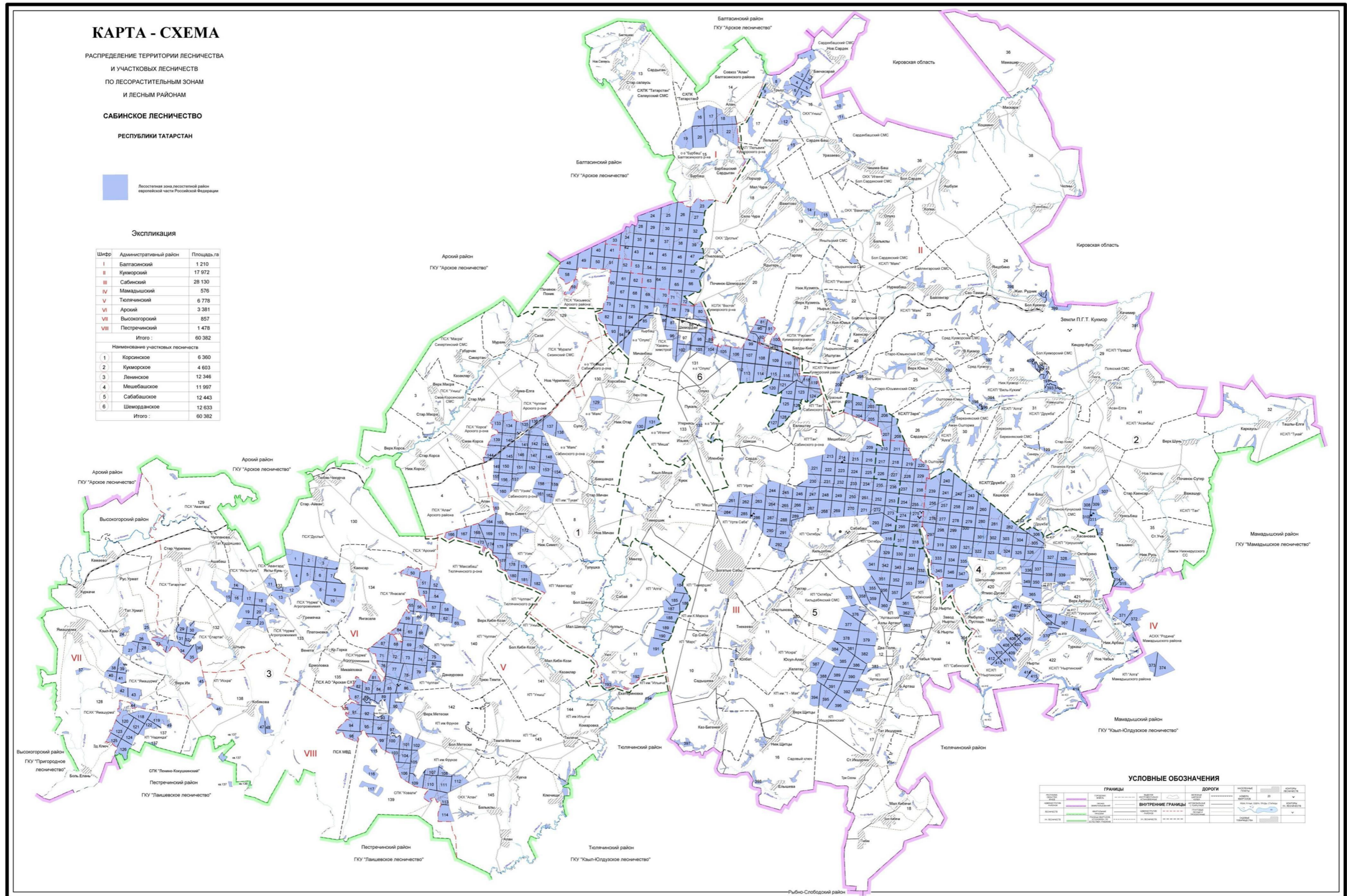
РАСПРЕДЕЛЕНИЕ ТЕРРИТОРИИ ЛЕСНИЧЕСТВА
И УЧАСТКОВ ЛЕСНИЧЕСТВ
ПО ЛЕСОРАСТИТЕЛЬНЫМ ЗОНАМ
И ЛЕСНЫМ РАЙОНАМ

САБИНСКОЕ ЛЕСНИЧЕСТВО
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН

Лесостепная зона лесостепной зоны
европейской части Российской Федерации

Экспликация

Шифр	Административный район	Площадь га
I	Баттаисинский	1 210
II	Куморский	17 972
III	Сабинский	28 130
IV	Мамадыйский	576
V	Тюльчинский	6 778
VI	Арсый	3 381
VII	Высокогорский	857
VIII	Пестречинский	1 478
Итого :		60 382
Наименование участков лесничества		
1	Корсинское	6 360
2	Куморское	4 603
3	Ленинское	12 346
4	Мешевашское	11 997
5	Сабавашское	12 443
6	Шемоданское	12 633
Итого :		60 382

УСЛОВНЫЕ ОБОЗНАЧЕНИЯ

ГРАНИЦЫ		ДОРОГИ	
—	Государственная граница	—	Асфальтовая дорога
—	Административная граница	—	Грунтовая дорога
—	Граница лесничества	—	Тропа
—	Внутренняя граница	—	Пешеходная дорожка
—	Граница участка лесничества	—	Железнодорожная линия
—	Граница населенного пункта	—	Водоем
—	Граница населенного пункта (старая)	—	Водоем (старый)
—	Граница населенного пункта (новая)	—	Водоем (новый)
—	Граница населенного пункта (старая)	—	Водоем (новый)

1.1.5. Урманчылык урманнарының кварталлар яисә аларның өлешләре буенча максатчан билгеләнеше һәм яклаучы урман категорияләре буенча бүленеше, шулай ук яклаучы, эксплуатация һәм резерв урманнарын бүлеп чыгару нигезләре

3 таблица.

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренен номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
Барлыгы урманнар			60382	РФ Урман кодексы, 102 ст. РФ Су кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ Федераль закон, «Татарстан Республикасы территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатацияләү урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 16.06.2010 № 232 Рослесхоз боерыгы, 12.12.2011 № 516 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманкору инструкциясе
Яклаучы урманнар, барлыгы			19028	
Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Курса	квартал өлешләре: 1-3, 6-11, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181	119	
	Кукмара	квартал өлешләре: 14, 15, 32, 36, 40, 41, 198	65	
	Ленин	квартал өлешләре: 3, 8, 11-13, 17, 19, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 122, 126, 129, 130, 133, 134, 143-145	363	
	Мишәбаш	квартал өлешләре: 203-205, 277, 278, 280, 282, 283, 296-303, 318-325, 327, 328, 333, 335, 338, 345, 420, 421	331	
	Сабабаш	квартал өлешләре: 1-6, 10, 11, 13, 14, 17, 18, 270, 332	153	
	Шәмәрдән	квартал өлешләре: 13-15, 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 59, 64, 70, 71, 77, 104, 105, 113, 126, 129-132	243	
Барлыгы			1274	
Табигый һәм бүтән объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнар, барлыгы			3772	
Россия Федерациясе субъектлары милегендә булган, гомуми файдаланудагы	Курса	квартал өлешләре: 1-3,6,9,134-137,139-141,144,145,149	558	СССР ХКС РСФСР МС 14.07.1944 №14537-р күрсәтмәсе; 1959 елның 13 июлендәге 4292-р номерлы күрсәтмәсе; РФ
	Кукмара	квартал өлешләре:	14	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
тимер юллар, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары		32,36,40		Урман кодексы, Рослесхозның «Татарстан Республикасы территориясендәге урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 16.06.2010 № 232 карары ТР Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасының уртак файдаланудагы автомобиль юллары челтәренә ведомство автомобильләрен кабул итүне исәпкә алып, Татарстан Республикасының уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлеген раслау турында» 2003 елның 31 декабрендәге № 702 карары. Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасының төбәк эһәмиятендәге уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлегенә үзгәрешләр кертү турында» 2013 елның 16 августындагы № 567 карары.
	Ленин	квартал өлешләре: 11,13,18,21,81,84-86,90,102,110-113,130,133,135,143,144	343	
	Мишәбаш	квартал өлешләре: 201-208,210,211,217,218,227,228,237,238,255,256,275,276,295-297,305,306,317,318,326,328,336,420	952	
	Сабабаш	квартал өлешләре: 2,4,6,12-14,17,284,293,294,316,332,354,358,375	206	
	Шәмәрдән	кварталлар:88, 92, 99, 101 квартал өлешләре: 13, 23, 57, 66, 72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124	1699	
	Барлыгы		3772	
Кыйммәтле урманнар, барлыгы:			13982	РФ Урман кодексы, 04.12.2006 № 201-ФЗ федераль закон, «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле,
эрозиягә каршы урманнар	Курса	кварталлар: 4, 5, 193 квартал өлешләре: 1-3, 6-11,	323	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
	Кукмара	кварталлар: 37-39, 195-197, 199 квартал өлешләре: 14, 15, 32, 36, 40, 41, 198,	631	эксплуатация урманнарына кергү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы.
	Ленин	кварталлар: 131, 132, 136 квартал өлешләре: 129, 130, 133-135, 143-145,	355	
	Мишәбаш	кварталлар: 364 квартал өлешләре: 283, 420, 421	88	
	Сабабаш	квартал өлешләре: 1-6, 10-14, 17, 18	689	
	Шәмәрдән	кварталлар: 133 квартал өлешләре: 13-15, 129-132,	159	
Барлығы			2245	
далаларда, ярымдала, урман даласы, урман-тундра зоналарында, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар	Курса	кварталлар: 129-131, 184-192, 194	1267	1950 елның 11 августындагы № 12221-р СССР МС боерыгы, 1983 елның 31 августындагы №1453-р РСФСР МС боерыгы «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кергү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Кукмара	кварталлар: 1-13, 16-31, 33-35, 307-315, 390, 392, 393, 395, 397, 400	3725	
	Ленин	кварталлар: 24-49, 115-117, 127, 128, 137-142	2145	
	Мишәбаш	кварталлар: 340, 366-370, 372-374, 401-419, 422	2425	
	Сабабаш	кварталлар: 7-9, 15, 16, 361-363, 380, 397, 398	804	
	Шәмәрдән	кварталлар: 16-22	1065	
	Барлығы			
фәнни яки тарихи әһәмияткә ия урманнар	Курса	–	–	04.12.2006 № 201-ФЗ федераль закон, «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кергү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге №
	Кукмара	кварталлар: 391, 394, 396, 398, 399	168	
	Ленин	–	–	
	Мишәбаш	кварталлар: 371	138	
	Сабабаш	–	–	
	Шәмәрдән	–	–	
	Барлығы			

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
				232 Рослесхоз боерыгы.
Эксплуатацияләнгән урманнар	Курса	кварталлар: 133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182; квартал өлешләре: 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181	4093	РФ Урман кодексы, 2006 елның 04 декабрендәге № 201-ФЗ федераль закон. «СССР Союзы дәүләт фонды урманнарында диләнкеләрне аерып чыгару тәртібе турында һәм 1943 елга диләнке фонды турында» 1943 елның 23 апрелдәге № 430 СССР ХКС карары. «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнәндәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Кукмара	–	–	
	Ленин	кварталлар: 1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61-65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103-109, 114, 118-121, 123-125, квартал өлешләре: 3, 8, 11-13, 17-19, 21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122, 126	9140	
	Мишәбаш	кварталлар: 200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339, 346-350, 365; квартал өлешләре: 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345	8063	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләрнең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
	Сабабаш	кварталлар: 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-269, 271-273, 285-292, 329-331, 341-344, 351-353, 355-357, 359, 360, 376-379, 381-396; квартал өлешләре: 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375	10591	
	Шәмәрдән	кварталлар: 24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65, 67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128; квартал өлешләре: 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126	9467	
	Барлығы		41354	

1.1.6. Урманчылык территориясендә урман фонды жирләрә составыннан урманлы һәм урмансыз жирләрәгә сыйфатлама

4 таблица.

Урманчылык территориясендә урман фондының урманлы һәм урмансыз жирләрәнә сыйфатлама

Жирләрнең категориясе	Урманчылык буенча барлыгы	
	Мәйданы, га	%
1	2	3
Жирләрнең гомуми мәйданы	60382	100,0
Урманлы жирләр – барлыгы	58262	96,5
Урман үсемлекләре каплаган жирләр – барлыгы	56791	94,1
Шул исәптән: урман культуралары	24330	40,3
Урман үсемлекләре капламаган жирләр	1471	2,4
шул исәптән:		
тоташмаган урман культуралары	1263	2,1
урман питомниклары; плантацияләр	77	0,1
табигый аралыклар	–	–
урман торгызу фонды, барлыгы	131	0,2
шул исәптән:		
Көекләр	28	–
кисентеләр	11	–
ачык, ташландык урыннар	92	0,2
Урмансыз жирләр – барлыгы	2120	3,5
шул исәптән:		
сөрүлекләр	33	–
Печән чабу урыннары	232	0,4
Жәйләүләр	551	0,9
Сулар	57	0,1
юллар, ызаннар	529	0,9
утарлар һ.б.	336	0,6
Сазлар	7	–
комнар	–	–
башка төрле жирләр	375	0,6

Урман үсемлекләре белән капланган жирләрнең мәйданы урманчылыкның гомуми мәйданының 94,1%ын тәшкил итә, шул исәптән урман культуралары –

40,3%. Урмансыз жирләр урманчылыкның гомуми мәйданының 3,5%ын алып тора.

1.1.7. Гамәлдәге махсус сакланучы табигый территорияләргә һәм объектларга, аларны оештыру, экологик челтәрләрен үстерү, биотөрлелеген саклау буенча планнарына сыйфатлама

Санап үтелгән территорияләренң (кишәрлекләренң) хокукый режимы РФ УК 103 статьясында билгеләнә. Бу жирләр әйләнештән алынган яки әйләнешендә чикләнгән (РФ ЖК 27 ст.).

Махсус сакланучы табигый территорияләрдә тыела яисә рөхсәт ителә, гамәлгә ашырыла торган конкрет эшчәнлек төрләре, шул исәптән урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау яисә янадан житештерү өлкәсендә, РФ ЖК, РФ УК, «Махсус сакланучы табигый территорияләр турында» 1995 елның 14 мартындагы № 33-ФЗ Федераль закон, шулай ук аларны үтәү өчен чыгарылган Татарстан Республикасы норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

Хужалык алып бару тәртибе аларда түбәндәгеләрне тыя:

табигый процессларга кешенң теләсә нинди йогынтысы тыела торган кишәрлекләрдә урман утыртмалары кисү;

әлеге махсус сакланучы табигый территорияләр чикләрендә билгеләнгән функциональ зоналарның хокукый режимында башкача каралмаса, урман утыртмаларына тоташ кисүләр үткөрү;

жирләренә теләсә нинди файдалану төрләренә аерып чыгару;

теләсә нинди коммуникацияләр салу;

территориядә төзү, чүпләү яисә иске-москы белән тутыру;

терлек куу, йөртү, печән чабу;

файдалы казылмалар табу;

урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы химия препаратларыннан файдалану, шул исәптән фәнни максатларда, биосфера полигоннары территорияләреннән гайре;

автотранспорт кертү һәм туктатып тору;

туристлык тукталышлары ясау, учаклар ягу;

агач булмаган урман ресурсларының түбәндәге үсемлек төрләрен әзерләү һәм жыеп алу: РФ Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән.

жимешле, жиләкле, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү.

Тәрбияви кисүләр һәм башкача кисүләр әлеге территорияләр өчен билгеләнгән режимга туры китереп башкарыла.

Дини эшчәнлек, урман торгызу рөхсәт ителә.

Аучылык, авыл хужалыгын алып бару, фәнни-тикшеренү, мәгариф, рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру, урман плантацияләре утырту, жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, ятмалар эшләп чыгару, сусаклагыч һәм башка төрле су объектларын төзү һәм эксплуатацияләү әлеге территорияләр өчен билгеләнгән тәртип нигезендә чикләнә.

Урманчылык территориясендә махсус сакланучы табигый территорияләр:

4.1 таблица.

№ п/п	МСТТ атамасы	Мәйданы, га	Урнашкан урыны, киш. урманчылыгы, кварталы, бүлемтеге	МСТТ профиле, бүлеп чыгару нигезе	Кыскача сыйфатлама	Урман хужалыгын алып бару режимы
1	2	3	4	5	6	7
Республика әһәмиятендәге дәүләт табигать һәйкәлләре						
1.	Мишәбаш пихталыгы Тһ (Порфирьев пихталыгы)	131,6	Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгы, 371 кв. 1-26 бүлендекләр	Ботаник, ТАССР МС 19.05.1972 № 251 карары, ТР МК 29.12.2005 № 644 карары.	Карбонатлы туфракларда үсә торган нарат-пихта кишәрлеге. Агачлар арасында ареалының көньяк чигендә Себер пихталары өстенлек итә	РФ һәм ТР законнары белән билгеләнгән табигать һәйкәлен саклау режимын үтәү. Тоташ кисүләргә тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләргә рөхсәт ителә.
2.	Кукмара тавы Тһ	91,8	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 24 кв., 25 бүлемтек 37 кв. 1 бүлемтек кв. 399 бүл. 1-7, 8 бүл. бер өлеше, 9,11,12 бүл., 13 бүл. бер өлеше, 14,16,17,18 бүлемтекләр	Ботаник, ТАССР МС карары 24.04.1989 № 167, ТР МК 29.12.2005 № 644 карары	1966 елда Кукмара п. халкы тарафыннан кулдан утыртылган урман биләмәсе. Тауларда нарат культуралары үсә.	РФ һәм ТР законнары белән билгеләнгән табигать һәйкәлен саклау режимын үтәү. Тоташ кисүләргә тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләргә рөхсәт ителә.
Проектлана торган махсус сакланучы территорияләр						
1.	Резервта тотыла торган кишәрлек	141	Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгы, 372 кв. бер өлеше	Ботаник, ТР МК 13.10.2000 № 730 карары	Кәсле-карбонатлы туфракларда үсә торган чыршы-пихта урманнары	Тоташ кисүләргә тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләргә рөхсәт ителә.

№ п/п	МСТТ атамасы	Мәйданы, га	Урнашкан урыны, киш. урманчылыгы, кварталы, бүлемтеге	МСТТ профиле, бүлеп чыгару нигезе	Кыскача сыйфатлама	Урман хужалыгын алып бару режимы
1	2	3	4	5	6	7
2.	Резервта тотылуучы «Камышлы урманы» кишәрлеге	219	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 195-197, 393, 400 кв.	Ботаник, ТР МК 13.10.2000 № 730 карары	Көнъяк тауларда үсә торган имән урманнары кишәрлеге	Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.
3.	Резервта тотыла торган кишәрлек – «Урмантау» урман тавы	36	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 14 кв. 6, 20 бүл.	Ботаник, ТР МК 13.10.2000 № 730 карары	Ареалының төньяк чигендәге уникаль имән урманы	Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.
4.	Резервта тотылуучы кишәрлек – «Салкын чишмә» урманы	40	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 198 кв.	Ботаник, ТР МК 13.10.2000 № 730 карары	Көнъяк тауда чыршы-имән урманнары кишәрлеге	Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.
5.	Резервта тотылуучы кишәрлек – «Кырмыска урманы»	25	Кукмара кишәрлеге урманчылыгы, 24 кв. 12-15 бүл.	Ботаник, ТР МК 13.10.2000 № 730 карары	Чыршы-имән культуралары	Тоташ кисүләр тыела. Һәлак булган һәм зарарланган агачларны кисү максатларында сайланма кисүләр рөхсәт ителә.

Махсус сакланучы табигать территорияләрен саклау һәм карап тоту буенча оештыру һәм техник чараларны үтәү буенча киңәшләр

1. Махсус сакланучы табигать территорияләренең (МСТТ) чикләрен Роскомзем тарафыннан расланган Жирләргә ызан салу буенча күрсәтмәләрдәге таләпләргә туры китереп, жирлектә периметрлы буенча кисәтүле һәм мәгълүматлы тамгалар белән билгеләргә киңәш ителә, М., 1996 ел.

2. Мәгълүмат тамгаларын күрсәтү:

- а) МСТТ төгәл аталышы;
- б) МСТТ мәйданы;
- в) МСТТ урнашу схемасы;

- г) МСТТ территориясендә табигатьтән файдалану режимы;
- д) МСТТ саклау йөкләнгән оешма аталышы һәм координаталары.

3. МСТТ категорияләре һәм аңа тиешле табигатьтән файдалану режимы әлеге территориядә туризм үстерергә мөмкинлек бирсә, туристлар сала торган зыянны локальләштерү максатларында, туризм маршруты салуны максатка ярашлы дип исәплибез, аннан файдалануны оптимальләштерү өчен маркаларга киңәш итәбез.

4. Маршрутны маркалау вариантлары:

- а) агачларның кәүсәләренә төсле полосалар ясау яисә тамгалар төшерү;
- б) пиктограммалы һәм номерлы агач баганалар урнаштыру;
- в) юнәлешне күрсәтә торган уклар ясап, агачларның кәүсәләренә тасма очларын гади төенгә тәйнәү юлы белән беркетелә торган киң алюминий ленталар урнаштыру;

г) принтер аша кәгазь битенә чыгартылган, полимер пленка белән ламинацияләнгән, металл трубага ($d = 25-30$ мм) эретеп ябыштырылган һәм грунтка кадалап куелган баганага аркылы беркетелгән мәгълүматлар урнаштыру.

5. Грунт яхшы дренажланган очракта, сукмакларны махсус урнаштыру таләп ителми, биредә тапталу нәтижәсендә тотрыклы һәм декоратив үсемлекчелек катламы формалаша. Киресе күзәтелгән очракта, сукмактан файдаланганда травматизмны куркынычын киметү өчен, сукмакларны төзекләндерү вариантларын тәкъдим итәбез.

Туристлык маршрутлары буенча жәяүлеләргә сукмакларны төзекләндерү вариантлары:

а) сукмакларда дренаж яисә житәрлек булмаганда гади су үткәрү корылмалары һәм ясалма катламнар кирәк, алар сыйфатында вак таш, мартен шлагы, асбест житештерүдән калган калдыклар һ.б. кулланылырга мөмкин;

б) әгәр маршрут сөзәк тау аша уза икән, ул вакытта аны баскыч белән жиһазларга кирәк, аның ярдәмендә тауның үсемлек катламын тапталудан сакларга, шулай ук маршрутны эксплуатациядә тагын да уңайлырак итәргә мөмкин булачак.

6. Кешеләр күпләп йөри торган МСТТ территориясендә халыкка ял итү өчен махсус жиһазландырылган урыннар оештырырга киңәш ителә.

7. Каты көнкүреш калдыклары туплану проблемасын хәл итү өчен килгән кешеләргә сукмакның һәм тукталышларның чүпләнүен булдырмау чаралары хакында телдән дә, мәгълүмат баганалары рәвешендә хәбәр житкерергә кирәк. Азык-төлек калдыкларын бивак учакларында яндырырга, консерв банкаларын тишәргә, пыяла һәм пластик савытларны үзең белән алып китәргә яисә моның өчен махсус тәмин ителгән савытларга ташларга киңәш ителә, андый савытларның МСТТ территориясендә булуын күздә тотарга кирәк.

8. МСТТ чүпләнүен булдырмау өчен МСТТ территориясеннән тупланган чүп-чарны алып чыгу өчен транспорт бүлеп бирүне һәм чүпнең вакытында чыгарылуын тәмин итәргә кирәк.

9. МСТТ территориясендә аның категориясенә һәм паспортындагы таләпләргә ярашлы рәвештә хужалык эшчәнлегә чикләнә, шулай ук табигать комплексларына һәм үсемлекләр һәм хайваннар дөньясы объектларына, мәдәни-тарихи объектларга зыян сала торган теләсә нинди эшчәнлек тыела.

10. МСТТ территориясе икътисадый һәм социаль үсеш планнарын һәм перспективаларын, жир корылышы, урман корылышы һәм район планировкасын эшлэгәндә зарури тәртиптә исәпкә алына.

11. Әлеге табигать һәйкәленә расланган үрнәктәге паспорт булдырыла, аның бер нөсхәсе МСТТ саклау йөкләмәсе бирелгән оешмада саклана.

12. МСТТ территориясендә хайваннар дөньясы объектларын, сирәк һәм юкка чыга башлаган үсемлек төрләрән һәм уникаль үсемлекчелек бергәлекләрән гамәлдәге РФ законнарына ярашлы рәвештә саклау таләпләре үтәлергә тиеш.

1.1.8 Илкүләм мирас буенча проектлана торган урманнарغا сыйфатлама

Татарстан Республикасы территориясендә сыйфатламалары буенча илкүләм мирас урманнарына кертү өчен тиешле урманнар юк.

1.1.9. Диләнке эшләрән гамәлгә ашырганда сакланырга тиешле биологик күптөрлелек төрләрән һәм буфер зоналары зурлыклары исемлеге

Биологик күптөрлелекне саклау – урман хужалыгы эшчәнлеген алып баруда зарури шарт. Ул яклаучы урманнарда, махсус сакланучы урман кишәрлекләрендә генә түгел, ә диләнке эшләре гамәлгә ашырылганда да тәмин ителергә тиеш.

Урман кишәрлекләрендә кисү эшләре уздырылганда тереклек итү тирәлеге шартлары шактый үзгәрә. Үсеш алуның үзгәргән шартларында, яна шартларга хас булганча, бары тик урман биоценозлары гына яши ала, шуңа күрә тереклек тирәлеген тамырдан үзгәртә торган тоташ кисүләр барышында биотопларны (биоценоз биләгән киңлекләрнең абиотик факторлары буенча беришлеләрәнә карата) максималь саклау мөһим.

Үсемлекләрнең һәм хайваннарның урман төрләре тереклек итә торган шартлар төрлелеген саклау өчен диләнкеләрне аерып чыгарганда һәм таксацияләгәндә әһәмиятле биотоплар (әһәмиятле объектлар) – кисү эшләре кагылмый торган һәм биотөрлелекне саклау өчен әһәмиятле булган, зур булмаган жир кишәрлекләре аерып чыгарыла, ә диләнкеләр эшләнгәндә, – саклана.

Аларның булуы билгеле бер дәрәжәдә табигый жимерелү нәтижеләрән имитацияләргә булыша, киселгән урыннарда урман тирәлеген сакларга һәм торгызырга ярдәм итә. Әлеге объектлар Россия Кызыл китабына һәм/яки төбәкләрдәге Кызыл китапларга кертелгән, сирәк очраучы һәм зәгыйфь тере организм төрләрәнәң потенциалы тереклек итү урыннары булып тора.

Диләнке эшләрән гамәлгә ашырганда сакланырга тиешле биологик күптөрлелек объектларының һәм буфер зоналарының нормативлары һәм параметрлары 20 таблицада чагылдырылды.

1.1.10. Гамәлдәге урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларына, урман инфраструктурасы ясауга бәйле булмаган объектларга, әлеге объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү чараларына территориаль планлаштыру документларында каралган сыйфатлама

1.1.10.1 Урман инфраструктурасы объектлары

Урман инфраструктурасы объектларына урман юллары, урман саклыкханэлэре һәм урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу максатларында төзелә торган башка объектлар керә.

РФ Хөкүмәтенең 2012 елның 17 июлендәге № 1283-р боерыгы нигезендә Яклаучы урманнар, эксплуатацияләнүче урманнар һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеге расланды.

Россия Федерациясе Урман кодексының 13 статьясы нигезендә урман юллары урманнардан теләсә нинди файдалану ысулында, шулай ук урманнарны саклау, яклау һәм торгызу максатларында да төзелергә мөмкин.

4.2 таблицада гамәлдәге урман юлларына сыйфатлама китерелде.

4.2 таблица.

Урман юлларына сыйфатлама

Юлларның төрләре	Юлларның озынлыгы, чм						
	Барлыгы	Урман хужалыгы (типлары буенча)				Агач ташу	Гомуми файдалану
		1	2	3	Жәмгысе		
1	2	3	4	5	6	7	8
Юллар, барлыгы ш.и.:	406	32	106	184	322	7	77
автомобиль:	406	32	106	184	322	7	77
каты түшәмәле	21	7	1	0	8	0	13
грунтлы,	385	25	105	184	314	7	64
шуларның ел дәвамында гамәлдә булганнары	111	16	6	43	65	1	45

Кварталдагы урман ызаннарының озынлыгы – 1019 км.

Урман юлларының гомуми озынлыгы – 406 чм.

Ызандаш жирдән файдаланучылар белән чикләр озынлыгы – 883 чм.

Янгынга каршы чокырлар - 3 чм.

Гамәлдәге урман инфраструктурасы объектлары 155 чакрым озынлыгында агач кисүне һәм квартал ызаннары белән жирдән катнаш файдаланучылар белән берлектәге чикләргә чистартуны һәм 300 данә күләмендә квартал баганаларын урнаштыруны таләп итә.

1.1.10.2. Урман эшкәртү инфраструктурасы объектлары

Урман эшкәртү инфраструктурасы (эзерләнгән агач материалын эшкәртү объектлары, биоэнергетика объектлары һәм башкалар) агач материалы һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен төзелә. Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясы нигезендә яклаучы урманнарда, шулай ук Кодекста һәм бүтән

федераль законнарда каралган очракларда агач эшкертү инфраструктурасы булдыру тыела.

1.1.10.3. Урман инфраструктурасы төзүгә бәйле булмаган объектлар

Урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзшгәртеп кору һәм эксплуатацияләү, шулай ук, шул исәптән гражданның иминлеген тәмин итү һәм РФ УК 21 ст. буенча тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартларны тудыру өчен билгеләнгән саклык зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында, агачларны, куаклыкларны, лианаларны кисү түбәндәге максатларда рөхсәт ителә:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен гамәлгә ашыру;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 3) сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехника корылмаларыннан, дингез портларыннан, дингез терминалларыннан, елга портларыннан, причаллардан файдалану;
- 4) электртапшыру линияләреннән, элемтә линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм башка линияле объектлардан файдалану;
- 5) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкертү;
- 6) рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 7) дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләрне гамәлгә ашыруга бәйле объектлар, тиешле эшләрне башкару вакытлары тәмамланганнан соң, жир асты байлыклары турындагы законнарда туры китереп, консервацияләнергә яисә юкка чыгарылырга тиеш.

Гидротехника корылмалары су турындагы законнарда туры китереп консервацияләнергә яисә юкка чыгарылырга тиеш.

Гражданның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен зарури шартлар тудыру өчен билгеләнгән агачларны, куаклыкларны, лианаларны сайланма һәм тоташ кисүләр рөхсәт ителә, шул исәптән саклык зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында, түбәндәге максатларда:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен гамәлгә ашыру;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 3) сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехника корылмаларыннан, дингез портларыннан, дингез терминалларыннан, елга портларыннан, причаллардан файдалану;
- 4) электртапшыру линияләреннән, элемтә линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм башка линияле объектлардан файдалану;

Яклаучы урманнарда РФ УК 21 ст. 5 өлешендә каралган агачларны, куаклыкларны, лианаларны сайланма һәм тоташ кисүләр урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү Россия Федерациясе законнары нигезендә тыелмаган яки чикләнмәгән очракларда рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү буенча файдаланылган жирләр рекультивацияләнергә тиешле.

Урманчылык территориясендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә булмаган түбәндәге объектлар бар:

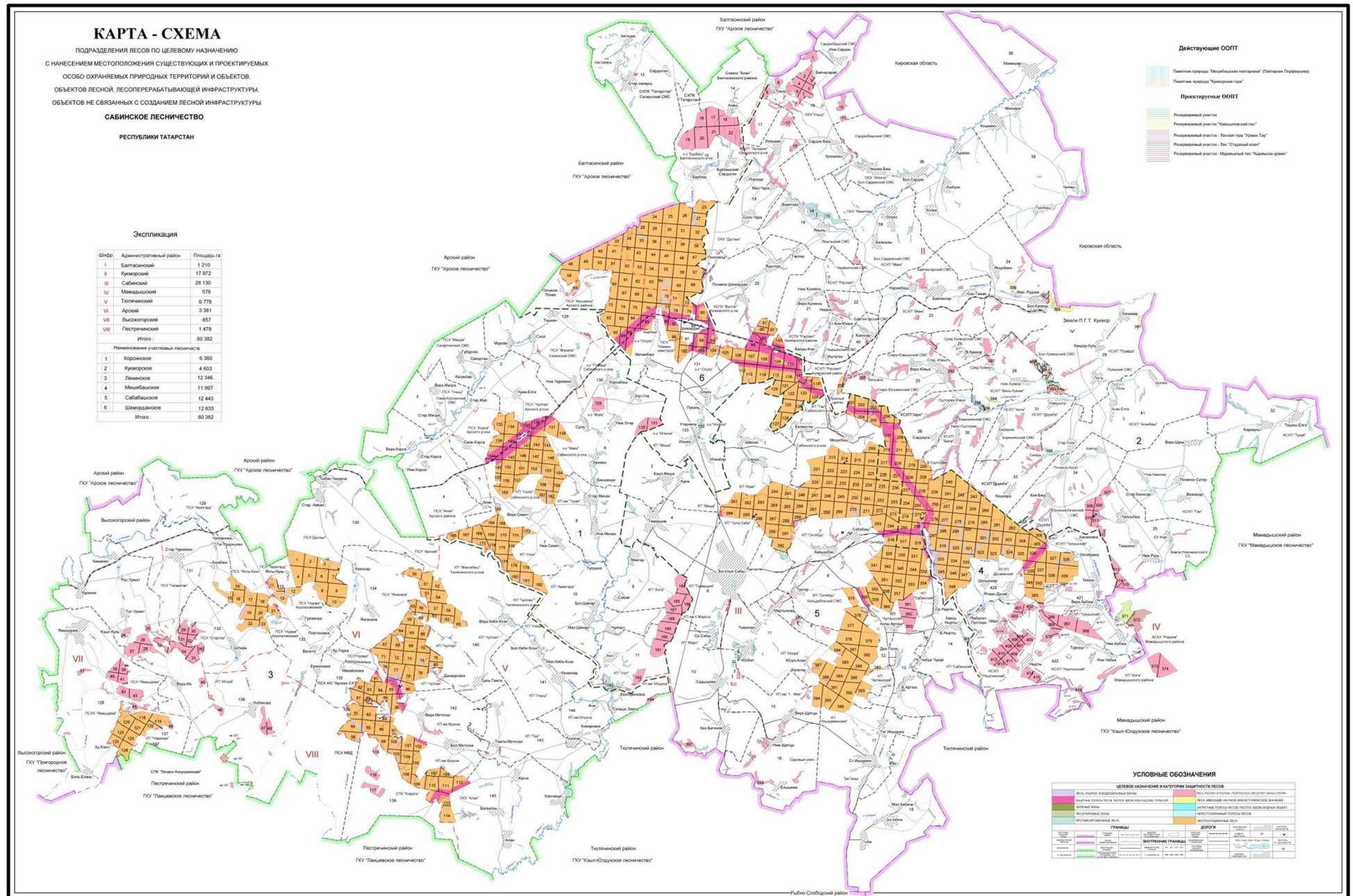
- ЛЭП – 25 чм;
- Газүткәргечләр – 15 чм;
- бүтән трассалар – 15 чм.

Территориаль планлаштыру схемасы буенча урманчылык территориясендә өстәмә объектлар планлаштырылмый. Башка категориягә караган, урманнар урнашкан жирләрдә урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү урманнарның максатчан билгеләнеше буенча башка федераль законнарда каралган очрақларда рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләр РФ ТРЭМның һәм Роскомземның «Жирләрне рекультивацияләү, туфракның уңдырышлы катламын салдыру, саклау һәм нәтижәле файдалану турында төп нигезләмәләр раслау турында» 1995 елның 22 декабрендәге № 525/67 боекыгы нигезендә рекультивацияләнергә тиеш.

Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча, гамәлдәге һәм проектлана торган махсус сакланучы табигать территорияләрен, урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын, урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектларны тамгалап, кварталлар буйлап бүлгәләнеше № 3 карта-схемада күрсәтелде.

№ 3 карта-схема

1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан файдалану гражданның, юридик затлар тарафыннан гамәлгә ашырыла. Шуңа күрә РФ УК 5 ст. чыгып, урман динамикалы рәвештә яңартыла һәм трансформациягә бирелә торган табигый ресурс буларак карала; югарыда аталган статья нигезендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау һәм яңадан үстерү экологик система яки табигый ресурс кебек урман төшенчәсеннән чыгып гамәлгә ашырыла.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре РФ УК 25 статьясында билгеләнгән.

Урманнардан файдалану түбәндәге очракларда мөмкин:

- 1) үзгәртү эшләү;
- 2) чәер эшләү;
- 3) агач булмаган урман ресурсларын эшләү һәм жыеп алу;
- 4) азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эшләү;
- 5) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру;
- 6) авыл-хужалыгын алып бару;
- 7) фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 8) рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 9) урман плантацияләрен утырту һәм аларны эксплуатацияләү;
- 10) жимешле, жыләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү.
- 11) урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү;
- 12) жир асты байлыklarын геологик өйрәнү эшләрен башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 13) сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү;
- 14) линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү;
- 15) үзгәртү һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
- 16) дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру;
- 17) РФ УК 6 статьясының 2 өлеше нигезендә билгеләнгән бүтән төрләре.

Урманчылык территориясендә урманнардан кварталларга бүлеп рөхсәтле файдалану төрләре 5 таблицада күрсәтелде.

Рөхсәтле файдалану төрлөрө

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Кварталларның яки өлешләренең исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Үзагач әзерләү (РФ УК 25,29 ст.)	Курса	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар 1-11,129-182, 184-194	6179
	Кукмара	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	3449
	Ленин	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 1-145	12010
	Мишәбаш	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11247
	Сабабаш	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12073
	Шәмәрдән	Урман үсемлекләре белән капланган кварталлар: 13-133	11832
	Барлығы		56790
Чәер әзерләү (РФ УК 25,31 ст.)	Курса	кварталлар: 133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182; квартал өлешләре: 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181	4093
	Кукмара	–	–
	Ленин	кварталлар: 1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61-65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103-109, 114, 118-121,123-125, квартал өлешләре: 3, 8, 11-13, 17-19,21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122,126	9140
	Мишәбаш	кварталлар: 200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339,346-350, 365; квартал өлешләре: 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345	8063
Сабабаш	кварталлар: 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-269, 271-273, 285-292, 329-331, 341-344, 351- 353, 355.	10591	

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Кишәрлек урманчылыгы- ның атылышы	Кварталларның яки өлешләренен исемлеге	Мәйд- ны, га
1	2	3	4
		357, 359, 360, 376-379, 381-396; квартал өлешләре: 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375	
	Шәмәрдән	кварталлар: 24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65, 67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128; квартал өлешләре: 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126	9467
	Барлығы		41354
Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу (РФ УК 25, 32 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю (РФ УК 25, 35 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 36 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, яшел зоналар, шәһәр урманнары.	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	1-145 кв.	12346

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Кишәрлек урманчылыгы- ның атылышы	Кварталларның яки өлешләренен исемлеге	Мәйд- ны, га	
1	2	3	4	
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997	
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443	
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633	
	Барлығы		60382	
Авыл хужалыгын алып бару (РФ УК 25,38 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, шәһәр урманнары. МСК, яшел зоналар, печән чабу белән умартачылыктан гайре тыела.	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194, түбәндәге квартал өлешләреннән тыш: 1-3, 6-11,152, 153, 158, 162, 163, 180, 181	6241	
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400, түбәндәге квартал өлешләреннән тыш: 14, 15, 32, 36, 40, 41, 198	4538	
	Ленин	кварталлар: 1-145, түбәндәге квартал өлешләреннән тыш:3, 8, 11-13, 17, 19, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 122, 126, 129, 130, 133, 134, 143-145	11983	
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422, түбәндәге квартал өлешләреннән тыш:203-205, 277, 278, 280, 282, 283, 296-303, 318-325, 327, 328, 333, 335, 338, 345, 420, 421	11666	
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398, түбәндәге квартал өлешләреннән тыш:1-6, 10, 11, 13, 14, 17, 18, 270, 332	12290	
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133, түбәндәге квартал өлешләреннән тыш:13-15, 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 59, 64, 70, 71, 77, 104, 105, 113, 126, 129-132	12390	
	Барлығы			59108
	– умартачылык һәм печән чабу	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
Кукмара		кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603	
Ленин		кварталлар: 1-145	12346	

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы- ның атылышы	Кварталларның яки өлешләренен исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 40 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру (РФ УК 25,41 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү (РФ УК 25, 42 ст.) Тыела: яклаучы урманнар, МСК	Курса	кварталлар: 133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182; квартал өлешләре: 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181	4093
	Кукмара	—	—
	Ленин	кварталлар: 1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61-65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103-109, 114, 118-121, 123-125, квартал өлешләре: 3, 8, 11-13, 17-19,	9140

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгы- ның атылышы	Кварталларның яки өлешләренен исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
		21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122, 126	
	Мишәбаш	кварталлар: 200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339, 346-350, 365; квартал өлешләре: 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345	8063
	Сабабаш	кварталлар: 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-269, 271-273, 285-292, 329-331, 341-344, 351-353, 355-357, 359, 360, 376-379, 381-396; квартал өлешләре: 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375	10591
	Шәмәрдән	кварталлар: 24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65, 67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128; квартал өлешләре: 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126	9467
	Барлығы		41354
Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү (РФ УК 25,39 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү (РФ УК 25, 39.1 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11, 129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Кишәрлек урманчылыгы- ның атылышы	Кварталларның яки өлешләренен исемлеге	Мәйд- ны, га
1	2	3	4
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләр (РФ УК 25,43 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, яшел зоналар, шәһәр урманнары.	Курса	кварталлар: 1-11,129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү (РФ УК 25,44 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11,129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Электртапшыру линияләре, элемент линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һәм линияле башка объектлар төзү, үзгәртеп кору (РФ УК 25,45 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11,129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382
Агач материалы һәм башка төрле урман ресурслары эшкәртү	Курса	кварталлар: 133, 138, 142, 143, 146-148, 150, 151, 154-157, 159-161, 164-179, 182;	4093

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Кишәрлек урманчылыгы- ның атылышы	Кварталларның яки өлешләренен исемлеге	Мәйд- ны, га
1	2	3	4
(РФ УК 25,46 ст.) Тыела: яклаучы урманнар, МСК.		квартал өлешләре: 134-137, 139-141, 144, 145, 149, 152, 153, 158, 162, 163, 180, 181	
	Кукмара	–	–
	Ленин	кварталлар: 1, 2, 4-7, 9, 10, 14-16, 20, 23, 50-59, 61-65, 67-73, 75, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 91, 92, 96, 97, 99, 101, 103- 109, 114, 118-121,123-125, квартал өлешләре: 3, 8, 11-13, 17-19,21, 22, 60, 66, 74, 76, 77, 80, 81, 84-86, 89, 90, 93-95, 98, 100, 102, 110-113, 122,126	9140
	Мишәбаш	кварталлар: 200, 212, 219, 220, 226, 229, 239-243, 254, 257-260, 274, 279, 281, 304, 334, 337, 339,346-350, 365; квартал өлешләре: 201-208, 210, 211, 217, 218, 227, 228, 237, 238, 255, 256, 275-278, 280, 282, 295-303, 305, 306, 317-328, 333, 335, 336, 338, 345	8063
	Сабабаш	кварталлар: 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-269, 271-273, 285-292, 329-331, 341-344, 351- 353, 355- 357, 359, 360, 376-379, 381-396; квартал өлешләре: 270, 284, 293, 294, 316, 332, 354, 358, 375	10591
	Шәмәрдән	кварталлар: 24, 25, 29, 30, 33, 37-56, 58, 60-63, 65, 67-69, 73-75, 81-83, 90, 91, 96, 120-122, 125, 127, 128; квартал өлешләре: 23, 26-28, 31, 32, 34-36, 57, 59, 64, 66, 70-72, 76-80, 84-87, 89, 93-95, 97, 98, 100, 102-119, 123, 124, 126	9467
	Барлығы		41354
Дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 47 ст.)	Курса	кварталлар: 1-11,129-182, 184-194	6360
	Кукмара	кварталлар: 1-41, 195-199, 307-315, 390-400	4603
	Ленин	кварталлар: 1-145	12346
	Мишәбаш	кварталлар: 200-208, 210-212, 217-220, 226-229, 237-243, 254-260, 274-283, 295-306, 317-328, 333-340, 345-350, 364-374, 401-422	11997
	Сабабаш	кварталлар: 1-18, 209, 213-216, 221-225, 230-236, 244-253, 261-273, 284-294, 316, 329-332, 341-344, 351-363, 375-398	12443
	Шәмәрдән	кварталлар: 13-133	12633
	Барлығы		60382

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ЧОРЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА НОРМАТИВЛАР

2.1. Урманнарда агач материалы эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнарда агач материалы эзерләү өчен файдалану РФ УК 29, 29.1, 30 статьялары, РФ ТРЭМның 2016 елның 13 сентябрендәге № 474 боекы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Үзагач эзерләү эшмәкәрлек эшчәнлегенә максатларында гражданнар, юридик затлар тарафыннан, шулай ук гражданнар тарафыннан – шәхси максатларда (жылыту, төзелмәләр торгызу һ.б. өчен) гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшмәкәрлек эшчәнлегенә максатларында үзагач эзерләү урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Татарстан Республикасы законында каралган искәрмәле очракларда, дөүләт ихтыяжларын яки муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә үзагач эшкәртү рөхсәт ителә.

Урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәрге чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжлар өчен үзагач эзерләү урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Үзагач эзерләү эксплуатацияләнгән урманнарда һәм яклаучы урманнарда гамәлгә ашырыла.

Чикләрендә агач материалы эзерләү өчен урманнарда файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлегенә 5 таблицада күрсәтелде.

Диләнкәдә (урман кишәрлегенен кисү өчен билгеләнгән урман утыртмалары урнашкан бер өлешендә, урман-таксация бүлемтегендә, урман кварталында) агач материалы эзерләү өчен түбәндәгеләрне кисү рөхсәт ителә:

- 1) өлгергән, картайган урман утыртмаларын;
- 2) урманнарны тәрбия кылганда, һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман утыртмаларын;
- 3) РФ УК 13, 14 һәм 21 статьяларында каралган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә теләсә нинди яшьтәге урман утыртмаларын.

Әгәр сайланма кисүләр үзләренен әйләнә-тирәлеккә хасил итү, су саклау, санитария-гигиена, савыктыру һәм башка төрле фойдалы вазыйфаларын югалта баручы, яклаучы урманнарның максатчан билгеләнешен һәм алар үти торган фойдалы вазыйфаларның сакланышын тәмин итүче урман утыртмаларын алмаштырырга ирек бирмәсә һәм РФ УК 21 ст. 5.1 өл. каралган очракларда яклаучы урманнарда тоташ кисүләр гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегенән агач материалы эзерләү максатларында файдаланучы зат тарафыннан урман утыртмаларын һәр диләнкәдә кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау һәм эзер үзагачны алып чыгу, урман декларациясә нигезендә

декларацияләнергә тиешле датадан башлап 12 ай эчендә, яисә, агач материалын урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе яки РФ УК 19 ст. 5 өлешендә күрсәтелгән контракт нигезендә эзерләгән очракта, – урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсендә билгеләнгән чор дәвамында гамәлгә ашырыла.

Диләнке хисабыннан артып китүче күләмдә, шулай ук кисентеләрнең яшен бозып, үзагач эзерләү тыела.

2.1.1. Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме

Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару РФ УК 29 ст., «Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару тәртибен раслау турында» 2011 елның 27 маендагы № 191 Рослесхоз боерыгы, «Кисентеләрнең яшыләрән билгеләү турында» 2015 елның 09 апрелендәге № 105 Рослесхоз боерыгы нигезендә гамәлгә ашырыла.

Өлеге урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чорында өлгергән һәм картайган урман агачларын сайланма кисүләр буенча хисапка кертелгән диләнке күләме 6 таблицада китерелә һәм календарь елы башыннан гамәлгә кертелә.

6 таблица.

Урман хужалыгы регламенты гамәлдә булу чорына өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын сайланма кисүләр буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м ³	1,0		0,9		0,8		0,7		0,6		0,3-0,5	
			га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Урманнарның максатчан билгеләнеше: яклаучы урманнар														
Яклаучы урманнарның категориясе: далаларда, ярымдала, урман даласы, урман-тундра зоналарында, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар														
Тигез-эзлекле кисүләр														
Хужалык бүлемтеге: наратлы														
Хисапка кертелде	2	0,4											2	0,4
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		100												100
Бер кисүдә алына торган запас	2	0,4											2	0,4
Урт. кабатлану чоры	10													
Еллык диләнке хисабы														
– тамыр														
– ликвид														
– эшкә яраклы														
Хужалык бүлемтеге: биек кәүсәле имәнле														
Хисапка кертелде	56	7,5							8	1,0	30	4,2	18	2,3

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча											
	га	мең м ³	1,0		0,9		0,8		0,7		0,6		0,3-0,5	
			га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³	га	мең м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
– тамыр	9	1,4												
– ликвид		1,2												
– эшкә яраклы		1,0												
Хужалык бүлемтеге: чыршылы														
Хисапка кертелде	47	10,2	4	1,1							6	1,5	37	7,6
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		84		50								30		100
Бер мәртәбәдә киселә торган запас	47	8,6	4	0,6							6	0,4	37	7,6
Урт. кабатлану чоры	10													
Еллык диләнке хисабы														
– тамыр	5	0,9												
– ликвид		0,7												
– эшкә яраклы		0,6												
Хужалык бүлемтеге: пихталы														
Хисапка кертелде	4	0,8											4	0,8
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		100												100
Бер мәртәбәдә киселә торган запас	4	0,8											4	0,8
Урт. кабатлану чоры	10													
Еллык диләнке хисабы														
– тамыр														
– ликвид														
– эшкә яраклы														
Хужалык бүлемтеге: биек кәүсәле имәнле														
Хисапка кертелде	597	85,2			16	3,2	64	10,5	37	5,5	317	46,0	163	20,0
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		51				50		50		50		30		100
Бер мәртәбәдә киселә торган запас	597	43,4			16	1,6	64	5,3	37	2,7	317	13,8	163	20,0
Урт. кабатлану чоры	10													
Еллык диләнке хисабы														
– тамыр	60	4,3												
– ликвид		3,6												
– эшкә яраклы		1,9												
Хужалык бүлемтеге: каенлы														
Хисапка кертелде	3834	676,3	16	2,9	7	1,1	33	7,2	125	26,5	1595	288,7	2058	349,9
Гомуми запастан урт. сайлап алу проценты		67		50		50		50		50		30		100

Хужалык бүлөмгө Һәм өстөнлек итүче токым	Урман үсемлек лөре белән капланган жирләр, га	Шул исәптән яшь төркөмнәре буенча						Запас өлгөргән һәм каргергән утырт., мең м3	Урт. запас 1 гект. әкәплүа т. фондын а м³	Уртача тамыр үсепе мең м³	Яше (кисенте)	Исәпкә тотылачак диләнкеләр, мең м³					Кабул итүгә тәкдим ителгән диләнке хисабы					Сан, - әкәплүа ация фонды буенча	Утыртмаларның күздә тотылган калдык өлөшө, га	
		Үсен теләр	Урта яшьле		Өлгөре п килүче	өлгөргән һәм картайган						Тигез файда ланудагы	2 нче яшь категориясе	1 нче яшь категориясе	Интеграл	Торышы буенча	Мәйданы га	Запас тамыр мең м3	Ликвидта				Өлгөре п килүче	Өлгөргән һәм картайган
			Барлығы	Хисапка кертелде		Барлығы	шул исәптән картайган												барлығы	шул исәптән әшкә яраклы	% әшлекл е ликвидлыга карата			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Урманчылык буенча барлығы																								
Жәмгысе	24918	5014	11802	8941	5758	2344	631	473,7		94,8							158	29,5	25,6	13,5			7095	4283
Ылыслы	11736	4042	5710	5710	1922	62		12,8		52,0		131	99	50	71		6	1,2	1,0	0,8	80		3958	91
Каты яфраклы	3001	714	1635	940	474	178		25,1		7,5		29	27	16	24		16	2,2	2,0	1,0	50		845	212
Йомшак яфраклы	10181	258	4457	2291	3362	2104	631	435,8		35,3		169	257	272	233		136	26,1	22,6	11,7	52		2292	3980

2.1.2. Урманнарны тәрбияләгәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме (агач материалы алуның ел саен рөхсәт ителгән күләме)

Урманнарны тәрбияләгәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларыннан ел саен рөхсәт ителгән ұзагач алу күләме 8 таблицада китерелә.

8 таблица.

Урманнарны тәрбияләгәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларының диләнке хисабы (ел саен рөхсәт ителгән ұзагач алу күләме)

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәмгысе
			Сирәк-лөләр	Аркылы кисүләр	Янар-тып кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләр	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Максатчан билгеләнеше: яклаучы урманнар									
Токымы: нарат									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	524 28,56	51 3,04					575,00 31,60
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15	15-20					
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	52	3					55,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	2,86	0,20					3,06
	ликвидлы	мең м³	2,17	0,17					2,34
	эшкә яраклы	мең м³	1,47	0,12					1,59
Токымы: чыршы									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	421 16,30	3 0,11				16 0,55	16,00 0,55
2.	Кабатлану чоры	ел	8-12	10-15				10	
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	42	1				2	2,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	1,63	0,01				0,06	0,06
	ликвидлы	мең м³	1,25	0,01				0,05	0,05
	эшкә яраклы	мең м³	0,86	0,1				0,04	0,04
Токымы: карагач									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	34 1,98						34 1,98

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәмгысе
			Сирәк-ләүләр	Аркылы кисүләр	Яңартып кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15						10-15
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	3,4						3,4
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,19						0,19
	ликвидлы	мең м³	0,15						0,15
	эшкә яраклы	мең м³	0,10						0,10
ЖӘМГЫСЕ ЫЛЫСЛЫ									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>979</u> 46,84	<u>54</u> 3,15				<u>16</u> 0,55	<u>16,00</u> 0,55
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	98	4				2	2,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	4,68	0,21				0,06	0,06
	ликвидлы	мең м³	3,57	0,18				0,05	0,05
	эшкә яраклы	мең м³	2,43	0,13				0,04	0,04
Токымы: Биек кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>50</u> 1,95	<u>36</u> 1,90				<u>28</u> 0,83	<u>28,00</u> 0,83
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15	15-20				10	
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	5	2				3	3,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,20	0,13				0,08	0,08
	ликвидлы	мең м³	0,13	0,11				0,07	0,07
	эшкә яраклы	мең м³	0,05	0,05				0,04	0,04
Токымы: тәбәнәк кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³						<u>6</u> 0,25	<u>6</u> 0,25
2.	Кабатлану чоры	ел						10	
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га						1	1,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³						0,03	0,03
	ликвидлы	мең м³						0,02	0,02

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәмгысе
			Сирәк-ләүләр	Аркылы кисүләр	Яңартып кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	эшкә яраклы	мең м³						0,01	0,01
Токымы: өрәңге									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>1</u> 0,01						<u>1,00</u> 0,01
2.	Кабатлану чоры	ел	10						
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	–						
	Сайлана торган запас:		–						
	тамыр	мең м³	–						
	ликвидлы	мең м³	–						
	эшкә яраклы	мең м³							
Жәмгысе каты яфраклылар									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>51</u> 1,96	<u>36</u> 1,90				<u>34</u> 1,08	<u>34,00</u> 1,08
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	5	2				4	4,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,20	0,13				0,11	0,11
	ликвидлы	мең м³	0,13	0,11				0,09	0,09
	эшкә яраклы	мең м³	0,05	0,05				0,05	0,05
Токымы: каен									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>36</u> 1,97	<u>24</u> 1,49				<u>35</u> 2,26	<u>35,00</u> 2,26
2.	Кабатлану чоры	ел	10	10				10	
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	4	2				3	3,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,20	0,15				0,22	0,22
	ликвидлы	мең м³	0,14	0,13				0,20	0,20
	эшкә яраклы	мең м³	0,08	0,08				0,09	0,09
Токымы: усак									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>77</u> 3,86	<u>15</u> 1,32				<u>6</u> 0,15	<u>6,00</u> 0,15
2.	Кабатлану чоры	ел	10	10				10	

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәмгысе
			Сирәк-ләүләр	Аркылы кисүләр	Яңартып кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	8	2				1	1,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,38	0,13				0,02	0,02
	ликвидлы	мең м³	0,26	0,11				0,01	0,01
	эшкә яраклы	мең м³	0,12	0,04				–	0,03
Токымы: юкә									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>33</u> 1,01	<u>3</u> 0,17				<u>28</u> 0,75	<u>28,00</u> 0,75
2.	Кабатлану чоры	ел	10	10				10	
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	3	1				3	3,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,10	0,02				0,08	0,08
	ликвидлы	мең м³	0,06	0,01				0,07	0,07
	эшкә яраклы	мең м³	0,03	–				0,03	0,03
Токымы: нектарлы юкә									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³						<u>8</u> 0,38	<u>8,00</u> 0,38
2.	Кабатлану чоры	ел						10	
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га						1	1,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³						0,04	0,04
	ликвидлы	мең м³						0,03	0,03
	эшкә яраклы	мең м³						0,02	0,02
Жәмгысе йомшак яфраклылар									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>146</u> 6,84	<u>42</u> 2,98				<u>77</u> 3,54	<u>77,00</u> 3,54
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	15	5				8	8,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,68	0,30				0,36	0,36
	ликвидлы	мең м³	0,46	0,25				0,31	0,31
	эшкә яраклы	мең м³	0,23	0,12				0,14	0,14

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәмгысе
			Сирәк-ләүләр	Аркылы кисүләр	Яңартып кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	күләме:								
	мәйданы	га	2	2					4,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,08	0,07					0,15
	ликвидлы	мең м³	0,06	0,07					0,13
	эшкә яраклы	мең м³	0,04	0,05					0,09
ЖӘМГЫСЕ ЫЛЫСЛЫ									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>2460</u> 91,08	<u>1822</u> 92,87				<u>56</u> 2,39	<u>56,00</u> 2,39
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	246	122				6	6,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	9,11	6,19				0,24	0,24
	ликвидлы	мең м³	6,92	5,28				0,22	0,22
	эшкә яраклы	мең м³	4,74	3,72				0,18	0,18
Токымы: Биек кәүсәле имән									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>228</u> 5,55	<u>157</u> 6,60				<u>1</u> 0,03	<u>1,00</u> 0,03
2.	Кабатлану чоры	ел	10	15				10	
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	22	10				–	32,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,56	0,44				–	1,00
	ликвидлы	мең м³	0,36	0,38				–	0,74
	эшкә яраклы	мең м³	0,15	0,18				–	0,33
Токымы: өрәңге									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>5</u> 0,14						<u>5,00</u> 0,14
2.	Кабатлану чоры	ел	10-15						
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	1						1,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,01						0,01
	ликвидлы	мең м³	0,01						0,01
	эшкә яраклы	мең м³	–						–

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәмгысе
			Сирәк-ләүләр	Аркылы кисүләр	Яңартып кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	күләме:								
	мәйданы	га	11	1				26	26,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,35	0,02				0,75	0,75
	ликвидлы	мең м³	0,21	0,01				0,64	0,64
	эшкә яраклы	мең м³	0,12	–				0,30	0,30
Жәмгысе йомшак яфраклылар									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>781</u> 30,75	<u>424</u> 23,76				<u>416</u> 13,16	<u>416,00</u> 67,67
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	78	43				42	42,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	3,08	2,38				1,32	1,32
	ликвидлы	мең м³	2,11	2,03				1,13	1,13
	эшкә яраклы	мең м³	1,17	1,20				0,52	0,52
Эксплуатация урманнары буенча барлыгы									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>3474</u> 127,52	<u>2403</u> 123,23				<u>473</u> 15,58	<u>473,00</u> 15,58
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	347	175				48	48,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	12,76	9,01				1,56	1,56
	ликвидлы	мең м³	9,40	7,69				1,35	1,35
	эшкә яраклы	мең м³	6,06	5,10				0,70	0,70
Урманчылык буенча барлыгы									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>4650</u> 183,16	<u>2535</u> 131,26				<u>600</u> 20,75	<u>600,00</u> 335,17
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	465	186				62	62,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	18,32	9,65				2,08	2,08
	ликвидлы	мең м³	13,56	8,23				1,80	1,80
	эшкә яраклы	мең м³	8,77	5,40				0,93	0,93

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре						Жәмгысе
			Сирәк-ләүләр	Аркылы кисүләр	Яңартып кисүләр	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
шул исәптән хужалыклар буенча:									
Ылыслы									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>3439</u> 137,92	<u>1876</u> 96,02				<u>72</u> 2,94	<u>72,00</u> 236,88
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	344	126				8	8,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	13,79	6,40				0,30	0,30
	ликвидлы	мең м³	10,49	5,46				0,27	0,27
	эшкә яраклы	мең м³	7,17	3,85				0,22	0,22
Каты яфраклы									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>284</u> 7,65	<u>193</u> 8,50				<u>35</u> 1,11	<u>35,00</u> 17,26
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	28	12				4	4,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	0,77	0,57				0,11	0,11
	ликвидлы	мең м³	0,50	0,49				0,09	0,09
	эшкә яраклы	мең м³	0,20	0,23				0,05	0,05
Йомшак яфраклылар									
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м³	<u>927</u> 37,59	<u>466</u> 26,74				<u>493</u> 16,70	<u>493,00</u> 81,03
2.	Кабатлану чоры	ел							
3.	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	93	48				50	50,00
	Сайлана торган запас:								
	тамыр	мең м³	3,76	2,68				1,67	1,67
	ликвидлы	мең м³	2,57	2,28				1,44	1,44
	эшкә яраклы	мең м³	1,40	1,32				0,66	0,66

Тәрбияви кисүләр Россия ТРЭМның 22.11.2017 № 626 боерыгы белән расланган Урманнарны карау кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманны карау буенча кисүнең яшь чорлары боерык нигезендә 8.1 таблицада китерелде.

Урманны тәрбияви кисүләрнең яшь чорлары

Урманны карау буенча кисү төрлөрө	Урман утыртмаларының яше, ел				
	Кисенте яшенә карап, шытым бирүче агач токымыннан барлыкка килгән орлыклы һәм беренче генерацияле ылыслы һәм каты яфраклы		Кисенте яшенә карап, башка агач токымнары		
	100 яшьтән олы	100 яшьтән кече	60 яшьтән олы	50-60 яшь	50 яшьтән кече
1	2	3	4	5	6
Тонькландырулар	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	5 кадәр
Тазартулар	11-20	11-20	11-20	11-20	6-10
Сирәкләүләр	21-60	21-40	21-40	21-30	11-20
Аркылы кисүләр	60тан артык	40тан артык	40тан артык	30дан артык	20дән артык

Үсү шартлары типларын, караганчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитетлар классларын, чыбылдыкның караганнан соңгы минималь йомыклығын, агачлар саны яисә массасы буенча сайлау процентын күрсәтеп, өстенлек итүче һәр токым буенча тәрбияви кисү режимы нормативлары 8.2 таблицада китерелде.

Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районында урманнарның типлары төркемнәре буенча урман хасил итүче төп токымнарның урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган утыртмаларын тәрбияви кисүләрнең режим нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисенте ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Нарат утыртмалары, саф һәм 2 берәмлеккә кадәр юкә катнашмалы	мүкле (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
	нарат жиләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,8 0,6	20-30 10-12	0,8 0,7	20-25 15-20	(9-10) С (1+) Б
	кара жиләкле (I-II)	5-10	0,9	20-25	0,8	15-20	(8-9) С

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
			0,7	10-12	0,7	15-20	(1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
1.2. Составында нарат өстенлек итүче наратлы- яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9 0,7	20-30 10-15	0,9 0,8	15-20 15-20	(7-8) С (2-3) Б
	нарат жиләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,6	25-30 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-45 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(8-10) С (0-2) Б
	кара жиләкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	20-30 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составында 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы катнашындагы наратлы-яфраклы	нарат жиләкле (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле (I-II)	3-5	0,7 0,5	30-45 10-15	0,8 0,6	25-35 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (7 берәмлектән артык яфраклы, агачлар саны житәрлек булганда кимендә 3 нарат)	нарат жиләкле	3-5	–	–	–	–	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	–	–	–	–	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле	4-6	–	–	–	–	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	–	–	–	–	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклы катнашында	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,7	15-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-20	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршы өстенлек итүче: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,6	25-35 10-15 (20)	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	6-8	0,7 0,6	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составында 3-4	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,7	30-50	0,7	30-40	(8-10) Е

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы катнашындагы чыршылы-яфраклы			0,5	8-12	0,5	10-15 (20)	(0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы- чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикл. юк 0,4	чикл. юк 6-10	чикл. юк 0,5	чикл. юк 8-12	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	чикл. юк 0,5	30-40/100 8-10	чикл. юк 0,6	30-40/100 8-12	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	–	–	–	–	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Имән утыртмалары саф һәм катнаш б. ток. белән: 2 бер. кадәр	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	10-15	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., б.ток.
3.2. Составында 5-7 берәмлек имән өстенлек итүче катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән)	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,8 0,6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	4-6	0,7 0,6	30-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Ч, б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә	4-6	0,7	25-35	0,8	20-30	(7-9) Д

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)		0,6	10-15	0,7	15-20	(1-3) Ол. ч., б.ток.
3.2.1. Составында 3-4 берәмлек имән катнашулы катнаш утыртмалар	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(1-3) Ол. ч., б.ток. (2-4) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., б.ток.
3.3. Йомшак яфраклылар өстенлек итүче һәм составында кимендә 3 берәмлек имән, әмма имән өстенлек итүче агачлыklar формалаштыруга житәрлек агач саны булган катлаулы утыртмалар	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	2-4					(5-7) Д (3-5) б.т.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	2-4					(4-7) Д (3-6) Ол. ч, б.ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	нарат жиләкле- чәчбайлы (II-I)	10-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12-15	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,6	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-10	>0,8 0,7	25-35 8-10	0,8 0,6	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8-10	>0,8 0,7	25-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							(С)
	Елга буенда үсә торган-зур үләнле (II- III)	8-10	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токимнар	катлаулы вак үләнле (II-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+)Ос
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II- III)	6-8	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-6	0,8 0,6	20-35 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	Елга буенда үсә торган-зур үләнле (II- III)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	25-30 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токимнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10-15	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жиләкле-вак үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-12	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8-12	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II- I)	8-12	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы	катлаулы киң үләнле	4-8	0,7	30-40	0,7	30-40	(7-10)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
(усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – икенче ярусы яки яшь агачы булган)	(Ia-I)		0,5	10-12	0,5	10-15	Ос(0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II- I)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күп максатларга, шул исәптән ұзагач алу өчен билгеләнгән утыртмалар							
6.1.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б.ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б.ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-25 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б.ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б.ток.
6.1.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б.ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б.ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	6-8	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,6	20-30 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, б.ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, б.т.
6.2. Умартачылык (нектар бүлемтеге) максатларында үстөрелә торган утыртмалар							
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	5-7	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп ед. др.п.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп ед. др.п.
	катлаулы киң	5-7	0,7	20-35	0,6	20-40	10 Лп

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашлар ның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлану чанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	яфраклы (I-II)		0,5	8-12	0,4	10-15	ед. др.п.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп ед. др.п.
6.2.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	4-6	0,6 0,6	20-40 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф кара зирек утыртмалары һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар катнашында	Елга буенда үсә торган-зур үләнле кара зиреклекләр (II-I)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
	Кара зиреклек сазлыклы-зур үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	10 Ол. ч., ед. др. п.
7.2. Кара зирек өстенлек итүче һәм составында башка кыйммәтле токымнар булган катнаш утыртмалар	Елга буенда үсә торган-зур үләнле кара зиреклекләр (II-I)	8-10	0,8 0,6	20-30 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е. Д. др. п.
8. Тирәк утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы тирәк утыртмалары		2-4	0,8 0,7	15-30 5-8	0,9 0,7	20-35 7-10	
9. Чәчбай утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы чәчбай утыртмалары		3-4	0,8 0,7	20-30 5-7	0,8 0,7	15-20 7-8	

Искәрмәләр:

1. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелде. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, кисәк тотрыклылык кимү куркынычы янаганда һәм башка начар шартларда, шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен тәрбия кылганда кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча технологик коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итү зарурлыгы булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

2.1.3. Барлык төр кисүлөрдө диләнке хисабы (ел саен рөхсәт ителгән үзагач алу күләме)

Барлык төр кисүлөрдө ел саен рөхсәт ителгән агач материалы алу күләме 9 таблицада китерелде.

РФ УК 60.8 статьясының 3 өлеше буенча зарарлы организмнарның чыганаclarын бетергәндә чаралар уздыру барышында (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә) әзерләнгән агач материалы күләме файдалану өчен билгеләнгән диләке күләменә кертелми.

Барлык төр кисүлөрдө файдалану өчен билгелэнгән диләнке күләме (агач материалы алуның ел саен рөхсәт ителгән күләме)

Мәйданы – га, запасы – мең. м³

Хужалыклар	Өлгөргән һәм картайган агачларны кискәндә			Урманнарны тәрбияләгәндә, агачларны кискәндә			Зыян күргән һәм һәлак булган агачларны кискәндә			Урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын һәм урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгелэнгән урман кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кискәндә	Барлыгы					
	Мәйданы	Запас		Мәйданы	Запас		Мәйданы	Запас			Мәйданы	Запас		Мәйданы	Запас	
		ликвидлы	эшкә яраклы		ликвидлы	эшкә яраклы		ликвидлы	эшкә яраклы			ликвидлы	эшкә яраклы		ликвидлы	эшкә яраклы
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Ылыслы	21	4,60	3,60	478	16,22	11,24	–	–	–	5	0,20	0,15	504	21,02	14,99	
Каты яфраклы	26	3,80	1,90	44	1,08	0,48	–	–	–	–	–	–	70	4,88	2,38	
Йомшак яфраклылар	462	60,30	31,40	191	6,29	3,38	–	–	–	–	–	–	653	66,59	34,78	
Жәмгысе:	509	68,70	36,90	713	23,59	15,10	–	–	–	5	0,20	0,15	1227	92,49	52,15	

2.1.4. Кисентелэрнең яше

Урман агачларын кисүнең «Кисентелэрнең яшен билгеләү турында» 2015 елның 09 апрелендәге № 105 Рослесхоз боерыгы белән билгеләнгән еллары 10 таблицада китерелде.

10 таблица.

Урман утыртмалары кисентелэрнең яшьләре

Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре, ш.и. яклаучы урманнарның категорияләре	Хуж/бүлемтекләре һәм аларга кергән өстенлек итүче токымнар	Бонитет класслары	Кисентелэрнең яше, ел
1	2	3	4
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
Яклаучы урманнар (Су объектлары буйларында урнашкан тыюлыклы урман полосалары – яклаучы урманнар категориясеннән тыш)	Ылыслы		
	Нарат, чыршы, карагач	Барысы да	101-120
	Каты яфраклы		
	Орлыклык имән, корычагач	Барысы да	121-140
	Үсентеле имән	III һәм югарырак	71-80
		IV һәм түбәнрәк	61-70
	Карама, өрәңге	Барысы да	71-80
	Йомшак яфраклылар		
	Бал бирүче (нектарлы) юкә	Барысы да	81-90
	Каен, кара зирек, юкә (товарлык),	Барысы да	71-80
	Усак, тирәк, кара тирәк, соры зирек, агачсыман тал	Барысы да	51-60
	Тирәк (культуралар)	Барысы да	36-40
	Куаклыклар		
	Таллык	Барысы да	5
Яклаучы урманнар (су объектлары буйларында урнашкан тыюлыклы урман полосалары), эксплуатация урманнары.	Ылыслы		
	Нарат, чыршы, карагач	Барысы да	81-100
	Каты яфраклы		
	Орлыклык имән, корычагач	Барысы да	101-120
	Үсентеле имән	III һәм югарырак	61-70
		IV һәм түбәнрәк	51-60
	Карама, өрәңге	Барысы да	61-70
	Йомшак яфраклылар		
	Бал бирүче (нектарлы) юкә	Барысы да	81-90
	Каен, кара зирек, юкә (товарлык)	Барысы да	61-70
	Усак, тирәк, кара тирәк, соры	Барысы да	41-50

	зирек, агачсыман тал		
	Тирек (культуралар)	Барысы да	31-35
	Куаклыклар		
	Таллык	Барысы да	5

2.1.5. Агачлыкларның тулылыгын һәм составын, дилэнкеләрнең күләмнәрен, дилэнкеләрнең тоташу чорларын, киртекләр санын, кисүләрнең кабатлану чорларын исәпкә алып, агач материалын сайлау проценты (ешлыгы)

Агач материалы эзерләүгә карата таләпләр РФ ТРЭМның 2016 елның 13 сентябрәндәге № 474 боерыгы, «Диләнке эшләре төрләрен, аларны уздыру тәртибен һәм эзлекләгән, диләнке эшләренәң технологик картасы формасын, диләнкене карау акты формасын һәм диләнкене карау тәртибен раслау турында» 2016 елның 27 июнәндәге № 367 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү буенча төп оештыру-техник элементларның параметрлары 10.1 таблицада китерелде.

10.1 таблица.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүләрдә төп оештыру-техник элемент параметрлары

№ п/п	Агач материалы эзерләү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүләр	Тоташ кисүләр
1	2	3	4
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенәң Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
1.	Сайланма кисүләр ешлыгы, %		
	Бик зәгыйфь	10 кадәр	
	Зәгыйфь	11-20	
	Уртача	21-30	
	Уртача-югары	31-40	
	Югары	41-50	
	Бик югары (сайланма санитар кисүләр өчен)	51-70	

№ п/п	Агач материалы эзерлөү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүлөр	Тоташ кисүлөр
1	2	3	4
Урман үсемлеклөре зонасы: Ылыс-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенен Европа өлөшөндөгө ылыс-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
2.	Дилэнкелэрнең (сайланма кисүлөрдә) чик майданы, га Яклаучы урманнар: Ирекле-сайланма кисүлөр Төркемле-сайланма кисүлөр Тигез-эзлекле кисүлөр Төркемле-эзлекле кисүлөр Полоса аша эзлекле кисүлөр Эксплуатация урманнары: Ирекле-сайланма кисүлөр Төркемле-сайланма кисүлөр Тигез-эзлекле кисүлөр Төркемле-эзлекле кисүлөр Полоса аша эзлекле кисүлөр	 25 15 15 10 5 50 30 30 25 15	
3.	Тоташ кисүлөрдә дилэнкелэрнең чик майданы, га нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		 5 5 2,5 10 10
4.	Тоташ кисүлөрдә дилэнкелэрнең чик киңлеге, м нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		 50 50 50 100 100
5.	Дилэнкеләр тоташу чоры, ел нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		 4 4 4 4 2
6.	Кисүләр кабатлану чоры, ел Ирекле-сайланма кисүлөр Төркемле-сайланма кисүлөр Тигез-эзлекле кисүлөр Төркемле-эзлекле кисүлөр Полоса аша эзлекле кисүлөр	 8-30 8-30 4-8 30-40 4-8	

№ п/п	Агач материалы эзерләү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүләр	Тоташ кисүләр
1	2	3	4
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенен Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
7.	Урман кварталының 1 км ягына хисаплаганда киртеккәр саны диләнкеләр кинлеге (озынлыгы) 50 м кадәр булганда диләнкеләр кинлеге (озынлыгы) 51-150 м булганда диләнкеләр кинлеге (озынлыгы) 151-250 м булганда диләнкеләр кинлеге (озынлыгы) 250 м артыграк булганда		4тән артык түгел 3тән артык түгел 2дән артык түгел 1
8.	Төяү пунктлары, житештерү һәм көнкүреш объектлары өчен гомуми мәйдан (диләнкенен гомуми мәйданыннан) - алга таба ясалма урман торгызып Мәйданы 10 га артык булган диләнкеләрдә - сезонара агач материалы запаслары булдыру өчен - туфракка зыян салып Мәйданы 10 га һәм аннан азрак булган диләнкеләрдә: - алга таба яңартып - алдан торгызып - эзлекле кисүләрдә - сайланма кисүләрдә	3% артык түгел 0,3 га кадәр 0,25 га кадәр	чикләнми 5% артык түгел 15% артык түгел иң күбе 3% 0,4 га кадәр 0,3 га кадәр
9.	Сөйрәмә жир трассалары һәм диләнкедәге юллар мәйданы, (диләнке мәйданыннан %) - күп операцияле техника кулланып - алга таба ясалма урман торгызып	15% артык түгел	20% артык түгел 30% кадәр чикләнми

Өлгереп житмәгән урман утыртмалары арасында урнашкан, диләнкеләрнең билгеләнгән күләмнән 1,5 мәртәбәдән кимрәк дәрәжәдә артып китүче урмантаксалы бүлендекләр тулысынча кисүгә билгеләнә.

Урманнарда рациональ файдалануны, урман утыртмаларының үзләренен тирәлек хасил итүче, су саклаучы, санитария-гигиена, савыктыру һәм башка төрле файдалы үзлекләрен югалта башлаган табигый структурасын торгызу һәм саклау максатларында, – үзагач эзерләү өчен аренда яисә даими (вакыты чикләнми) файдалану хокукларында тапшырылган урман кишәрлекләрендә аерым диләнкеләрнең мәйданнары тоташ кисүләрдә арттырылырга мөмкин, ләкин 1,5 мәртәбәдән артыграк түгел.

Барлык урманнарда да тоташ кисүләрдә кыска ягы буйлап та, озын ягы буйлап та диләнкеләр өчен турыдан-туры тоташу урыны билгеләнә, ә елга үзәннәрендә үсә торган урманнарда, – диләнкеләрнең полоса аша тоташу урыннары.

Турыдан-туры тоташкан очракта чираттагы дилэнке алдагы дилэнкедән соң тоташу срогын исәпкә алып киселә.

Полоса аша тоташкан очракта чираттагы дилэнке дилэнкеләрнең чик дәрәжәдәге киңлегенә тигез булган киңлектәге урман полосасы аша урнаштырыла.

Тоташ кисүләрдә дилэнкеләрнең тоташу срогы, кисү елларын санамыйча, агач токымнарының жимеш бирү ешлыгын исәпкә алып, аларның табигый рәвештә уңышлыгына яңаруын тәэмин итеп яки урман культуралары утырту, урманнарның экологик үзлекләрен саклау өчен шартлар тудырып билгеләнә.

Дилэнкедә урманнарны ясалма торгызган вакытта яисә хужалык буенча кыйммәтле токымнарның шытымын саклаганда дилэнкенең теләсә кайсы ягы буйлап тоташу вакытын кимендә 2 ел итеп билгеләү рәхсәт ителә.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма рәвештә кискән вакытта дилэнкеләрнең тоташу вакытлары билгеләнми.

Өлгергән, картайган урман агачларын кискәндә агач материалын әзерләү дилэнкеләрнең тоташу киңлеген, майданын һәм срокларын саклап гамәлгә ашырыла.

2.1.6. Урман торгызу методлары

10.2 таблица.

Урман типлары һәм урман торгызу ысуллары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Иреклетмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Нарат өстенлек итүче урман типлары 1 төркем. Лишайниклы-мүкле наратлыклар											
1.	Наратлык лишайниклы-мүкле Лм белән ТУМ: А1-2 Бонитеты: 1-3 Коры наратлык	10С + Б	Аз калкулыклы яисә дулкынлы Коры (калкулыкларда) белән сафның (калкулык битендә) чиратлашуы	Аз күләмдә көл көлсү, комлы коры. Гориз. А1 юк	Наратлы сирәк	Сирәк: миләш, өянкелек	Песи тәпие, сирәк нарат жиләге һәм турак уты, Маршелл күкчәчөгә, агулы сәхрә борычы, түбәнлекләрдә яшел мүкләр, дарулык бүре жиләге	Кладония токомынан лишайник	Нарат катнашын-дагы каеннар аз үсә	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Нарат культуралары
2 төркем. Яшел мүкле нарат урманнары											
2.	Наратлык мүкле (нарат жиләклегә) Мүк белән ТУМ: А2, В2 Бонитеты: 1-2 Саф наратлык	10С + Б 9С 1Б + Ос, чыршы таралган жирдә 8С2Е	Биег. плато рельефы тигез яисә аз гына дулкынлы, болын өсте террасалары	Аз күләмдә көл су, комлы саф туфрак – тирән комнар	Наратлы төркемле яраклашкан яраклашкан сирәк чыршы	Сирәк – миләш, буяу куагы, артыш, өянкелек	Нарат жиләге, ландыш, дарулык бүре жиләге, кара абага, аралыкларда һәм аланлыкларда чәчбай	Яшел мүкләр, калкулыкларда лишайниклар	Канәгатьләндерерлек, каен, усақ, нарат белән	каенлы	Тоташ кисүләр, үсентесен саклап. Культуралар: наратлар тәрәзәләрдә

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Иреклек утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
3.	Наратлык каражиләклек Кж белән ТУМ: А3,В3 Бонитет: 1- 2 (3)	7С 2Б1Е + Ос	Яссылыклы яисә өлешчә дулкынлы рельеф, елга террасалары	Урт. һәм кие көлсу комсыл дымлы глей билгеләре белән	Чыршылы, сирәгрәк нарат	Эт шомырты, куаклы тал, миләш, артыш	Каражиләк, кара абага, нарат жилөгә, каеш яфрак, чәчбай	Яшел мүкләр, түбәнл. кәккүк житене,	Канәгатьлөндерерлек, нарат, каен, усак белән	Каенлы, сирәк усак	Тоташ кисүләр, үсентесен саклап. Культуралар: наратлар
3 төркем. Катлаулы нарат урманнары											
4.	Куаклы наратлыклар Кн ТУМ:С2 Бонитеты: 1-1а	9С 1Б +Ос	Тигез калку плато, өске һәм болын өсте террасалары	Кәсле-көлсу жинелчә балчыксыл саф	Сирәк, нарат	Юкә, төрле куаклыклар, кабар агачы, зелпе, миләш	Сәрдә, күкәбаш, келәнчел, каеш яфрак, кара абага, кызыл бөрлегән, ике яфраклы май чәчәге, талакдар	Юк	Канәгатьлөндерерлек, каен, усак һәм юкә катнашында	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Нарат культуралары
5.	Юкәле наратлык Ю белән ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1а (еш кына культуралар)	9С 1Б + Ос,Лп	Тигез калку плато, болын өсте террасалары	Кәсле-көлсу комсыл саф	Сирәк чыршылы	Урт. куелыкта яисә юкә күп булган кие, аз күләмле зелпеле, миләшле, эт шомыртлы	Төрле-төрле: күрәннәр, сәрдә, йолдызак, карга күзе, таштояк һәм башкалар	Юк	Йомшак яфраклыларга алмашынып	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Нарат, чыршы культуралары
6.	Наратлык чыршылы Ч белән ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1б	10 С	Плато, тигез рельеф яисә сөзәк ярлар	Көлсу комсыл яки жинелчә балчыксыл саф һәм дымлы	Кие чыршылы	Сирәк юкә, өрәңге	Сәрдә, келәнчел, каеш яфрак, кызыл бөрлегән, жилдәк, күп чәчәкле бүре жилөгә	Юк	Чыршыга алмашынып	чыршылы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
7.	Чикләвек куаклы	10С +Д,Лп	Субүләр калкулыклары	Соры урман балчыксыл саф	Сирәк наратлы,	Кие – чикләвек	Кие: сәрдә, урман тугае,	Юк	Яфраклыларга	Өрәңгеле, юкәле	Тоташ кисүләр. Имән

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Иреклек утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	наратлык Чкн ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 1а				имәнле	куагы, миләш	каеш яфрак, бөрлегән, жилдәк, карга күзе		алмашынып яки чикләвек куагы үсә		культуралары
8.	Өрәнгеле наратлык Өрн ТУМ: Д1 Бонитеты: 2-3	9С1Б +Кл	Субүләрләрнең текә ярлары, текә ерганаклы елга ярлары һәм чокыр сөзклекләре	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк имәнле	Урт. куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы	Чәчле күрән, Сәрдә, күкебаш, кызыл бөрлегән, аралыкларда бөртеклеләр	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Өрәнгеле, юкәле	Тоташ кисүләр. Имән культуралары
Искәрмә: Яфраклы утыртмаларның урман типлары С эндификаторы белән наратлы урман типларына карата тасвирлана (мисал өчен, куаклы карагай һ.б.)											
Чыршы өстенлек итүче урман типлары											
9.	Чыршы урманы кымызлыклы Чк ТУМ: С2 Бонитеты: 1	5Е1П 2С 1Лп 1Б +Ос	Субүләрләрдәге таулар һәм сөзклекләр.	Уртача соры балчыксыл саф балчык түшәл торган	Сирәк чыршылы пихта катыш	Уртача куелькта: юкә, миләш, зелпе, кабар агачы	Кымызлык, май чәчәге, урман наратбашы, талакдар, таштояк, каеш яфрак, икеөйлә кычыткан	Сирәк – яшел мүкләр	Канәгатләр өндерлек, йомшак яфраклыларга алмашынып, кайчак шыгым хисабына – чыршы белән	Каенлы усаклы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
10.	Чыршы урманы Юкәле Ч юк ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1	6Е1П 2Лп1Б +Ос	Тигез, өлешчә югарылыклы, сөзклекләр	Уртача һәм аз күләмдә көлсу, балчыксыл саф	Төркемле, чыршы, пихта, юкә	Уртача куелькта яки куе – юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар агачы,	Куе: сәрдә, сырмавык, күкебаш, таштояк, наратбаш, каеш яфрак, абага, кычыткан, келәнчел	Юк яки аз белән үскән яшел мүкләр	Канәгатләр өндерлек гадәттә усакка алмашынып сирәк кенә юкәгә	Усаклы, каенлы, юкәле	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
11.	Чыршы урманы	6Е1П2Б Юл	Елга, агымсу аша дымлана торган	Кәсле-көлсу, торфлы-глейлы,	Сирәк: Чыршы,	Урт. куелькта – шомырт,	Мул: тубылгы	яисә аз үскән,	Чыршы шытымы	Зирекле каенлы	Эзлекле кисүләр. Үсенте

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	елга буенда үсә торган (лог) Епр ТУМ: С3 Бонитеты: 2 Начар туфракта үсә торган дымлы чыршы урманы		елгачык буйлары	балчыксыл яки комсыл дымлы	пихта	кара карлыган, миләш, юкә	өстенлек итә, кычыткан, абага, сирәгрәк сәрдә, урман наратбашы, зеленчук, бохар кынасы, аю табаны,	кәккүк житене, сирәк сфагнум, калкулыкларда яшел мүкләр	хисабына яисә алмашына: йомшак яфраклылар		булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
12.	Имәнле чыршы урманы И ч ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 2	7Е1Д1Б 1Ос + Лп	Югарылыклы плато һәм беленер-беленмәс таулыктар	Уртача һәм азгына көлсу балчыксыл саф	Сирәк: Чыршы, имән	Күе, чикләвек куагы, зелпе, кабар, юкә	Киң яфраклы үләннәр	Юк	Канәгать. йом. яфр. алмашынып яки үренте хисабына	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Имән культуралары
Искәрмә: Пихта утыртмаларның урман типлары Е эндификаторы белән наратлы урман типларына карата тасвирлана (мисал өчен, юкәле пихта урманы һ.б.)											
Имән өстенлек итүче урман типлары											
I төркем. Коры өрәнгеле имән урманнары											
13.	Чиялекле имәнлек Ч им ТУМ: Д0-1 Бонитеты: 5	8Д 2Б яки 10Д +Кл	Сөзәк таулар, шәрә таш токымнары белән	Кәсле-карбонатлы азкүәтле коры	Юк	Дала чиясе	Уртача куелыкта каурыйлы кыска сабак, чөчле күрән, чөчбай	Юк	Имәнле үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Табигый үсеш алу
14.	Калкулыклы имәнлек К им ТУМ: Д 1 Бонитеты: 4	10Д +Б яки 7Д3Б +Лп	Сөзәк таулар, яр кырыйлары. Калкулыклы рельеф	Кәсле-карбонатлы азкүәтле коры	Юк	Сирәк: чикләвек куагы, Дала чиясе	Уртача куелыкта каурыйлы кыска сабак, чөчле күрән, чөчбай, кызыл бөрлегән	Юк	Имәнле үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Табигый үсеш алу
15	Өрәнгеле-каенлы	7Д2КИВ1Лп яки	Калкулыклы, сөзәк ярлар	Кәсле-карбонатлы	Сирәк: Имән	Уртача куелыкта:	Уртача куелыкта: сәрдә,	Юк	Канәгать. Имән шыт.,	каенлы	Тоташ кисүләр Табигый үсеш алу

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Иреклек утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	имәнлек Им өрк ТУМ: Д 1 Бонитет:3-4	7ДЗБ +Лп		азкүтле коры		чикләвек куагы, кабар агачы	кычыткан, күкебаш, ирләр абагасы		каенлы		Тагын да тирәнрәк туфрактарда имән культуралары
2 төркем. Имәнлекләр саф өрәнгеле-юкәле											
16.	Өрәнгеле- юкәле имәнлек (дала янәшәсендә үсә торган) Дклп ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 1-2	6ДЗКИВ1Лп яки 6ДЗЛп1КИВ	Югарылыклы су бүлемлекләре һәм сөзәклекләре	Соры урман һәм кәсле-көлсу балчыксыл саф, балчык түшәлә торган	Сирәк яки урт. куелькта, юкә, каен, имән, урыны- урыны белән өрәнгә	Урт. куелькта: миләш, чикләвек куагы, сөялле кабар агачы, юкә, шомырт	Сәрдә, йолдызак, таштояк, сырмавык, кыңгырау чәчөгә, ландыш, кашыклы абага, күкебаш	Юк	Яфраклы- ларга алмашы- нып	Лп, Кл, Ос, Б	Тоташ кисүләр Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда – имән культуралары
17.	Күрәнле имәнлек Күр им ТУМ: Д2 Бонитеты: 3	6Д2Лп1Кл1Б +Ос	Таулы плато, сөзәклекләрнең өскә өчтән бер өлеше	Соры урман өлешчә көлсу, балчыксыл саф	Сирәк: имән	Сирәк: юкә, чикләвек куагы, сөялле кабар, зелпе	Күе: сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, күкебаш, чәчле күрән	Юк	Яфраклы- ларга алмашы- нып	Юкә, К Кл	Тоташ кисүләр Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда – имән культуралары
18.	Абагалы имәнлек Аб им ТУМ: Д3 Бонитеты: 1-2 Дымлы имәнлек	6ДЗКИВ1Лп яки 1 ярус- 10Д 2 ярус- 10КИВ	Плато һәм сөзәклекләр	Соры урман уртача көлсу балчыксыл дымлы	Төркемле, сирәк: имән	Урт. куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы, балан, эт шомырты, шомырт	Күе: Абага, сәрдә, таштояк, сырмавык, чина, кымызлык күкебаш, йолдызак, миләүшә, урман гравилаты, иксөйле кычыткан	Юк	Яфраклы- ларга алмашы- нып	Лп, КИВ, Б	Тоташ кисүләр Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда – имән культуралары
3 төркем. Имәнлекләр дымлы тугайлы											

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Иреклек утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
19.	Тугайда үсә торган имәнлек Туг им ТУМ:С4,Д4 Бонитеты: 3 (2)	7Д 3Б +Лп	Елга тугайлары, өлешчә таулы урын, ел саен су баса	Кәсле-болынлы балчыксыл-глейлы юеш	Сирәк: имән, өрәңге, юкә	Сирәк – эт шомырты, шомырт, тал, зелпе, гөлжимеш карлыган	Күрәннәр, тубылгы, кычыткан, кара бөрлегән	Юк	Канәгатьләндерерлек, имән һәм йомшак яфраклы токым шытымнары белән	Лп, КИВ, Б	Тоташ кисүләү Урентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Тирәк культуралары ихтимал
Корычагач өстенлек итүче урман типлары											
20.	Өрәңгеле-юкәле корычагачлык Кор өрю ТУМ:Д2 Бонитеты: 2(1) Кайбыч урманчылыгының көньяк-көнбатыш өлешендә очрый	7Яс1Лп2КИВ	Таулы плато	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәләр торган	Уртача куелькта: имән, корычагач, юкә	Уртача куелькта: чикләвек куагы, юкә, зелпе	Сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, ирләр абагасы, күкебаш	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Лп, Кл, Ос, Б	Тоташ кисүләү Корычагач (имән) культуралары
Юкә өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Төрле яфраклы юкәлекләр											
21.	Төрле яфраклы юкәлек Лп тр, ТУМ: С2-3,Д2-3 Бонитеты: 2-3	6Лп2Д2КИВ +Б,Ос 7Лп2Е1Б +Д	Таулы плато, сөзәклекләр, шулай ук болын өсте террасалары	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәләр торган	Уртача куелькта: имән, өрәңге, юкә. Урыны-урыны белән Ч, П	Уртача куелькта: чикләвек куагы, юкә, зелпе, миләш, кабар агачы	Сәрдә, келәнчел, күкебаш, казаяксыман жилдәк, урман наратбашы, кара абага	Юк	Үрентеле юкә	Өрәңге, каен, усак	Тоташ кисүләү Табиг. үстерү – шытымлы юкә, уңышсыз булганда имән культуралары
2 төркем. Калкулыклы юкәлекләр											

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Иреклек утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
22.	Өрәңгеле юкәлеклек Өр юк ТУМ:Д1 Бонитеты:3(4)	8Лп 2КИВ +Д	Таулы, калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле- карбонатлы азкуәтле коры	Уртача куелькта: Д,КИВ	Уртача куелькта: чикләвек куагы, юкә, зелпе, кабар агачы	Уртача куелькта: куык абага, сәрдә, сырмавик	Юк	Үрентеле юкә	Өрәңге, каен, усак	Тоташ кисүләр Табиғый үстерү шытымлы юкә, уньшсыз булганда имән культуралары
Каен өстенлек итүче урман типлары											
23.	Каенлык наратлы (нарат урманлы) К нар, ТУМ: А2-3,В2-3 Бонитеты:2(3)	9Б 1С	Таулы, сөзәклекләр	Кәлсу комсыл яки жиңелчә балчыксыл саф һәм дымлы	Сирәк: нарат	Сирәк: өянкелек, миләш, буяу куагы	Урт. куелькта: чәчбай, кара абага, нарат жиләге, май чәчәге,	Яшел мүк мендәрләре	Шытымлы каен	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Нарат культуралары
24.	Кыяклы каен урманы Күр к ТУМ:С2-3 Бонитеты: 1	7Б2Ос1С бер. Лп, Д	Таулы. Рлф. тигез	Соры урман балчыксыл саф балчык түшәлә торган	Сирәк: юкә	Сирәк: миләш, зелпе, кабар агачы	Чәчле күрән, ике яфраклы май чәчәге, тубылгы, кычыткан, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Усаклы	Тоташ кисүләр. Ылыслы культуралар
25.	Сырламыклы каенлык Сырк ТУМ:Д2-3 Бонитеты: 1-1а	9Б 1Ос +Д, КИВ	Таулы яссы	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлә торган	Сирәк: имән, юкә	Сирәк: чикләвек куагы, миләш, зелпе, кабар агачы	Сырламык, чәчле күрән, ике яфраклы май чәчәге, тубылгы, кычыткан, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Усаклы	Тоташ кисүләр Табиғый үстерү шытымлы каен. Ч культуралары
26.	Тубылгылы каенлык Бтв ТУМ:С3-4Д4 Бонитеты:2	7Б2Ол1Ос	Платога тозақлар, шулай ук елгалар буйлап уйсулыклар	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмлә-торфлы юеш	Юк	Сирәк: эт шомырты, куаклы тал	Тубылгы, кычыткан, хатын-кызлар абагасы, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Зирекле	Тоташ кисүләр. Табиғ. үсеш. – үрентеле каен
27.	Өрәңгеле каенлык Өр клк	7Б2КИВ1Ос +Д	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле- карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәңге	Уртача куелькта: чикләвек	Куык абага, сәрдә, сырламык,	Юк	Каен, өрәңге шытымынн	Өрәңгеле	Тоташ кисүләр Табиғ. үсеш. - үрентеле

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	ТУМ: Д1 Бонитеты:2(3)					куагы, кабар агачы	площсыман будра, күкебаш		ан		Имән культуралары
Усак өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Төрле үләнле усаклыклар											
28.	Күрәнле усак урманы Күр ус, ТУМ: В2-3, С2-3 Бонитеты: 1(2)	7Ос2Б1С +Д 7Ос2Б1Лп	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Соры урман балчыксыл саф балчыклар түшәләр торган	Сирәк: имән, өрәңге	Сирәк: миләш, зелпе, кабар агачы	Чәчле күрән, сәрдә, сырламык, күкебаш, табак яфраклы йолдызак	Юк	Усаклы үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш.- бонитет 1 Ылыслы культуралар
29.	Сырмавыклы усаклык (имәнле) Сыр ус ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 1-1а	9Ос1Б +Лп, КИВ 8Ос1Лп1Д	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәләр торган	Сирәк: имән, өрәңге	Уртача куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы, миләш, зелпе	Сырмавык, сәрдә, күкебаш, йолдызак	Юк	Усаклы үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табигый үсеше үрентеле, И культурасы уңышсыз булганда
2 төркем. Таулы усаклыклар											
30.	Өрәңгеле усаклык Өр ус ТУМ: Д1 Бонитеты:2(3)	8Ос1Кл1Лп	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәңге	Уртача куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы	Куык абага, сәрдә, сырламык, площсыман будра, күкебаш	Юк	Усаклы үрентеле	Өрәңгеле	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. үрентеле. Имән культуралары
Өрәңге, элмә, карама агачы өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Коры өрәңгеле имән урманнары											
31.	Таулы өрәңгелек Т өр	7Кл2В1Лп +Б	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәңге	Уртача куелькта: чикләвек	Каурыйлы кыска сабак, чәчле күрән, кызыл	Юк	Үрентеле КИВ	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. үрентеле, тагын

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Иреклек утыртмалары	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	ТУМ: Д1 Бонитеты: 4(3)					куагы, кабар агачы	бөрлегән, чөчбай				да тирәнрәк туфрактарда - И. культ.
2 төркем. Саф өрәнгеле-юкәле имәнлекләр											
32.	Имәнле өрәнгелек (төрле үләнле) Им өр ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 3	6КИВ2Д2Лп	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлө торган	Сирәк: имән, өрәнге	Уртача куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы, зелпе, шомырт	Сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, күкебаш, ирләр абагасы.	Юк	КИВ үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Имән культуралары
Карамалы төркем											
33.	Тугай янәшәсендә үсә торган карамалык Туг кар ТУМ: Д4 Бонитеты: 3	7ВИ2Кл1Лп +Б	Түбәнлектә, хәзерге елга тугайлары	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмле-торфлы юеш	Сирәк: өрәнге	Кара жиләк, кара карлыган, шомырт	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын наратбашы	Юк	Үрентеле ВИК	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Тирәк культуралары
Зирек өстенлек итүче урман типлары											
Тубылгылы зиреклек төркеме											
34.	Тубылгылы зирек урманы Туб зир ТУМ: В4, С4 Бонитеты: 2(3)	8Ол2Б ед. ВИ	Платога тозалар, шулай ук су ага торган түбәнге урыннар	Торфлы глейлы комсыл ләмле - торфлы дымлы	Юк	Эт шомырты, куаклы тал, кара карлыган	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын наратбашы	Юк	Зирекле үрентеле	Хасил булмый	Тоташ кисүләр Табиг. үсеш. - үрентелгә зирек (Т культуралары)
Таллык, кара тирәк өстенлек итүче урман типлары											
Таллык төркеме											
35.	Тугайлык таллыгы Туг тал	10 Тал (таллык)	Түбән. Хәзерге елга тугайлары	Торфлы глейлы комсыл ләмле - торфлы дымлы	Юк	Кара жиләк, кара карлыган	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын	Юк	Канәгатләр өндерерлек, шытымлы	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. - үрентеле таллык

№ п/п	Урман тибы, үсөш алган урын тибы, бонитет классы	Утыртмаларн ың уртача составы	Рельефтагы торышы	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утиртмала ры	Кисү ысулы урм. торгызу ысулы
							Үлөнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	ТУМ: В3-4 Бонитеты: 2-3						наратбашы		тал белән		белән
Кара тирек төркеме											
36.	Тугайлыкта үсө торган кара тирөклөк Туг кт (тирөк культуралары) ТУМ: С4 Бонитеты: 1	10 Оск (кара тирөк)	Түбөн. Хэзерге елга тугайлары, елгаларнын иске үзөн төбө	Торфлы глейлы балчыксыл, лөмле-торфлы юеш	Юк	Гөлжимеш, кара жилөк	Сирөк: болын үлөннөре	Юк	Начар: Карама	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Тирөк культуралары
Искәрмө: Тирөк утиртмалары (культуралары) урман тибы кара тирөклөк һәм усак типларына карата сүрөтлөнө											

2.1.7. Урманнардан агач материалы эзерләү өчен файдалану чорлары һәм башка мәгълүматлар

Урман агачларын кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, эзерлэнгән агач материалын алып чыгу агач материалы эзерләү максатларында урман кишәрлегеннән файдаланучы зат тарафыннан урман декларациясе буенча декларацияләнә торган чор башланган датадан 12 ай эчендә гамәлгә ашырыла. Агач материалы урман агачларын сату-алу шартнамәсе яисә Россия Федерациясе Урман кодексының 19 статьясының 5 өлешендә күрсәтелгән контракт нигезендә эзерлэнгән очракта, агачларны кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу эшләрә шартнамәдә яисә контрактта билгелэнгән срок эчендә тиешенчә гамәлгә ашырыла.

Урман утыртмаларын кисүнең, агач саклауның, тарттыруның, алып чыгуның әлеге пунктта күрсәтелгән вакытларын озынайту күрсәтелгән таләпләрне вакытында үтәүгә юл калдырмаган начар һава шартлары барлыкка килгән очракта рөхсәт ителә.

Урман агачларын, тарттыруның, өлешчә эшкәртүнең, саклауның, алып чыгуның вакытлары урманнан файдаланучы затның язмача гаризасы нигезендә, вәкаләтле орган тарафыннан иң күбе 12 айга арттырылырга мөмкин.

Урман агачларын кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу срокларын үзгәртүгә рөхсәт язмача рәвештә диләнкенең (кишәрлек урманчылыгын, урман кварталы номерын, урман-таксация бүлемтеге номерын, диләнке номерын) урнашкан урынын, диләнкенең мәйданын, агач материалының күләмен һәм агачларны кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу буенча билгелэнгән (озынайтылган) срокны (датаны) күрсәтеп бирелә.

Үзагач эзерләгәндә:

а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;

б) диләнкедән читтә, алар белән чиктәш булган 50 метрлы полосаларда урман утыртмаларын, үсемчелек катламын һәм туффрактарны зарарлау, урманнарны сәнәгать һәм башка төрле калдыктар белән чүпләү рөхсәт ителми;

в) юлларга, күперләргә, урман ызаннарына, киптерү челтәренә, юл, гидромелиоратив һәм башка төрле корылмаларга, елга һәм чишмә үзәннәренә зыян салу рөхсәт ителми;

г) аударылыган һәм асылынып төшкән, киселгән агачларны (киселгән һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) калдыру, сакланьрга тиешле яшь шытымны зарарлау яисә һәлак итү тыела.

д) чиктәш булып торучы, кварталлардагы, диләнкеләрдәге һәм башка баганаларны һәм тамгаларны юк итү тыела;

е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенә Агач материалы эзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланьрга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганактарын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;

ж) рөхсәт ителгән чоры (рөхсәт ителгән кичектереп торы чорын да исәпкә алып) тәмамлангач агач материалы эзерләү, шулай ук файдалану хокукы туктатылгач яисә тәмамлангач агач материалы эзерләү рөхсәт ителми;

з) билгеләнгән вакытына (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) алып чыгылмаган агачны диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;

и) урман үзләштерү проектында яисә диләнке ясауның технологик картасында каралмаган урыннарга агач материалын чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;

к) диләнке чистарту эшләрен үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;

л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала, туфракның өске ундырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;

Үзагач эзерләгәндә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланьрга тиешле.

Исемлеге Россия ТРЭМның «Россия Федерациясе Кызыл китабына яисә Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән, сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 29 маендагы № 264 боерыгы белән расланган агачларның һәм куаклыкларның төрләренә (токымнарының) агач материалын эзерләү рөхсәт ителми. Үзагач эзерләгәндә урманнарның биотөрлелеген арттыру максатларында теләсә кайсы ярусында һәм аларның төркемнәрендә аерым кыйммәтле агачлар (карт агачлар, куышлы, кош оялары булган, шулай ук оя кору һәм вак жәнлекләренә качу урыны һ.б. өчен яраклы агачлар) сакланьрга мөмкин.

Үзагач эзерләү максатларында урман кишәрлеге майданының кисү өчен билгеләнгән өлеше (алга таба – диләнке) аерып алына, шулай ук урман утыртмаларының сан һәм сыйфат сыйфатламалары һәм эзерләнәргә тиешле үзагач күләмен билгеләүче диләнке таксациясе ясала. Диләнкеләргә аерып алганда жирлектә диләнкеләргә чикләре билгеләнә һәм тамгалана, сайланма кисүләрдә киселәргә тиешле агачлар билгеләнә.

Диләнкене аерып алу һәм таксацияләү түбәндәгеләр тарафыннан башкарыла:

1) урман кишәрлекләренә аренда шартнамәләре нигезендә үзагач эзерләүче гражданныр һәм юридик затлар;

2) үзләренә даими (дөвамлы) файдалануга тапшырылган урман кишәрлекләрендә үзагач эзерләүне гамәлгә ашыручы федераль дөүләт учреждениеләре;

3) Россия Федерациясе Урман кодексының 82-84 статьяларына туры китереп билгеләнгән вәкаләтләре кысаларында, – дөүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә агач материалы эзерләү өчен, – гражданныр һәм юридик затлар.

Кисүләргә төрле рәвешләрендә диләнкеләргә аерып алу урман кварталы кысаларында, кагыйдә буларак, карсыз чорда башкарыла. Урмантаксация бүлендекләре тулысынча кисүгә юнәлдерелә, әгәр дә аларның майданы Үзагач

эзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән диләнкеләрнең чик күләмнәреннән артып китмәсә.

Эксплуатацияләнгән урманнарда өлгергән, картайган урман утырмаларын кискәндә диләнкегә урман таксациясе бүлемтекләре кысаларында гомуми мәйданы 3 гектардан артмаган, өлгергән һәм картайган урман бүлендекләре дә кертелергә мөмкин.

Урман кварталында бер үк вакытта өлгергән һәм картайган агачлар үсеп утыручы берничә чиктәш урман-таксация бүлендекләре кисүгә аерып чыгарылырга мөмкин, әгәр аларның суммар мәйданы РФ Урман кодексының Агач материалы эзерләү кагыйдәләрендә һәм 23 статьясында күрсәтелгән урманчылыктарда, урман-паркларында РФ ТРЭМның 2016 елның 13 сентябрәндәге 474 номерлы боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү үзенчәлекләрендә күрсәтелгән диләнкеләрнең чик дәрәжә (максималь) зурлыктарынан артып китмәсә.

Урман үсентеләрен кисүләр сайланма кисүләр яки тоташ кисүләр рәвешендә башкарыла.

Тиешле жирләрдә яисә жир кишәрлекләрендә агачларның һәм куаклыктарның бер өлеше киселә торган кисүләр сайланма кисүләр була (РФ УК 17 статьясының 2 өлеше).

Тиешле жирләрдә яки жир кишәрлекләрендә, урманнарны үстерү өчен аерым агачларны һәм куаклыктарны яисә агачларның һәм куаклыктарның төркемнәрен саклап, урман утыртмаларын кисүләр тоташ кисүләр дип таныла (РФ УК 17 статьясындагы 3 өлеше).

Агач материалы эзерләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә тоташ кисүләр аталган урман кишәрлекләрендә урманнарны торгызу шарты белән генә рөхсәт ителә (РФ УК 17 статьясындагы 5 өлеше).

Киселүче агачларның холкына һәм кисүләрнең технологиясенә карап, Урманчылыкта өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең түбәндәге төрләре башкарылырга мөмкин: ирекле-сайланма, төркемле-сайланма, тигез-эзлекле, төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр), полоса аша эзлекле, озаклап-эзлекле кисүләр.

Ирекле-сайланма кисүләрдә, агач токымнарының яңадан үсеп чыгуын тәэмин итү, урманның яклаучы һәм тирәлек хасил итүче үзенчәлекләрен саклау шарты белән, иң беренче чиртта, мәйданы буйлап тигез рәвештә зарарланган, картайган, үсеше акрынайган өлгергән агачлар киселә. Урман утыртмаларына карата әлегә төр сайланма кисүләрне үткәргәннән соң агачларның тулылыгы кимендә 0,5 булырга тиеш.

Төркемле-сайланма кисүләр төркемле-төрле яшьтә булган урман утыртмаларына карата башкарыла, аларда картайган һәм өлгергән агачлар, диләнке мәйданы буйлап урнашуларына карап, төркемнәре белән киселә. Киселүче төркемнәрнең мәйданы 0,01дән 0,5 гектарга кадәр тәшкил итә.

Тигез-эзлекле кисүләрдә бер үк яшь классына караган агачлар диләнкедә, икенче ярустагы урман утыртмаларын һәм шытымнарын кисү процессында алдан ук яки алга таба урман торгызуны формалаштырып, тигез рәвештә сирәкләү юлы белән, берничә мәртәбә киселә. Тигез-эзлекле кисүләр шулай ук тереклек итү

сэләте зәгыйфьләнгән шытымы яки икенче ярусы булган югары һәм уртача тулылыклы агачларга, төрле өлгергәнлек яшенә ия булган агач токымнарыннан хасил булган катнаш агачлыкларга (ылыслы-яфраклы, усаклы-каенлы һ.б.) карата гамәлгә ашырыла.

Кисүләрне беренче мәртәбә башкарганда агачларның тулылығы 0,5кә кадәр кими. Тиешле үсеп китү шартларында шытымнары булмаганда яки утыртмаларны формалаштыру өчен житәрлек санда булмаганда тигез-эзлекле кисүләр процессында урманны торгызуга булышлык итү чаралары гамәлгә ашырыла.

Оя-оя шытымнары булган урыннарда агачлар берничә мәртәбә ике яшь классы дәвамында төркемнәре белән (тирән сөзәк чокыр) киселә торган төркемле-эзлекле (тирән сөзәк чокырлы) кисүләр шытымнары төркемләп урташкан бер яшьле агачларга карата башкарыла. Өлгергән агачларны кисү эзлекле рәвештә 0,01 гектардан 1,0 гектарга кадәрге мәйданнарда (тирән сөзәк чокырлар хасил итеп) 30-40 ел дәвамында 3-5 мәртәбә шытым төркемнәре тирәли гамәлгә ашырыла.

Озаклап-эзлекле итеп кисүләр эксплуатацияләү зурлыкларына житкәннән соң кисеп атыла торган яшькә житмәгән, әлегә шартларда тотрыклы булып калучы агачларның бер өлешен икенче юлы кисүгә калдырып, төрле яшьтәге урман утыртмаларында гамәлгә ашырыла. Беренче мәртәбә кискәннән соң чагыштырма тулылығы куге төстәге ылыслы утыртмаларда кимендә 0,5 һәм ачык төстәге ылыслы урман утыртмаларында кимендә 0,4 булырга тиеш. Кисүләрне кабатлау чоры – 30-40 елдан соң.

Полоса аша эзлекле кисүләрне башкарганда агачлар яшһең бер классына тигез булган чор дәвамында, ике-дүрт алым белән киселә. Агачларның метр ярымлы озынлыгыннан узмаган киңлектәге полосаларда, ә имән урманнарында – агачларның икеләтелгән озынлыгыннан артмаган киңлектәге полосаларда агачлар кисү, алга таба имән культуралары булдыру шарты белән, 4-8 ел саен кабатлана торган ешлык алымнары белән гамәлгә ашырыла.

Йомшак яфраклы, жилгә каршы торучан агачлыкларда яшһең ике классына тигез булган чор дәвамында полоса аша эзлекле кисүләрне уздыру рөхсәт ителә.

Агачларны полоса аша эзлекле кисүләрнең беренче алымы башкарылганнан соң, шытымнар булмаганда яисә житәрлек күләмдә булмаса һәм икенче ярусы күренмшсш, РФ ТРЭМның 2016 елның 29 июнендәге 375 номерлы боерыгы белән расланган Урман торгызу кагыйдәләренә ярашлы рәвештә урман торгызу чаралары күздә тотыла.

Кисүнең киләсе һәр алымы алдагы чорда киселгән полосаларда ышанычлы рәвештә урманның яңартылуы тәмин ителгәннән соң башкарыла.

Кисүнең чираттагы алымын уздыру вакыты килеп житкәч урман табигый рәвештә яңармаганда яисә бу эш житәрлек дәрәжәдә күзәтелмәгәндә, кисү алымнары арасындагы интервалны 3-5 елга арттырып, ясалма яисә катнаш урман торгызу чараларын уздыру рөхсәт ителә.

Шытымы һәм икенче ярусы нык зәгыйфьләнгән агачлар арасында өч алымда катнаш сайланма кисүләр билгеләнергә мөмкин, алар барышында беренче алымда запас буенча 30-35 проценты ешлык белән тигез-эзлекле кисүләр

башкарыла, ә инңе яшь агачларның торышы яхшыртылгач – ике алымда полоса аша эзлекле кисүләр.

Эзлекле кисүләрнең йомгаклау алымы бары тик диләнкедә яшәргә сәләтле, максатчан урман утыртмаларын формалаштыруны тәэмин итәрлек шытымнар һәм (яисә) икенче ярус формалашканнан соң гына башкарыла.

Агач кисү урыннарын калдыклардан чистарту үзагач әзерләү белән бер вакытта башкарыла.

2.2. Урманнардан чәер әзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

РФ УК 31 ст. һәм «Чәер әзерләү кагыйдәләрен раслау турында» 2012 елның 24 гыйнварындагы № 23 Рослесхоз боерыгы белән регламентлана.

Чәер әзерләү ылыслы өлгергән һәм картайган агачлыкларда гамәлгә ашырыла, алар кирт ясау буенча билгеләнгән чор тәмамлангач агач материалы әзерләү өчен билгеләнә.

2.2.1 Агачларга кирт салу фонды

11 таблица.

Агачларга кирт салу фонды

мәйданы, мең га

№ п/п	Күрсәткечләр	Кирт салу		
		Урманнарның максатчан билгеләнеше		
		Яклаучы урманнар	Эксплуатация урманнары	Жәмгысе
1	2	3	4	5
1	Кирт салуга яраклы, өлгергән һәм картайган утыртмалар, барлыгы:	–	–	–
1.1	Алардан:			
	кирт салуга жәлеп ителмәгәнә	–	–	–
	кирт салу буенча табышлы түгел	–	–	–
2	Ел саен кирт салу күләме	–	–	–

Урманчылыкта кирт салу фонды ачыкланмады һәм киләсе хисап чорында проектланмый һәм таблица тутырылмый. Шуна бәйле рәвештә, урманчылык буенча урман хужалыгы регламентында кирт салу төрләре, агачларда каррлар күләме һәм агачларның диаметрына карап, каррлар арасындагы каешларның киңлегә, урманнардан чәер әзерләү өчен файдалану чорлары каралмый.

2.3. Урманнардан агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын әзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану РФ УК 32 ст., «Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләрен раслау турында» 05.12.2011 № 512 Рослесхоз боерыгы, «Татарстан

Республикасында урманнардан файдалану турында» 22.05.2008 № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законы белән регламентлана.

Агач булмаган урман ресурсларына түмәрләр, каен тузы, агач һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаказык, чыршы, ак чыршы, нарат ботаклары, чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәме өчен башка ылыслы агач токымнары, мүк, урман түшәмәсе, камыш, кыяклылар һәм шуна охшаш урман ресурслары керә.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу гражданның, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, шулай ук гражданның тарафыннан – үз кирәк-яраклары өчен гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшмәкәрлек эшчәнлегенә максатларында агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәр чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжларда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу РФ УК 11 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю өчен урманнардан файдалану рөхсәт ителгән кварталларның исемлекләре 5 таблицада күрсәтелде.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе яки урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе нигезендә үзгәч эзерләгәндә кисүдән калган агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өстәмә шартнамә төзүне таләп итми һәм урманнан файдалануның аерым төре булып саналмый.

Гражданның төрләре Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, кыргый үсә торган гөмбәләргә һәм үсемлекләргә, шулай ук «Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында» 1998 елның 08 гыйнварындагы № 3-ФЗ федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган кыргый үләннәргә һәм гөмбәләргә эзерләү һәм жыю тыела.

Урман кишәрлекләрен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданның һәм юридик затларның хокуклары:

1) урманнардан аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) урман инфраструктурасы төзү (урман юллары, урман саклыкханәләргә һәм башкалар);

3) тапшырылган урман кишәрлекләрендә әвеслекләр һәм башка вакытлы төзелмәләр урнаштыру;

4) әгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урманнарда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдаланучы гражданның һәм юридик затларның бурычлары:

5) РФ УК 88 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзүгә;

2) урманнарда урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

3) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәү;

4) санитар-савыктыру чараларын гамэлгә ашырырга (корыган һәм зарарланган урман үсентеләрен кисү, урманнарны чүптән, пычранудан һәм башка тискәре йогынтыдан яклау).

5) Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2007 елның 30 июнендәге № 417 карары белән расланган Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләренен 13 пункттындагы таләпләрне үтәргә;

6) РФ УК 26 ст. 2 өлешенә ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшырырга;

7) РФ УК 49 статьясының 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;

8) РФ УК 60 ст. 1 өлеше нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;

9) РФ УК 91 ст. 4 өлешенә ярашлы рәвештә дәүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өлешендә каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшырырга;

10) Россия Федерациясенен урман законнарында каралган бүтән йөкләмәләрне үтәргә.

2.3.1. Урманнарда агач булмаган урман ресурсларын төрләре буенча әзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары (ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре) һәм параметрлары

Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм жыеп алу өчен урманнарда рөхсәтле файдалануның ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре 12 таблицада китерелде.

12 таблица.

Агач булмаган урман ресурслары әзерләү өчен урманнарда рөхсәтле файдалану параметрлары

№ п/п	Агач булмаган урман ресурсы төре	Үлчәү берәмлеге	Әзерләүгә ел саен рөхсәт ителә торган күләме
1	2	3	4
1.	Туз	т	20
2.	Агачларның, куакларның кайрысы	т	5
3.	Озын корыган ботак	т	100
4.	Ботаказык	т	100
5.	Чыршы һәм нарат ботаклары	т	Чыршылы - 200/ наратлы - 50
6.	Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары	мең данә	5
7.	Мунчала	т	0,4

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе бар, аның нигезендә ресурсларны, барлыкка килү (әзерлек) урынына, ресурсны исәпкә алу (бәяләү) ысулына, файдалану холкына карап, 3 төркемгә бүлү каралган (12.1 таблица).

12.1 таблица.

Агач булмаган урман ресурслары классификациясе

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмәсе, ГОСТ, ОСТ, ТУ
1	2
Агачның биомасса компонентлары (диләнке калдыклары)	
Калын ботаклар	Нигезендә 3 см артык юанлыктагы, кәүсәдән чыгуы агачланган ян-як агач шытымнары, ГОСТ 17462-84
Нечкә ботаклар	Агач төбәннән 3 см һәм аннан азрак юанлыктагы агач ботакларыннан чыгуы аз агачланган яки агачланмаган ян-як шытымнар, ГОСТ 17462-84
Агач яшелле	Ылыслары, яфраклары, бөреләре һәм агач-куаклык үсемлекләренән агачланмаган шытымнары, түбәндәгеләрдән гайре: эт шомырты, агулы сумаха, бүре жиләге, кара аю баланы, еламсар тал, чикләвек, бук, кабар агачы, имән, чикләвек куагы – нигезендә 1 см кимрәк юанлыкта, ГОСТ 21769-84
Чыршы, каен, юкә, башка токым кайрылары	Үзагачны каплаучы кәүсәнен, калын ботакларның, нечкә ботакларның тышкы өлеше, ГОСТ 17462-84
Наратның, башка токымнарның түмәр өлеше	Сәнәгатьчелектә эшкәртүгә һәм ягулык сыйфатында файдалануга билгеләнгән агачның тамыр өлеше һәм тамырлары, ГОСТ 17462-84.
Озын корыган ботак	4 см кадәр юанлыкта нечкә агач кәүсәләре, ТУ 463-8-766-79
Урманнардан тере чагында файдалану ресурслары	
Чәер	Сагызлы матдә, ылыслы агачларны жәрәхәтлөгәндә бүленеп чыга, ОСТ 13-428-82
Баррас	Куеланган (катыланган) чәер – түбән бонитетлы нарат утыртмаларын киртлөгәндә бүленеп чыгуы төп продукт, ОСТ 13-197-84
Чыршы чәере	Ябышучан (уалучан) чыршы чәере, кәүсәләр зарарланганда бүленеп чыга, ТУ 13-284-80
Башка төрле урман ресурслары	
Тал һәм башка токым үсентеләре	Жиһаз ясау, үрү өчен (ТУ56-44-86), дуллау матдәләре (ГОСТ 6663-74) әзерләү һ.б. өчен файдаланыла торган агач-куаклык токымнары шытымнары.
Яңа ел чыршылары	ТУ 56 РСФСР 41-81

Чыгарылган 1000 м³ агачтан агач булмаган урман ресурсларының якынча беренчел продукциясен исәпләү мисалы 12.2 таблицада күрсәтелде.

1000 м³ күләмдә чыгарылган агачтан агач булмаган урман ресурсларының беренчел продукциясе (исәпләмә мисалы)

Агач булмаган урман ресурслары	Нормативлар, табигый чагылышында, м ³		Беренчел продукция	Продукция берәмлегенә сарыф ителгән чимал нормасы	Ресурслардан табигый чыгышында алынган тулай продукция, %	
	калдыклар барлыкка килү (потенциаль ресурслар)	файдалануга яраклы (икътисадый мөмкин ресурслар)			потенциаль	икътисадый мөмкин булган
1	2	3	4	5	6	7
Калын ботаклар	110	24	Технологик чимал, м ³	1,3	84,6	18,5
Нечкә ботаклар	90	20	Агач яшеле, т	2,7-3,3	30,0	6,7
Кайрысы	100	70	Дуплау кайрысы, т	2,1-3,6	39,2	24,8
Түмәрләр	30	15	Түмәр сагызы, т	5,4	5,6	2,8
Озын корыган ботак	110	77	Төрле токым һәм озынлыктагы чыбык-чабык, м ³	1,1	100,0	70,0

Агач яшеле – саф азык (ботаказык) яки терлекчелек өчен витаминлы азык продуктлары эзерләү чималы сыйфатында кулланылучы ылыслар, яфраклар (бөреләр) һәм төрле агач һәм куак токымнарының 0.8 см кадәр диаметрлы агачланмаган ботаклары (шытымнары).

Техник яшеллек – агач яшеленен эшкәртү өчен кулланылучы масса өлеше. Наратта ул агач яшеленен гомуми массасыннан 35%ын, чыршыда – 50%ын, каенда – 20 %ын тәшкил итә.

Ылыс яшеле запасларын билгеләү.

Агач яшелен эзерләү агачларны кисү нәтижәсендә аударылган барлык яш төркемнәрендәге утыртмалар буенча башкарыла. Агач яшелен диаметры (d=1,3 м) кимендә 18 см булган, үсеп утыручы өлгергән өлешеннән агач кәүсәсенен 30%ы озынлыгында нәзек ботакларын кисеп алу юлы белән эзерләү рөхсәт ителә.

1 гектарда техник яшеллек запасын билгеләү өчен әлеге утыртманың 1 гектар агачларының уртача санын һәм аларның юанлык баскычлары буенча урнашуын белергә кирәк. Әгәр дә андый белешмәләр булмаса, 0,5 гектар зурлыгында тәҗрибә майданнары ясарга һәм, агачларны санап, 1 гектарга һәр юанлык баскычындагы агачларның уртача санын ачыкларга кирәк. Килеп чыккан санга бер агачтан чыккан техник яшеллек күләмен тапкырлап, аның 1 гектарлык запасын, ә аннан соң чимал базасының барлык майданы буенча ресурсларын да ачыкыйлар. Хисап эшләрен алып барганда шулай ук билгеле агач токымының 1

мЗ кәүсә массасыннан чыгучы уртача техник яшеллек саныннан чыгып та эш итәргә мөмкин.

Кабыгы, ылыс яфраклары, ұзагачы, органик булмаган һәм органик агач кушылмаларының торышына карап агач яшеле ГОСТ 21769-84 таләпләренә жавап бирергә тиеш.

Терлек азыгы максатларында агач яшеле әзерләнәндә эт шомыртын, бүре жиләген, аю баланын, еламсар талны, кабар агачын, имәнне куллану рөхсәт ителми.

Нарат һәм чыршы ботаклары запасларын билгеләү.

Пихта, нарат һәм чыршы ботаклары запаслары төбәкнең 12.3, 12.4 норматив-белешмә таблицалары ярдәмендә билгеләнә.

12.3 таблица.

Нарат ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклекләр разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6
12	13	12	11	10	9
16	20	18	17	15	14
20	28	25	23	21	19
24	34	31	29	27	25
28	41	38	36	32	29
32	48	44	41	37	34
36	54	48	46	42	38
40	61	56	51	48	43
44	66	60	57	52	47
48	72	67	61	56	52
52	77	72	66	60	56
56	82	76	70	66	59

12.4 таблица.

Чыршы ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклекләр разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6
8	10	9	8	7	7
12	21	18	16	15	13
16	38	31	44	24	20
20	63	53	29	37	31
24	86	72	60	50	42
28	125	104	80	67	56
32	150	126	105	88	67
36	195	163	125	104	87

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклекләр разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6
40	229	192	146	123	103
44	269	224	172	144	110
48	289	239	200	167	128
52	331	276	232	177	148

Түмәр сагызы

Нарат түмәре сагызы дип өлгергән нарат түмәренең һәм тамырларының сәламәт, сагыз матдәләрен алу өчен чимал буларак файдаланыла торган өлеше атала. Агачларны кискәннән соң түмәрләр тора-бара бозыла башлыйлар. Бу процесс, барыннан да элек, иң аз сагызлы түмәр өлешләрен колачлый. Сагыз матдәләре агачка черүгә каршы торуда тотрыклылык бирә. Башта төчлегән өлеше һәм вак-вак тамырлары чери. Аз сагызлы түмәр өлешенең черү процессы, бер үк вакытта, алга таба түмәр сагызын эзерләүдә файдалану күзлегеннән чыгып фикер йөрткәндә, түмәрнең өлгерү процессы да булып тора.

Түмәрнең өлгерү дәрәжәсе торышына карап билгеләнә. Төчлегән өлеше череп беткәч һәм үзәк өлешеннән жинел каерыла башлагач, түмәрне файдалану өчен өлгергән дип санарга мөмкин. Өлгергән түмәрләр жинел аралана һәм чистартыла. Түмәр өлгергән вакытта ул сагызлы матдәләргә байый, сагызы азрак булган түмәрләр тизрәк череп бетә. Әйтик, 15 елдан соң түмәр сагыз эзерләү өчен өлгергән дип санала, бу вакытта диләнкедә барлык түмәрләрнең 70%ы тирәсе кала. Әгәр дә эзерлек эшләре агачны кискәннән соң 25 ел узгач алып барылса, ул вакытта элеккеге диләнкедә түмәрләрнең башлангыч саныннан нибары 40%ы тирәсе генә сакланып калачак. Иң зур һәм эчендә сагыз матдәләре аеруча югары булган түмәрләр генә кала.

Агачны кискәннән соң түмәрнең жирдә утырган вакытына карап, яңа (5 яшькә кадәрге) өлгереп килүче (5-10 яшь) һәм өлгергән (10 яшьтән олы) түмәрләрне аерып чыгаралар.

Нарат сагызының өлгерү процессы туфрак-климат һәм урманчылык факторларына бәйле һәм, кагыйдә буларак, 10-15 елга кадәр дәвам итә. Көнъяк районнарда өлгерү тизрәк бара, төньякта – акрынрак. Коры туфракларда, житәрлек дымы булган туфракларга караганда, өлгерү акрынрак бара.

Киселгән жирләрдә барыннан да бигрәк эре үзәкле түмәрләр озаграк саклана, андый түмәрләрнең саны кисеп ташланган агач сыйфатламасына бәйле.

Түмәр сагызы запасларын билгеләү

Түмәр сагызын эзерләү буенча чимал базасы буларак түбәндәгеләр хезмәт итә:

- 1) саф һәм коры туфраклы торгызылмаган нарат кисентеләре;

2) нарат агачлары киселгән урыннарда 13 яшькә кадәр, I-IV бонитет класслы, ылыслы утыртмаларда тулылыгы – 0,3-0,7 һәм яфраклы утыртмаларда 0,3-0,8 булган ылыслы һәм яфраклы яшь агачлар, махсус якланучы кишәрлекләрдән тыш;

3) рәт араларының кинлеге 2,5 метрдан артык булганда, – 40-50% дәрәжәсендә үтеп китүчән 4-5 яшьлек нарат кисентеләрендә (тоташмаган культуралар өчен) һәм тулылыгы 0,4-0,6 булган 6-12 яшьлек урман культуралары;

4) бонитетның I-IV классларының ревизия чорына караган нарат диләнкеләре.

1 гектарда эзерләргә рөхсәт ителә торган түмәрләр саны (данә) урман культураларының булуына һәм торышына карап билгеләнә.

Эзерләнә торган түмәрләр саны:

1. 0,5 метрга кадәр биекләктә:	5 мең данә/га кадәр	175
	5-8 мең данә/га	100
2. 0,5-1,5 метр биекләктә:	3 мең данә/га кадәр	100
	3-5 мең данә/га	75
	5 мең данә/га артык	–
3. 1,5 метрдан биегрәк булганда:	5 мең данә/га кадәр	50
	5 мең данә/га артык	–

Табигый чыгышлы яшь үсентеләре белән берлектә яфраклы токымнарны кисеп ташлау:

1 метрга кадәр биекләктә:	чикләмәләрсез
3 метрдан биегрәк каен агачлары:	100
1,5-3 метрлан биегрәк каен агачлары:	125

Нарат агачларын иң күбе 20 ел элек кискәндә һәм 1 гектарда кимендә 50 түмәр булганда урманнарның коры дала типларының югарыда китерелгән жир категорияләрендә урманнарга таксация уздыру барышында түмәр сагызын исәпкә алу эше башкарыла. Шул ук вакытта 1 гектарга түмәрләр саны, түмәрләрнең уртача диаметры һәм сагызлылыкның өлгерү классы (киселгәннән соң узган вакыт) исәпкә алына. Түмәр сагызының өлгергәнлек класслары 12.5 таблицада китерелде.

12.5 таблица.

Түмәр сагызының өлгергәнлек классы

Кисүдән соң узган вакыт, ел	Өлгергәнлек классы	Сагызга сыйфатлама	Түмәрләрнең өлгергәнлек классының тышкы билгеләре
1	2	3	4
1-5	I	Яшь	Төчлегән череми һәм үзәк белән бербөтенне тәшкил итә
6-10	II	Өлгереп килүче	Төчлегән күп яки аз дәрәжәдә черегән, түмәрнең жир өстендәге өлешендә үзәгеннән көч белән аерыла, жир асты өлешендә – аерылмый

Кисүдөн соң узган вакыт, ел	Өлгергәнлек классы	Сагызга сыйфатлама	Түмәрләрнең өлгергәнлек классының тышкы билгеләре
1	2	3	4
11-15	III	Өлгергән	Төчлегән сизелерлек черегән һәм үзәгеннән жиңел аерыла
16-20	IV	Картайган	Төчлегән тулысынча черегән, үзәге чери башлаган

1 гектарга түмәрләр саны тәҗрибә мәйданчыкларында тоташ санап чыгу, тасмалы санап чыгу яисә исәпкә алу адымнары (21 түмәр арасындагы аралар буенча билгеләнә торган уртача ераклык буенча) белән билгеләнә.

Түмәр сагызы ресурслары, түмәрләр саныннан һәм диаметрыннан чыгып, төбәк норматив-белешмә таблицаларын исәпкә алып билгеләнә.

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы 12.6 таблицада күрсәтелде.

12.6 таблица.

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы

Уртача диаметры, см	Агачның тулылыгы							
	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0
1	2	3	4	5	6	7	8	9
16	53	58	62	64,6	65,4	66,4	67	67,5
18	48,8	51,2	54,8	57	57,8	58,6	59,2	59,6
20	42	45,9	49,1	51,2	51,3	52,6	53,4	53,5
22	38	41,6	44,5	45,3	46,9	47,6	48	48,4
24	34,9	38,2	40,9	42,6	43,1	43,8	44,2	44,5
26	31,8	34,8	37,2	38,9	39,3	39,9	40,3	40,6
28	29,4	32,2	34,4	35,9	36,3	36,9	37,2	37,5
30	27,1	29,7	31,7	33,1	33,5	34	34,3	34,6

Искәрмә. Мунчала запаслары кисүгә тапшырылуы утыртмалар өчен билгеләнә, түбәндәге формула буенча: $V=0,1KxMxL$, биредә V – чыккан мунчала; K – утыртмадагы юкәнең состав коэффициенты; M – утыртма запасы; L – 1 м^3 юкәгә мунчала чыгышы (таблица билгесе).

Агач кайрысы

Агач үсентеләренең күпчелек төрләренең кабыгы дуплау сыйфатында күн сәнәгатендә кулланыла. Үсемлек рәвешендәге дуплау матдәләре арасында тал кайрысы беренче урыннарның берсен алып тора. Тал кайрысы белән эшкәртелгән күн эластик, йомшак һәм югары механик сыйфатларга ия була.

Талның кайбер төрләре (ак, кәжә, уалучан, әйлән-бәйлән, кызгылт) кайрысыннан йонны, ефәкне, лайка күнен, житен һәм мамык жепләрен буяу өчен буяулар эзерлиләр, салицил һәм гликозид алалар. Талның яшь кайрысы капчык материалы, баулар, шпагат эзерләү өчен кулланыла.

Тал кайрысының дуплау матдәләре – таннидлар – билгеле бер эрү ноктасы булмаган аморф (кристаллик булмаган) кушылмалардан гыйбарәт. Таннидлар

күләменң проценты зуррак булган саен, кайрының да дуплау матдәсе буларак сыйфаты югарырак була.

Кайрыдагы таннидлар саны, асыл рәвештә, талның төренә бәйле. Таннидлыкка тәсир итүче факторлар – үсемлекнең яше, талда кайрының урнашкан жире, эзерләү чоры, үскән урынына бәйле шартлар.

Агач рәвешендәге аеручы кыйммәте кайрыга ия булучылар булып кәжә, уалучан, биек, саз һәм биш яфрак таллары санала, аларның кайрысында 8%тан алып 12%ка кадәр таннид бар. Агач-куак рәвешендәге төрләрдән таннидлар иң күп булганы – өчъяфрак, коры кайрылы, соры һәм йонлач таллар аерып чыгарыла. Кайрысында 7%тан кимрәк таннидлары булган тал төрләре кайрысыз төркемгә кертелгән.

Картаеп бөкеләнгән кайрыда, бер еллык яшь ботаклардагы кайрылардагы кебек үк, таннидлар бик аз күләмдә була. Талларның күпчелек төрләре өчен таннидлар 4 яшьтән 15 яшькәчә булган талларга хас. Кәүсәненң аскы өлешендәге кайрысында таннидлар өске өлешенә караганда күбрәк була.

Суты йөргәндә талда таннидлар кышкы чор белән чагыштырганда шактый күп була, тал кайрысында дуплау матдәләренә иң зур күләме суты иң зур ешлык белән йөргән чакта – май башыннан алып июль уртасына кадәрге чорда була.

Таннидларның күләменә тал үсентеләренә үсеп утыру урынына бәйле шартлар да йогынты ясый. Аеручы ундырышлы туфрактар дуплау матдәләренә гомуми туплануына яхшы тәэмир итә.

Каен тузын исәпкә алу һәм эзерләү үзенчәлекләре

Ике төрле каен тузы эзерләнә. Сутлы килеш – үсеп утыручы агачлардан һәм шомарткыч ярдәмендә (ышкып алу) – каенның аскы өлешеннән, утыннардан һәм аударылган агачлардан. Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү, кисү башлангыч 1-2 ел кала, урман бүлемтегендәге агачлардан рөхсәт ителә, диаметры кимендә 12 см һәм фанер эзерләү өчен билгеләнгән махсус сортлы агачлар моңа керми.

Үсеп утыручы агачлардан каен тузын салдыру язгы-жәйге чорда, агачның кайры астына һәм материалга китә торган өлешенә зыян китермичә генә, гомуми биклегенә яртысыннан артмаган өлешендә башкарыла.

Аударылган һәм корыган агачлардан шомарткыч ярдәмендә каен тузы эзерләү урман фондының барча территориясендә ел буе башкарылырга мөмкин.

Эзерләнгән каен тузының сыйфаты “Дегет житештерү өчен каен тузы” ТУ 13-707-83 таләпләренә җавап бирергә тиеш. Агач кәүсәсенә 1 м³ күләмендәге материалынан килограммнарда чыккан каен тузы дәрәжәсе 12.7 таблицада китерелде.

12.7 таблица.

Каен тузы чыгышы, кәүсәле агачның 1м³ кг

Сортиментлар исемлеге	Диаметры, см	Каен тузы чыгышы	
		Яңа сыдырылган рәвешендә	Җинелчә-коры рәвешендә
1	2	3	4
Эре	26 һәм аннан күбрәк	6,3	3,8

Сортиментлар исемлеге	Диаметры, см	Каен тузы чыгышы	
		Яңа сыдырылган рәвешендә	Жиңелчә-коры рәвешендә
1	2	3	4
Уртача	14-24	7,2	4,3
Вак	13	2,2	1,3
Утын	13 һәм аннан күбрәк	2,2	1,3

Тал кайрысының запасларын билгеләү

Тал кайрысының чимал базасы елга үзәннәрендәгә һәм дымлы урыннардагы куаклы үзәннәренә, сазланган урманнардагы, ягъни дымга мул һәм ундырышлы туфраклы урыннардагы табигый таллыклардан гыйбарәт.

Тал кайрысын эзерләү кайрысында дуплау матдәләре 7%тан да ким булмаган талларда башкарыла (дымлылык 16%).

Агачсыман таллар: кәжә талы – кайрының таннидлыгы 16%; уалучан, бишьяфрак – 10%.

Куаклы: соры, миндальсыман - кайрының таннидлыгы 17%; көлсыман, колаклы – 11; куге кызыл – 9.6; рус талы – 7-15; чыбыклы – 10; йонлач – 11; озын яфраклы, кара тал – 10.5; лапландия талы – 8-14; киң яфраклы – 11%. Түбән таннидлы таллар: ак тал һәм еламсар тал – кайрының таннидлыгы 6-7%.

Тал кайрысын эзерләү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы. Үзагач запасы кимендә 5 м³/га булган, югарыда күрсәтелгән тал төрләре исәпкә алынырга тиешле.

Яңа киселгән 1 кубометр агачтан уртача 65 кг тал кайрысы чыга.

Тал кайрысы запаслары, 1 гектарга тал агачы запасыннан чыгып, 12.8 таблицага туры китереп билгеләнә.

12.8 таблица.

1 гектарга тал агачы запасыннан чыгып, жиңелчә-коры тал кайрысы массасы

Запас санында меңнәрчә йөз, дистәләрчә һәм берәмлек күләме, м ³	Кабык-кайры массасы, саннарга бүлөп т				Запас санында меңнәрчә йөз, дистәләрчә һәм берәмлек күләме, м ³	Кабык-кайры массасы, саннарга бүлөп т			
	меңнәр	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр		меңнәр	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр
	Куаклы таллар					Агачсыман таллар			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	70	7	0,7	0,1	1	60	6	0,6	0,1
2	140	14	1,4	0,1	2	119	12	1,2	0,1
3	210	21	2,1	0,2	3	178	18	1,8	0,2
4	280	28	2,8	0,3	4	238	24	2,4	0,2
5	350	35	3,5	0,4	5	298	30	3,0	0,3
6	420	42	4,2	0,4	6	357	36	3,6	0,4
7	490	49	4,9	0,5	7	416	42	4,2	0,4
8	560	56	5,6	0,6	8	476	48	4,8	0,5
9	630	63	6,3	0,6	9	536	54	5,4	0,5

Мисал: 10 гектар майданлы бүлөмтөктө куаклы талдан үзагач запасы – 175 м³/га. Жңиңелчө-коры кайрының авырлыгы, таблица нормативларыннан чыгып, түбөндөгөгө тигез: $7+4,9+0,4=12,3$ т/га; $12,3$ т/га*10 га=123 т.

Чыршы кайрысын исөпкө алу

Дуплау матдөлөрөн алу максатында чыршы кайрысын эзерлөү дилөнкелөрдө чыршыларны кисү чорында, сут бирү вакытында, 20 см кадэр диаметрлы өлгергән һәм картайган утыртмаларга карата башкарыла. Эзерлөнгән 1 м³ чыршы гачыннан уртача 40 кг дуплау кайрысы чыга.

2.3.2. Урманнардаң агач булмаган урман ресурслары эзерлөү һәм жыю өчен файдалану чорлары

Түмөр сагызын эзерлөү телөсө нинди максатчыл билгелөнөштөгө, ул утыртмаларга, яңа үсөп килүчө һәм яшь агачларга зарар китерө алмый торган урманнарда рөхсөт ителө.

Түмөр сагызын эзерлөү ысулы (кул белән, трактор белән, шартлатып һ.б.) аренда килешүендө күрсөтелө.

Эрозиягө каршы урманнарда; су объектлары ярларындагы, тау һәм чокыр сөзөклөклөрендөгө ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман кишөрлеклөрендө, һәм шулай ук 0,8-1,0 тулылыклы яшь агачлардан түмөр сагызы эзерлөү рөхсөт ителми.

Туз эзерлөү кисү өчен бүлөп бирелгән үсөп утыручы агачлардан кисөргө 1-2 ел кала (фанер төбөнөгө һәм махсус сортимент эзерлөү өчен билгелөнгән агачлардан гайрө), шулай ук сайланма һәм тоташ кисү уздырылган башка дилөнкелөрдөгө яңа киселгән агачлардан рөхсөт ителө.

Үсөп утыручы агачлардан туз эзерлөү язгы-жөйгө һәм көзгө чорда төп кабыкка зыян китерелмичө башкарыла. Шул ук вакытта эзерлөү өчен кулланыла торган кәүсөнөң өлөшө агачның гомуми биеклегенөң яртысыннан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерлөү ел дөвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерлөү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерлөү ел дөвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектө башкарыла. Тал кайрысы язгы-жөйгө чорда эзерлөнө.

Тал кайрысын эзерлөү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы.

Чыбык-чабык эзерлөү.

Юан очының диаметры 4 см кадэр булган, киселгән нөзөк агач кәүсөлөрө, шулай ук агачларның киселгән ботак очлары, юан һәм нечкө ботаклары чыбык-чабык була. Чыбык-чабык ике категориягө бүлөнө: 2-4 м һәм 4 метрдан да артыграк.

Ботак азыгы эзерлөү.

Терлеклөр өчен ботак азыгы дип 1,5 см кадэр юанлыктагы, яфраклы һәм ылыслы кайбер агачларның яшь ботакларыннан эзерлөнгән һәм терлек азыгы буларак кулланыла торган урман материалына өйтөлөр.

Ботаказык эзерлөү өчен яфраклы (каен, усак, чаган, чикләвек, юкә, тирәк, корычагач һәм башкалар) һәм ылыслы (асылда чыршы) токым ботаклары кулланыла. Ботаклардан терлек азыгы эзерлөү өчен жәй көне нигездә яфраклы токым ботаклары, ел дәвамында – ылыслы токым бәбәкләре кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы эзерлөү сайланма һәм тоташ кисүләргә үткәргәндә кисеп аударылган агачлардан гамәлгә ашырыла.

Чыршы, пихта, нарат ботаклары эзерлөү.

Ак чыршы, нарат, чыршы ботакларын эзерлөү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләргә барышында диләнkedә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары эзерлөү.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршыларны һәм (яисә) ылыслы бүтән агачларны эзерлөү, беренче чиратта, махсус плантацияләрдә, чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләргә саклау таләп ителми торган башка майданчыкларда) рөхсәт ителә.

Үзагач эзерләгән вакытта чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерлөү, шул исәптән киселгән агачларның очларынан рөхсәт ителә.

Мүк, коелган яфраклар катламын, урмандагы аяк асты япмасын, камыш эзерлөү төзелеш, шулай ук авыл хужалыгы терлекләргә өчен азык һәм асларына салу материалы сыйфатында ярдәмче материал буларак һәм компост эзерлөү өчен аларны куллану максатларында башкарыла. Аларны эзерләгәндә әйләнә-тирә мохиткә зыян китерелмәскә тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю бер үк майданда биш елга бер мәртәбә генә рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасын жыю өлешчә, бөтен катламын алмыйча гына гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю, бу елда коелгач яфраклар һәм ылыс, шулай ук япма табигый ашлама хасил итсен өчен, жәй азагында, эмма яфраклар коела башлаганчы ук башкарылырга тиеш.

Урманнардагы табигый һәм башка объектларны саклау функциясен башкаручы катламнарны жыеп алу тыела.

Урман кишәрлекләрендә агачларны эзерлөү (казып алу) I яшь классындагы ылыслы утыртмаларда, I һәм II яшь классындагы яфраклы утыртмаларга карата гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлекләренә өстәмә урманчыгында куакларны эзерлөү (казып алу) уртача куелыктагы яисә бөтенләй куе булган урманчыкта яки эзерләнә торган токым бик күп булган өлештә башкарыла. Эзерләнә торган төрнең калган куаклары саны бер гектарга кимендә 1000 данә булырга тиеш.

Яфраклы токымнардан себеркеләр, ботаклар һәм куаклыктар эзерлөү.

Чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында, печән чабу урыннарында, электр үткәргеч линияләрдә, су баскан зоналарда, автомобиль юлларына бүлеп бирелгән полосаларда, торбаүткәргечләрдә һәм яшь үсентеләргә саклау таләп ителми

торган башка майданчыкларда), шулай ук сайланма яисә тоташ урман кискәндә диләнкеләрдә киселгән агачлардан яфраклы токымнардан (каен, усак, тал һ.б.) мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен ботаклар һәм куаклыклар эзерләнә.

Агач яшеле эзерләү.

Агач яшеллегенә яфраклы һәм ылыслы токымнарның яфрактары, бөреләре, ылыслары һәм нигезендә диаметры 8 мм га кадәр булган яңа чыккан ботаклары керә.

Ылыслы-витаминлы он житештерү өчен үзагач яшеллеген эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Гражданнар тарафыннан үз ихтыяжлары өчен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю тәртибе.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләү һәм жыеп алу, чыршылардан һәм яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токымнардан кала, РФ УК 11 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләүне һәм жыеп алуны чикләү РФ УК 27 ст. белән билгеләнә.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләүгә һәм жыеп алуга карата РФ УК 32 ст. 1, 3 һәм 4 өл. кагылмый.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяжлар өчен гражданнар тарафыннан эзерләү һәм жыеп алу тәртибе Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнә.

Чыршы, пихта, нарат ботакларын эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

Агачларның кабыгын һәм кайрысын эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла. Тал кайрысы язгы-жәйге чорда эзерләнә.

Тал кайрысын эзерләү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы.

Корыган һәм жил аударган каеннардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла. Үсеп утырган каеннардан каен тузы эзерләү бары тик агымдагы елда киселергә тиешле агачлардан бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгыльләнүче затлар белән килештереп кенә башкарыла.

Мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен, шулай ук терлек азыгына ботаклар һәм куаклыклар эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка майданчыкларда), шулай ук янгынга каршы, урман хужалыгы һәм урман эзерләү билгеләнгән ведомство юлларының бүлөп бирелгән полосасында, урман үсентеләрен кисү белән шөгыльләнүче затлар белән килештереп, урман хужалыгы чараларын гамәлгә ашырганда киселгән агачлардан башкарыла.

Яңа ел бәйрәмнәренә чыршыларны һәм (яисә) ылыслы бүтән агачларны эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда) рөхсәт ителә. Эзерләү урыны вәкаләтле орган белән язмача рәвештә килештерелә.

Эшләнә торган диләнкеләрдә урман утыртмаларын кисүче затлар белән килештереп, үзгач эзерләгән вакытта, шул исәптән киселгән агачларның очларынан яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерләү рөхсәт ителә.

Мүк, урмандагы аяк асты япмасын биш елга бер мәртәбәдән ешрак булмаган күләмдә шул бер үк мәйданда вәкаләтле орган белән килештереп жыю рөхсәт ителә. Мүкне, урмандагы аяк асты япмасын жыю өлешчә, барча катламына төшмичә генә гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасы жәйге чор тәмамланганда, ләкин, яфрак коелып, соңгы ел ылыслары урман туфрагына табигый ашлама хасил итсен өчен, яфрак коела башлаганчыга кадәр жыела.

Шәхси ихтыяжлар өчен агач булмаган урман ресурсларының аерым төрләрен эзерләгәндә һәм жыйганда урман кишәрлекләреннән файдалануга карата «Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 2008 елның 22 маендагы № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законында билгеләнгән таләпләр:

Туз эзерләү эшләре кисү өчен арып чыгарылган утыртмалар арасында, чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал ыланнарында, минераллаштырылган полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман ташу юлларында һәм башка, агачларны саклау таләп ителми торган мәйданнарда) үсеп утыручы агачлардан, шулай ук сайланма һәм тоташ кисүләү уздырылганда диләнкеләрдәге яңа кисеп аударылган агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү язгы-жәйге һәм көзгә чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Шулай ук вакытта эзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнәң өлеше агачның гомуми биоклегенәң яртысынан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла.

Чыбык-чабык эзерләү агач материалы эзерләү һәм урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

Ел дәвамында ботаклардан терлек азыгы эзерләү өчен агач-куак токымнары кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы эзерләү сайланма һәм тоташ кисүләренә үткәргәндә кисеп аударылган агачлардан гамәлгә ашырыла.

Нарат һәм чыршы ботаклары эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләре барышында диләнкедә киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

2.4. Урманнардан азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 34, 35 статьялары, 05.12.2011 № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу кагыйдәләре, «Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 22.05.2008 № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законы белән регламентлана.

Азык-төлек урман ресурсларына кыргый үсүче жимешләр, жиләкләр, чикләвекләр, гөмбәләр, орлыклар, каен суты һәм башка урман ресурслары керә.

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу гражданнар, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, шулай ук гражданнар тарафыннан – шәхси кирәк-яраклары өчен гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшқуарлык эшчәнлегә максатларында азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәр чорга төзелә.

Шәхси ихтыяждарда азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу РФ УК 11 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Чикләрендә азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен урманнардан файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлегә 5 таблицада күрсәтелде.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, «Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында» 1998 елның 08 гыйнварындагы № 3-ФЗ федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган кыргый үләннәрен һәм гөмбәләрен эзерләү һәм жыю тыела.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданнар һәм юридик затларның хокуклары:

1) урманнардан аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) зарурлык туганда урман инфраструктурасы төзү (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкалар);

3) бирелгән урман кишәрлекләрендә киптергечләр, гөмбә кайнаткычлар, саклыкханәләр һәм башка вакытлы корылмалар урнаштырырга;

4) эгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен арендаучы гражданнар һәм юридик затларның хокуклары:

5) урманнарны үзләштерү проектын төзү;

6) урманнардан урманнарны үзләштерү проекты һәм әлегә урман хужалыгы регламенты нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

- 7) урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе шартларын үтәү;
- 8) гражданның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зыян салынуға юл куймау;
- 9) урманнарда туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм янадан үсеп китүенә, шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләрне чикли торган ысуллар ярдәмендә файдалану;
- 10) урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен һәм урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен, шулай ук урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләрен үтәү;
- 11) урманнарда санитар иминлек тәмин итү максатларында санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашыру (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү, урманнарны чүп-чардан, пычраклардан һәм башка тискәре йогынтылардан чистарту);
- 12) ел саен урман декларациясе, шулай ук урманнарда файдалану турында хисап, урманнарны билгеләнгән тәртиптә саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;
- 13) Россия Федерациясе законнарында каралган башка вазыйфаларны үтәү.

2.4.1. Урманнарда азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен төрләре буенча әзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары (ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре) һәм параметрлары

Азык-төлек урман ресурслары әзерләгәндә һәм дару үләннәре жыйганда ел саен урманнарда рөхсәтле файдалануның рөхсәт ителгән күләмнәре 13 таблицада китерелде.

13 таблица.

Азык-төлек урман ресурсларын әзерләгәндә һәм дару үләннәрен жыеп алганда урманнарда файдалану параметрлары

№ п/п	Азык-төлек урман ресурсларының, дару үләннәренен төре	Үлчәү берәмлеге	Әзерләүгә ел саен рөхсәт ителә торган күләме
1	2	3	4
Азык-төлек ресурслары			
1.	Жиләкләр: нарат жиләге	т	–
	мүк жиләге	т	–
	күк жиләк	т	–
	кура жиләге	т	0,1
	жир жиләге	т	0,1
	кара жиләк	т	–
	кызыл бөрлегән	т	–
	миләш, шомырт	т	0,1
	Жәмгысе	т	0,3
2.	Гөмбәләр: ак	т	1

№ п/п	Азык-төлек урман ресурстарының, дару үләннәренең төре	Үлчәү берәмлеге	Өзерләүгә ел саен рөхсәт ителә торган күләме
1	2	3	4
	майлы	т	30
	ал гөмбә	т	50
	кызыл гөмбә	т	10
	каен гөмбәсе	т	40
	гөреждәләр	т	10
	этәч гөмбәсе	т	1
	баллы гөмбә	т	50
	Жәмгысе	т	192
3.	Агач сутлары: каен	т	500
Дару чималы			
4.	Мәтрүшкә, ике өйле кычыткан, ландыш, аю табаны, дару ромашкасы, акбаш, эт тигәнәге, канлы үлән, песи үләне, сәдәп гөле, лапчатка, үги ана яфрагы, кыр наратбашы һ.б.	т	0,1 (коры килеш)
5.	Чага гөмбәсе	т	0,1

Жиләкләрнең, гөмбәләрнең һәм дару чималларының 60% кадәр өлеше жирле халык тарафыннан үзләштерелә.

2.4.2. Өзерләү һәм жыеп алу чорлары

Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне эзерләү катгый рәвештә билгеләнгән вакытларда гамәлгә ашырыла.

Кыргый үсүче жимешләрне һәм жиләкләрне эзерләү вакытлары уңышның массакүләм өлгерү вакыты житүгә бәйле.

Жимеш бирүче ботакларны һәм агачларны жимеш эзерләү өчен кисү тыела.

Чикләвек эзерләү.

Чикләвек эзерләү ысуллары аренда шартнамәсендә күрсәтелә. Чикләвек эзерләү өчен урман кишәрлекләре арендага тапшырылган затлар чикләвек бирүче утыртмаларның саклыгын тәмин итә.

Чикләвек эзерләгәндә агачларны һәм куаклыкларны кисү, шулай ук агачларга һәм куаклыкларга зыян сала торган ысуллардан файдалану рөхсәт ителми.

Гөмбәләрне эзерләү аларның ресурстарын саклауны тәмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш.

Аеруча таралган гөмбә төрләре, аларны жыеп алу вакыты һәм урыннары 13.1 таблицада күрсәтелде.

Аеруча таралган гөмбә төрлөрө, аларны жыеп алу вакыты һәм урыннары

Аталышы (гөмбә)	Жыеп алу вакыты	Жыеп алу урыны
1	2	3
Жөйле гөмбәләр	Апрель-май	Агачлары киселгән, янгын чыккан, комлы туфраклы нарат урманнарында
Кәжә гөмбәләре	Апрель-май	Нарат һәм яфраклы токым урманнарында, куаклыкларда
Ак гөмбә	Июнь-сентябрь	Нарат, чыршы, каен һәм имән урманнарында
Сары гөмбә	Август-сентябрь	Нарат һәм сирәк шытып чыккан чыршы урманнарында
Ал гөмбә	Июнь-октябрь	Барлык урманнарда, ләкин яфраклы урманнарда күбрәк
Каен гөмбәсе	Июнь-октябрь	Каен булган бөтен жирдә үсә
Кызыл гөмбә	Июль-сентябрь	Яшь усак урманнарында һәм усак катнашмалы катнаш урманнарда
Майлы гөмбә	Июнь-октябрь	Нарат урманнарында һәм яшь вак нарат урманнарында (культураларда)
Моховик	Июнь-сентябрь	Сай торфлы-комлы туфраклардагы нарат урманнарында
Баллы гөмбә	Август-октябрь	Нарат һәм яфраклы токым, аеруча зирек түмәрләрендә
Этәч гөмбәсе	Июнь-сентябрь	Каен, ылыслы һәм катнаш урманнардагы дымлы урыннарда
Валуй	Июль-октябрь	Барлык урманнарда
Гөреждә	Июль-октябрь	Яфраклы һәм юкә белән чикләвек куаклыклары катнашкан урманнарда
Дунгыз гөмбәсе	Июнь-октябрь	Ылыслы һәм яфраклы урманнарда урман кырыйларында, юл буйларында, паркларда
Йөнтәс гөмбә	Июль-октябрь	Катнаш һәм каен урманнарында
Ачы гөмбә	Май-октябрь	Нарат урманнарындагы дымлы урыннарда
Шампиньон	Июль-сентябрь	Яшелчә, жиләк-жимеш бакчаларында, паркларда, болыннарда, көтүлекләрдә, чүплекләрдә

Дару үләннәрен эзерләү үсемлекләренң үз вакытында терелүен һәм чимал запасының яңадан үсеп чыгуын тәэмин итәрлек күләмнәрдә рөхсәт ителә.

Бер үк аланда (урман утарында) дару үләннәре чималын кабат жыю бары тик билгеле бер үсемлек төренең чимал запасы тулысынча яңадан үсеп житкәч кенә рөхсәт ителә.

Дару үләннәренең кайсы да булса төре өчен чималны кабат эзерләү вакытлары турында белешмәләр булмаганда, түбәндәгеләргә таянып эш итәргә киңәш ителә:

- 1) берьяеллык үләннәренң чәчәк өлешен һәм жир өстендәге органнарын («үлән») бер үк аланда эзерләү 2 елга бер мәртәбә башкарыла;
- 2) күпьяеллык үләннәренң жир өсте органнарын («үлән») – 4-6 елга бер мәртәбә;
- 3) күпчелек дару үләннәре төрләренең жир өсте органнарын – 15-20 елга бер мәртәбәдән ешрак түгел.

Төп дару үләннәре, аларны эзерләү урыннары һәм вакытлары 13.2 таблицада күрсәтелде.

Төп дару үләннәре

Үләннәрнең аталышы	Өзерләнә торган өлешләре	Өзерләү вакыты, ай	Өзерләү урыны
1	2	3	4
Саз сазанагы	Өске яшь ботаклары, яфраклары һәм жимешләре белән бергә	Август-сентябрь	Яшь нарат утыртмалары каплаган дымлы һәм юеш урыннарда
Еламсар каен	Бөреләре	Март-апрель	Утыртмалары
Ком меңьяфрагы	Чәчәкләре	Июль-август	Болын кырыйлары, калку урыннар, ярлар, коры мүклекләр һәм ак мүклекләр һәм коры наратлыклар
Жете кызыл дүләнә	Чәчәкләре һәм жимешләре	Май, август-сентябрь	Утыртмалары
Гади нарат жиләге	Яфраклары	Апрель-май	Наратлык көртмәлекләре
Дарулык пәси үләнә	Тамыр өлеше	Апрель, сентябрь-октябрь	Көртмәлек аланнары
Өчьяфрак	Яфраклары	Май-август	Урман кырыйлары, болыннар, түбәнге печән чабу урыннары, дымлы урыннар
Елан үләнә	Тамыры	Май-сентябрь	Урман кырыйлары, болыннар, түбәнге печән чабу урыннары, дымлы урыннар
Борычлы тау үләнә	Жир өстендә үсә торган өлеше	Июль-сентябрь	Юеш һәм дымлы каен утыртмалары, түбәнлектәге сазлык, сазланган печәнлекләре
Язгы утчәчәк	Жир өстендә үсә торган өлеше	Май-сентябрь	Дымлы сирәкләнгән утыртмалар, үзәннәрдәге болыннар
Биек сары чәчәк	Тамыр өлеше	Май, сентябрь	Дымлы урман кырыйлары, үзәннәр, аланнар
Дарулык кандала	Чәчәк ату чорында үсемлекнең өске өлеше	Июнь-июль	Коры болыннар, көтүлекләр, ярлар
Гади нарат	Кайрысы	Апрель-июль	Утыртмалары
Дарулык сыбызгы үлән	Чәчәк атмаучы нөсхәләренең тамыр өлешләре	Апрель, сентябрь-октябрь	Үзәнлекләр, елга буйларындагы утыртмалар
Гади мөтрүшкә	Үләнә	Июль-август	Ачык урыннар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Эч йомшарта торган эт шомырты	Жимешләре	Август-сентябрь	Ачык урыннар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Тишек яфраклы сары мөтрүшкә	Үләнә	Июль-август	Ачык урыннар, печән чабу жирләре. Урман аланлыклары һәм болыннар

Үләннәрнең аталышы	Өзерләнә торган өлешләре	Өзерләү вакыты, ай	Өзерләү урыны
1	2	3	4
Ак алтынбаш	Үләне	Июль-август	Ачык урыннар, печән чабу жирләре. Урман аланлыклары һәм болыннар
Гади балан	Кайрысы, жимешләре	Август-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Икеөйле кычыткан	Яфраклары	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, бушлыклар, дымлы һәм юеш урыннарда сирәкләнгән урманнар
Дарулык кан үләне	Тамыр өлеше	Август-сентябрь	Үзәннәрдәге сирәкләнгән урыннар, болыннар
Зирексыман эт шомырты	Кайрысы	Март-май	Елга буйларындагы һәм ярлардагы яфраклы урманнар
Сары эт шомырты	Тамыры	Май-октябрь	Сулыклар
Май ландышы	Чәчәк ату чорында үләне	Май-июнь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Калган	Тамыры	Апрель, сентябрь-октябрь	Яфраклы урманнар, аланлыклар
Вак яфраклы юкә	Чәчәкләре	Июнь-июль	Утыртмалары
Үги ана яфрагы	Яфраклары	Май-июль	Сазланган печәнлек урыннары
Гади кура	Жимешләре	Июль-август	Агач киселгән урыннар, сирәкләнгән утыртмалар
Гади артыш	Күркәсе-жимешләре	Сентябрь-октябрь	Ылыслы утыртма куакларында
Дарулык тузганак	Тамырлары	Май-октябрь	Печәнлекләр, көтүлекләр, ташландык урыннар, аланлыклар
Соры зирек	Тэлгәшләре	Август-октябрь	Елгалар буенда үсүче утыртмаларда
Гади гөлбадран	Чәчәкләре	Июль-сентябрь	Сирәкләнгән үләнле наратлыклар, аланлыклар, болыннар
Зур көтүче яфрагы	Яфраклары	Июль-сентябрь	Юллар буенда, аланнарда, болыннарда
Ачы әрем	Өске чәчәк атучы өлеше, яфраклары	Июнь-август	Тик яткан урыннар, юллар, ташландык урыннар
Суқыр кычыткан	Үләне	Июнь-август	Юл, яр буйларында, ташландык урыннарда
Гади миләш	Жимешләре	Сентябрь-октябрь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Кара карлыган	Жимешләре, яфраклары	Май-август	Елга тугайлары
Гади нарат	Бөреләре, ылысы	Май-октябрь	Ылыслы диләнкеләр
Коры үлән	Үләне	Июнь-август	Аланнар, ачыклыклар, сазлы болыннар
Гади әнис	Жимешләре	Июль-август	Болыннар, елга буйлары

Үләннәрнең аталышы	Әзерләнә торган өлешләре	Әзерләү вақыты, ай	Әзерләү урыны
1	2	3	4
Гади турак уты	Яфраклары	Май-сентябрь	Коры наратлыклар
Гади меңьяфрак	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Агач киселгән урыннар, аланнар, ачыклыклар, печәнлекләр
Өч чәчәкле миләүшә	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Урман авызлары, аланнар, урман юллары
Кыр наратбашы	Үләне	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Чага (каен гөмбәсе)	Орылары	Гыйнвар-декабрь	Каен утыртмалары
Лобель аксыргагы	Тамыр өлеше	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, түбәнлектәге көтүлекләр һәм печәнлекләр
Өч өлешле эт тигәнәге	Үләне	Май-сентябрь	Дымлы елга ярлары, печәнлекләр
Гади шомырт	Жимешләре	Июль-сентябрь	Елга тугайлары
Зур канлы үлән	Үләне	Май-август	Диләнкеләр, чүп үләне үскән урыннар
Коңгырт гөлжимеш	Жимешләре	Август-сентябрь	Сирәкләнгән урманнар, киселгән урыннар

2.4.3. Агач сутлары әзерләгәндә нормативлар һәм параметрлар

Каен сутын әзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә 5 елдан да ким булмаган вақыт кала рөхсәт ителә.

Каен сутын әзерләү сайланма кисүләр башкарыла торган утыртмаларда кирт салу ысулы белән гамәлгә ашырыла, кисүгә билгеләнгән агачлардан алу рөхсәт ителә.

Кисеп жибәрү өчен тулылыгы 0,4 һәм бер гектарга кимендә 200 данә агачы булган, I-III бонитет классларына караган урманның сәламәт өлеше сайлап алына. Кисеп жибәргәндә күкрәк биеклегендәге диаметры 20 см һәм аннан да юанрак булган агачларны билгелиләр.

Агач тамыры башланган жирдән 20-35 см биеклектә канал бораулау эшләрен башкаралар. Агачта бер һәм аннан да күбрәк кирт салу тишәкләре ясалган очракта, алар кәүсәнең бер ягында бер-берсеннән, сут бер савытка агып төшәрлек итеп, 8-15 см ераклыкта урнаштырыла.

Агач диаметрына карап, бораулана торган каналлар саны нормативлары 13.3 таблицада китерелде.

Агач кәүсәсенен диаметрына карап, бораулана торган каналларның сан нормативлары

Агачның күкрәк биеклегендәге диаметры, см	Кирт салганда каналлар саны	Искәрмә
1	2	3
20-22	1	Диаметры 16 см булган агачларга кисәргә бер ел калгач кирт салу рөхсәт ителә, түбәндәгечә басым нормалары булганда: 16-20 см – 1 канал 21-24 см – 2 канал 25 см һәм күбрәк – 3 канал
23-27	2	
28-32	3	
33 һәм аннан күбрәк	3	

Кирт салу чоры тәмамланганнан соң, агачларның чирләп китүен кисәтү максатларында, тишекләр сагыз пастасы белән сылап куелырга яисә агач бөке белән ябылырга һәм вар, бакча замазкасы яисә известьлы балчык белән сылап куелырга тиеш.

Калган елларда каналлар беренче елгы кисеп жибөрү каналлары дәрәжәсендә 10 см интервал белән агач кәүсәсе әйләнәсенен теге яисә бу ягына таба бораулана.

Әзерләү үзагачның техник сыйфатларын саклап калырылык итеп гамәлгә ашырылырга тиеш

2.4.5. Урманнарда азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен файдалану чорлары

Дәүләт мөлкәтендә яисә муниципаль мөлкәттә торган урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе РФ УК 72 ст. 3 өл. нигезендә урманнарны азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен файдалану максатларында, РФ УК 36, 43-46 ст., 73.1 ст. 3 өл. 3 п. каралган очрактан тыш, тугыз елдан кырык тугыз елга кадәрге чорга төзелә.

Урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе срогы урман хужалыгы регламентында урманнарда файдалану буенча каралган срокка туры китереп билгеләнә.

2.5. Урманнарда ау хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Аучылык хужалыгы кыргый хайваннарның популяцияләре белән рациональ идарә итү һәм ел саен продукция алу рәвешендә урманнарда комплекслы файдалануга үз өлешен кертә.

Ау «Ау турында һәм аучылык ресурсларын саклау турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2009 елның 24 июлендәге № 209-ФЗ федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнардан аучылык хужалыгы алып бару һәм ауны гамәлгә ашыру өчен файдалану РФ УК 25, 36 статьялары белән регламентлана.

Аучылык биләмәләре чикләренә хокукый режимында аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен башкару рөхсәт ителә торган жирләр кертелә.

2.5.1. Биотехник чаралар исемлеге һәм аларны үткәру нормалары

Ел саен үткәрелә торган биотехник чаралар күләме 13.4 таблицада китерелде.

13.4 таблица.

Аучылык хужалыгын алып барганда урманнардан файдалану параметрлары

№ п/п	Чараларның төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителә торган
1	2	3	4
1.	Куяннар өчен ашату майданнары ясау	данә	200
2.	Пошилар өчен жимлекләр урнаштыру	данә	50
3.	Пошилар, кыр кәжәләре һәм куяннар өчен тозлыктар урнаштыру	данә/кг	200\1300
4.	Усак, тал кисү	м ³	200
5.	Аучы манаралары урнаштыру	данә	5
6.	Ашату өчен печән әзерләү	т	20
7.	Чуер ташлыклар кору	данә	100
8.	Гөрелдәвекләр кору	данә	100
9.	Кабан өчен ашату кырлары ясау	га	5
10.	Ауны чикли һәм тыя торган аншлаглалар, күрсәткечләр урнаштыру	данә	50

2.5.2. Аучылык инфраструктурасы урнаштыру өчен рөхсәт ителгән объектлар исемлеге

Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары:

1) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлегендә (алга таба – урман кишәрлеге) аучылык инфраструктурасы объектларын төзү чараларын күрергә, шул исәптән:

а) законнардагы таләпләргә туры китереп, аучылык базалары, аучы йортлары, егерьлык кордоннары һәм башка туктап торучу пунктлары ясарга;

б) көймә пристаньнары корырга;

в) кыргый хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токымына караган этләр өчен питомниклар, ату манаралары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары, өстәмә ашату корылмалары, печән чабу урыннары, ызаннар, башка вакытлы корылмалар, төзелмәләр һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрән гамәлгә ашыру өчен төзекләндерү объектлары булдырырга;

г) законнардагы таләпләргә туры китереп урман юллары һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрән гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка линияле объектлар төзүгә, аларны ремонтларга һәм үзгәртеп корырга;

2) агач-ботаклардан терлек азыгы (кайры, нәзек ботаклар, яшь ботаклар, кыйммәте аз булган агач һәм куак токымнары яфрактары) һәм аучылык ресурсларына кертелгән жәнлекләргә һәм кошларга ашату өчен печән эзерләргә;

3) гамәлгә ашыруы урман законнарына, аучылык һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге законнарда һәм (яисә) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларына һәм аучылык хужалыгы килешүләренә каршы килмәсә, бүтән хокуклардан файдаланырга.

2.6. Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Авыл хужалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану аларның урнашкан жирләренә билгеләнеше белән аңлатыла, бу эш урман фонды жирләрендә бары тик урман хужалыгы мәнфәгатләренә туры килгәндә генә рөхсәт ителә, РФ УК 38 статьясы белән регламентлана, шул ук вакытта, авыл хужалыгында житештерү дип авыл хужалыгы продукциясен, чималын һәм азык-төлеген үстерү генә түгел, аны житештерү, эшкәртү буенча икътисадый эшчәнлек төрләре жыелмасы да санала. («Авыл хужалыгын үстерү турында» 2006 елның 29 декабрдәге № 264-ФЗ 4 ст.).

Авыл хужалыгында житештерүгә гадәттә авыл хужалыгы чималын беренчел эшкәртү генә кертелә. Сәнәгатьтә эшкәртү авыл хужалыгында житештерү дип санала алмый.

Шул максатта РФ УК 38 статьясындагы 2 өлеше белән авыл хужалыгын алып бару өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә бары тик вакытлы корылмалар (умарталыклар, киртәләр, әвеслекләр һ.б.ш.) төзү рөхсәт ителә.

Әлеге норма авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кысаларында авыл хужалыгы продукциясен сәнәгатьтә эшкәртүне гамәлгә ашырырга мөмкинлек бирми, еш кына хәтта беренчел эшкәртүгә дә.

Капиталь төзелеш объектларын төзүгә кирәк булганда авыл хужалыгы товар житештерүчесенә урманнардан авыл хужалыгы максатлары өчен генә түгел, ә агач материалы һәм башка төрле урман ресурсларын эшкәртү өчен дә урманнардан файдалану таләп ителә (РФ УК 46 ст.).

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдаланганда алынган продукция бер үк вакытта урман ресурсы булып та саналырга мөмкин.

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану урманчылык территориясендә түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:

1) гражданныр, шул исәптән әйдәүче крестьян (фермер) хужалыклары, бакчачылык, яшелчәчелек, терлекчелек белән шөгыльләнүче шәхси ярдәмче хужалыклар;

2) хужалык итүче ширкәтләр һәм жәмгыятьләр, житештерү кооперативлары, дәүләт һәм муниципаль унитар предприятиеләр, бүтән коммерция оешмалары;

3) коммерциясез оешмалар, шул исәптән кулланучылар кооперативлары, дини оешмалар.

Шәхси ихтыяжлар өчен урман хужалыгы эшчәнлеген гамәлгә ашыру (шул исәптән умартачылык) максатларында жир кишәрлекләре гражданнырга түләүсез нигездә чоры билгеләнгән вакытка файдалануга тапшырыла яисә Россия Федерациясә Жир кодексында һәм Россия Федерациясә Гражданныр кодексында билгеләнгән очракларда сервитут билгеләнә.

Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләре РФ ТРЭМ «Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 21 июнендәге № 314 боерыгы белән билгеләнә.

2.6.1. Печән чабу, авыл хужалыгы терлекләре көтү, умартачылык, төньяк боланчылык, марал үрчетү, авыл хужалыгы культуралары үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеге, балыкчылык мөмкин булган урман кишәрлекләре мәйданныр турында белешмәләр, шулай ук тиешле нормативлар

Печән чабу

Печәнлекләрне классификацияләгәндә түбәндәгеләр билгеләнә: печәнлекләрнең тибы (су баса торган, коры жирдәге, сазланган), табигыймы ул яисә яхшыртылганмы, агач-куаклар басып китү дәрәжәсә, печән эзерләүне кыенлаштыра торган факторлар, үләннең төп төрләре, аның проекив капламы, куелыгы, уңышлылыгы, сыйфаты. Печәнлекләр мәйданының 20%ын агач-куаклар басып алган булса, ул агач-куак басып киткән дип, 20%тан артыгын түмгәкләр каплаган булса – түмгәкле дип, табигый һәм чәчелгән үләннәр каплап алган булса – яхшыртылган печәнлекләр дип санала, анда үләннәрне механика ярдәмендә жыярга мөмкин.

Печән уңышын бәяләү: 10 ц/га һәм аннан да күбрәк – яхшы, 6-9 ц/га – уртача,

1-5 ц/га – начар.

Печән чабу жирләрен бәяләү.

Печәнлекләр өчен түбәндәгеләр кулланыла:

урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыклыктар һәм урман жире капламаган һәм урман культуралары утыртып, урманнарны торгызу мөмкин булмаган жирләр;

- яхшыртуга мохтаж, печән чабу өчен яраклы жирләр;

- реконструкция өчен билгеләнмәгән, кыйммәте аз булган урман үсентеләре кишәрлекләре.

13.5 таблица.

Печән чабу жирләренә сыйфатлама

Печән чабу тибы	Урнашу урыны	Үләне	Печән чабу тибының сыйфаты
1	2	3	4
Вакытлыча дымы артып киткән коры жирләр	Сизелер-сизелмәс субүлү урыннары	Карчыга үләне, тубылгы, гравилат, тузгак кылган, башаклы үлән, түмәрлек, эт үләне, бөтнек	Уртача
Коры үзәнлекле, үзәнле – ерганаклы	Кече елга үзәннәре, үлән баскан тар яр сөзәкләре һәм төбе тигез булмаган уйсулыклар	Тимофеевка, сольча, кылчыклы үлән, төлке койрыгы, бөтнек	Яхшы
Түбән уртача-артык дымланган	Киң үзән ясаучы түбәнлекләр	Кыяклы, башаклы үлән, кузаклылар	Уртача
Сазлыкланган түбәнлекләр	Грунт сулары якин булган сазлыкланган түбәнлекләр	Дым яратучы кыяклылар, эре башаклы үләннәр	Начар

Урманнардан авыл хужалыгы терлекләрен көтү өчен файдалану

Терлек көтү жирләрен исәпкә алу.

Махсус сакланучы территорияләрдә, су саклау зоналарында, яшел зоналарда, эрозиягә каршы урманнарда һәм МСК урнашкан урманнарда кала, бөтен урманнарда терлек көтү рөхсәт ителә.

Терлек көтү түбәндәгеләрдә рөхсәт ителми:

- очларына терлек бие житмәслек булганчы (1.5-2.0 м) урман культуралары кишәрлекләрендә;

- урман орлыклары үстерү, чыршы, тал, тирәк һәм чикләвек плантацияләрендә;

- табигый торгызуга ярдәм итү чаралары уздырыла торган кишәрлекләрдә;

- очларына терлек бие житмәслек булганчы (1.5-2.0 м.) яшь урман утыртмаларында;

- ылыслы һәм каты яфраклы токымнарны торгызу өчен билгеләнгән, урман утыртмалары белән капланмаган жирләрдә;

- су һәм жир эрозиясе белән зарарлаган жирләрдә.

Авил хужалыгы терлекләренә хужалары түбәндәгеләрне тәмин итә:

- урман культураларын, питомникларны, үзе шытып чыккан яшь урман үсентеләрен һәм башка кыйммәтле урман кишәрлекләрен зарарламас өчен киртәләп ала;

- авыл хужалыгы терлекләрен көтүче көтә (коймалы көтүлекләрдән һәм бәйләп куюдан гайре).

Кәжә көтү бары тик авыл хужалыгы терлекләренен хужалары тарафыннан алдан киртәләнгән урман кишәрлекләрендә һәм бәйләгән килеш кенә рөхсәт ителә.

Көтүлек категорияләре һәм аларның азык продуктлылыгы

Көтүлекләре төрләргә бүлгәндә, төбәк шкалаларыннан файдаланып, үләннәрнең проект капланышын, төп төрләрен, аның куелыгын, өстенлек итүче үсемлек төрләрен һәм аларның сыйфатын күрсәтәләр. Алар булмаганда түбәндәгеләргә нигезләнергә мөмкин:

- яхшы жирләр – яхшыртылган һәм су баса торган, кузаклы-бөртекле компонентлар (60% һәм аннан да күбрәк) өстенлек итүче кишәрлекләр; үләннең проект капламы – 60% һәм аннан да күбрәк;

- начар жирләр – табигый һәм каты сабаклы үлән басып алган (60% аннан да күбрәк) (эре башаклы үлән, камышлык, ситник) кишәрлекләр; башка үлән компонентларының проект капламы 50%ка кадәр.

13.6 таблица.

Терлек көтүнең 1 баш терлеккә якынча чор нормалары, га

Каен өстенлек итә торган, 0.5-0.6 тулылыклы яфраклы урманнар	2
0,5 тулылыктагы саф каенлыклар	1,5
Көтүлек өчен яраклы башка урман утыртмалары (1 баш мөгезле эре терлеккә яисә 7 сарыкка)	4-5
Куаклыклар һәм шытымнар булмаган кисенте урыннарында	0,75

Умартачылык

Бал бирүче бал кортлары өчен азык сыйфатында агачлары, куаклары яисә үләнле-куаклы ярусы составында бал бирә торган үләннәре булган урман кишәрлекләре кулланыла.

Умарта ояларын һәм умарталыкларны урнаштыру өчен урман кишәрлекләре иң беренче чиратта урман читләреннән, ачык урыннарда һәм урман үсентеләре капламаган башка жирләрдән бирелә.

1000нән артык төрле күпләгән сандагы чәчәк үсемлекләреннән бал кортлары нектар һәм серкә жыя. Аларның бер ишесе – беренче дәрәжәле, икенчеләре икенче дәрәжәле бал бирүчеләр. Алга таба аеруча киң таралган бал бирүче үсемлек төрләренә тасвирлама ясала (13.7 таблица).

13.7 таблица.

Бал бирүче үсемлекләреннән бал продуктлылыгы

Бал бирүчеләр	Уртача чәчәк ату чорлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (датасы)	продуктивлыгы (көн)	
1	2	3	4
Үги ана яфрагы	12.04	30-60	И*
Чикләвек куагы	20.04	6-9	И*

Бал бирүчеләр	Уртача чәчәк ату чорлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (датасы)	продуктивлыгы (көн)	
1	2	3	4
Жилдәк	20.04	30	И*
Кызыл тал	22.04	5-30	150
Даруханә күкебашы	23.04	30	И*
Кәжә талы	28.04	10	150
Бүре жиләге	30.04	15	И*
Үрмәләк үлән	апрель	90	И*
Үткен яфраклы өрәңге	08.05	7-10	200
Мурт тал	10.05	5-10	150
Ак тал	11.05	15-20	150
Карлыган	20.05	10-20	50-140
Шомырт	21.05	12	И*
Сукыр кычыткан	24.05	45	100
Чия	23.05	10-12	30-40
Сары акация	25.05	10-14	350
Алмагач	26.05	10-12	20-30
Дүләнә	май	15	И*
Нарат жиләге	май	30	И*
Татар өрәңгесе	май	7-10	100
Миләш	май	10	30-40
Күгән	май	15	25
Зелпе	май	20	И*
Гади чамбыр	май-июнь	34	140
Кара жиләк	май-июнь	30	30
Кыр шалфейе	май-июнь	30-60	110
Мурт эт шомырты	06.06	14	35
Балан	11.06	30-45	И*
Урман курасы	15.06	25-40	60-100
Кырлыган	22.06	45-60	350-400
Зур яфраклы юкә	23.07	14	500-600
Ике еллык ак кандала үләнә	25.06	30	200-300
Жир жиләге	июнь	20	10
Тычкан борчагы	июнь-июль	30-40	180-370
Дарулык шалфей	июнь-июль	47	117-133
Сары кандала үләнә	июнь-июль	30-40	150-200

Искәрмә. П* – табышны тотып торучы тибы билгеләнде.

13.8 таблица.

**Юкә чәчәк атканда жыеп алырга мөмкин булган бал, кг/га
(гомуми бал продуктлылыгынан 30%)**

Яше, ел	I-II бонитет	III бонитет	IV-V бонитет
		тулылыгы	

	0,3-0,5	0,6-1,0	0,3-0,5	0,6-1,0	0,3-0,5	0,6-1,0
1	2	3	4	5	6	7
20	29	32	22	25	11	14
30	115	137	86	104	65	76
40	155	187	133	162	104	126
50	190	223	169	198	137	162
60	216	248	198	227	166	191
70	227	270	205	245	184	216
80	227	270	216	259	194	230
90	205	248	209	252	187	223
100	198	230	198	230	173	198
110	176	209	173	205	137	166
120	162	190	155	184	115	137
130	140	165	133	155	97	115
140	126	148	112	133	83	97
150	108	130	94	115	68	83

Башка токым утыртмаларындагы юкәлекләрнең һәм юкәнең бал продуктлылығы

13.9 таблица.

Нормаль юкәлекләрнең продуктлылығы (Мурахтанов буенча)

Яше	Утыртмаларның тулылығы		
	1,0-0,8	0,7-0,6	0,5-0,3
1	2	3	4
20	6.45	6.24	5.04
30	28.12	27.73	22.87
40	43.35	42.49	35.32
50	53.09	52.04	42.98
60	61.52	60.25	49.93
70	66.44	65.14	54.03
80	59.04	67.25	56.05
90	67.29	65.96	54.50
100	62.11	60.65	50.57
110	55.49	54.24	45.13
120	48.72	47.71	39.57
130	41.30	40.43	33.67
140	35.18	34.47	28.63
150	30.08	29.34	24.46

Төрле утыртмалар составындагы юкәнең бал бирүчәнлеген һисаплау буенча түбәндәге формула тәкъдим ителә:

$$M = N \times 0.1K \times C \times S, \text{ биредә}$$

M – кишәрлектә юкәнең бал продуктлылығы;

N – 1 гектарга карата бал продуктлылығы (табл.);

K – утыртмалар составында юкә коэффициенты;

C – юкәнең чәчәк ату озынлыгы, көннәр (14 көнгә тигез кабул ителә);

S – бүлемтек мәйданы.

Гомуми мөмкин булган нектар запасын билгелэгәндә бал кортларының нектарның иң күбе 30%ын гына жыеп алуын исәпкә алырга кирәк.

Тагын шунысын да искәртәргә кирәк, районнарда нектар пробаларын сайлап алу һәм үсемлекләрнең һәм биләмәләрнең бал продуктлылығын ачыклау белән берлектә алып барылучы умарталык кишәрлекләренең бал продуктлылығын исәпләү эше, – бары тик фәнни хезмәткәрләр яки шушы максатлар өчен әзерләнгән эзләнү экспедицияләре белгечләре тарафыннан гына башкарылырга мөмкин булган, гажәеп рәвештә бик катлаулы хезмәт.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен, аларда урман торгызу эшләрен үткәргәнчегә кадәр, урманлык булмаган жирләр, шулай ук урман утыртылмаган диләнкеләр, ачык урыннар һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр файдаланыла.

Авыл хужалыгы культуралары үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен кулланыла торган урман кишәрлекләрендә химик һәм биологик препаратлар «Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында» 1997 елның 19 июлендәге № 109-ФЗ федераль закон нигезендә кулланыла.

Әлеге өлештә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның гамәлдәге хокукый жайга салынышына урманнарда авыл хужалыгы эшчәнлеген гамәлгә ашыручы затларга түбәндәге бурычлар йөкләнү турындагы нормалар өстәмә булып санала:

1) гражданның сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә зыян салынуга юл куймау;

2) урманнардан файдаланганда туфрак эрозиясен туктату, урманнарның торышына һәм аларны яңадан үстерүгә карата, шулай ук су һәм башка төрле объектларга тискәре йогынтыны булдырмау яисә чикләү.

Урманчылык территориясендә төньяк боланчылык, марал үрчетү, балыкчылык гамәлгә ашырылмый.

2.6.2 Урманнарда авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану параметрлары

14 таблица.

Урманнарда авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану параметрлары

№ п/п	Файдалану төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителүче күләм
1	2	3	4
1.	Сөрүлектән файдалану	га	39
2.	Печән чабу	га	558/391

3.	Авыл хужалыгы терлекләре көтү		
	а) урманда	мең га/баш	37,1/7420
	б) утлавыкларда, жәйләүләрдә	га/баш	172/115
4.	Умартачылык		
	а) бал бирүчеләр:		
	– юкә	га	6705
	– үләннәр	га	1425
	б) бал продуктлылыгы:		
	– юкә	кг/га	100
	– үләннәр	кг/га	50
	в) умарта оялары күләмен тәэмин итү мөмкинлеге	күләме	1545
5.	Төньяк боланчылыгы	га/баш	–
6.	Авыл хужалыгы культураларын үстерү	га	–
7.	бүтән төрле авыл хужалыгы эшчәнлеге		–

2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Саба урманчылыгы урманнары фәнни оешмалар, мәгариф оешмалар тарафыннан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдаланырга мөмкин.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре дөүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә даими (срогы чикләнми) – файдалануга, башка фәнни оешмаларга, мәгариф оешмаларына арендага бирелергә мөмкин (РФ УК 40 ст.).

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан рөхсәтле файдалану вакытлары элек Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу вакыты белән чикләнә.

Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеге, мәгариф эшчәнлеге өчен файдаланучы дөүләт учреждениеләре, муниципаль учреждениеләр, башка фәнни оешмалар, мәгариф оешмалары хокуклы:

урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартлары нигезендә урманнардан файдалануны гамәлгә ашырырга;

мәгариф эшчәнлеге, фәнни-тикшеренү эшчәнлеге гамәлгә ашырыла торган территорияне чикли торган махсус тамгалар, мәгълүмати һәм бүтән төрле күрсәткечләр куярга;

фәнни һәм мәгариф максатларында урман агачларын кисергә;

РФ УК 13 ст. 1 өл. нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкаларны) ясарга;

фәнни-тикшеренү, тәҗрибә-конструкторлык эшләре нәтижеләрен эштә сынау-тикшереп карау һәм гамәлгә кертү максатларында урманнардан файдалану, саклау, яклау, яңарту буенча тәҗрибәләр эшчәнлеген гамәлгә ашырырга;

урманның экологик системасына йогынтысын өйрәнү өчен химик, биологик һәм башка төрле чараларга сынаулар уздырырга;

фәнни һәм укуыту-тәҗрибә базасы объектлары булдырырга һәм алардан файдаланырга;

әгәр аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булырга.

Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлегә, мәгариф эшчәнлегә өчен файдаланучы дәүләт учреждениеләре, муниципаль учреждениеләр, башка фәнни оешмалар, мәгариф оешмалары бурычлы:

РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзү; урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнардан файдаланырга һәм урманнарны саклау, яклау, торгызу буенча чаралар уздырырга; урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәргә;

урманнардан туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм янадан үсеп китүенә, шулай ук су һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләргә чикли торган ысуллар һәм технологияләр ярдәмендә файдалану;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

РФ УК 26 ст. 2 өл. ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшыру;

РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;

РФ УК 60 ст. 1 өл. нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;

РФ УК 91 ст. 4 өл. ярашлы рәвештә дәүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өл. каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшырырга;

2.8. Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

2.8.1. Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары

Рекреация эшчәнлегә РФ УКда ял итүне, туристлык, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыруга кагылышлы эшчәнлек буларак карала.

Урманнардан мондый файдалану (РФ УК 41 ст.) урман кишәрлекләре бирүне таләп итә, әмма урман ресурсларын жыймауны күз алдында тоты торган эшчәнлек төренә кертелә, бирелгән урман кишәрлекләрендә кирәкле урман инфраструктурасы, шул исәптән вакытлы корылмалар булдырыла, территория төзекләндерелә (РФ УК 13, 41 ст.).

Рекреация эшчәнлеген оештыру үзенчәлекләре 21.02.2012 № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләрендә (алга таба – Кагыйдәләр) бәян ителә.

Урманчылык урманнары ландшафтларының төркемнәре һәм типлары буенча түбәндәгечә бүленгән, аның күрсәткечләре 14.1 таблицада китерелде.

Ландшафтларның төркемнәре һәм типлары

Төркемнәре	Типлары	Урман ябалдашының гомуми йомыклығы
1	2	3
Ябык	Горизонталь йомык агачлар	1,0-0,6
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган шытымнар һәм урманчык ярусын исәпкә алып, вертикаль йомылган агачлар	1,0-0,6
Яртымачык	Агачларын тигез урнаштырып сирәкләнгән, сирәк шытымлы һәм 1,5 метрдан артмаган үсентеләре булган яисә алардан башка урман	0,5-0,3
	Агачларын тигез урнаштырып сирәкләнгән, сирәк шытымлы һәм 1,5 метрдан артмаган үсентеләре булган яисә алардан башка урман	0,5-0,3 (төркемнәрдә- 0,7-0,6)
	1,5 метрдан биегрәк үсентеләр	0,5-0,4
Ачык	Сирәклекләр, биеклегенә бәйсез рәвештә куаклар сирәк кенә шытып чыга башлаган, берән-сәрән агачлары булган кишәрлекләр	0,2-0,1
	Урман яки куаклыклары торгызылган урыннар, 1,5 метрга кадәр (куелыгына бәйсез рәвештә)	
	Агач-куаклык үсемлекләре булмаган кишәрлекләр	

Рекреация басымы билгеле бер вакыт эчендә (сәгать, көн, ай, чор, ел) урманнарның бер берәмлек мәйданында (1 гектарда) ял итүче кешеләр саны белән билгеләнә.

Урман утыртмаларына иң көчле рекреация басымы елның жылы вакытына туры килә, гәрчә кайбер спорт төрләре кышын да гамәлгә ашырыла.

Түбәндә урман кишәрлекләрен бәяләү, утыртмаларга рөхсәт ителүче рекреация басымы шкалалары һәм урман кишәрлекләрен рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен арендага тапшырганда урман кишәрлекләрен эзерләгәндә территорияләренә төзекләндерү буенча файдалану зарурлыгы булган яқынча нормалары китерелә.

14.1.1 таблица.

Урман тирәлегенә рекреация деградациясен бәяләү шкаласы

Кишәрлеккә сыйфатлама	Рекреация деградациясе стадияләре
1	2
Урман тирәлеге бозылу күренешләре юк, агачлар һәм куаклар үсеше нормаль, аларда механик бозылулар юк; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) тереклек итәргә сәләтле. Мондый урман тибына хас булган мүк һәм үлән капламы; аяк асты түшәмәсе (сыгылмалы) бозылмаган. Рекреацияне жайга салу таләп ителми.	1
Урман тирәлеге сизелер-сизелмәс үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше начарланган, аларда берән-сәрән механик бозылулар бар; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшәрлек, уртача куелыкта, 20%ка кадәр	2

Кишәрлеккә сыйфатлама	Рекреация деградациясе стадияләре
1	2
зарарланган һәм кипкән нөсхэләре бар. Мүк белән проект капланышы – 20%ка кадәр, үлән капламы – 50%ка кадәр (шулардан 1/10 – болын үсемлекләре); аяк асты урман япмасы берәз бозылган, туфрак һәм аяк асты урман япмасы тыгызланган; агачларның аерым тамырлары шәрәләнгән, туфракның 5%ка кадәр майданы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген жайга салу таләп ителә.	
Урман тирәлеге шактый үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 10% ка кадәр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм куаклары (бер үк яшьтәге) зәгыйфьләнгән, уртача куелыкта яисә сирәк, 21-50% зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр. Агачларның кәүсәләре тирәсэндә мүк, аларның проект капламы 70-60% (шулардан 2/10 – болын үсемлекләре, чүп үләннәре күренә). Түшәмә һәм туфрак житәрлек тыгызланган, тамырлары шәрәләнгән агачлар бик күп, майданның 6-40%ында туфракның минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген актив жайга салу таләп ителә.	3
Агач-болын тибындагы урман тирәлеге бик нык үзгәргән, агачлар шактый зәгыйфьләнгән, кәүсәләре 11-20% ка кадәр механик зарарланган; шытымнары һәм үсентеләре тереклек итәргә сәләтле түгел (башлыча чәчәклекләрдә), сирәк яисә бөтенләй юк, 50% артык нөсхәләре зарарланган яки корыган. Мүкләр бөтенләй юк, үләннең проект капламы 59-40% (шул исәптән 1/2 өлешенә кадәр болын үсемлекләре һәм чүп үләннәре тәшкит итә). Тамырлары шәрәләнгән агачлар күп, ачык урыннарда аяк асты түшәмәсе юк, майданының 41-60% өлешендә туфрак минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация эшчәнлеген катгый рәвештә чикләү зарури	4
Урман тирәлеге деградацияләнгән; агачлары сирәкләнгән, чәчәклек-болын тибында, агачлары нык зәгыйфьләнгән яисә корый, 20%тан артык өлеше механик зарарланган; шытымнары, үсентеләре, мүкләре, аяк асты түшәмәсе юк, үләннең проект капламы 10%ка кадәр (шул исәптән 3/4 өлешендә диярлек болын үсемлекләре һәм чүп үләннәре), күп агачларның тамырлары шәрәләнгән һәм зарарланган. Майданының 60%ынан артык өлешендә туфрагы минераль өлешенә кадәр тапталган. Рекреация рөхсәт ителми.	5

14.1.2 таблица.

Кишәрлеккә санитар-гигиена бәяләмәсе шкаласы

Кишәрлеккә (бүлемтеккә) сыйфатлама	Классы (балл), санитария-гигиена ягыннан бәяләү буенча
1	2
Кишәрлекнең торышы яхшы санитар хәлдә, һавасы чиста, аэрациясе яхшы, техноген шау-шулар, канәчкәч бөжәкләр, үтеп чыкмаслык булып үскән куе үсемлекләр юк. Хуш исләр, урман авазлары, матур төсләр бар.	1
Кишәрлек шактый яхшы санитар хәлдә, берәз гына чүпләнгән, берән-сәрән кипкән агачлар бар, һава берәз пычрак, вакыт-вакыт техноген шау-шулар була яисә бөтенләй юк	2
Кишәрлек начар санитар хәлдә, черегән үзагач белән тулган, чүпләнгән. Чүп	3

өөлгән урыннар, карьерлар һәм чокырлар бар, һава бик нык пычранган (шул исәптән начар исләр килә). Жилле, бик күлөгәле урын, техноген шау-шулар югары дәрәжәдә, кан эчкеч бөжәкләр бик күп, артык дымлы, үтеп чыкмаслык куелыклар бар	
---	--

Искәрмә. Билге кишәрлекнең санитар торышын даими рәвештә күзәтүләр нәтижәсендә бирелә.

14.1.3 таблица.

Утыртмаларның биологик тотрыклылыгын бәяләү шкаласы

Класслары, тотрыклылыгы буенча	Агымдагы коелу процессларының күләме һәм сыйфатламасы (корый торган агачлар һәм саф коры-сары)	Гомуми кору күләме (2 һәм 3 торыш төркеме агачлары + чүп-чар белән тулу)	Корткычлар һәм чир күренешләре булу	Урман тирәлеге торышы
1	2	3	4	5
1 – тотрыклы	2%ка кадәр (урта өлешендә 1,3 м диаметрлы агачлар хисабына)	5%ка кадәр	Юк яки берән-сәрән зәгыйфьләнү очраklары	Зәгыйфьләнмәгән
2 – тотрыклылыгы зәгыйфьләнгән	Корып кубу күләме табигый кору күләменнән 2 һәм аннан күбрәк мәртәбә артып китә (уртасына якин өлешендә 1,3 м диаметрлы агачлар хисабына)	6%-40%	Масса күләм таралырга һәм күп санда булырга мөмкин	Кагыйдә буларак, зәгыйфьләнгән, тулылыгы тигез түгел яки түбән
Класслары, тотрыклылыгы буенча	Агымдагы коелу процессларының күләме һәм сыйфатламасы (корый башлаган агачлар һәм саф коры-сары)	Гомуми кору күләме (2 нче һәм 3 нче торыш төркеме агачлары + чүп-чар белән тулу)	Корткычлар һәм чир күренешләре булу	Урман тирәлеге торышы

Искәрмәләр:

2 нче биологик тотрыклылык классына караган агачлыкларда – сайланма, 3 нчедә тоташ санитар кисүләр үткәрелә (башка хужалыкка бәйлә эмерләр булмаганда).

2 нче һәм 3 нче биологик тотрыклылык классларына карый торган утыртмаларның суммар мәйданы санитар торышы канәгатьләндерерлек булмаган утыртмалар мәйданын тәшкил итә.

Үтүчәнлек:

- 1 – яхшы;
- 2 – уртача;
- 3 – начар.

Күрүчәнлек:

- 1 – яхшы;
- 2 – уртача;
- 3 – начар

Кишәрлеккә эстетик бәяләмә шкаласы

Классы,	Утыртмалары	Ачык урыннар
1	2	3
1	Озын һәм киң ябалдашлы, сәламәт һәм матур куаклары һәм уртача куелыкта шытымнары булган I-II бонитет класслы ылыслы һәм яфраклы утыртмалар. Яхшы үтеп керүчәнлекле, чүпләнмәгән кишәрлек	1,0 га кадәр майданы (ачыклыктар, аланнар), яхшы дренажланган эйбәт һәм коры туфрак; катлаулы, борылмалы чикләре булган 1 гектардан 3 гектарга кадәр майданлы, яхшы билгеләнгән рельефлы, декоратив урман авызлары булган кишәрлекләр, берән-сәрән декоратив агачлары яисә формалашкан агач-куак төркемнәре; декоратив үсемлекләр белән эйләндереп алынган, ярлары күренеп торган зур булмаган матур сулыклары бар
2	Составында 5 берәмлек зирек һәм усак катнашындагы III бонитет классына караган утыртмалар, – ябалдашларының киңлеге һәм зурлыгы уртача, куге, яшь үсентеләре белән куаклыклары жәберләнгән булганда. Өлешчә чүпләнгән урын (5 м ³ /га кадәр)	Чикләренен конфигурациясе гади рәвешле булган зур күләмле ачык урыннар; вак декоратив үсемлекләр белән эйләндереп алынган сулы урыннар; агач үсми торган, куаклыклар басып алган кишәрлекләр
3	Зирек һәм усак, шулай ук IV-V бонитет класслы ылыслылар өстенлек иткән үсентеләр. Агачларның ябалдашлары начар үсеш алган. Чүпчар һәм коры-сары белән тулу дәрәжәсе: 5 м ³ /га һәм күбрәк	Урман утыртылмаган киселгән урыннар, сөрүлекләр, электрүткәргеч линияләр, хужалыктар, сазлыктар һәм башка ачык майданнар, декоративлыгы түбән булган сулыклар

Искәрмәләр:

Ачык ландшафтларны эстетик бәяләү түбәндәге күрсәткечләренә исәпкә алып уздырыла:

- 1) жирлектәге торышы, туфрагының дымлылыгы, үтеп йөрүчәнлек дәрәжәсе;
- 2) кишәрлекнең зурлыгы һәм конфигурациясе;
- 3) урман кырыйларының һәм жирлекнең, эйләнә-тирәдәге ачык урыннарның гүзәллегә;
- 4) агачларның һәм куакларның берән-сәрән яисә зур булмаган төркемнәре булу һәм аларның урнашу холкы;
- 5) үлән һәм мүк капламының сыйфаты;
- 6) сулыкларның күләме һәм конфигурациясе, ярларының һәм эйләнә-тирәсендәге үсемлекләренен холкы, су өслегенен ял итүчеләр өчен коенырга мөмкин булуы, сулыкның санитар торышы һәм ял итү һәм коену өчен аннан файдалану мөмкинлеге.

Рекреация басымына карап, урман кишәрлекләреннән ял итү өчен файдалану режимы түбәндәгечә булырга мөмкин:

- 1) ирекле – гектарына 5 кешелек басым булганда (тыныч ял итү өчен аз төзекләндерелгән зона);
- 2) уртача-жайга салына торган – гектарына 6-20 кешелек басым булганда (актив ял итү өчен рекреация объектлары белән житәрлек дәрәжәдә тәэмин ителгән зона);

3) катгый рәвештә жайга салына торган – гектарына 20 кешедән артык басым туры килгәндә (актив ял итү өчен аерым урман кишәрлекләре, алар максималъ рәвештә төзекләндерелгән булырга тиеш).

14.1.5 таблица.

Рекреация билгеләнешендәге урманнарда төп хужалык чаралары һәм урманнардан файдалану төрләре

№ п/п	Чараларның аталышы	Вазыйфаи зоналар		
		актив ял	чыгып керүгә бәйлә	фауна тынычлыгы
<i>1. Урман хужалыгы чаралары</i>				
1.	Урманнарны тәрбияви кисүләр, түбәндәге максатларда:			
	Ландшафтларны рәвешкә китерү	+	+	–
	Азкыйммәтле үсемлекләргә юк итү	+	+	+
	Табигый яңартылуга булышу	+	+	+
	Үсентеләргә тәрбия кылу	+	+	+
	Гамәлдәге һәм ясалган урман ландшафтларын тәрбия кылу	+	+	+
	Утыртмаларның рәвешен үзгәртү һәм яңарту	+	+	–
2.	Реконструкция кисүләре	+	+	–
3.	Башка төрле кисүләр, түбәндәге максатларда:			
	Ачык ландшафтлар ясау, ерактагы күренешләргә чистарту	+	–	–
	Күренә торган урыннарда рекреацияләү ягыннан караганда тулы булмаган үсемлекләргә юкка чыгару	+	–	–
	Ял итү һәм төзекләндерү объектларын төзү өчен мәйданнарны чистарту	+	+	–
	Ачык ландшафтларны һәм күренеп тора торган урыннарны тәрбия кылу	+	+	–
4.	Агачлар һәм куаклыктар утырту, түбәндәге максатларда:			
	Ландшафтларны рәвешкә китерү	+	+	–
	Урманның санитария-гигиена үзгәртүләрен һәм утыртмаларның тотрыклылыгын арттыру	+	+	–
	Урманны торгызу	–	+	+
	Ремизлар ясау	–	–	+
	Утыртмаларны реконструкцияләү	+	+	–
6.	Ачык урыннарда үлән капламын карап тоту	+	+	–
7.	Табигать саклау чаралары	+	+	+
8.	Санитар-яклау чаралары, ш.и. санкисүләр	+	+	+
9.	Янгынга каршы чаралар	+	+	+

№ п/п	Чараларның аталышы	Вазыйфаи зоналар		
		актив ял	чыгып керүгә бәйле	фауна тынычлыгы
10.	Урманга хилафлык килүләрне һәм ял итүчеләр тарафыннан урманга зыян салынуларны профилактикалау	+	+	+
<i>II. Биотехника чаралары һәм фаунаны саклау</i>				
1.	Хайваннарның тереклек итү шартларын яхшырту	-	-	+
2.	Ашату майданнары ясау һәм хайваннарны ашатып тору	-	+	+
3.	Оялыктар ясау һәм элеп кую	+	+	+
4.	Урман хужалыгы эшләрэн регламентлау һәм чикләмәләр керту	-	-	+
<i>III. Территорияне төзекләндерү</i>				
1.	Юл-сукмак челтәрләре, ясалма корылмаларга автотукталышлар ясау	+	+	-
2.	Рекреация маршрутларын төзү	+	+	-
3.	Күзәтү нокталарын һәм карау майданнарын ясау	+	+	-
4.	Ял итү майданнары ясау һәм аларны жиһазлау	+	+	-
5.	Кече архитектура рәвешләрэн һәм урман-парк жайланмаларын төзү һәм урнаштыру	+	+	-
6.	Визуаль мәгълүмат	+	+	+
7.	Күрсәтмәле агитация	+	+	-
8.	Куну урыны булган, жәйге, стационар типтагы ял урыннары ясау һәм жиһазлау	+	-	-
9.	Төзекләндерү объектларын карау, аларны ремонтлау	+	+	+
<i>IV. Урманнан файдалану</i>				
1.	Өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисү	-	-	-
2.	Урман торгызуга бәйле агач кисүләр	-	-	-
3.	Печән чабу	+	+	-
4.	Терлек көтү	-	-	-
5.	Жиләкләрне, гөмбәләрне, чикләвекләрне һәм һәм һәм жыю	+	+	-
6.	Дару чималын һәм һәм жыю	+	+	-
7.	Умартачылык	-	-	-

Искәрмәләр: «+» тамгасы – файдалану рөхсәт ителә;

«-» тамгасы – файдалану рөхсәт ителми.

2.8.1. Рекреация эшчәнлегенә бәйле зона кварталларының һәм (яки) аларның өлешләренә исемлегә

Кишәрлек урманчылыклары буенча рекреация эшчәнлегә зонасының кварталлар исемлегә әлегә регламентның 5 таблицасында китерелде.

2.8.3. Рекреация эшчэнлегенэ бэйле зона территориясен вазыйфай зоналарга бүлү

Рекреациялөү зоналары вазифай зоналарга түбэндөгөчө бүлгэләнэ:

- 1) интенсив кулланылышы;
- 2) уртача кулланылышы;
- 3) концентрацияле ял итүгә бэйле;
- 4) резерватлы;
- 5) заказник;
- 6) катгый режимлы;
- 7) хужалыкка бэйле.

2.8.4. Урман кишәрлекләрендә вакытлы төзелгән корылмалар исемлеге һәм аларны төзеклөндөрү нормативлары

14.1.7 таблица.

Рекреация билгеләнешендөгө урманнарда территорияне төзеклөндөрү нормалары (гомуми мөйданның 100 га буенча)

№ п/п	Төзеклөндөрү элементларының аталышы	Яшел зона		Чикләрендөгө (1 чм маршрутка) актив ял итүгә бэйле
		туристлык маршрутлары	чыгып керүгә бэйле	
1	2	3	4	5
1.	Гравийлы, йөри торган өлөшө 4,5 м (чм) киңлегендә булган машина белән килү юллары	0,15	0,02	–
2.	Биләмеләр эчендөгө гравийлы, өслөгө 3 м (чм) киңлегендә булган юллар	1,8	0,5	–
3.	15 машинага исәпләнгән, грунтлы, гравий белән вак таш кушылган автотукталышлар (данә)	0,25	0,03	–
4.	Жәяүлөп йөри торган сукмаклар (чм)	–	0,04	–
5.	4 урынлы утыргычлар (данә)	18	3	1
6.	6 урынга исәпләнгән пикник өстәлләр (данә)	7	0,6	–
7.	Яңгырдан ышыклану урыннары (данә)	1,5	0,2	0,2
8.	Азык эзерләү урыннары (данә)	3,5	0,5	0,6
9.	Чүплек савытлары (данә)	30	–	–
10.	Чүп жыю жайланмалары (данә)	3,5	–	–
11.	Бәдрәфләр (данә)	0,18	–	–
12.	Спорт һәм уен мөйданчыклары, м ²	37	–	5
13.	Елгаларда һәм сулыкларда су коенып, кызына торган урыннар, м ²	90	15	–
14.	Пляж кабиналары (данә)	0,18	0,02	–
15.	Беседкалар (данә)	0,17	–	–
16.	Күрсәткөчләр (данә)	1,5	0,2	0,4
17.	Күренеш нокталары (данә)	0,7	0,1	0,3
18.	Коелар һәм чишмеләр (данә)	0,02	0,01	0,1

№ п/п	Төзеклөндөрү элементларының аталышы	Яшел зона		Чикләрендөгө (1 чм маршрутка) актив ял итүгө бэйле
		туристлык маршрутлары	чыгып керүгө бэйле	
1	2	3	4	5
19.	Туристларга палаткалар кую урыннары, м ²	50	–	20

2.8.5. Урманнардан рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану параметрлары һәм чорлары

Урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген урман законнарының хокукый-норматив актлары нигезендә расланган Урманнардан рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләре белән регламентлана, аларда түбәндәгеләр карала:

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен аерып чыгарыла торган урман кишәрлекләренен зурлыгын билгеләгәндә, урман утыртмаларына зыян салынмау шартларын үтәп, урман экосистемаларына карата булган оптималь рекреация басымына таянып эш итәргә кирәк;

урманнардан ял итүне, туристлык, физкультура һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдаланучы затлар туристлык станцияләрен, туристлык сукмакларын һәм трассаларын ясарга, мәдәни-массакүләм чараларны, жәяүләп, велосипедта һәм чангыда шууларны, сынлы сәнгать белән шөгыйльләнүләрен, кызыксындыргыч һәм экологик экскурсияләр үткөрүне оештырырга, аерым спорт төрләре буенча асылы урманда ярышлар үткөрүгә туры килә торган спорт ярышларын, физкультура-спорт фестивалләрен һәм күнегүләр ясау өчен жыелышуларны, шулай ук аерым рекреацияләү эшчәнлеген төрләрен оештырырга мөмкин;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясына караган объектлар, су объектлары сакланарга тиешле;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану әйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зыян китерми торган ысуллар ярдәмендә башкарыла;

урманнардан рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану гражданның урманнарда булу хокукын чикләргә тиеш түгел;

урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашырганда урман кишәрлекләрендә вакытлыча корылмалар (беседкалар, инвентарларны саклау пунктлары һ.б.) торгызу һәм урман кишәрлекләрен тышкы төзекләндерүләр (юл-сукмак челтәрләрен, мәгълүмати элмә такталарны һәм табигатьне саклау тематикасына бәйле аншлаглаларны, утыргычларны, яңгырдан саклаучы әвеслекләрен, хәрәкәт итү юнәлеше күрсәткечләрен, чүп өчен әржәләр һәм башка төзекләндерү элементларын урнаштыру) рөхсәт ителә;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланучы затлар урманнарны тапшырылган урман кишәрлекләрен төзекләндерү максатларында урманнарны үзләштерү проекты нигезендә карап тоталар;

вакытлыча корылмаларны, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техника корылмаларын вакытлыча урнаштыру барыннан да элек агачсыз һәм куаксыз урыннарда, ә мондый урыннар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган агачлар белән капланган, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә, әгәр бу хәл Татарстан Республикасы урман планында билгеләнгән булса;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнарда объектларны төзү максатларында урман утыртмаларын урманнарны үзләштерү проекты нигезендә кисү рөхсәт ителә;

урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашырганда тапшырылган урман кишәрлеге чикләреннән тыш урман утыртмаларын, үсемлек капламын һәм туфракларны зарарлау, тапшырылган урман кишәрлеген һәм аңа янәшә урнашкан территорияләргә көнкүреш калдыклары, башка төр калдыклар белән чүпләү, транспорт чаралары һәм башка төр механизмнар белән ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар белән керү рөхсәт ителми.

Халыкка масскүләм ял итү өчен, кече архитектура рәвешләрен урнаштыру һәм ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын ясау юлы белән, уңайлы шартлар тудыру урман экосистемаларының экология шартларына тискәре рекреация йогынтысын киметергә мөмкинлек бирәчәк;

Урман сукмакларынан һәм гидротехника корылмаларынан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштырмыйча гына, урманчылык территориясендә рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру рөхсәт ителә;

Урманнар кешеләрнең ялын, туристлыкны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру максатында файдаланылырга мөмкин;

Рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләnmичә) файдалануга тапшырылырга, башка затларга – арендага бирелергә мөмкин;

Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланганда Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 30.06.2007 № 417 карары белән расланган Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәм Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 20.05.2017 № 607 карары белән расланган Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре таләпләре үтәлүен тәмин итәргә кирәк.

Янғын чыгу куркынычы янаган чорда урманнар территориясендә рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашырганда массакүләм чаралар үткөрү бары тик жирле үзидарә органнары белән килештереп, файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә учак ягу һәм чүп жыю урыннары булдыру шарты белән рөхсәт ителә.

Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдаланучы затларның бурычлары:

РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзү;

урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

урман кишәрлегенә аренда шартнамәсендәге һәм урман кишәрлеген даими (вакыты чикләnmичә) файдалануга тапшыру турында карарда билгеләнгән шартларны үтәү;

урманнардан туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм янадан үсеп китүенә, шулай ук су һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләргә чикли торган ысуллар һәм технологияләр ярдәмендә файдалану;

РФ УК 21 ст. 6 өл. нигезендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйле булмаган гидротехника корылмаларын төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләрне рекультивацияләү;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

РФ УК 26 ст. 2 өл. ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшыру;

РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;

РФ УК 60 ст. 1 өл. нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;

РФ УК 91 ст. 4 өлешенә ярашлы рәвештә дөүлэт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өлешендә каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшыру;

Россия Федерациясе законнарында каралган башка йөкләмәләрен үтәү.

2.9. Урманнардан урман плантацияләре ясау һәм аларны эксплуатацияләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Саба урманчылыгы территориясендәге урман фонды жирләрендә урман плантацияләре юк.

2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану тәртибе «Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре һәм дару үләннәре үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 05.12.2011 № 510 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган.

Урман жимешләрен, жиләкләрне, декоратив үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү (РФ УК 39 ст.) жимешләр, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре һәм башка шуңа охшаш урман ресурсларын алуға бәйле эшмәкәрлек эшчәнлегеннән гыйбарәт. Үстерү өчен файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә вакытлы корылмалар урнаштыру рөхсәт ителә.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләр, шулай ук урман булып житешмәгән диләнкеләр, аланнар һәм урман культураларын утыртканчыга кадәр урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман утыртмалары белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшкә яраклы үзлеге беткән торфлыклар һ.б.) жирләр файдаланыла.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен үзгәртеп коруга билгеләнмәгән, азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин.

РФ УК 60.15 статьясы нигезендә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләреннән жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану тыела.

Азык-төлек урман продукциясен плантациядә үстерү перспективалары

Кыргыз үсүче азык-төлек һәм дару үләннәре өлкәсендә шактый гына табигый запаслар булуга карамастан, соңгы 20-30 елда кайбер төр жиләкләрне, жимеш бирә торган үсемлекләрне һәм гөмбәләрне ясалма үстерү тенденциясе барлыкка килде. Моның сәбәбе – плантацияләрдә үстерелгән продукциянең үзкыйммәте халыктан жыелган шул ук төр кыргыз үсүче үсемлекләрне сатып алу бәяләренә караганда кимрәк чыга.

Плантацияләрдә барлык төр эшләренә дә бергә туплап һәм механикалаштырып була, шул исәптән эзерләүне дә, бер берәмлек майданнан уңышны арттырып, һава шартларына бәйлелекне бетереп, селекция өчен шартлар тудырып, продукциянең сыйфатын арттырып була.

Аз гына чыгымнар белән табигый шартларда иң продуктив үсемлекләрне сайлап алырга һәм аларда жимеш бирү һәм эксплуатацияләү (ягъни культуралаштыру) өчен оптималь шартлар тудырырга мөмкин.

Культивацияләнергә мөмкин булган һәм культураны гамәлгә керткәндә үзлекләрен югалтмый торган үсемлек төрләре плантацияләрен булдыру максатка ярашлырак.

Өлкә шартлары түбәндәге плантацияләрне ясау өчен яраклы: кара миләш (арония), сырғанак, гөлжимеш, кара карлыган һәм башка азык-төлек үсемлекләре, дару үләннәре, гөмбәләрдән – шампиньон плантацияләре.

Хәзерге вакытта, сатып алу бәяләре бик югары булганда, акчаны плантацияләр булдыруга тотарга тәкъдим итәргә мөмкин.

Гөлжимеш плантацияләре өчен иң яхшы туфрак – озак су баса торган елгаларның үзәннәрендәге органик матдәләргә бай кара туфрак һәм кие соры урман туфрагы. Плантацияләр ясау өчен сөргәннән, гектарына 100 т органик, 160 кг фосфор, 80 кг калий ашламалары кертелгәннән соң 3x1,5 м итеп казылган чокырларга яки буразналарга гөлжимеш утырту эше башкарыла, шушы рәвешле башкарылган плантацияләрнең уңыш бирү дәрәжәсе гектарына 5,0 тоннага житә.

Урманчылыкларда ясалма алым белән гади вешенка гөмбәсе үстерергә мөмкин. Бер тонна гөмбә житештерү өчен лабораторияләрдә үстерелә торган инокулянт йоктырырга һәм плантациягә 25-30 см озынлыктагы һәм 22 см диаметрлы 700 усак кисеге утыртырга кирәк, өч ел эчендә бер тонна гөмбә алырга мөмкин булачак.

2.11. Урманнарда урман үсентеләренәң утырту материалын (үсентеләр, чәчкәннәр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү РФ УК 39.1 ст. һәм 2011 елның 19 июлендәге 308 номерлы Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә урманнарны торгызу һәм урман үрчетү максатларында гамәлгә ашырыла торган эшқуарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, башка затларга арендага тапшырыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану урманчылыкның яисә урман паркының урман хужалыгы регламентлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ УК 24 статьясындагы 2 өлеше нигезендә урманнардан файдаланучы гражданның, юридик затларның урман хужалыгы регламентын һәм урманнарны үзләштерү проектын үтәмәве урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен вакытыннан алда туктату, шулай ук урман кишәрлегеннән даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукын мәжбүри туктату өчен нигез була.

Урманнардан файдалану урман кишәрлекләрен биреп яки бирмичә, урман ресурсларын алып яки алмыйча гамәлгә ашырыла.

Урманнардан файдаланучы гражданның, юридик затлар РФ УК 25 статьясында каралган тәртиптә, гражданлык законнары нигезендә үзагачка һәм алынган башка урман ресурсларына карата милекчелек хокукына ия булалар.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану РФ УК 27 статьясы нигезендә чикләнәргә мөмкин.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары һәм бурычлары.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары:

1) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) РФ УК 13 статьясындагы 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкаларны) ясау;

3) РФ УК 39.1 ст. 2 өл. нигезендә тапшырылган урман кишәрлекләрендә теплицалар, башка корылмалар һәм төзелмәләр урнаштыру;

4) әгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның бурычлары:

1) РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзәргә;

2) урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

3) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәү;

4) урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардаң файдалануны туфрақ эрозиясе барлыкка килүне чикли торган, урманнарны алга таба янадан үстерүгә карата, шулай ук су объектларына һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны юкка чыгара яки чикли торган ысуллар ярдәмендә гамәлгә ашыру;

5) урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

6) РФ УК 26 ст. 2 өл. нигезендә ел саен урман декларациясе тапшыру;

7) РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардаң файдалану турында хисап тапшыру;

8) РФ УК 60 ст. 1 өл., РФ УК 91 ст. 4 өл. 9 п., РФ УК 91 ст. 2 өл. шул ук пункты нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;

9) РФ УК 91 ст. 2 һәм 4 өл. нигезендә билгеләнгән тәртиптә документлаштырылган мәгълүматларны дәүләт урман реестрына тапшыру;

10) Россия Федерациясе законнарында каралган башка йөкләмәләрен үтәү.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардаң файдалануга карата таләпләр.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урман белән капланмаган жирләренә, шулай ук урмансыз диләнкеләренә, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган, урманнар урнашкан бүтән категория жирләре файдаланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары, яки, әгәр андый орлыклар булмаса, урман үсемлекләренең нормаль орлыклары кулланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең районнарда бүленмәгән орлыкларын, шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын, чәчүлекләрен һәм башкаларын куллану тыела.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары кызыл китаптарына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану РФ УК 60.15 статьясы нигезендә тыела.

2.12. Урманнардаң жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урман кишәрлекләреннән жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен (РФ УК 43 ст.) файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ УК 21 статьясы нигезендә жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен урманнардан файдаланганда урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урманнар урнашкан башка категория жирләрендә жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгаруга бәйлә объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү башка федераль законнарда билгеләнгән очракларда шушы жирләрнең максатчан билгеләнешенә туры китереп рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасын төзүгә бәйсез объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү буенча башка барлык очраклардагы кебек үк, эшләр тәмамланганнан соң файдаланылган жирләр рекультивацияләнергә тиеш (РФ УК 21 ст. 6 өл.).

Урман утыртмаларын кисүләр күздә тотылуы урманнардан файдалану төрөнә бер өлеш булып торган очракларда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен урман кишәрлекләре аренда шартнамәсе нигезендә тапшырыла (РФ УК 43 ст. 2 өлеш).

Әгәр мондый эшләрне башкару урман утыртмаларын кисүгә, капитал төзелеш объектларын төзүгә китермәсә, урманнар дәүләт хакимияте органнарының һәм жирле үзидарә органнарының аларның вәкаләтенә туры китереп бирелгән рөхсәтләре нигезендә урман кишәрлекләрен тапшырмыйча гына файдаланыла (РФ УК 43 ст. 3 өлеш).

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе ун елдан кырык тугыз елга кадәр төзелә һәм аукцион үткәрүне таләп итми (РФ УК 72 ст. 3 өлеш һәм 74 ст. 3 өлеш).

Урман кишәрлекләренә күрсәтелгән аренда вакытлары жир асты байлыклары турындагы законнарның таләпләрен исәпкә алып билгеләнә.

«Жир асты байлыклары турында» 1992 елның 21 февралендәге № 2395-1 РФ законының 10 статьясында жир асты кишәрлекләре файдалануга билгеле бер вакытка бирелә дип билгеләнә:

2395-1 номерлы РФ законының 10 статьясында жир асты кишәрлекләре файдалануга билгеле бер вакытка бирелә дип билгеләнә:

- 1) геологик өйрәнү өчен – 5 елга кадәр вакытка;
- 2) файдалы казылмалар табу өчен – файдалы казылма ятмаларын эшләрүне жир асты байлыкларыннан нәтижәле файдалануны һәм саклауны тәмин итә торган техник-икътисадый нигезләмәдән чыгып исәпләнә торган файдалы казылма ятмаларын эшкәртү чорына;
- 3) жир асты суларын табу өчен – 25 елга кадәр вакытка;
- 4) жир асты кишәрлекләреннән файдалану хокукын вакытыннан алда туктатканда тапшырылган жир асты кишәрлекләреннән кыска вакытлы файдалану хокукы нигезендә файдалы казылмалар табу өчен – бер елга кадәр вакытка.

Файдалы казылма ятмаларын эшлэү һәм бәялэү яки эшлэп чыгару эшләрен төгәллэү яисә ликвидациялэүгә бәйле чараларны башкару зарурлыгы булган очракта, жир асты байлыкларыннан файдаланучы тарафыннан лицензия шартларын бозу очраклары булмау шарты белән, шушы жир асты байлыкларыннан файдаланучының инициативасы белән жир асты байлыкларыннан файдалану чорлары озынайтыла.

РФ УК 20 ст. 2 өлешендә урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшлэп чыгару өчен файдаланганда алынган үзагачка Россия Федерациясенә милекчелек хокукы билгеләнә.

Жир асты байлыкларыннан файданучылар агач эзерлэүне гамәлгә ашыруны күздә тоткан очракларда, алар аны Россия Федерациясә Хөкүмәтенә 2009 елның 23 июлендәге № 604 карарында каралган тәртиптә рәсмиләштерергә тиеш. Моньң өчен урман кишәрлеге бер үк вакытта төрле максатларда файдалану өчен тапшырылырга мөмкин.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшлэү өчен урманнардан файдалану тәртибе РФ Рослесхозының 26.06.2012 № 275 боерыгы белән расланган.

Дәүләт хакимияте органнарының, жирле үзидарә органнарының Россия Федерациясә Урман кодексының 81-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләренә туры китереп бирелгән рөхсәтләре нигезендә урман фонды жирләрендә урман кишәрлеген бирмичә генә жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен башкарырга рөхсәт ителә, әгәр мондый эшләрне башкару урман утыртмаларын кисүгә китереп чыгармаса.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшлэү белән бәйле объектларны урнаштыру максатларында, барыннан да элек, урмансыз жирләр, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – кисүләрдән соң торгызылмаган кишәрлекләр, янгыннан калган жирләр, бушлыклар, ачык урыннар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман утыртмалары үсә торган жирләр файдаланыла. Аталган максатлар өчен бүтән урман кишәрлекләреннән файдалану бары тик объектларны урнаштыруның башка вариантлары мөмкин булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшлэүгә бәйле объектларны урнаштыру биләнүче һәм янәшә торучы территорияләрдә эрозия процессларының үсешенә юл куймаска тиеш.

Тиешле объектларның сак һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү урман кишәрлеген тапшыручы дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшлэү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

бульдозер ярдәмендә агачлар аудару һәм урман кишәрлекләрен агач үсемлекләреннән чистарту, чик буе полосаларын һәм урман авызларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызындагы агач кәүсәләрен һәм скелет

тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән үзагачларны махсус чараларсыз гына урманда саклау;

урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру;

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларына, үсемлекләр капламына һәм туфракка зыян салу;

урманнарны төзелеш, сәнэгать, агач, көнкүреш һәм бүтән калдыклар, чүпләр белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге майданын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтәге юллардан гайре ирекле маршрутлар буенча узуы.

Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территориясендә файдалы казылма ятмаларын эшләү тыела.

Урманнардан жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү максатларында файдаланучы затлар түбәндәгеләрне тәэмин итә:

файдаланыла торган урманнарны һәм аның янәшәсендәге урман кырыйларын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, сәнэгать, агач кисүдән калган, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, чүп-чарлардан даими рәвештә чистартып торуну;

житештерү эшчәнлеге барышында жимерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзекләндерү элементларын торгызуны;

Россия Федерациясе законнарына ярашлы рәвештә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган, жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгаруга бәйле объектларны тиешле эшләрне үтәү чорлары тәмамлану белән консервацияләүне яисә юк итүне һәм күрсәтелгән объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләрне рекультивацияләүне;

аталган затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очраklarын һәм урман янгыннарын юкка чыгару, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрелүне;

сейсмик разведка эшләрне планлаштыру һәм үткөрү, шулай ук хәрәкәт составын һәм йөкләрне яңа урынга күчерү максатларында квартал ызаннары, урман юллары биләгән һәм урман утыртмалары белән капланмаган башка жирләрдән максималь рәвештә файдалануны.

2.13. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, дингез портлары, дингез терминаллары, елга

портлары, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УК 44 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Сусаклагычларны, башка төрле ясалма су объектларын, шулай ук гидротехника корылмаларын, диңгез портларын, диңгез терминалларын, елга портларын, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану су законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ Су кодексының 1 статьясы су объекты дип табигый яисә ясалма сулыкны, су агып төшү урынын яисә суларның даими яисә вакытлыча жыелып торучы су режимының характерлы рәвешләренә һәм сыйфатларына ия булган бүтән су объектын аңларга киңәш итә.

Ясалма су объектларының төрләре: сусаклагычлар, буалар һәм каналлар.

Урман хужалыгында сусаклагычлар һәм буалар асылда кече һәм уртача зурлыктагы елгаларда, шулай ук инешләрдә аларның урманүткөрү сәләтен көчәйтү, урман эзерләүне һәм житештерүнең бүтән төрен су белән тәмин итү өчен корыла һәм файдаланыла.

Урман хужалыгында каналлар нигездә корыту, сугару, су бастыру һ.б. максатларында булдырыла һәм эксплуатацияләнә. Аерым очракларда сал агызу каналлары ясалырга һәм эксплуатацияләнәргә мөмкин.

Шул ук максатларда гидротехника корылмалары булдырыла һәм эксплуатацияләнә, аларга «Гидротехника корылмаларының куркынычсызлыгы турында» 1997 елның 21 июлендәге 117-ФЗ номерлы федераль законның 3 ст. нигезендә түбәндәгеләр керә:

плотиналар, гидроэлектростанция биналары, сугашлагыч, сужибәргеч һәм сучыгаргыч корылмалар, тунельләр, каналлар, насос станцияләре, суда йөзүче шлюзлар, судно күтәрткечләр;

сусаклагычларның ярларын, елга ярларын һәм үзән төбен су басудан һәм жимерелүдән саклау өчен билгеләнгән корылмалар; сәнәгый һәм авыл хужалыгы оешмаларының сыек калдыкларын саклагычларны чикләп торучы корылмалар (дамбалар);

каналларда су ашалудан саклау җайланмалары;

су ресурсларынан файдалану һәм суларның һәм сыек калдыкларның тискәре йогынтысын бетерү өчен билгеләнгән корылмалар, «Су белән тәмин итү һәм су агызу турында» федераль законда каралган кайнар су белән тәмин итүнең үзәкләштерелгән системасы объектларынан тыш.

Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла. Файдалануның әлеге төре урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзүгә, үзгәртеп коруга һәм эксплуатацияләүгә бәйле.

Урманнардан күрсәтелгән максатларда файдаланганда агачларны, куакларны, лианаларны кисү рөхсәт ителә, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклык һәм санитар-яклау зоналарында (РФ УК 21 ст. 5 өл.).

РФ УК 21 ст. 4 өлеше нигезендә гидротехника корылмалары су законнарына туры китереп консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш.

Су объектын файдалануга тапшыру турындагы карарны эзерләү һәм кабул итү кагыйдэләре Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 30.12.2006 № 844 карары белән расланган.

Дәүләти һәм муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлекләре сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, дингез портлары, дингез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү өчен даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, арендага яисә түләүсез сроклы файдалануга тапшырылырга мөмкин.

РФ УК 72 статьясының 3 өлеше һәм 74 статьясының 3 өлеше нигезендә күрсәтелгән урман кишәрлекләре атап үтелгән максатларда дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары карарлары нигезендә, аукционнар уздырмыйча гына, бер елдан алып кырык тугыз елга кадәрге чорга арендага тапшырыла. Гариза килгән көннән соң утыз көннән артып китмәгән чорда дәүләт хакимияте органы, жирле үзидарә органы үзләренең РФ УК 81-84 ст. билгеләнгән вәкаләтләре чигендә килгән гаризаны карыйлар һәм урман кишәрлегенең яңа аренда шартнамәсен төзүдән баш тарту өчен нигезләр булу-булмавын тикшерәләр һәм күрсәтелгән карау һәм тикшерү нәтижәсендә урман кишәрлегенең арендаторы булып торучы гражданин яисә юридик зат белән мондый урман кишәрлегенең яңа аренда шартнамәсен сатулар уздырмыйча төзү турында яисә РФ УК 74 ст. 2 өлешендә каралган шартларның берсе генә булса да үтәлмәгәндә мондый шартнамәне төзүдән баш тарту турында карар кабул итәләр. Мондый шартнамәне төзүдән баш тарту турында карарда тиешле карар кабул итүнең барлык нигезләре булырга тиеш.

Урман фонды жирләрендә урнашкан урманнардан шушы рәвешле файдаланганда алынган ұзагачка карата милекчелек хокукы Россия Федерациясенекә була (РФ УК 20 ст. 2 өлеше).

2.14. Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану РФ УК 45 ст. нигезендә регламентлана.

РФ УК 9 ст. ярашлы рәвештә урман кишәрлекләреннән даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукы, чит урман кишәрлекләреннән чикләнгән рәвештә файдалану хокукы (сервитут), урман кишәрлекләрен арендага алу хокукы, шулай ук урман кишәрлекләреннән түләүсез нигездә вакыты билгеләнәп файдалану хокукы гражданлык законнарында, концессия килешүләре турында Россия Федерациясе законнарында һәм жир законнарында каралган нигезләрдә һәм тәртиптә барлыкка килә һәм туктатыла, әгәр РФ Урман кодексында, шулай ук дәүләти-хосусый партнерлык һәм муниципаль партнерлык турында законнарда башкача каралмаса.

Урманнардан электр тапшыру, элемент линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һәм линияле башка объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен

файдалану Россия Рослесхозның 2011 елның 10 июнендәге № 223 боерыгы белән расланган Кагыйдәләр белән раслана.

Линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында, барыннан элек, урманлы булмаган жирләр, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – кисентеләре торгызылмаган, көек, бушлык, ачык урыннар, шулай ук түбән тулылыклы һәм кыйммәте азрак булган урман утыртмалары үсә торган мәйданнар кулланыла, күрсәтелгән максатларда башка төрле урман кишәрлекләреннән файдалану линияле объектларны урнаштыру мөмкин булган башка вариантлар булмаган очракта рөхсәт ителә.

Автомобиль юллары һәм тимер юллар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда жир өсте һәм туфрак эче агынтысын боза торган, юллар буендагы урман кишәрлекләрен су бастыра яки сазландыра торган очраklar булмаска тиеш.

Гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм линияле объектларны эксплуатацияләү өчен зарури шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклык һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү шушы зоналарның билгеләнгән режимы нигезендә урман кишәрлеген файдалануга тапшырган дөүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнардан линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә һәм тиешле саклык зонасында урман утыртмаларына, үсемлекләр капламына һәм туфракка зыян салу;

тапшырылган урман кишәрлеген читтә янәшә урнашкан территорияләргә төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыklar белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәгә территорияләргә химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтә һәм тиешле саклык зонасындагы юллардан гайре ирекле, билгеләнмәгән маршрут буенча узуы.

Линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләргә тәмин итә:

тапшырылган урман кишәрлеген, аның янәшәсендәгә урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыklarдан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

эшчәнлек барышында жиңмерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләргә, башка гидротехник корылмаларны, квартал бағаналарын, квартал юлларын торгыза;

аталган затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очраklarын һәм урман янғыннарын юкка чыгара, шулай ук башка шундый хәлләргә бетерү буенча кирәкле чаралар күрә;

Линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда жиңмерелгән яисә пычранган жирләр Россия

Федерациясе законнары таләпләренә ярашлы рәвештә рекультивацияләнергә тиеш.

Линияле объектларның саклык зоналарында барча кинҗеге буйлап эрозия арту куркынычы барлыкка килгәндә туфрак катламы бозылган урыннарда үлән чөчү һәм (яки) куаклыклар утырту юлы белән жирләргә рекультивация уздырылырга тиеш.

Уртак файдаланудагы автомобиль юлларын һәм тимер юлларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарның (шушы юллар буйларындагы яклаучы полосалар) хокукый режимы РФ УК 102 ст. белән регламентланган.

Урман фонды жирләрендә һәм энергетика жирләренә кертелмәгән башка категория урманнары үсә торган жирләрдә электртрапшыру линияләре төзү өчен кирәкле урман фонды жир кишәрлеге зурлыгы Электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче һава электртрапшыру линияләре һәм элементә линияләре баганалары урнаштыру өчен жир кишәрлекләренә зурлыкларын билгеләү кагыйдәләренә (РФ Хөкүмәтенә 2003 елның 11 августындагы № 486 карары белән расланган) 6 пункты нигезендә исәпләп чыгарыла.

Жир кишәрлегенә, шул исәптән көчәнеше 10 кВ артмаган һавадан электртрапшыру линияләре баганалары (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элементә линияләре баганалары) урнаштыру өчен жир кишәрлегенә жир өсләгендә багананың аркылы кисемәне тигез булган контур мәйданы буларак минималь зурлыгы билгеләнә.

Көчәнеше 10 кВ артмаган һавадан электртрапшыру линиясе баганасын урнаштыру өчен урман кишәрлегенә минималь зурлыгы түбәндәгечә билгеләнә:

жир өсләгендә багана проекциясе контурыннан 1 м торган контур мәйданы (тарттырып торучы жайланмалардагы баганалар өчен – тарттыргычларны да кертеп), – авыл хужалыгы билгеләнешендәге жир кишәрлекләре белән чиктәш булган, ригельләрен урнаштыру тирәнлегә 0,8 м артмаган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән жир кишәрлекләренән кала, барлык категориядәге жирләренә жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен;

жир өсләгендә багана проекциясе контурыннан 1,5 м торган контур мәйданы (тарттырып торучы жайланмалардагы баганалар өчен – тарттыргычларны да кертеп), – авыл хужалыгы билгеләнешендәге жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы, ригельләрен урнаштыру тирәнлегә 0,8 м артмаган баганаларны урнаштыру өчен билгеләнгән жир кишәрлекләре өчен.

330 кВ һәм аннан югарырак көчәнеше, конструкциясендә жиргә беркетеләп куела торган таягы (тарттырып торучы жайланмасы) кулланыла торган һавадан электртрапшыру линияләре баганасын урнаштыру өчен аерып алынган жир кишәрлекләренә минималь зурлыкларын барлык категориядәге жирләренә жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен (авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдән тыш) жир өсләге дәрәжәсендә һәм таяныч жайланмасының (тарттырып торучы жайланмасының) тышкы контурларыннан – 1 м һәм авыл хужалыгы билгеләнешендәге жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен 1,5 м торучы контурлар мәйданы буларак билгеләргә рөхсәт ителә.

Һавадан электртапшыру линиясе баганаларын (электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче элемтә линияләре баганаларын) урнаштыру өчен жир кишәрлекләренән билгеле бер зурлыклары баганаларны жиргә беркетү зарурлыгыннан, баганаларның зурлыкларыннан һәм типларыннан, грунтларның терәк була алу сәләтеннән һәм тотрыклылыгын һәм иминлекле эксплуатацияләнүен тәмин итү максатында багана майданчыгын инженерия ягыннан төзекләндерү зарурлыгыннан чыгып билгеләнә.

Энергетика объектлары оешмалары эшчәнлеген тәмин итү (РФ Жир кодексының 89 ст.) максатларында һәм электр хужалыгы объектларының һәм электр энергетикасының электр энергетикасы турында Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән бүтән объектларының куркынычсыз һәм аварияләрсез функцияләвен, ышанычлы эксплуатацияләнүен тәмин итү өчен, әлеге урман кишәрлекләре составына кергән жирләрнең категориясенә бәйсез рәвештә, жир кишәрлекләреннән файдалануда махсус шартлары булган саклык зоналары билгеләнә.

Мондый саклык зоналарын билгеләү һәм тиешле жир кишәрлекләреннән файдалану тәртибе РФ Хөкүмәтенен «Электр челтәрләре хужалыгы объектларының саклык зоналарын һәм мондый зоналарның чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләреннән файдалануда махсус шартлар билгеләү тәртибе турында» 2009 елның 24 февралендәге № 160 карары белән билгеләнә (алга таба – Жир кишәрлекләренен саклык зоналарын һәм алардан файдалануда махсус шартлар билгеләү кагыйдәләре).

Саклык зоналарында электртапшыру линияләрен һәм электр хужалыгының башка объектларын эксплуатацияләүдә куркынычсыз шартлар тәмин итү һәм аларга зыян салыну мөмкинлеген юкка чыгару максатларында территорияләрдән файдалануда махсус шартлар билгеләнә.

Саклык зоналары челтәр оешмалары хисабыннан кисәтү тамгалы урнаштыру юлы белән маркаланьрга тиеш, әлеге тамгаларда саклык зонасының зурлыгы, тиешле челтәр оешмасы турында мәгълүматлар, шулай ук Жир кишәрлекләренен саклык зоналарын һәм алардан файдалануда махсус шартлар билгеләү кагыйдәләрендә билгеләнгән чикләмәләргә үтәү зарурлыгы күрсәтелә.

Саклык зоналары чикләрендә челтәр оешмалары белән килештерү турында язмача рөхсәттән башка юридик һәм физик затларга түбәндәгеләр тыела:

биналар һәм корылмалар төзү, капитал ремонтлау, үзгәртеп кору яки сүтү;

тау, шартлату, мелиоратив эшләр, шул исәптән жирләрне вакытлыча су бастыруга бәйлә эшләр;

агачлар һәм куаклыктар утырту һәм кисү;

төпне тирәнәйтә, туфрак сосу һәм төяү-бушату эшләре, балык, судагы башка хайваннарны һәм үсемлекләргә су төбәннән тоту кораллары белән табу, сугару урыннары ясау, боз вату һәм эзерләү (электр тапшыру буенча су астындагы кабель линияләренен саклык зоналарында);

йөк белән яки йөктән башка вертикаль буенча иң биек ноктасыннан сулыклар аша электртапшыруның һава линияләре үтә торган урынның иң түбән ноктасына кадәр озынлыгы, шул исәптән ташу вакытында суның максималь

күтәрелү дәрәжәсен исәпкә алып, минималь дәрәжәдә мөмкин булган озынлыктан азрак тәшкил иткән судноларның үтүе;

йөк белән бергә яки йөктән башка юл өслегеннән исәпләгәндә 4,5 метрдан биекрәк озынлыкта булган машиналарның һәм механизмнарның үтүе (электртрапшыруның һава линияләрен саклау зоналарында);

0,3 метрдан тирәнрәк урында жир эшләре (сөрелә торган жирләрдә 0,45 метрдан тирәнрәк булган урыннарда), шулай ук грунт планлаштыру (электртрапшыру буенча жир астындагы кабель линияләрен саклык зоналарында);

су агынтысының биеклеге 3 метрдан артып киткән очракта авыл хужалыгы культураларына су сибү (электртрапшыру буенча һава линияләрен саклык зоналарында);

биеклеге 4 метрдан артып китә орган авыл хужалыгы машиналарыннан һәм жайланмаларыннан файдаланып, кырда авыл хужалыгы эшләрен башкару (электртрапшыру буенча һава линияләрен саклык зоналарында) яки кырда жир сөрүгә бәйлә авыл хужалыгы эшләрен башкару (электртрапшыруның кабель линияләрен саклау зоналарында).

Гамәлләр башкаруны килештерү турында язмача рөхсәт алу өчен мәнфәгатьле затлар язмача гариза белән электр хужалыгының тиешле объектларын эксплуатацияләү өчен җаваплы булган челтәр оешмасына (аның филиалына, вәкиллегенә яисә структур бүлекчәсенә) кирәкле эшләргә гамәлгә ашыра башлар алдыннан 15 эш көненнән соңга калмыйча мөрәжәгать итә.

Челтәр оешмасы гариза килгән датадан соң 2 көн эчендә аны карый һәм тиешле эшләргә гамәлгә ашыруны килештерү (килештерүдән баш тарту) турында карар кабул итә.

Эшләргә гамәлгә ашыруны килештерү (килештерүдән баш тарту) турында язмача карар мөрәжәгать итүчегә тапшырыла яки почта аша кулга тапшыру турында белдереп жиберелә. Мөрәжәгать итүчегә шулай ук челтәр оешмасы тарафыннан кабул ителгән карар турында факсимиль яки электрон элемтә чараларыннан файдаланып та хәбәр ителә, әгәр шушы рәвешле хәбәр итү зарурлыгы гаризада күрсәтелгән булса.

Әгәр тиешле эшләргә гамәлгә ашыру норматив хокукый актларда билгеләнгән таләпләргә бозса һәм тиешле электр челтәrlәре хужалыгы объектлары эшенә хилафлык китерергә мөмкин булса, эшләргә килештерүдән баш тарту рөхсәт ителә. Баш тарту нигезле булырга һәм мөрәжәгать итүченең тиешле эшләргә башкаруы (тиешле гамәлләргә гамәлгә ашыруы) нәтижәсендә бозылачак норматив хокукый актларның нигезләмәләренә сылтамаларны үз эченә алырга тиеш.

Саклык зоналарында эшләргә гамәлгә ашыруны килештерү турында карар алган затлар аларны электр челтәrlәре хужалыгы объектларын саклауны тәмин итә торган шартларны үтәп гамәлгә ашырырга тиеш.

Саклык зоналарында шартлату эшләргә башкаруны килештерү турында язмача карар бу эшләргә башкаручы затлар билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән, шартлату эшләргә башкарганда норматив хокукый актларда

билгелэнгэн куркынычсызлык кагыйдэләрендә каралган техник документацияне (проектларны, паспортларны һ.б.) тапшырган очракта гына бирелә.

Биналар һәм корылмалар төзүне, капитал ремонтлауны һәм үзгәртеп коруны килештерү турында язмача карар алынган очракта, күрсәтелгән гариза белән бер үк вакытта челтәр оешмасына тиешле объектларга карата эшлэнгән проект документациясе дә жи́бәрелә. Шәһәр төзү эшчәнлегенә турында законнар нигезендә мондый документацияне эшләү зарури булмаган очракта, мондый гариза белән бер үк вакытта төзүгә планлаштырылган объект параметрлары (үзгәртеп корганда аның параметрларын үзгәртү) турында, шулай ук төзү, үзгәртеп кору һәм ремонтлау буенча эшләрнең сроклары һәм күләмнәре турында белешмәләр дә тапшырыла. Биналар һәм корыламалар төзүне, үзгәртеп коруны һәм ремонтлауны гамәлгә ашыруда мәнфәгатьле затлардан бүтән документларны һәм белешмәләрне таләп итү рөхсәт ителми.

Челтәр оешмаларының саклык зоналарында эшләрне гамәлгә ашыруны килештерү турында язмача карар бирүдән баш тартуына карата судка шикаять белдерелергә мөмкин.

Федераль дәүләт энергетика күзәтчелеген гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы саклык зоналарында челтәр оешмасы белән килештерү турында язмача карар алмыйча эшләр башкарылу фактларын ачыклаган очракта, күрсәтелгән органдагы вәкаләтле вазыйфай затлар Россия Федерациясе законнары нигезендә тиешле административ хокук бозулар турында беркетмәләр төзи.

Челтәр оешмалары һәм бүтән затлар саклык зоналарында челтәр оешмасы белән килештерү турында язмача карар алмыйча эшләр башкарылу фактларын ачыклаган очракта, аталган затлар федераль дәүләт энергетика күзәтчелеген гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органына мондый фактларның булуы турында гариза жи́бәрә, шулай ук Россия Федерациясе законнары нигезендә судка һәм (яки) тиешле хокук бозулар турында эшләрне карау өчен вәкаләтле булган башкарма хакимият органнарына мөрәжәгать итәргә хокуклы.

Электр хужалыгы объектларына техник хезмәт күрсәтү буенча планлы (регламентлы) эшләр жир кишәрлекләренә милекчеләренә (жирдән файдаланучыларга, жир хужаларына, арендаторларга) алдан хәбәр итеп башкарыла.

Хәбәрләмә язмача рәвештә почта аша кулга тапшыру турында белдерү белән жи́бәрелә. Хәбәрләмәне жи́бәрү билгелэнгән тәртиптә язмача корреспонденцияне жи́бәрү буенча билгеле бер контроль чорларны исәпкә алып, тиешле эшләрне башлап жи́бәрү датасына кадәр 7 эш көненнән соңга калмыйча алынуын тәмин итәрлек чорда гамәлгә ашырыла, аварияләрне туктату яисә ликвидацияләү буенча эшләр искәртмәле очрактар булып тора. Хәбәрләмдә эшләрнең озынлыгы, шулай ук эчтәлегенә күрсәтелә.

Электр хужалыгы объектларының аварияләрсез функцияләнүен һәм эксплуатацияләнүен тәмин итү өчен саклык зоналарында челтәр оешмалары яисә челтәр оешмалары белән тиешле шартнамәләр нигезендә гамәл кылучы оешмалар тарафыннан түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) күрсәтелгән зоналар урман биләмәләрендә һәм яшел утыртмаларда урнашкан очракта һавадан электртапшыру линияләре буйлап һәм подстанцияләрнең һәм бүлү жайланмалары периметры буйлап урман ызаннары салына һәм карап тотыла;

б) агачлар һәм куаклыклар ябалдашларына кадәр рөхсәт ителгән минималь аралык чикләрендә киселә һәм игәүләнә, шулай ук аву куркынычы янаган агачлар кисеп атыла.

Урман ызаннарын карап тотканда челтәр оешмалары түбәндәгеләрне тәэмин итәргә бурычлы:

а) урман ызаннарын урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре таләпләре нигезендә янгыннан ышанычлы торышта карап тотарга;

б) урман ызаннары кинлеген, агачларны (куакларны) кисеп ату яисә ябалдашларын кискәләү юлы һәм башка төрле ысуллар белән, электр хужалыгы объектларын төзү проектларында һәм Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән төрлө билгеләнә торган таләпләрдә каралган зурлыкларда карап тотарга;

в) урман ызаннарында үсүче, биеклеге 4 метрдан артып китүче агачларны (урман утыртмаларын) кисәргә яисә ябалдашларын кискәләргә.

Кагыйдәләрнең 21 һәм 23 п. каралган очракларда агачлар кисү эше зарурлык очрагына карап, урман кишәрлекләрен алдан бирмичә генә гамәлгә ашырыла. Челтәр оешмалары яисә челтәр оешмалары белән тиешле шартнамәләр нигезендә эшләүче оешмалар вәкаләтле дөүләт хакимияте органнары РФ УК 49 статьясы нигезендә урманнардан файдалану турында хисаплар тапшыра.

Урман фонды жирләрендә саклчык зоналары электртапшыру буенча һава линияләре буйлап жир кишәрлеге өслегенә һәм һава кинлегенә (электртапшыру буенча һава линияләре баганаларының биеклегенә туры килгән биеклектә) вертикаль параллель ясылыклар белән чикләнгән, электртапшыру линиясенә һәр ягында кырый үткәргечләрдән түбәндәгечә ераклыкларда үзләренә читкә тайпылмаган торышында торучы бер өлеше рәвешендә билгеләнә:

Көчәнешнең проектта каралган номинал классы, кВ	Ераклыгы, м
1-20	10
35	20
110	20
150, 220	25
300, 500, +/- 400	30
750, +/- 750	40
1150	55

Элементә, радио элементәсе, телевидение, информатика белән тәэмин итү максатларында (космик элементдән тыш) тиешле инфраструктура объектлары урнаштыру өчен жир кишәрлекләре бирелә (РФ ЖК 91 ст.), түбәндәгеләрне дә кертеп:

1) балансында радиорелейлы, хава, кабельле элемтэ линиялэре һәм тиешле читләштерү полосалары булган эксплуатацион элемтэ предприятиелэре;

2) кабельле, радиорелейлы һәм хавадагы элемтэ линиялэре һәм кабельле һәм хава элемтэ трассаларындагы радиофикация линиялэре һәм элемтэ линиялэренен радиофикациясе һәм тиешле саклык зоналары;

3) жир астындагы кабельле һәм хава элемтэ һәм радиофикация линиялэре һәм элемтэ линиялэренен тиешле саклык зоналары;

4) элемтэнен кабель линиялэрендэ хезмэт күрсәтелми торган жир өсте һәм жир асты көчәйткеч пунктлары һәм тиешле саклык зоналары;

5) спутник элемтэсенен жир өсте корылмалары һәм инфраструктурасы.

«Элемтэ турында» 2003 елның 7 июлендәге № 126-ФЗ федераль законда элемтэ линиялэренә тапшыру линиялэре, элемтэнен физик чылбырлары һәм линияле-кабельле корылмалары буларак билгеләмә бирелә.

Жирләрдән элемтэ максатларында файдалануга кагылышлы мәсьәләләр РФ Хөкүмәтенен 09.06.1995 № 578 карары белән расланган Россия Федерациясе элемтэ линиялэрен һәм корылмаларын саклау кагыйдэлэрендэ билгеләнгән.

Элемтэнен кабель һәм хава линиялэре һәм радиофикация линиялэре трассаларында:

файдалануда махсус шартлары булган саклык зоналары билгеләнә:

урмансыз урыннарда торак пунктларынан читтә урнашкан элемтэнен жир астындагы кабель һәм хава линиялэре һәм радиофикация линиялэре өчен, – элеге линиялэр буйлап урнашкан жир кишәрлеклэре рәвешендә, алар элемтэнен жир астындагы кабеле трассасынан яки элемтэнен иң кырый хава үткәргечлэреннән һәм радиофикация линиялэреннән һәр яклап кимендә 2 метрда торучы параллель турылар буларак билгеләнә;

элемтэнен диңгездәге кабель линиялэре һәм суднолар йөри торган һәм сал агыза торган елгалар, күллэр, сусаклагычлар һәм каналлар (арыклар) аша узганда элемтэ кабельлэре өчен, – су өслегеннән су төбенә кадәр бөтен тирәнлеге буенча су тирәлеген тәшкил итүче кишәрлек рәвешендә, ул диңгездәге кабель трассасынан һәр ягыннан 0,25 диңгез миленә тигез булган ераклыкта яки елгалар, күллэр, сусаклагычлар һәм каналлар (арыклар) кичүендә һәр ягыннан 100 метрга тигез булган ераклыкта торучы параллель өслеклэр буларак билгеләнә;

жир өслегендә һәм жир астында элемтэнен кабель линиялэрендэ хезмэт күрсәтелми торган ток көчәйткеч һәм регенерация пунктларында, – жир кишәрлеклэре рәвешендә, алар көчәйткеч һәм регенерация пунктлары урнашкан үзәктән яки алар тирәли вал салыну чиклэреннән кимендә 3 метр ераклыкта һәм жиргә беркетү контурларынан кимендә 2 метр ераклыкта торучы йомык линиялэр белән билгеләнә.

Кабель һәм хава элемтэ линиялэре трассаларында урман биләмэлэрендэ һәм урман утыртмаларында түбәндәгечә урман ызаннары ясалырга тиеш:

агачларның биекlege 4 метрдан кимрәк булганда – хава элемтэ линиялэренен һәм радиофикация линиялэренен кырый үткәргечлэре арасында кимендә плюс 4 м киңлегендә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 2шәр метр);

утыртмалар биекlege 4 метрдан биегрәк булганда – һава элементә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасында кимендә плюс 6 м киңлегендә (кырый үткәргечләрдән агач ботаclarына кадәр һәрьяклап 3әр метр);

элементә кабеле трассасы буйлап – кимендә 6 метр киңлектә (элементә кабеленнән һәрьяклап 3әр метр);

элементә линияләренең һәм корылмаларының, радиофикация линияләренең һәм корылмаларының саклык зоналарындагы барлык эшләр эшләрне башкару һәм кабул итү кагыйдәләре буенча гамәлгә норматив документларны үтәп башкарыла.

Урман биләмәләре һәм урман утыртмалары буенча уза торган кабельле һәм һава элементә линияләре өчен ызаннар шушы элементә линияләре белән эш итүче предприятиеләрнең көче белән янғын куркынычы күзлегеннән караганда иминлекле торышта тотылырга тиеш.

Әгәр гамәлдәге кабельле һәм һава элементә линияләре трассалары тыюлыклар, беренче төркем урманнары һәм махсус сакланучы башка территорияләр буйлап узса, махсус сакланучы кишәрлекләренә (сирәк һәм югала баручы хайван төрләрен ашату урыннары, кыйммәтле балык токымнарының уылдык чөчү урыннары һ. б.) вазыйфаи әһәмиятен киметү күренеше булмаганда гына урман ызаннары ясау рөхсәт ителә.

Паркларда, бакчаларда, тыюлыкларда, шәһәрләр һәм торак пунктлар тирәсендәге яшел зоналарда, кыйммәтле урман биләмәләрендә, кырыяклагыч урман утыртмаларында, автомобиль юллары һәм тимер юллар буендагы яклаучы урман полосаларында, елгалар һәм каналлар буендагы, күлләр һәм башка сулыклар тирәсендәге тыюлыклы урман полосаларында ызаннар ясау утыртмаларның торышына мөмкин кадәр аз зыян китереп һәм аларның яклау үзенчәлекләре югалмаслык итеп башкарылырга тиеш. Ызаннарда куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элементә линияләренең ызаннары гайре), йомшак туфрактарда, текә урыннарда (15 градустан югары) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Ызаннарда куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элементә линияләренең ызаннары гайре), йомшак туфрактарда, текә урыннарда (15 градустан югары) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Элементә линияләре һәм радиофикация элементәләре белән эш итүче предприятиеләргә саклык зоналарында түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

үз хисабыннан юллар, килә торган юллар, күперләр һәм элементә линияләренә һәм радиофикация линияләренә эксплуатацияле хезмәт күрсүтү өчен кирәкле башка корылмаларны жир милекчеләре (жир хужалары, жирдән файдаланучылар, арендаторлар) белән килештерелгән шартларда төзү, соңгылары әлеге предприятиеләргә элементә корылмаларына эксплуатацияле хезмәт күрсәтү өчен шартлар тудырудан баш тартырга хокуклы түгел;

элементә линияләрен һәм радиофикация линияләрен ремонтлау өчен, алга таба күмеп, чокырлар, траншеялар һәм нигез чокырлары казу;

урман биләмәләре аша уза торган элементә линияләрендә һәм радиофикация линияләрендә аварияләр булганда әлеге линия трассаларына янәшә урнашкан

жирлөрдө алга таба кисү калдыкларын чистарту шарты белән аерым агачларны кисеп ату.

РФ Жир кодексының 90 ст. 6 өлешенә ярашлы рәвештә, трубаүткәргеч оешмаларының эшчәнлеген һәм әлеге өлкә объектларының эксплуатацияләнүен тәмин итү максатларында, түбәндәгеләр өчен жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин:

1) нефтьүткәргечләр, газүткәргечләр, башка төрле трубаүткәргеч системасындагы жир өсте объектларын урнаштыру;

2) трубаүткәргеч транспортның жир өсте һәм жир асты биналарын, корылмаларын, жайланмаларын һәм башка төрле объектларын эксплуатацияләү, карап тоту, төзү, үзгәртеп кору, ремонтлау өчен кирәкле жир өсте объектларын урнаштыру.

Газ белән тәмин итү системасы объектлары урнаштырылган саклык зоналарының чикләре төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, магистраль торбаүткәргечләрне саклау кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган башка норматив документлар нигезендә билгеләнә. Аталган жир кишәрлекләрендә аларны хужалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү рөхсәт ителми. Газ белән тәмин итү системасының милекчесе булган оешмага яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага алар тарафыннан газ белән тәмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәтү һәм ремонтлау, аларда барлыкка килгән аварияләрләрнең, һәлакәтләрнең нәтижәләрен бетерү буенча эшләр башкаруга каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

Аларны хужалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү рөхсәт ителми.

Газ белән тәмин итү системасы милекчесе булган оешмага яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага, газ белән тәмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәткәндә һәм ремонтлаганда, барлыкка килгән аварияләрләрнең, һәлакәтләрнең нәтижәләрен бетерү эшләре башкарылганда, каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

«Россия Федерациясендә газ белән тәмин итү турында» 1999 елның 31 мартындагы № 69-ФЗ федераль законның 28 ст. нигезендә урманнардагы газ белән тәмин итү системасы объектлары (аларга газүткәргечләр дә керә) белән эш итүче оешмаларның бурычларына түбәндәгеләр керә:

газ белән тәмин итү системасының саклык зоналарын янғын куркынычы янамаган торышта карап тоту;

газ белән тәмин итү системасының саклык зоналарында һәм мондый зоналардан читтә Россия Федерациясе урман законнарында билгеләнгән тәртиптә планлаштырылган эшләрне башкару, агачларны (куаклыкларны) кисү.

РФ Хөкүмәтенен 2000 елның 20 ноябрәндәге № 878 карары белән расланган Газ бүлү челтәрләрен саклау кагыйдәләрендә саклык зоналары – файдалануда махсус шартлары булган, газүткәргеч трассалары буйлап һәм газ бүлү челтәренен башка объектлары тирәли билгеләнә торган, аның нормаль

шартларда эксплуатацияләнүен һәм аңа зыян салыну мөмкинлеген юкка чыгара торган территорияләр карала.

Саклык зоналары урманнар буйлап уза торган поселокара газүткәргеч трассалары буйларында, – газүткәргечнең һәр ягыннан 3эр м, 6 м киңлегендәге ызаннар рәвешендә билгеләнә.

Газүткәргечләрнең жир өстендәге кишәрлекләре өчен агачлар белән газүткәргеч арасы газүткәргечне эксплуатацияләү вакытында агач биеклегеннән ким булмаска тиеш.

Газ бүлү челтәрләренең саклык зоналары урманнар буенча һәм агач-куак үсә торган урыннардан узганда газ бүлү челтәрләренең эксплуатация оешмалары үз хисабына:

газ бүлү челтәрләренең саклык зоналарын (ызаннарны) янгыннан имин торышта карап тотарга;

ызаннарның чикләре буйлап кимендә 1,4 м киңлегендәге минераллаштырылган полосалар ясарга;

һәр 5-7 км саен янгынга каршы техника узып йөрерлек юллар ясарга тиеш.

Мондый саклык зоналарында һәм алардан читтә эшләр башкару Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарылырга тиеш.

Авария очракларында эксплуатацияләү оешмасына, соңыннан акт рәсмиләштерү шарты белән, техника һәм материаллар китертү өчен иң кыска маршрут буенча газ бүлү челтәрләренә килергә рөхсәт ителә.

Урманнар аша узучы газүткәргечләрдә мондый эшләрне башкарганда, киселгән урыннарны калдыклардан чистарту шарты белән, агачларны кисү рөхсәт ителә.

Урман фонды жирләрендә газ бүлү челтәрләренә ремонт ясау, аларга хезмәт күрсәтү яисә аварияләрнең нәтижәләрен бетерү эшләрен башкарганнан соң эксплуатацияләү оешмасы бу жирләрне башлангыч хәленә кайтарырга (рекултивацияләргә) һәм аларны акт буенча милекчесенә, хужасына, жир кишәрлегеннән файдаланучыга яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән затка тапшырырга тиеш.

2.15. Урманнардан агач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Агач материалы һәм бүтән урман ресурслары эшкәртү өчен урман кишәрлекләреннән файдалану РФ УК 46 ст. белән регламентлана, Татарстан Республикасының урман планы һәм урманчылыкның урман регламенты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнардан агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдаланучы затларның хокуклары:

РФ УК 13 ст. 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкасы) булдыру;

РФ УК 14 ст. 1 өлеше нигезендә агач эшкәртү инфраструктурасы (эзерләнгән агач материалын эшкәртү объектлары, биоэнергетика объектлары һәм башкасы) булдыру;

урман фонды жирләрәндә РФ УК 21 ст. 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү;

Россия Федерациясе Урман кодексында каралган бүтән хокукларны гамәлгә ашыру.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын урнаштыру максатларында, барыннан да элек, урмансыз жирләр, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – кисүләрдән соң торгызылмаган кишәрлекләр, янгыннан калган жирләр, бушыклар, ачык урыннар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман утыртмалары үсә торган жирләр файдаланыла.

Бүтән урман кишәрлекләренән күрсәтелгән максатларда файдалану күрсәтелгән объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда рөхсәт ителә.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын яклаучы урманнарда һәм урманнарның махсус якланучы кишәрлекләрендә урнаштыру рөхсәт ителми.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурслары эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре РФ ТРЭМның «Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2014 елның 01 декабрәндәге № 528 боерыгында билгеләнә.

2.16. Урманнардан дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнар дини оешмалар тарафыннан РФ УК 47 ст. һәм «Вөждән иреге һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрәндәге № 125-ФЗ Федераль закон нигезендә дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдаланылырга мөмкин.

Дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә дини һәм хәйриячелек билгеләнешендәге биналарны, корылмаларны, төзелмәләренә торгызу рөхсәт ителә (РФ УК 47 ст. 2 өлеше).

Дәүләти яки муниципаль мөлкәттә булган урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен түләүсез нигездә файдалануга тапшырыла.

Урман ресурсларын эзерләү һәм жыю, авыл хужалыгын алып бару һәм башка төрле шундый эшчәнлек дини оешмалар тарафыннан аларга тапшырылган урман кишәрлекләрендә РФ УК 32, 34, 38 ст. нигезендә гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Урманнардан дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдаланучы субъектлар дип һәм, әлбәттә инде, тиешле урман кишәрлекләренә карата милекчелек хокуклары субъектлары дип дини оешмалар дип игълан ителә.

«Намус иреге турында һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрәндәге № 125-ФЗ федераль законның 8 статьясы нигезендә Россия Федерациясе гражданның, Россия Федерациясе территориясендә даими рәвештә һәм законлы нигезләрдә яшәүче бүтән затларның бергәләп гыйбадәт кылу һәм динне тарату максатларында төзелгән һәм законда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар буларак теркәлгән ирекле берләшмәсе дини оешма дип таныла.

Юридик зат статусына ия булмаган дини берлэшмэлэргэ, шулай ук дини төркөмнэргэ һәм аларда катнашучыларга дини максатларда урманнарны файдалану өчен тапшыру каралмаган. «Юридик затларны һәм шәхси эшқуарларны дәүләт теркәвенә алу турында» 2001 елның 08 августындагы № 129-ФЗ федераль закон нигезендә дини оешмалар дәүләт теркәвенә алынырга тиеш (намус иреге һәм дин тоту иреге турындагы законнарда билгеләнгән дини оешмаларны дәүләт теркәвенә алу тәртибен исәпкә алып).

РФ УК 47 статьясының 3 өлөшөнә ярашлы рәвештә, дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен түләүсез нигездә файдалануга тапшырыла.

РФ УК 25 ст. билгеләнгән эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре арендага, даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга тапшырылган затлар эшчәнлекне Дәүләт экспертизасы нәтижәләре буенча уңай бәяләмә алган урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашыра.

2.17. Урманнарны саклауга, яклауга һәм яңадан үстерүгә карата таләпләр

2.17.1. Урманнардагы янғын куркынычсызлыгы чараларына, урманнарны радиоактив матдәләрдән һәм бүтән тискәре йогынтыдан саклауга карата таләпләр

Урманнарны янғыннардан саклау РФ УК 51, 53 статьялары, «Янғын куркынычсызлыгы турында» 1994 елның 21 декабрдәге № 69-ФЗ федераль закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2007 елның 30 июнендәге № 417 карары белән расланган Россия Федерациясе урманнарында янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре урманнарны саклаганда, яклаганда һәм яңадан үстергәндә, урманнарда бүтән эшчәнлекне гамәлгә ашырганда, шулай ук гражданнар урманнарда булганда урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итүгә карата бердәм таләпләр урнаштыра һәм дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, шулай ук юридик затлар һәм гражданнар өчен үтәү өчен мәжбүри булып тора.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны янғынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янғынга каршы билгеләнештәге юлларны, урманнарны саклау һәм яклау буенча авиация эшләрен үткөрү максатларында самолетларга, вертолетларга утыру майданчыкларын төзү, үзгәртеп кору һәм карап тоту, ызаннар, янғынга каршы аралыклар ясау;

б) урманнарда янғыннарны кисәтү һәм сүндерү системаларын, чараларын булдыру, шушы системаларны һәм чараларны карап тоту, шулай ук янғын чыгу

куркынычы югары булган чорда ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру;

в) урманнарда янгын чыгу куркынычын һәм урман янгыннарын мониторинглау;

г) урман янгыннарын сүндерү планнарын эшләү;

д) урманнардагы янгыннарны сүндерү;

е) урманнарда янгын куркынычсызлыгы буенча бүтән чаралар.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгының санап үтелгән чаралары дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары тарафыннан, аларның вәкаләтләре чикләрендә, РФ УК 81-84 статьялары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны янгынга каршы кору, шул исәптән янгынга каршы билгеләнгән юлларны төзү, үзгәртеп кору һәм карап тоту, урман ызаннары салу, янгынга каршы чокырлар казу түбәндөгечә башкарыла:

– туфрак тыгызлыгы 1дән алып 5 Ки/км² һәм 5тән башлап 15 Ки/км² тәшкиткән цезий-137 белән пычранган зоналарда һәм 0,15тән башлап 1 Ки/км² кадәр һәм 1дән башлап 3 Ки/км² тәшкиткән стронций-90 белән пычранган барлык урман үсә торган зоналарда һәм урманлы районнарда – туфрагы, агачлары һәм урманның башка компонентлары радиоактив пычрануга бәйле рәвештә билгеле бер төзәтмәләр һәм чикләмәләр белән;

– Россия Федерациясенә Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнарның урманлы районында туфрагы тыгызлыгы 15тән 40 Ки/км² башлап 40 Ки/км² артык тәшкиткән цезий-137 белән пычранган зоналарда һәм 3 Ки/км² югары тәшкиткән стронций-90 белән пычранган Көнъяк-Урал урман районында – махсус эшләнгән проектлар буенча жирле үзидарә органнары рөхсәте нигезендә, санитар-эпидемиология күзәтчелегенә территорияль үзәкләре һәм әйләнә-тирә мохитне саклау органнары киңәшләрен исәпкә алып.

Уртақ файдаланудагы, урман кишәрлекләре һәм киптерелгән торфлыклар аша уза торган магистраль юллар буенда тәмәке тартуны һәм ачык ут куллануны тыя торган аншлаглар һәм тамгалар урнаштырыла. Алар буйлап киңлегә кимендә 3 метрлы минераллаштырылган полосалар ясала. Авыл хужалыгы биләмәләре булган урман биләмәләре чикләре буйлап та, шулай ук һәлак булган урман кишәрлекләре тирәли дә шундый ук полосалар салына. Алар тузан барлыкка килүне булдырмас өчен туфрак артык дымланган чорларда булдырыла һәм яңартылып тора.

Урманнарда янгын куркынычсызлыгы буенча гомуми таләпләр.

Кар катламы эреп беткән көннән башлап көзгә тотрыклы яңгырлы һава торышы урнашканчыга кадәрге яисә кар капласы барлыкка килгәнчегә кадәрге чорда урманнарда түбәндәгеләр тыела:

а) ылыслы яшь урманнарда, янгын булып узган, зыян салынган урын кишәрлекләрендә, торфлыкларда, агачлар киселгән (диләнкеләрдә), агач кисү калдыкларыннан һәм эзерләнгән агачтан чистартылмаган урыннарда, үләнә корыган урыннарда, шулай ук агачларның ябалдашлары астында учак ягу. Киңлегә кимендә 0,5 метрлы минераллаштырылган полоса (ягъни туфракның минерал өлешенә кадәп чистартылган) белән әйләндереп алынган бүтән урыннарда учаклар ягу рөхсәт ителә. Киселүдән калган агач калдыкларын

яндырып бетергәннән соң яисә учактан башка максатта файдалангач, учак урыны әйбәтләп туфрақ белән күмелергә яисә пыску күренеше тулысынча юкка чыкканчыга кадәр су сибелергә тиеш;

б) янып торган шырпы, тәмәке төпчекләре һәм тәмәке төрепкәсеннән көл, пыяла (пыяла шешәләр, банкалар һәм башкалар) ташлау;

в) ау вакытында ягулык яисә пыскып торучы материаллардан тыккычлар куллану;

г) бензин, керосин яисә башка ягулык матдәләре сөнгән материалларны (кәгазь, тукума, пәжи, мамык һәм башкалар) шуның өчен махсус каралмаган урыннарда калдыру;

д) двигатель эшләп торганда эчке янулы двигательләр бакларына ягулык салу, туклану системасы төзөк булмаган двигательле машиналардан файдалану, шулай ук ягулык салына торган машиналар янәшәсендә тәмәке тарту яисә ачык уттан файдалану.

е) торфлыкларда ачык ялкын белән эшләр башкару.

Урманнарны көнкүреш, төзелеш һәм бүтән төрле калдыклар белән чүпләү тыела.

Кар катламы эреп беткән көннән башлап тотрыклы көзгә яңгырлар чоры яки кар катламы барлыкка килгәнчегә кадәрге чорда урманга янәшә торучы территорияләргә ия булган, алардан файдаланучы һәм (яки) алар белән эш итүче дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, учреждениеләр, оешмалар, оешу-хокук формасына һәм мөлкәт формасына бәйсез рәвештә бүтән юридик затлар, крестьян (фермер) хужалыклары, ижтимагый берләшмәләр, шәхси эшқуарлар, вазыйфай затлар, Россия Федерациясе гражданны, чит ил гражданны, гражданнылыгы булмаган затлар урманнан кимендә 10 метр киңлектәге полосада аның коры үлән үсемлекләреннән, камыл калдыкларыннан, ауган агачлардан, кисенте калдыкларыннан, чүп-чардан һәм янучан башка материаллардан чистартылуын тәмин итә яисә кимендә 0,5 метр киңлегендәге янғынга каршы минераллаштырылган полоса белән яки янғынга каршы башка төрле киртә белән урманны аерып ала.

Торак пункттан чыгарылган чүпне яндыру урман янәшәсендә бары тик махсус билгеләнгән урыннарда гына түбәндәге шартлар булганда рөхсәт ителә:

а) чүп яндыру урыннары (чокырлар яисә майданчыклар) түбәндәгечә ераклыкта урнашырга тиеш, кимендә:

1) ылыслы урманнан яисә аерым үсеп утыручы ылыслы агачлардан һәм яшь агачлардан – 100 метр;

2) яфраклы урманнан яисә аерым үсеп утыручы яфраклы агачлардан һәм яшь агачлардан – 50 метр;

б) чүп яндыру урыны тирәсендәге территория (чокырлар яисә майданчыклар) 25-30 метр радиуста корыган агачлардан, ауган агачлардан, кисек калдыкларыннан, башка ягулык материалларыннан чистартылган һәм һәрберсенен киңлегә кимендә 1,4 метр булган ике катлы минераллаштырылган полосалар белән, ә коры туфрақлардагы ылыслы урман янәшәсендә һәрберсенен киңлегә кимендә 2,6 метр, аралары 5 метр булган ике катлы минераллаштырылган полосалар белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

Урманнарда янғын чыгу куркынычы чорында чүп яндыру бары тик һава торышына карап һәм жаваплы затлар контролендә генә рәхсәт ителә.

Урманнарга, яклаучы һәм яшелләндерүче урман утыртмаларына турыдан-туры тоташучы жир кишәрлекләрендә даими күзәтүдән башка үлән яндыру тыела.

Урманнарга, яклаучы һәм урман утыртмаларына турыдан-туры тоташа торган һәм кимендә 0,5 метр киңлегендәге янғынга каршы минераллаштырылган полоса белән аерып алынмаган жир кишәрлекләрендә туз, урман түшәмәсе, коры үлән һәм башка янучан урман материалларын яндыру тыела.

Урманчылыкта янғын куркынычсызлыгын күзәтүне һәм тикшереп торуну оештыру буенча чаралар исемлеге

№	Чара төре	Уздыру чоры
1	Янғын куркынычы чорына эзерләнү буенча урманнан файдаланучыларны, аларның янғынга каршы жайланмалар, инвентарь белән тәэмин ителешен тикшереп тору.	10 апрельгә кадәр
2	Диләнкеләрне, юл буе полосаларын, электр тапшыру линияләрен кисенте калдыкларыннан һәм чүпләрдән, эзерләнгән урман материалларыннан барча урманчылык территориясе буйлап чистартуны тәэмин итү	янғын куркынычы янаган чор башланганчы
3	Гамәлдәге янғынга каршы чокырларны тиешле торышка китерү, чүп-чардан һәм корыган үсемлекләрдән чистарту, янғынга каршы билгеләнгән юлларны ремонтлау һәм төзү.	Апрель-сентябрь
4	Янғын сакчыларыннан жир өсте маршрутлары һәм патруль тәртибе билгеләү, аларны янғын сүндерү чаралары, транспорт һәм элемтә белән тәэмин итү	Янғын куркынычы янаган чорда
5	Торак пунктларда ирекле янғын дружиналары оештыру, аларның эгъзаларын гап-гади янғын сүндерү методларына өйрәтү.	Янғын куркынычы янаган сезон башланганчыга кадәр
6	Урман фондына илтүче юлларда динамиклар белән жиһазланган автомобильләр ярдәмендә гражданнырға урманда янғын куркынычсызлыгы буенча чараларны үтәү турында мөрәжәгать тапшыруны оештыру, бәйрәм һәм ял көннәрендә кизү торулар оештыру.	Янғын куркынычы янаган чорларда
7	Автомобиль транспортына урман фондына керүне чикли торган юл билгеләре урнаштыру.	Янғын куркынычы чыгу югары торган чорларда
8	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре үтәлүен тикшереп торуну көчәйтү	Янғын куркынычы янаган чорда
9	Урманнарны янғыннардан саклау һәм урманга карата сакчыл караш буенча пропагандалауны көчәйтү.	Апрель-сентябрь

10	Ылыслы урман диварларыннан 100 метрдан кимрэк аралыкта һәм яфраклы утыртмалар диварыннан 50 метрдан кимрэк аралыкта печән, салам өюне тыю.	Янгын куркынычы янаган чорда
11	Урман кварталларын авыл хужалыгы формированиеләренә беркетү (кушымта)	май
12	Барлыкка килгән урман янгыны турында хәбәр итүне оештыру	Янгын куркынычы янаган чорда
13	Жирдән һәм һавадан урманнарны патрульләүне оештыру	Янгын куркынычы янаган чорда

Саба урманчылыгы майданын янгын чыгу куркынычы классларына бүлү 14.2 таблицада китерелде.

14.2 таблица.

Урманчылык майданын янгын чыгу куркынычы классларына бүлү
майданы, га

№ п/п	кишәрлек урманчылыгы	Янгын чыгу куркынычы классы					Жәмгысе	Уртача классы,
		I	II	III	IV	V		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Курса	283	1337	4740	–	–	6360	2,7
2.	Кукмара	1408	2787	408	–	–	4603	1,5
3.	Ленин	36	179	3172	8959	–	12346	3,7
4.	Мишәбаш	981	2210	6691	2115	–	11997	2,8
5.	Сабабаш	1284	3183	7349	627	–	12443	2,6
6.	Шәмәрдән	588	3570	5436	3035	–	12633	2,9
Жәмгысе:		4580	13270	27796	14736	–	60382	2,925,20

Урманнарда янгыннар килеп чыгуга бәйле куркыныч дәрәжәсе «Урманнарның табигый янгын чыгу куркынычы классификациясен һәм, һава шартларына карап, урманнарда янгын чыгу куркынычы классификациясен раслау турында» 2011 елның 05 июлендәге № 287 Рослесхоз боерыгына нигезләнеп бәяләнә.

Шкала, токым составы үзенчәлекләрен, туфрак дымлылыгын, урман утыртмаларының яшен һәм торышын исәпкә алып, туфраклы-типологик принцип буенча төзелде.

14.2.1 таблица.

Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясе

Урманнарның табиғый янғын куркынычы классы	Ут элү объекты (кисүләрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киңлекләренң характерлы типлары)	Мөмкин булган янғын төрләре, аларны барлыкка китерергә һәм жәелдерергә мөмкин булган чор шартлары һәм озынлығы
1	2	3
I (бик югары табиғый янғын куркынычы)	Ылыслы яшь агачлар. Тоташ кисү урыннары: мүкле, арчанлы, кылганлы һәм коры урыннар буенча кисүләр (бигрәк тә чүпләнгән). Мүкле һәм арчанлы наратлыклар. Зәгыйфьләнгән, корып баручы һәм бик зарарланган агачлыклар (корыган агачлар, агачларын жил-буран аударган, кисеп бетерелмәгән урыннар), аерым агачларны калдырып, тоташ кисү урыннары, югары һәм бик югары интенсивлыктагы сайлап алып кисү урыннары, янғын булып, чүпләнгән урыннар.	Янғын чыгу куркынычы югары торган чор дәвамында – аскы өлештә, агачлар үсә торган урыннарда – өске өлештә янғыннар булырга мөмкин. Кылганлы һәм үләнле бүтән коры урыннарда агач киселгән жирләрдә бигрәк тә язын, ә кайбер районнарда көзен янғын чыгу куркынычы аеруча зур була.
II (табиғый янғын куркынычы – югары)	Нарат жиләкле, нарат шытымнары яисә уртача куелыктагы артыш куаклыклары булган наратлыкларда. Кедрлы-жиргә жәелеп үсә торган куаклы яфраклы агачлар.	Янғын куркынычы югары булган чор дәвамында аскы өлештә; өске өлештә – янғыннар максимумнары чорында (янғын чыгу саны яисә янғын элөп алган мәйдан әлеге район өчен күпеллык күрсәткеләрдән артып китә торган чор дәвамында).
III (табиғый янғын куркынычы – уртача)	Ачы жиләкле наратлыклар һәм кара жиләклекләр, нарат жиләкле яфраклылар, барлык типтагы кедрлыклар, сфагналы, нарат жиләкле чыршылыклар һәм ачы жиләклекләр.	Аскы һәм өске янғыннар жәйге максимум чорында булырга мөмкин, ә кедрлыкларда, моннан тыш, язгы һәм бигрәк тә көзге максимумнарда.
IV (табиғый янғын куркынычы – аз дәрәжәле)	Тубылгылы һәм озын мүкле тоташ кисү урыннары (аеруча чүпле). Үләнле тип урманнары шартларында наратлыклар, карагачлыклар һәм яфраклы агач токымнары урманнары. Катлаулы нарат һәм чыршы урманнары, юкәле, чикләвекле, имәнле, чыршылы урманнар – кара жиләклекләр, сфагналы һәм озын мүкле нарат урманнары, елга буйларында үсә торган һәм сфагналы кедр урманнары, каен-мүк жиләге урманнары, кымызлыклы, кара жиләкле һәм сфагналы урманнар, усаклы-кымызлыклы һәм кара жиләкле, кие урманнар.	Янғын чыгу (беренче чиратта аскы) күренешләре үләнле тип урманнарында, тубылгылы һәм озын мүкле кисү урыннарында язгы һәм көзге максимумнар чорында; башка тип урманнарында һәм озын мүкле кисүләрдә жәйге максимум чорында күзәтелергә мөмкин.
V (табиғый янғын куркынычы юк)	Озын мүкле чыршы, каен һәм усак урманнары, сфагнумлы һәм елга буйларында үсә торган чыршы урманнары. Төрле типтагы зиреклекләр.	Янғын бары тик аеруча начар шартларда (дәвамлы корылык) гына чыгарга мөмкин.

Искәрмәләр: Янғын чыгу куркынычы түбәндәге урманнар өчен бер класска югарырак билгеләнә:

төзелеше яисә бүтән үзенчәлекләре аскы янғын кинәт кенә өске янғынга күчү мөмкинлеге булган ылыслы урман үсентеләре өчен (ылыслы агачларның биек куе шытымнары булган токымнары, агачларның һәм куакларның ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган урман үсентеләре, шактый гына чүпләнү һ.б.);

табигый янғын чыгару куркынычы югары булган урман утыртмалары әйләндереп алган коры урыннарда зур булмаган урман кишәрлекләре өчен;

гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар янәшәсендәге урман кишәрлекләре өчен.

Куе шытымнары булган яисә ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган кедрлыктар II класслы янғын куркынычына кертелә.

Урманнарда һава торышына карап янғын куркынычы классификациясе

1. Һава торышына карап, урманнарда янғын чыгу куркынычын классификацияләү урманнарда янғын чыгу куркынычына йогынты ясый торган метеорологик шартларга карап, тиешле территориядә урман янғыннары чыгу (мөмкинлеге) дәрәжәсен билгели.

2. Классификацияләү (бәяләү) максатлары өчен метеорология (һава торышы) шартларын характерлый торган комплекслы күрсәткеч кулланыла.

3. Комплекслы күрсәткеч зурлыгына карап, урманнарда һава торышына бәйләү рәвештә янғын чыгу куркынычы классы билгеләнә.

Комплекслы күрсәткеч һәр көн саен 12-14 сәгатьләрдә билгеләнә.

Россия Федерациясе субъектларында һава торышына карап, урманнарда янғын чыгу куркынычының иөбәк класслары (алага таба – төбәк класслары) гамәлдә, алар түбәндәгеләрне билгели:

комплекслы күрсәткечне исәпләп чыгару методикасын;

янғын чыгу куркынычы классы чикләрен;

явым-төшемнәрне исәпләп чыгару методикасын.

Төбәк классларын куллану турындагы карар Федераль урман хужалыгы агентлыгы боерыгы нигезендә рәсмиләштерелә һәм төрле вакыт чорлары өчен аерым билгеләнергә мөмкин.

5. Төбәк класслары билгеләнмәгән төбәкләр өчен, һава торышына карап, урманнарда янғын чыгу куркынычының таблицада күрсәтелгән федераль класслары билгеләнә.

6. Һава торышына карап, урманнарда табигый янғын чыгу куркынычы классын исәпләп чыгару формуласы һава температурасын (t°) һава температураларының һәм яңгырсыз n көн эчендә чык ноктасының (ул) аермасына тапкырчыгышы суммасы рәвешендә билгеләнә (яңгырсыз чорда 3 мм артыграк явым-төшем төшкән көн беренче көн дип санап):

1

$$КП = \text{SUM} [t^{\circ} (t^{\circ} - \text{ул})]$$

**Урманнарда һава торышына карап, янғын чыгу куркынычының федераль
класслары**

Урманнардагы янғын чыгу куркынычы классы	Комплекслы күрсәткеч зурлыгы	Янғын чыгуға бәйле куркыныч дәрәжәсе
I	0 ... 300	Юк
II	301 ... 1000	Аз
III	1001 ... 4000	Уртача
IV	4001 ... 10000	Югары
V	10 000 артык	Гадәттән тыш

РФ Хөкүмәтенең «Урманнарны янғынга каршы кору чаралары турында» 2011 елның 16 апрелдәге № 281 карарына, «Урманнарны янғынга каршы кору нормативлары раслау турында» 2012 елның 27 апрелдәге № 174 бөерыгына таянып, регламентта табигый һәм икътисадый шартларны, урманнарның пирологик сыйфатламаларын, янғынның потенциал чыганаclarын исәпкә алып, янғынга каршы чаралар комплексы билгеләнде.

Урманнарны янғынга каршы кору чараларына түбәндәгеләр кертелә:
урман юлларын чистарту, аларның янғынга каршы минераллаштырылган полосаларын яңарту;

янғынга каршы сулыкларны һәм су белән тәмин итү чыганаclarына килү юлларын эксплуатацияләү;

РФ УК 11 ст. нигезендә урманнарда гражданныр ял итә торган зоналарны төзекләндерү;

шлагбаумнар кую һәм эксплуатацияләү, янғын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында, урманнарда гражданнырның булуын чикләүне тәмин итәрлек киртәләр кору;

янғынга каршы киртәләр кору һәм карап тоту, яфраклы урман кырыйларын кору;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы чаралары турында мәгълүматы булган стендлар һәм башка тамгалар урнаштыру.

Янғынга каршы кору чараларының ел саен башкарыла торган күләме 14.2.3 таблицада күрсәтелде.

Янғынга каршы кору буенча ел саен башкарыла торган чаралар күләме

№ п/п	Чараларның аталышы	Үлч. бер.	Таләп ителә торган күләме
1	2	3	4
1. Урман янғыннары барлыкка килүне кисәтү чаралары			
1.1	Даими күргәзмәләр	данә	1
1.2	Даими стендлар	данә	10
1.3	Кисәтү аншлаglары	данә	250
1.4	Авыл хужалыгы формированиеләре вәкилләре белән киңәшмәләр	данә	70
			Зарурлыкка карап

№ п/п	Чараларның аталышы	Үлч. бер.	Таләп ителә торган күләме
1	2	3	4
			даими
1.5	Контрольлек постларын оештыру	данә	15
1.6	Массакуләм ял итү урыннарында аншлагла урнаштыру	данә	10
1.7	Таблосы алмашына торган аншлагла урнаштыру	данә	5
1.8	Матбугатта һәм радио аша чыгышлар ясау	лекцияләр	70 янгын куркынычы янаган чор алдыннан
1.8	Ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын оештыру	данә	50
2. Урман янгыннары таралуны чикләү чаралары			
2.1	Янгынга каршы киртәләр, чокырлар ясау	чм	–
2.2	Культуралар, ылыслы яшь агачлар тирәле һәм юллар буйларында минераллаштырылган полосалар ясау	чм	50
2.3	Урман ызаннары буйлап минераллаштырылган полосалар ясау	чм	50
2.4	Янгынга каршы аралыкларны карап тоту	чм	10
2.5	Минераллаштырылган полосаларны карап тоту	чм	129
2.6	Контрольдә тотып профилактик яндырулар	га	100
3. Юл төзелеше			
3.1	Янгынга каршы юллар төзү	чм	10
3.2	Күперләр төзелеше	данә	5
3.3	Янгынга каршы билгеләнештәге юлларны ремонтлау	чм	94
4. Элемтә оештыру			
4.1	Элемтә линияләре төзү	чм	–
4.2	Радиостанцияләр (кәрәзле элемтә) сатып алу	данә	20
5. Дозор-сак хезмәте			
5.1.	Вақытлы янгын сакчыларын яллау	кеше	7
6. Янгыннарга каршы көрәш чаралары			
6.1	1 типлы ЯХС оештыру	данә	6
6.2	2 типлы ЯХС оештыру	данә	1
6.3	Янгынга каршы инвентарь пунктларын оештыру	данә	35
6.4	Ясалма сулыклар төзү	данә	5
6.5	Сулыкларга килә торган юллар ясау	данә	15
6.6	Ирекле янгын сүндерүче дружиналарын оештыру	саны/кеше	6/42
7. Янгынга каршы жайланмалар сатып алу			
7.1	Янгын автомашинасы	данә	8
7.2	Янгынга каршы капрон жіңсә	п.м.	2000
7.3	Кече урман-патруль комплексы	данә	6
7.4	Мотопомпалар	данә	7
7.5.	Бензопычкылар	данә	8
8.	Янгын чыгу куркынычын мониторинглау	мең га	60,3

**Урманнарны янгындан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм
планлаштыру нормативлары**

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
1	Гомуми нормативлар:	
1.1	Шәһәр урманнарын урман-янгын районнарына бүлү:	
	жир өстендә саклау районнары	янгындан ачыклау һәм сүндерү жир өсте чаралары белән гамәлгә ашырыла
1.2	Янгын куркынычы дәрәжәсе буенча кишәрлекләргә бәяләү:	
	югары уртача түбән	үсеш алу урыны шартларына карап – 1-2 класслар, һава шартларына карап – 4-5 класслар, 3 класс
1.3	Урманнарның фактта яну чоры (янгын куркынычы тудыручы һава торышы чоры)	Һава шартлары буенча янгын куркынычының 2-5 класслы көннәре
1.4	Урманчылык буенча янгын куркынычының фактик озынлыгын билгеләү	Кар катламы кузгалу һәм барлыкка килү. 10 һәм аннан күбрәк ел дәвамында урманнарның фактик януының максималь һәм уртача озынлыгы. Жирле шкалалар буенча һава торышының янгын чыгу куркынычы дәрәжәсе – һава торышының 2 класслы янгын куркынычы башлану һәм бетүнең иң соңгы һәм уртача даталары
1.5	Урманнарда чагыштырмача янучанлык	Янгындан уртача еллык майданын урманнар майданына бүлүдән килеп чыккан зурлык
1.6	Урман янгындан зурлыклары: зур исәпкә алырлык	майданы 25 га артык теләсә нинди майданда шәһәр урманнары территориясендә янып китү
1.7	Янгын куәте түбән уртача югары	ялкын биеклеге 0,5 м һәм аннан түбәнрәк ялкын биеклеге 0,6-1,0 метр 1,0 метрдан биек
2	Жир өстендәге сак районнарында урманнарны янгынга каршы планлаштыру нормативлары:	
2.1	ылыссы токимнарда эре янгын куркынычын планлаштыру	Өске һәм түбәнгә янгындан таралуга каршы киртә, шулай ук барлыкка килгән янгындан локальләштергәндә терәк линияләре буларак хезмәт итүче янгынга каршы табигый яки ясалма киртәләр һәм аралыклар белән 2-12 мең гектаргача майданлы зур йомык блокларга бүлү (аларның янгын чыгу куркынычы дәрәжәсенә һәм урман хужалыгы интенсивлыгына карап). Аларда уртак юл челтәрләренә керү урыны булган юллар

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
салалар		
2.2	Урман биләмәләре территориясендә янгынга каршы табигый киртәләр сайлау	Су баса торган киң тугайлары булган зур күлләр һәм елгалар, яфраклы токымнар өстенлек иткән урман кишәрлекләре (составы буенча кимендә 7 берәмлек), урманнар һәм янучан материаллар капламаган кишәрлекләр
2.3	Янгынга каршы ясалма киртәләр һәм аралыклар сайлап алу	Тимер юл трассалары һәм автомобиль юллары, электр тапшыру линияләре һәм торбаүткәргечләр һ.б. һәр ягы буйлап мөмкин булган саен 50-60 метр киңлектәге яфраклы агачлык полосасын утырталар. Киртәнән гомуми киңлегенә – 120-150 метр. Яфраклы полосаларның урманга карап торган тышкы ягы буенча 1,4 м киңлектәге минполосалар булдырыла, ә әгәр дә яфраклы полосалар янгын куркынычы буенча 1 һәм 2 классына караучы кишәрлекләргә якин урнашса – бер-берсеннән 5-10 м ераклыктагы ике минполоса булдырыла. Яфраклы полосаларны утырту мөмкин булмаган ылыслы урман утыртмалары территориясә (урман бүлемтегә сәбәплә) чокырның һәр ягыннан киңлегенә 120-150 м булган полосаларда янучан материаллардан (агач материалы чүбәннән, ылыслы шытымнардан, янгын куркынычы булган урманчыклардан, ылыслыларның 1,5-2,0 м кадәрле аскы ботакларыннан һ.б.) даими рәвештә чистартып торыла. Ылыслы урманның мондый полосаларын янәшә урнашкан урманнан чиклиләр һәм буйлы юнәлештә һәр 20-30 м саен 1,4 м киңлектәге минполосалар белән аералар. Мондый төп каршылыкларның гомуми киңлегенә (чокыр яки юлларның киңлегенә белән берлектә) – 260-320 метр.
2.4	Янгынга каршы өстәмә киртәләр һәм аралыклар ясау	2.2 һәм 2.3 пунктларда күрсәтелгән киртәләр тиешле күләмдә булмаган очракта, блок буйлатып йомык божра булдыру өчен аларда юллар һәм һәр як буйлап яфраклы полосалар булдырып, чокырлар казылар
2.5	Уртача интенсивтагы урман хужалыгы алып барыла торган зоналарда урнашкан, янып китү дәрәжәсе югары булган аеручы кыйммәтле ылыслы токым биләмәләрен планлаштыру	2-12 мең га (2.1 пунктны кара) кадәр майданлы эре блокларны һәм биләмәләренә, үз чиратында, уртасыннан, зурлыгы буенча, майданы 400-1600 гектарлы йомык блокларны киртәләр (чокырлар, ялкыга каршы саклагычлар) ярдәмендә 2.2-2.4 пунктларда бәян ителгән тәртиптә аералар. Шуңа ук вакытта киң кулланылыштагы (тимер юл, шоссе) юлларның һәр ягы буенча яфраклы полосаларны (хужалары көчә белән) 30-50 м киңлектә, ә башка чокырлар, шуңа исәптән кварталлардагы урман юллары буйлап һәр ягыннан 10-15 метр киңлектә булдыралар. Ылыслы агачлыкларның чокырга янәшә торучы аеруча кыйммәтле биләмәләрендә (яфраклы полосалар ясау мөмкинлегенә булмаганда) киңлегенә 100 метрлы полосаларны һәр яклап янучан материаллардан чистарталар һәм, әлегә таблицаның 2.3 п. күрсәтелгәнчә, һәр 20-30 метр саен буйдан-буйга минполосалар ясылар.

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)										
1	2	3										
		Яфраклы токымнардан мондый эчке (өстәмә) ышыкларның киңлегә 60-100 метр булырга тиеш, ылыслы токымнардан – 200 метр, урман ызаннары буйлап – 20-30 метр (чокырларның һәм урман ызаннары киңлеген исәпкә алмыйча)										
2.6	Яшел зона урманнарында һәм 1 төркемдәге башка урманнарда ылыслы культураларның һәм яшь урманнарның эре кишәрлекләрен планлаштыру	Аларны янгынга каршы билгеләнештәге минполосалар яисә юллар ярдәмендә 25 гектарлы блоklarга бүлеләр, һәр ягында яфраклы яшь агачлардан һәм куаклыклардан 10 м киңлегендәге полосалар ясала. Үзәге буйлап гади юл белән берлектә каплавычның гомуми киңлегә – 30 метр. Әгәр яфраклы полосалар утырту мөмкинлегә булмаса, ул чакта аралыкка янәшә торучы ылыслы агачларда һәр ягынан 100 м киңлегендәге полосаларда янучан материалны алып ташларга, шулай ук һәр 20-30 м саен (әлеге табл. 2.3 пунктына кара) буйлы минполосалар салырга кирәк.										
2.7	Поселоклар янәшәсендә ылыслы урманнар планлаштыру	Урман биләмәсе тирәли янгынга чыдам, киңлегә кимендә 150 метрлы яфраклы урман кашаклары булдырыла. Мондый урман кашакларының ике чиге буйлап кимендә 2,5 метрлы минполосалар ясала. Әгәр яфраклы урман кашакларын булдыру мөмкин булмаса, ул вакытта поселокка якин урнашкан ылыслы урман полосаларында 250-300 метрлы киңлектә янучан материалларны тулысынча алып бетерәләр һәм алар буйлап һәр 50 метр саен буйлы минполосалар салалар (әлеге таблицаның 2.3 п. кара).										
2.8	Яклаучы миниполосаларны бульдозерлар, тракторлар, туфрак эшкәртүче һәм башка төр кораллар ярдәмендә туфрак өстендәге каплам төренә һәм куәтенә бәйле рәвештә салганда:	<table border="1" data-bbox="284 1335 1522 2067"> <tr> <td data-bbox="284 1335 703 1592">лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән жиләклекләрдән һәм арчаннан куәтле үлән катламы булган урыннарда һәм чүпләнгән кишәрлекләрдә</td> <td data-bbox="703 1335 1123 1592">1,0 м башлап 1,5 м кадәр 1,5 м башлап 2,5 м кадәр 2,5 м башлап 4,0 м кадәр 1,4 м (бер мәртәбә ПЖЛ-70 сукасы белән узганда ясала)</td> <td data-bbox="1123 1335 1522 1592">Полосаның киңлегә түбәнге янгын ялкынының мөмкин булган биеклегеннән ике мәртәбә зуррак булу хисабына терәк сыйфатында гына хезмәт итә ала</td> </tr> <tr> <td data-bbox="284 1592 703 1850">блоклар һәм ылыслы биләмәләр арасындагы минималь киңлек (әлеге таблицаның 2.1, 2.5-2.7 пунктлары)</td> <td colspan="2" data-bbox="703 1592 1522 1850">корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан, кыйммәтле яшь ылыслы агач агачлар, ылыслы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, минераллаштырылган полосаларның давамы буларак ылыслы урманнарда ясалган янгынга каршы барьерларда, шулай ук бу эш таләп ителгән башка урыннарда</td> </tr> <tr> <td data-bbox="284 1850 703 2067">янгын куркынычы янаган чорга калдырылган урман продуктлары һәм кисенте калдыклары булган коры туфраклардагы тигезлекле ылыслы урманнарның</td> <td colspan="2" data-bbox="703 1850 1522 2067">агач әзерләүчеләрнең көче белән диләнкеләр минераллаштырылган полосалар белән әйләндереп алына. Майданы 25 гектардан зуррак булган диләнкеләрне аркылы минполосалар белән 25 гектардан артмаган кишәрлекләргә аералар. Аларга агач өеп кую урыннары шулай ук аерым йомык минераллаштырылган полосалар</td> </tr> </table>		лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән жиләклекләрдән һәм арчаннан куәтле үлән катламы булган урыннарда һәм чүпләнгән кишәрлекләрдә	1,0 м башлап 1,5 м кадәр 1,5 м башлап 2,5 м кадәр 2,5 м башлап 4,0 м кадәр 1,4 м (бер мәртәбә ПЖЛ-70 сукасы белән узганда ясала)	Полосаның киңлегә түбәнге янгын ялкынының мөмкин булган биеклегеннән ике мәртәбә зуррак булу хисабына терәк сыйфатында гына хезмәт итә ала	блоклар һәм ылыслы биләмәләр арасындагы минималь киңлек (әлеге таблицаның 2.1, 2.5-2.7 пунктлары)	корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан, кыйммәтле яшь ылыслы агач агачлар, ылыслы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, минераллаштырылган полосаларның давамы буларак ылыслы урманнарда ясалган янгынга каршы барьерларда, шулай ук бу эш таләп ителгән башка урыннарда		янгын куркынычы янаган чорга калдырылган урман продуктлары һәм кисенте калдыклары булган коры туфраклардагы тигезлекле ылыслы урманнарның	агач әзерләүчеләрнең көче белән диләнкеләр минераллаштырылган полосалар белән әйләндереп алына. Майданы 25 гектардан зуррак булган диләнкеләрне аркылы минполосалар белән 25 гектардан артмаган кишәрлекләргә аералар. Аларга агач өеп кую урыннары шулай ук аерым йомык минераллаштырылган полосалар	
лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән жиләклекләрдән һәм арчаннан куәтле үлән катламы булган урыннарда һәм чүпләнгән кишәрлекләрдә	1,0 м башлап 1,5 м кадәр 1,5 м башлап 2,5 м кадәр 2,5 м башлап 4,0 м кадәр 1,4 м (бер мәртәбә ПЖЛ-70 сукасы белән узганда ясала)	Полосаның киңлегә түбәнге янгын ялкынының мөмкин булган биеклегеннән ике мәртәбә зуррак булу хисабына терәк сыйфатында гына хезмәт итә ала										
блоклар һәм ылыслы биләмәләр арасындагы минималь киңлек (әлеге таблицаның 2.1, 2.5-2.7 пунктлары)	корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан, кыйммәтле яшь ылыслы агач агачлар, ылыслы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, минераллаштырылган полосаларның давамы буларак ылыслы урманнарда ясалган янгынга каршы барьерларда, шулай ук бу эш таләп ителгән башка урыннарда											
янгын куркынычы янаган чорга калдырылган урман продуктлары һәм кисенте калдыклары булган коры туфраклардагы тигезлекле ылыслы урманнарның	агач әзерләүчеләрнең көче белән диләнкеләр минераллаштырылган полосалар белән әйләндереп алына. Майданы 25 гектардан зуррак булган диләнкеләрне аркылы минполосалар белән 25 гектардан артмаган кишәрлекләргә аералар. Аларга агач өеп кую урыннары шулай ук аерым йомык минераллаштырылган полосалар											

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
1	2	3	
	диләнкеләрендә	белән, ә ылыслы кисенте урыннарында бер-берсеннән 5-10 м ара белән шундый ике полоса белән әйләндереп алына	
	тимер юллар, шосселар һәм агач ташу юллары буйларында (алар карый торган оешмалар ярдәмендә)	алар буйларындагы полосаларны (агач ташу өчен – һәр ягыннан 10 метр) янғын сезоны эчендә ауган агачлардан, агач чүпләреннән һәм башка тиз кабынып китүчән материаллардан чистартып торыла. Минераллаштырылган полосаларны чигерелгән полосаларның тышкы ягы буйлап салалар, коры туфраклы ылыслы урманнарда – бер-берсеннән 5 метр ераклыкта ике минераллаштырылган полоса салына. Шушындый ук шартларда минераллаштырылган полосалар белән юл буйларында яткан шпал өемнәрен һәм кар саклау щитларын, агач күперләрен, стационар платформаларны, торак йортларны һәм юлларны карап йөрүчеләр будкаларын әйләндереп алалар, учак ягу рөхсәт ителгән урыннар, урманда ял итү һәм тәмәке тарту урыннары, урманнарда эшләр башкаганда ЯММ саклау урыннары тирәли, янғын куркынычы урман промыселлары майданчыклары тирәли (күмер ягу, сагыз, дегет эшкәртү һәм башкалар), арадаш һәм төп чәер складлары тирәли, авыл хужалыгы жирләре чикләре буйлап әйләндереп алалар.	
2.9	Янғын куркынычы сезонында янғынга каршы аермалар кору:		
	урманда агач саклыханәләре тирәли	саклыкханәләрен ачык урыннарда түбәндәге аралыкта урнаштыралар: яфраклы урман диварларынан склад урыннары майданы 8 га – 20 метрга кадәр, 8 га һәм аннан да күбрәк – 30 метр, ылыслы һәм катнаш урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га – 40 метр, 8 га аннан да күбрәк – 60 метр; саклыкка кую урыннары һәм күрсәтелгән янғынга каршы аермалар янучан материаллардан чистартыла	
2.10	Янғын сүндерү сулыктары ясау: урман янғыннары килеп чыгу мөмкинлеге булган урыннан ерак урнашкан су чыганактары ясау:		
	утыртмаларның янғын куркынычы классы	ераклыгы, чм	бер сулыктан су белән тәмин ителә торган агачлар майданы, га
	1	2–4	500
	2	2–8	2000–5000
	3–5	8–12	5000–10000
	янғын сүндерү өчен табигый су чыганактарын эзерләү	аларга килү юлларын төзекләндерү, янғын автоцистерналары һәм мотопомпалар белән су алу өчен махсус майданчыкларны жиһазландыру, зарурлык очрактарында сулыктарны тирәнәйтү яки буалар ясау	
	янғын сүндерү буенча ясалма сулыктар төзү	югары янғын куркынычы булган урман биләмәләрендә, аларда табигый су чыганактары булмаса, яхшыртылган автомобиль юлларына янәшә сулыктарга килә торган юллар салына	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
	янгынга каршы сулыкта нәтижәле су запасы	жәйнең иң эссе чорында кимендә 100 куб метр
2.11	Урман юллары ясау:	
	юл челтәрләренен гомуми калынлыгы (куелыгы)	1000 га гомуми мәйданга кимендә 6 км, шул исәптән янғын куркынычы түбән булган һәм янғын тиз таралмый торган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда юллар челтәре куелыгы 6 км/мен гектар рөхсәт ителә, янғын куркынычы югары булган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда ул бу күрсәткечтән артык булырга тиеш
	урман хужалыгы юллары	урман янғыннары белән көрәш өчен түгел, урман хужалыгы ихтыяжлары өчен кирәкле юллары булган кишәрлекләрдә урман хужалыгы интенсив алып барыла торган үзләштерелгән урманнарда корыла. 5 категория гомуми файдаланудагы юлларга тинләштерелә һәм 3 типка бүленә. 1 типлы урман хужалыгы юллары: бер полосалы, полосаларның гомуми киңлеге – 8 метр, юл кырыйларының киңлеге – 1,75 метр. Исәпләп чыгарылган хәрәкәт тизлеге – 60 км/сәг, сикәлтәле урыннарда 40 км/сәг кадәр киметеп
	янгынга каршы билгеләнеш юллары	урман хужалыгы буенча 3 типлы билгеләнеш юлларына карыйлар, жир капламының киңлеге – 4,5 метр, юл кырыйлары киңлеге – 0,5 шәр метр. Аларны гамәлдәге урман юллары челтәрләренә өстәмә коралар, автотранспорт янғын буенча куркыныч саналган урыннарда һәм сулыкларга үтеп керә алсын өчен. Аларга шулай ук табигый грунт юллары, квартал урман юллары һәм төрле трассалар кертелә
2.12	Көчләрне һәм чараларны янғын сүндерү урынына илтеп житкерү вақыты	Янғын беленгәннән соң 3 сәгатътән дә артмаска тиеш. Ә янғын куркынычы югары булган кишәрлекләр өчен – 0,5-1,0 сәг артмаска тиеш
2.13	Янғын урынына бару юлына китә торган вақытны исәпләп чыгарганда юлларның, сукмакларның яисә жәяүлеләр узып йөрерлек урыннарның сикәлтәлеген һәм жир өсте рельефын исәпкә алу өчен аларны озынайту коэффициентлары:	
	1 типлы урман хужалыгы юллары өчен 3 типлы урман хужалыгы (янгынга каршы) юллары өчен	тигез жирлектә – 1,1; калкулыклы – 1,25 тигез жирлектә – 1,15; калкулыклы – 1,65
2.14	Янғын сүндерүче хезмәткәрнең хәрәкәт тизлеге	Гадәттә 1-3 км/сәг тәшкит итә (автоюлдан корал белән янғын урынына килгәндә)
2.15	Жир өсте патруль маршрутларын планлаштыру нормативлары:	
2.15.1	Урнаштыру урыннары	Агач-куаклар аз булган урыннарда (15% һәм аннан да түбән) һәм территория буйлап вак урман кишәрлекләре урнашканда. Кыр саклаучы урман утыртмаларын,

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2	3
		чоқырларда һәм балкаларда үсә торган агачларны, яшел зона, урман паркы урманнарында үсә торган утыртмаларны саклаганда. Стационар һәм авиапатруль күзәтү пунктларынан өстәмә күзәтү өчен – агач эзерләү, төрле объектларны һәм трассаларны төзү урыннарында, ял зоналарында, елгаларның һәм күлләрнең ярлары буйлап, янгын куркынычы югары булган агачлар арасында
2.15.2	Патруль маршрутының озынлыгы	Транспорт төренә, юллар торышына һәм саклана торган кишәрлекне карап чыгу санына бәйле
2.15.3	Янгын куркынычы булган кишәрлекләрдә урман-янгын патруленең хәрәкәт тизлеге	
	мотоцикллар, машиналар һәм башка транспорт чаралары	Гомуми файдаланудагы шоссе юллары буйлап – 30 км/сәг артык, урман юллары буйлап – 15-20 км/сәг. Урмансыз кинлекләрдә юл хәрәкәте иминлеге кагыйдәләре нигезендә арттырылырга да мөмкин

Урманнардан файдаланганда барлыкка килгән очракта урман янгыннарын кисәтү һәм аларны тиз арада локальләштерү максатында урманнардан файдалану урыннарында янгын сүндерү буенча кирәкле күләмдә чараларның булуы күздә тотыла.

Рослесхозның «Янгын-химия станцияләре турында нигезләмә» 1997 елның 19 декабрендәге № 167 боекы һәм Россия ТРЭМның «Урманда янгыннарны кисәтү һәм сүндерү чаралары төрлөрөн, әлеге чаралар белән урманнардан файдаланучы затларның тәмин ителү нормативларын, урманнардан файдаланганда урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары булу нормаларын раслау турында» 2014 елның 28 мартындагы № 161 боекы нигезендә агач материалы эзерләүне гамәлгә ашыручы юридик һәм физик затларның янгын сүндерү чаралары тупланган пунктларда тиешле янгын техникасы, кирәк-яраклар һәм инвентарь булырга тиеш.

Урманчылык территориясендә ЯХС-2 һәм булган очракта янгын техникасына, жайланмасына, кирәк-яракларга һәм инвентарьларга ихтыяж булуы турында белешмәләр 14.2.5 таблицада күрсәтелде.

14.2.5 таблица.

Урман хужалыгын алып баручы урман фондын биләүчеләрне урман янгыннарын сүндерү жайланмалары һәм чаралары белән тәмин итү нормалары

Урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	Булган очракта, чараларның күләме		Искәрмә
		ЯХС II	ЯХС III	
1	2	3	4	5
Төп жиһазланыш:				
1. Төп урман-янгын агрегат вариантлары:				

Урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	Булган очракта, чараларның күләме		Искәрмә
		ЯХС II	ЯХС III	
1	2	3	4	5
а) урман янгын автоцистернасы, урман-патруль автомобиле, «Которна» тибындагы урман-янгын модуле яки	данә	2	4	Юл челтәрләре үсеш алган районнарда янгын чыккан урынны янгын сүндерү чаралары һәм хезмәткәрләр белән тәэмин итү
б) урман-янгын тракторы, 30 кН классына караган урман-янгын агрегаты яки	данә	1	2	Юл челтәрләре аз үсеш алган районнарда кебек үк
в) 6 т кадәр йөк күтәрә торган урман-янгын техникасы	данә	1	2	Сазлыклар яки марь мөйданнары күп булган районнардагы кебек үк
яки г) 7,5 т кадәр су сыйдыра торган янгынга каршы жайланмасы булган урман-янгын катеры	данә	2	2	Су юллары үсеш алган районнарда урман-янгын агрегаты урынына
2. 6 тоннага кадәр йөк күтәрә торган, авыр урыннардан үтү мөмкинлеге зур булган бортлы автомобиль	данә	2	3	Юл челтәрләре үсеш алган районнарда хезмәткәрләр һәм янгын сүндерү чаралары белән тәэмин итү
3. 1 тоннага кадәр йөк күтәрә торган, авыр урыннардан үтү мөмкинлеге зур булган бортлы автомобиль	данә	1	1	Янгыннар сүндергәндә патрульлек итү һәм хезмәтләр күрсәтү
4. 22-32 ат көче булган, коляскалы авыр мотоцикл	данә	1	2	Шул ук
5. 400-500 кг йөк күтәрә торган элмә моторлы, 4-5 кешелек моторлы көймә	данә	1	2	Шулай ук. Су юллары булганда бортлы автомобиль урынына
6. 800-600 л/мин житештерелешле насос станциясе.	данә	–	1	торфлы туфрактар булганда торф янгыннарын сүндерү өчен
7. Авторемонт остаханәсе	данә	–	1	
8. Күчмә мотопомпа яки минутына 600-800 л житештерелешле элп куела торган тешле тәгәрмәчле насос	данә	2-3	3-5	Янгыннарны сыекчалар белән сүндерү өчен
9. 60-120 л/мин житештерелешле аз габаритлы күчмә мотопомпа	данә	2-4	4-5	Шул ук
10. Су өчен 100-1500 литрлы алынмалы-куелмалы цистерна яки резин савыт (резервуар)	данә	2	3-5	Суны янгыннарда китерү өчен
11. 90-175 а.к. бульдозер	данә	1	2	Минполосалар ясау һәм янгыннарны локальләштерү өчен
12. 1.5-6 т тарту көче булган тәгәрмәчле яки чылбырлы трактор (9-30 кН)	данә	1-2	2-3	Туфрак эшкәртә торган кораллар белән эшлөү өчен, торфланган туфрактарда саз модификацияле трактор кулланыла
13. Урман өчен трактор сабаны яки полосасалгыч, грунтмет, бульдозер күгәнә һәм транспорт чаралары белән башка төрле янгын сүндерү кораллары	данә	2-5	3-5	Туфрак шартларына карап, минполосалар һәм чокырлар салу өчен
14. Тарттыргычы булган трейлер, 10-30 т авырлыктагы техниканы	данә	1	1	Каты түшәмәле юллар булганда

Урман янғыннарын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	Булган очракта, чараларның күләме		Искәрмә
		ЯХС II	ЯХС III	
1	2	3	4	5
транспортлау агрегаты				
15. Радиостанция (урман хужалыгы, урманчылык радио чөлтәрендә кулланыла торган ешлык диапазонына карап):				
а) стационар (ЯХС бинасында яки урман хужалыгы, урманчылык конторасында)	данә	1	1	Урман хужалыгы, урманчылык, бригадалар, күчмә объектлар белән элемтәгә керү өчен
б) йөртелә торган (барлык урман-янғын һәм патруль күчерү чараларында)	данә	8	10	Күчмә техникалар белән үзара, урман хужалыгы, урманчылык конторасы, күзәтчелек пунктлары, вышкалар белән элемтәгә керү өчен
в) күтәрәп йөртә торган	данә	8	16	Бригадирга эшчеләр, машина йөртүчеләр белән һәм үзара аралашу өчен
16. Хәрәкәт итә яки күчерәп йөртелә торган тавыш-хәбәр жайланмасы	данә	2	3	Урман-янғын бригадасын тәэмин итү, янғыннарны сүндергәндә команда бирү өчен
17. Ут кабыза торган аппарат	данә	4-10	6-12	Кисенте калдыкларын яндыру өчен
18. 1,8-3,0 л/мин житештерелешле, ранецлы урман янғынын сүндергеч,	данә	20-50	30-60	Янғыннар сүндерү һәм яндырганда терәк полосалар ясау өчен
19. 40-100 см диаметрындагы агачларны аудару өчен бензин-мотор пычкысы	данә	2-3	4-7	Полосалар һәм чокырлар трассаларында агачларны аудару һәм эшкәртү өчен
Технологик жиһазланыш:				
1. Этемле янғын жиңсәләре, м: – 26 һәм 51 диаметрлы яки – жиңсәләйтәлгән (этеме 0,5 мПа кадәр), – нормаль (этеме 1,2 мПа кадәр), – көчәйтәлгән (этеме 1,5 мПа кадәр)	данә	5000-7000	10000	Янғыннарга су бирү өчен һәм яраксызланган жиңсәләрне алмаштыру өчен резерв
2. Янғын көпшәсе, данә.	данә	8	10	Күчерәп йөртелә торган янғын мотопомпалары комплекты
3. Торфлы көпшә, данә.	данә	2	4	Торф янғыннарын сүндерү өчен
4. Ялгый торган этемле башчык (жиңсәнеке); күчерәп йөртелә торган этемле башчык; тармакланган өчйөрешле; тармакланган икейөрешле	данә	60	100	Этемле янғын жиңсәләрен үзара һәм янғын сүндерү жайланмасы белән тоташтыру; төрле диаметрлы жиңсәләрне үзара ялгау; магистраль жиңсәләрдән суны бүлү
5. Ут сүндерә торган сыекчаны саклау өчен савыты булган болгаткыч агрегат	данә	1-2	2	Измәләр эзерләү өчен
6. Жиңсәләрне бер урыннан икенче урынга күчерү жайланмасы	данә	2	4	
7. Универсаль һәм корсетлы кыскыч	данә	50	70	Жиңсәләрдән су тамган урыннарны бетерү өчен
8. Янғын көрәге	данә	100	200	Ялкынны жир белән күмү
9. «Пуласки» тибындагы янғын сүндерү балта-тәпкесе	данә	20	40	Минполосалар салу, түшәмәне салдыру һ.б.
10. Янғын сүндерү тырмалары (металл)	данә	20	40	Минполосалар салу
11. Янғын сүндерү чиләге (10 литрлы)	данә	20	40	Янғынның калган өлешен сүндереп бетерү
12. Аркылы пычки	данә	10	20	Трассаларны чистарту
13. 10-20 литрлы канистра	данә	10-30	20-40	Янғын сүндергеч измәләрне ташу өчен һәм мотопомпаларга ЯММ

Урман янғыннарның кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	Булган очракта, чараларның күләме		Искәрмә
		ЯХС II	ЯХС III	
1	2	3	4	5
14. Балта	данә	20	40	Трассаларны чистарту
15. Гава торышының янғын куркынычын үлчәү өчен жайланма (УСП-1) яки явым-төшемне үлчәгеч, психромер һ.б.	данә	2	2	
16. Алынмалы-куелмалы контейнер (стандарт түгел)	Бригадалар санына карап			Янғын сүндерү инвентарын ташу өчен
Оештыру-техник жиһазланыш:				
1. «Авиалесохрана» өчен эшлэнгән аптечка жыелмасы	данә	6-10	6-10	Янғында медицина ярдәме күрсәтү
2. Хосусый яра бәйләү пакеты	данә	Команда әгъзалары санына карап		Шул ук
3. 20 л кадәр сыешлы канистра яки бидон	данә	6	12	Эчә торган суга
4. Махсус киём һәм аяк киеме	данә	Команда әгъзалары санына карап		4-7 п. нигезендә мөлкәт урман составын жәрәхәт алулардан һәм пешүләрдән яклау өчен ТБ таләпләренә туры килергә тиеш
5. Респиратор	данә	Шул ук		
6. Саклагыч күзлекләр	данә	Шул ук		
7. Яклагыч каска	данә	Шул ук		
8. Йоклый торган капчык	данә	Команда әгъзалары санына карап		
9. 8-12 кешелек палаткалар	данә	Шул ук		
10. Кружка	данә	Шул ук		Эчә торган суга
11. Инә	данә	10	20	Жиңсәләрне ремонтлау
12. Химик карандаш яисә фломастер	данә	10	20	Жиңсәләрнең зыян күргән урыннарын тамгалау өчен
13. Чәчле яки капрон щетка	данә	5	10	Жиңсәләрне юдыру өчен
14. Келәй (резин һ.б.)	данә	5	10	Жиңсәләрне ремонтлау өчен
15. Бинокль (кыр)	данә	3	5	Жирлекне карау өчен
16. Андрианов компасы	данә	4	8	Жирлектә юнәлеш алу өчен
Ярдәмче материаллар:				
1. Янғын сүндерү составы	т	1,5	2,5	Суның янғын сүндерү үзлекләрен көчәйтү өчен
2. Жәбеткеч, кг (ДБ, сульфанола, НП-1 һәм башка юа торган чаралар)	данә	100	200	Шул ук
3. Ягулык-майлау материалы (бензин, дизель ягулыгы, майлар)	Сарыфларга, техника санына, янғыннар күләменә һәм аларны сүндерү вакытына карап ясалган исәпләмә			

2.17.2. Урманнарны яклауга карата таләпләр (санитар-савыктыру чараларының, урманнарны яклау буенча профилактика чараларының, зарарлы организмнарның чыганаclarын ликвидацияләү чараларының, шулай ук вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән башка чараларның нормативлары һәм параметрлары)

Урманнарны зарарлы организмнардан яклау РФ УК 60.1-60.10 статьялары һәм «Үсемлекләр карантини турында» 2014 елның 21 июлендәге № 206-ФЗ

федераль закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2017 елның 20 маендагы № 607 карары белән расланган Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны яклау зарарлы организмнарны (үсемлекләрне, хайваннарны, билгеле бер шартларда урманнарда һәм урман ресурсларына зарар китерерлек авыру кузгатучы организмнарны) ачыклауга һәм алар таралуны булдырмауга юнәлдерелә, карантин объектларга кертелгән зарарлы организмнар чыганаclarы барлыкка килгән очракта, аларны локальләштерүгә һәм бетерүгә.

Урманнарда санитар иминлек кагыйдәләре урманнарны зарарлы организмнардан, шулай ук зарарлы йогынтыдан яклауның бердәм тәртибен һәм шартларын, шулай ук урманнарда санитар иминлек тәмин итүгә юнәлдерелгән урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен билгели.

Урманнарда санитар иминлекне тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- 1) урманнарны яклау ягыннан районлаштыру (урман патологиясе янаган зәгыйфь, уртача һәм көчле зоналарны билгеләү);
- 2) дәүләт урман-патологик мониторинг;
- 3) урман патологиясенә тикшеренүләр уздыру;
- 4) зарарлы организмнар таралуны кисәтү;
- 5) урманнарда янғын куркынычсызлыгы буенча бүтән чаралар.

Урманнарда 3-5 пунктларда күрсәтелгән санитар куркынычсызлык чаралары Татарстан Республикасы урман планы, урманчылыкның урман хужалыгы регламенты һәм урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләрен Россия Федерациясе Хөкүмәте билгели.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр урманнарда дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләрен, шулай ук урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында башка мәгълүматларны исәпкә алып уздырыла.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр жир өсте һәм (яисә) дистанцион методларны кулланып, – урманнарның санитар һәм урман-патологик торышына зарури төгәл бәяне тәмин итүче визуаль һәм кораллы ысуллар белән уздырыла.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләрне уздыру тәртибе, урман патологиясе буенча тикшеренү актының формасы вәкаләтле башкарма хакимият органы тарафыннан билгеләнә.

Зарарлы организмнар таралуны кисәтү түбәндәгеләрнең уздырылуын үз эченә ала:

- 1) урманнарны яклау буенча профилактика чаралары;
- 2) санитар-савыктыру чаралары, шул исәптән һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү;
- 3) вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән башка чаралар.

Даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, арендага тапшырылган урман кишәрлекләрендә зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча күрсәтелгән

чаралар урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнардан файдаланучы затлар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашыру нәтижеләре буенча Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның, урман паркының урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Урманнарда зарарлы организмнарның чыганаclarын юк итү түбәндәге чараларны үз эченә ала:

- 1) зарарлы организмнарның чыганаclarын тикшерү;
- 2) зарарлы организмнарны юкка чыгару яисә күләмен киметү, шул исәптән химия препаратлары белән;
- 3) зарарлы организмнар белән зарарланган урман утыртмаларының токым һәм яшь составларын жайга салу максатларында урман утыртмаларын кисү.

РФ УК 60.8 статьясының 3 өлеше буенча зарарлы организмнарның чыганаclarын бетергәндә чаралар уздыру барышында (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә) эзерләнган агач материалы күләме файдалану өчен билгеләнган диләке күләменә кертелми.

Зарарлы организмнарның чыганаclarын юкка чыгару буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижеләре буенча ТР урман планына, урманчылыкның, урман паркының урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары үзләренә РФ УК 81-84 статьяларында билгеләнган вәкаләтләре чигендә гражданның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чаралары белән үтеп керүне, урманнарда билгеле бер эш төрләрен уздыруны чиклиләр.

Гражданның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чаралары керүне чикләгәндә, шулай ук урманнарда санитар куркынычсызлык тәэмин итү максатларында билгеле бер эшчәнлек төрләрен уздырганда түбәндәге чаралар гамәлгә ашырыла:

эшләр уздырылган районда урманнардан файдаланучы затларга чаралар уздыруга бәйле рәвештә урманнарда булуны вакытлыча тыю турында әлеге эшләр башланьрга 10 көн калгач кулга тапшыру турында белдереп хәбәр ителә;

массакуләм мәгълүмат чаралары аша (газеталар, радио, телевидение, листовкалар) урманнарда булуны вакытлыча чикләү турында жирле халыкка житкерелә, чараларны уздыру максатлары, урман корткычларынан якланырга тиешле урман кишәрлекләрен препаратлар белән эшкәртү (алга таба – эшкәртү) чорлары, жәмәгатьчелек иминлеге буенча чаралар һәм жирле халык, төрле предприятиеләр һәм оешмалар, үзләренә милекчелек формаларына бәйсез рәвештә, үтәргә тиешле зарури карантин кагыйдәләре турында мәгълүмат житкерелә;

чаралар уздырылган вакыт өчен дәүләт хакимияте органнарында, жирле үзидарә органнарында жәмәгатьчелек белән элементгә керү һәм гражданның сорауларына жавап бирү өчен «кайнар линия» телефоны оештырыла;

эшкәртелә торган кишәрлек чикләреннән (жир өсте эшкәртелгәндә) 300 метр ераклыкта һәм (авиация ярдәмендә эшкәрткәндә) 500 метр ераклыкта эшләр уздыру урыннарында бердәй кисәтү аншлаglары урнаштырыла. 1x1,5м зурлыгындагы аншлаglарга кисәтүле язуга теркәлә: «Сак булыгыз! Пестицидлар

кулланылды. (Дата) башлап (дата) кадәр кешеләрнең йөрүе, гөмбә жыю, терлек көтү, жимешләр, жиләкләр, дару үләннәре жыю тыела»;

эшкәртелергә тиешле урман кишәрлекләре уза торган, аркылы узу һәм узып китү, шулай ук терлек куу өчен юллар ябыла;

эчә торган су чыганаclarын препаратлар элэгүдән саклау чаралары күрелә;

эшкәртелергә тиешле урман кишәрлекләрендә урманнардаң файдалануның барлык төрләре туктатыла.

РФ УК 60.6 ст. 4 өлешенә, Россия ТРЭМның «Урман патологиясе буенча тикшеренүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе буенча тикшеренү акты формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрәндәге № 480 боерыгына ярашлы рәвештә урман патологиясе буенча тикшеренү (алга таба – УПТ) урманнарда дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләрен, шулай ук урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында башка мәгълүматларны исәпкә алып уздырыла.

УПТ уздыру дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары тарафыннан РФ УК 81-84 статьяларында билгеләнгән үзләренә вәкаләтләре чикләрендә яисә гражданныр, шул исәптән урманнардаң файдаланучы шәхси эшкуарлар һәм юридик затлар тарафыннан тәэмин ителә.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре нигезендә урманнардаң файдалануны, урманнарны саклауны, яклауны һәм яңадан житештерүне гамәлгә ашыручы гражданныр һәм юридик затлар корткычлар, авырулар, тискәре торыш, байтак дәрәжәдә яисә массакуләм зарарлану яисә зыян күрү билгеләрен ачыклаган очракта мондый хәл ачыкланган датадан соң бишкөнлек чорда бу хакта вәкаләтле органнарга хәбәр итәргә бурычлы.

Мәгълүмат язмача яисә электрон рәвештә, ачыкланган зарарлану урынын (зыян күрү билгеләрен тасвирлап), зарар салыну сәбәбен, агачларның зарарланган токымын, зарарланган урынның якынча мәйданын һәм гариза бирүченә элементә белешмәләрен: фамилиясен, исемен, ата исемен (булган очракта) һәм телефонын күрсәтеп жибәрелә.

Мәгълүмат вәкаләтле органнар тарафыннан аны алган вакыттан 30 көнлек чорда тикшерелә.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр жир өсте һәм (яисә) дистанцион, урманнарның санитар һәм урман-патологик торышына зарури төгәл бәяне тәэмин итүче визуаль һәм кораллы ысуллар белән уздырыла.

УПТ урман кишәрлекләренә хәзерге санитар (төрле торыштагы категория агачларының санына карап билгеләнә торган сыйфатлама) һәм урман-патологик торышы (зарарлы организмнарның санына һәм алар агачларга салган зыян дәрәжәсенә карап билгеләнә торган сыйфатлама) турында мәгълүмат алу, шулай ук зарарлы организмнар таралуын кисәтү буенча чараларны нигезләү һәм билгеләү максатларында уздырыла.

УПТ урман утыртмаларында вегетация чорында яфрак (ылыс) чыккан вакыттан алып сезонлы дехромация (начар табигый һәм антропоген факторлар йогынтысы нәтижәсендә ылысларның яисә яфракларның төсе үзгәрә башлау) башланган вакытка кадәр уздырыла.

Составы буенча мәңге яшел чиста урман утыртмаларында, шулай ук жилдән зыян күргән (жил аударган, давыл еккан) һәм өске ягыннардан зарарланган урман утыртмаларында УПТ ел дэвамьнда уздырыла.

Татарстан Республикасы урман планында һәм урман хужалыгы регламентында УПТ күләмнәре күрсәтелми һәм ел саен билгеләнә, шул исәптән дәүләт урман-патологиясе мониторингы белешмәләрен һәм урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турындагы башка мәгълүматларны исәпкә алып.

Визуаль ысул белән УПТ урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында дәүләт урман-патологик мониторинг, урманнарны янадан житештерүгә дәүләти мониторинг, урманнарда янғын куркынычы һәм урман янғыннары буенча мониторинг нәтижәсендә алынган мәгълүматлар, шулай ук вәкаләтле органнардан, гражданнырдан, шул исәптән шәхси эшкүарлардан һәм юридик затлардан алынган мәгълүматлар нигезендә планлаштырыла.

Кораллы ысул белән УПТ визуаль ысул белән яисә башка чыганаклардан алынган мәгълүматлар буенча УПТ нәтижәсендә санитар-савыктыру чаралары (алга таба – ССЧ) уздыру таләп ителгән урман кишәрлекләрендә планлаштырыла.

Визуаль ысул белән УПТ жир өсте һәм (яисә) дистанцион методларны кулланып гамәлгә ашырыла.

Кораллы ысул белән УПТ бары тик жир өсте методьннан файдаланып кына уздырыла.

УПТ барышында түбәндәгеләр башкарыла:

урман утыртмаларына зыян салыну (яисә аларның һәлак булу) сәбәпләре билгеләнә, шулай ук аварияле агачлар ачыклана;

зарарланган урман кишәрлекләренең урнашкан урыны һәм чикләре билгеләнә;

урман кишәрлекләренең агымдагы санитар һәм урман-патологик торышы билгеләнә;

зарарлы организмнар таралуын кисәтү буенча чаралар, шул исәптән урманнарны яклау буенча профилактика чаралары, шулай ук иң беренче чиратта рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә, кыйммәтле урманнарда агитация чаралары (алга таба – чаралар) билгеләү.

Торышы буенча бердәй булган бүлемтекләренең мәйданнары таксация тасвирламасында күрсәтелгән тиешле бүлемтекләренең мәйданнарын кушу юлы белән билгеләнә, ә таксация тасвирламалары булмаган очракта, сурәтләнә торган урман кишәрлекләренең чик координаталарына нигезләнәп исәпләп чыгарыла.

Бүлемтекнең санитар һәм урман-патологик торышы бертөрле булмаганда, билгеләнгән чаралар өчен бертөрле сыйфатламаларга ия булган өлеше (урман-патологик бүлемтеге) тасвирлана. Урман-патологик бүлемтекнең көчле урман-патология куркынычы булган зонадагы минималь мәйданы – 0,1 гектар; уртача урман-патология куркынычы булган зонада – 0,5 гектар; өлешчә урман-патология куркынычы булган зонада – 1 гектар.

УПТ гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча РФ ТРЭМның «Урман патологиясе буенча тикшерүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе буенча тикшерү актының формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрәндәге № 480

боерыгына 2 нче кушымтада китерелгән формада урман патологиясе буенча тикшерү акты төзелә.

Урман патологиясе тикшерү уздырылганда тикшерелә торган урман-патологик бүлемтек буенча, зарурлык булганда урман-патологик бүлемтеге буенча таксация сыйфатламасы билгеләнә, агачларның зәгыйфьләнү һәм һәлак булу сәбәпләре, кору холкына, торыш категорияләренә яки ашалу дәрәжәсенә карап агачларның утыртмалар запасындагы % бүленеше (зарарланган урман кишәрлегендә зарарлану билгеләре күренеп торган агачларның процентларда чагылдырылган өлеше яки агачларның аерым өлешләренә зыян салыну дәрәжәсе), шулай ук агачларның зарарлану билгеләре һәм әлеге билгеләр күзәтелгән зыян салынган агачларның өлеше билгеләнә.

Урман кишәрлекләренә Урман патологиясе буенча тикшерүләр уздыру тәртибенә 7 пункттында күрсәтелгән, урман кишәрлекләренә санитар һәм (яки) урман-патологик торышы начарлануга китергән санитар һәм урман-патологик торышы сыйфатламалары үзгәргәндә, УПТ янадан уздырыла.

Кораллы ысул белән УПТ урман кишәрлекләренә зыян салынган чикләрен, һәлак булган яисә зыян салынган урман утыртмаларының майданнарын төгәл билгеләү һәм чаралар уздыру өчен кирәкле документация әзерләү максатында уздырыла.

Кораллы ысул белән УПТ барышында жир өсте методын кулланып түбәндәгеләр башкарыла:

зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләре ачыклана һәм аларның чикләре билгеләнә;

зыян салынган һәм һәлак булган урман кишәрлекләренә (агачларның) майданын һәм пространство урнашуын ачыклау;

агачлар санала;

урман утыртмаларына зыян салыну яки аларның һәлак булу сәбәпләрен, авария хәлендәге агачларның (агачның тоташ яисә бер өлеше авуга китерергә мөмкин булган һәм халыкка яисә дәүләт мөлкәтенә һәм гражданның һәм юридик затларның мөлкәтенә зыян салырга мөмкин булган (структур житешсезлекләре булган (тишек-тошыклар, черегән урыннар, тамыры өзәлгән урыннар, куркыныч рәвештә сыгылган) агачларны) структур житешсезлекләрен ачыклау;

чаралар билгеләнә.

Урман утыртмалары арасында аварияле агачлар булганда, физик затларга, физик затларның һәм юридик затларның мөлкәтенә, дәүләт милкенә зыян салыну яки линияле һәм башка төрле объектларның куркынычсыз эксплуатацияләнүенә куркыныч булу шартында урман патологиясе буенча тикшерү уздырыла. Аварияле агач келәймә белән тамгалана яки башкача маркалана.

Геодезик кораллар ярдәмендә зыян күргән һәм һәлак булган урман кишәрлекләре чикләрен билгеләр алдыннан рекогносцировка ысулы белән (урман кишәрлегенә кирәкле параметрларын беренчел бәяләү) чикләр билгеләнә.

Зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләренә чикләрен билгеләү урман кварталы чикләрендә башкарыла, бу вакытта урман кишәрлеге чикләренә таксация сыйфатламалары, санитар һәм

урман-патологик торышы буенча охшаш булган берничә урман-таксация бүлемтеге кертелергә мөмкин.

Зарарланган һәм һәлак булган урман кишәрлекләренең чикләре чатларын теркәү өчен үсүче агачлар файдаланырга мөмкин, аларга тиешле тамагалар ясала (юнып алына, лента асыла, буяла).

Навигация жайланмалары ярдәмендә зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләре чикләре буйлап сыйфатлы нокталарның географик координаталары билгеләнә.

Агачларны санау эше тоташ исәпләп чыгу, лента белән исәпләп чыгу, түгәрәкле реалоскопик майданчыклар, радиусы үзгәрми торган түгәрәк майданчыклар методы белән башкарыла. 3 га кадәр урман кишәрлекләрендә агачлар тоташ исәпләп чыгу юлы белән санала.

Агачлар санау турында мәгълүмат агачлар санау исемлегенә (урман патологиясе буенча тикшеренү актына 2 нче кушымта) кертелә.

Агачларны санау нәтижәләре буенча урман кишәрлегендәге агачның гомуми запасыннан процентларда һәм тулаем алганда урман кишәрлеге өчен торыш категорияләре буенча агач токымнарына бүлү эше башкарыла. Һәр агач категориясе һәм урман кишәрлеге өчен торышы буенча уртача исәпләнгән категориясе билгеләнә.

Жил аударган, давыл еккан, кар сындырган, янғын нәтижәсендә ауган агачлары 50% артык булган урман утыртмаларында УПТ визуаль ысул белән уздырыла, ә житешмәгән мәгълүматлар таксация тасвирламаларынан күчереп алына.

Кораллы ысул белән УПТ нәтижәләре буенча Урман патологиясе буенча тикшеренү актында торыш категорияләре буенча агачларны сайлап алу проценты, чаралар билгеләү, урман утыртмасына салынган зыян дәрәжәсе, урман утыртмаларының зарарлану һәм һәлак булу сәбәпләре күрсәтелә.

УПТ нәтижәләре буенча урман патологиясе буенча тикшеренү акты (алга таба – акт) төзелә.

Актның беренче бите теләсә нинди ысул белән УПТ уздырылганда тутырыла.

УПТ ысулына карап, актның тиешле бүлекләре һәм кушымталары тутырыла.

Актның һәр тутырылган бүлеге һәм кушымтасы УПТ уздыру буенча эшләрне башкаручылар тарафыннан имзаланна.

УПТ уздыру өчен билгеләнгән кишәрлекләр реестрына кисүгә билгеләнгән агачларны санау турында актка 2 нче кушымтада күрсәтелгән формада исемлекләре һәм актка 3 нче кушымтада күрсәтелгән формада диләнке абрисы кушып куела.

Имзаланганнан соң 2 эш көне эчендә акт раслау һәм бастырып чыгару өчен вәкаләтле органнарга жиберелә.

Кушымталары белән бергә акт килгән көннән соң 10 эш көне эчендә вәкаләтле органнарны актны карыйлар һәм кисәтүләр булмаганда аны раслыйлар.

Раслаган көннән соң 3 эш көненнән соңга калмаган чорда, акт кушымталары белән берлектә дүлэт хакимияте органының яисә жирле үзидарә органының

«Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге рәсми сайтында урнаштырыла, федераль законнарда әйләнеше чикләнгән мәгълүматлардан торучы актлардан тыш.

Урман патологиясе буенча тикшерү нәтижәләре буенча урман патологиясе буенча тикшерү акты төзелә, ул дәүләт хакимияте органы яки жирле үзидарә органы тарафыннан аларның әлегә Кодексның 81-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә раслана һәм расланган көнненән соң өч эш көне узганчы «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә дәүләт хакимияте органының яисә жирле үзидарә органының рәсми сайтында урнаштырыла һәм, ведомствоара электрон хезмәттәшлек буенча бердәм системадан яки уртак файдаланудагы мәгълүмат-телекоммуникация челтәрләреннән, шул исәптән «Интернет» челтәреннән файдаланып, көчәйтелгән квалификацияле электрон имза белән имзаланган электрон документ рәвешендә Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләт биргән федераль башкарма хакимият органына жиберелә (РФ УК 60.6 ст. 3 өлеше).

Актны кушымталары белән берлектә рәсми сайтта урнаштыру чоры 2 ел тәшкил итә.

РФ УК 60.7 ст., Россия ТРЭМның «Зарарлы организмнар таралуын кисәтү чараларын гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 12 сентябрәндәге № 470 боекына ярашлы рәвештә ССЧ урман утыртмаларының санитар торышын яхшырту, зарарлы организмнар таралу куркынычын киметү, урман утыртмалары өчен үзләренең максатчан вазыйфаларын тәэмин итү, шулай ук тискәре факторларның (зыянлы организмнар, ялкын йогынтысы, һава шартлары, туфрак-климат факторлары һәм башкалар, урманнарның тотрыклылыгына яки максатчан вазыйфасына зыян сала торган биотик һәм абиотик факторлар) йогынтысыннан зыянны киметү максатларында уздырыла.

Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү, леквидлы булмаган агач материалыннан, шулай ук аварияле агачлардан жыештыру ССЧ була.

Аренда шартнамәсе, урман кишәрлегеннән даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукы нигезендә урманнардан файдаланучы затлар тарафыннан уздырылырга планлаштырылуы ССЧ төрләре һәм күләмнәре турында белешмәләр урман декларациясендә чагылдырыла.

Файдалануга тапшырылмаган урман кишәрлекләрендә ССЧ күләмнәрен планлаштыру урманчылыкның (урман паркының) урман хужалыгы регламентында дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләре һәм УПТ мәгълүматлары нигезендә чагылдырыла.

ССЧ күләмнәрен ел кварталлары буенча бүлгәндә урман утыртмаларының зарарлану дәрәжәсе һәм вакыты, агач токымының, зарарлы бөжәкләрнең һәм чир барлыкка китерүчеләрнең биологиясе исәпкә алына. Йогышлы чир таралуны булдырмау өчен тоташ һәм сайланма кисүләргә барыннан элек кышкы чорда уздырырга кирәк.

ССЧ 4 һәм 5 бонитетлы урман утыртмаларында планлаштырылмый, әлегә агачлыктарда зарарлы организмнарның чыганакалары барлыкка килгән

очрактардан тыш, шулай ук элге бонитет агачлары өстенлек иткән урман кишәрлекләрендә дә планлаштырылмый.

ССЧ теләсә нинди максатчан билгеләнештәге урманнарда һәм яклаучы урманнарның барлык категорияләрендә планлаштырыла, тыюлыклы кишәрлекләрдән тыш.

ССЧ өчен урман утыртмаларында (яфраклы һәм карагайлы) (утыртмалар составында 30% һәм аннан күбрәк) диләнкеләрне аерып чыгару вегетация чорында башкарыла (жилдән (жил аударган, давыл еккан – 5 «а», «б» һәм 6 «а», «б» торыш категориясенә караган агачлар) һәм өске янгыннардан зыян күргән урман кишәрлекләреннән тыш).

ССЧ уздыру өчен диләнкеләрнең күләме лимитланмый.

Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү тоташ (һәлак булган һәм зарарланган утыртмалар өчен) һәм сайланма (зарарланган утыртмалар өчен) санитар кисүләр формасында уздырыла.

Яшь агачлыктарда эшкә яраклы агач өлгереп житкәнче, орлыклык агачлар булган очракта, сайланма санитар кисүләр уздырыла һәм (яисә) леквидлы булмаган агач материалы жыеп алына.

Диләнкеләрне санитар тоташ һәм сайланма кисүләр өчен аерып чыгару РФ ТРЭ министрлыгының 13.09.2016 № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләре (алга таба – Кагыйдәләр) нигезендә кораллы ысул белән уздырыла торган УПТ нәтижәләре буенча башкарыла.

Тоташ һәм сайланма санитар кисүләргә билгеләгәндә зарури тәртиптә 5-6 нчы категория торышындагы агачлар сайлап алына. Жил аударган, давыл еккан һәм кар сындырган агачлар 5-6 нчы категория торышына кертелә.

Түбәндәге очрактарда торыш категорияләрендәге агачларны тоташ һәм сайланма санитар кисүгә билгеләү рөхсәт ителә;

торышы буенча 4 нче категориягә караган ылыслы токым агачлары;

торышы 3-4 нче категориягә караган (бик нык зәгыйфьләнгән һәм корый башлаган) агачлар тамыр гөмбәчеге белән зарарланган очракта (наратлыктарда), усак агачлары – усак сорыкорты белән зарарланган һәм караманың төрле агачлары голланд чире белән зарарланганда кисүгә билгеләнә;

эксплуатация урманнарында: кәүсәләрендә ачыктан-ачык черү күренешләре булган агачлар (кайрылары, сорыкорт жисемнәре, кәүсәнең 2/3 өлешеннән артыгын колачлый торган кабык ярыклары); кайрысына пошилар һәм башка төрле хайваннар кәүсәсенә өчтән бер өлешеннән артык жирендә зыян салган чыршы һәм пихта агачлары;

урман янгыннары булган урман утыртмаларында: тамыр муены кимендә $\frac{3}{4}$ кәүсә өлешендә янган агачлар (бу вакытта кимендә 100 агач янында тамыр муенын казып карау мәйданнары булу мәжбүри) яки кәүсәсенә кимендә $\frac{3}{4}$ өлешендә кайры кисәге корыган агачлар (казып карау мәйданнарының булуы шулай ук мәжбүри);

кайрылары пошилар һәм башка хайваннар тарафыннан кәүсәсенә өчтән бер өлешеннән артык жирендә зарарланган яки кәүсә әйләнәсенә яртысыннан артык өлешендә тамыр корткычлары урнашкан ылыслы токым агачлары.

Ылыс һәм яфрак кимерүче бөжәкләр белән зыян салынганда агачларны сайланма һәм тоташ санитар кисүләргә сайлап алу ылыслар (яфрактар) үз халәтенә кайту чоры тәмамланганнан соң башкарыла.

Сайланма санитар кисүләргә уздырганнан соң урман утыртмаларының тулылыгы минималь мөмкин булган, агачларның аларның якланганлык категорияләренә яисә максатчан билгеләнешенә туры килә торган вазыйфаларны үтәү сәләтен тәмин итүче күрсәткечләрдән түбәнрәк булырга тиеш түгел (әлеге Кагыйдәләргә кушымта).

Тоташ санитар кисүләргә тиешле агачларны жыештырганнан соң тулылыгы агачларның якланганлык категорияләренә яисә максатчан билгеләнешенә туры килә торган вазыйфаларны үтәү сәләтен тәмин итүче чик зурлыктардан түбәнәй торган урман утыртмаларында уздырыла (әлеге Кагыйдәләргә кушымта). Агачларның фактик тулылыгын исәпләү УПТ уздырганда тәмин ителә.

Сайланма һәм тоташ санитар кисүләрдән соң калган агач калдыклары яндырылырга, мульча белән капланырга яисә агач материалы эшкәртү өчен билгеләнгән урыннарда алып чыгылырга тиеш.

Жил аударган, давыл еккан һәм башкача зарарланган агачлар барлыкка килгән урыннарда һәлак булган агачларның гомуми запасыннан 90% артык өлеше ликвидлы булмаган агач тәшкит иткәндә ликвидлы булмаган агач материалы жыештырып алына.

Иң беренче чиратта ликвидлы булмаган агачлар табигый һәм башка объектларны яклаучы вазыйфаларын башкаручы урманнарда, шулай ук кыйммәтле урманнарда жыештырыла. Башкача максатчан билгеләнештәге һәм яклаучы урманнарның башка категорияләрендәге жирләрдә ликвидлы булмаган агачны жыештыру урманнарда зарарлы организмнарның чыганакалары барлыкка килү яисә янғын куркынычы булган очрактарда башкарыла.

ССЧ гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның урман хужалыгы, урман паркы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Санитар-савыктыру чаралары нормативлары һәм параметрлары 15 таблицада күрсәтелде.

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыеш- тыру	Ликвид- сыз агачларны жыеш- тыру	Жәм- гысе
			Барлығы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Яклаучы урманнар								
тоқымы – Нарат								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	81 3,21		81 3,21			81 3,21
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3		3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- майданы	га	27		27			27
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	1,07		1,07			1,07
	- ликвидлы	мең м3	0,87		0,87			0,87
	- эшкә яраклы	мең м3	0,57		0,57			0,57
Тоқымы – ЧЫРШЫ								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	732 39,17	4 0,52	728 38,65			732 39,17
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- майданы	га	244	1	243			244
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	13,05	0,17	12,88			13,05
	- ликвидлы	мең м3	10,48	0,14	10,34			10,48
	- эшкә яраклы	мең м3	6,87	0,09	6,78			6,87

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
Токымы – Пихта								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>74</u> 9,94		<u>74</u> 9,94			<u>74</u> 9,94
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3		3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	24		24			24
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	3,31		3,31			3,31
	- ликвидлы	мең м3	2,61		2,65			2,65
	– эшкә яраклы	мең м3	1,68		1,68			1,68
жәмгысе ылысылы								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>887</u> 52,32	<u>4</u> 0,52	<u>883</u> 51,80			<u>887</u> 52,32
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	295	1	294			295
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	17,43	0,17	17,26			17,43
	- ликвидлы	мең м3	14,00	0,14	13,86			14,00
	– эшкә яраклы	мең м3	9,93	0,09	9,03			9,93
токымы – ИМӘН								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>185</u> 6,50	<u>5</u> 0,71	<u>180</u> 5,79		<u>58</u> 1,42	<u>243</u> 7,92
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	62	2	60		19	81
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	2,17	0,24	1,93		0,47	2,64

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
	- ликвидлы	мең м3	1,30	0,14	1,16		0,47	1,77
	- эшкә яраклы	мең м3	0,66	0,07	0,59		0,14	0,80
Токымы – Өрәнге								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>2</u> 0,07		<u>2</u> 0,07			<u>2</u> 0,07
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3		3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мәйданы	га	1		1			1
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	0,02		0,02			0,02
	- ликвидлы	мең м3	0,01		0,01			0,01
	- эшкә яраклы	мең м3	0,01		0,01			0,01
Жәмгысе каты яфраклылар								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>187</u> 6,57	<u>5</u> 0,71	<u>182</u> 5,86		<u>58</u> 1,42	<u>245</u> 7,99
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мәйданы	га	63	2	61		19	82
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	2,19	0,24	1,95		0,47	2,66
	- ликвидлы	мең м3	1,31	0,14	1,17		0,47	1,78
	- эшкә яраклы	мең м3	0,67	0,07	0,60		0,14	0,81
Токымы – КАЕН								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>59</u> 5,89	<u>21</u> 4,22	<u>38</u> 1,67			<u>59</u> 5,89
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мәйданы	га	20	7	13			20

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	1,97	1,41	0,56			1,97
	- ликвидлы	мең м3	1,17	0,84	0,33			1,17
	– эшкә яраклы	мең м3	–	–	–			–
Токымы – УСАК								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>82</u> 6,61	<u>22</u> 3,57	<u>60</u> 3,04			<u>82</u> 6,61
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- майданы	га	27	7	20			27
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	2,20	1,19	1,01			2,20
	- ликвидлы	мең м3	1,32	0,72	0,60			1,32
	– эшкә яраклы	мең м3						
Токымы – Юкә								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>245</u> 16,66	<u>25</u> 4,57	<u>220</u> 12,09		<u>11</u> 0,42	<u>256</u> 17,08
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- майданы	га	81	8	73		4	85
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	5,55	1,52	4,03		0,14	5,69
	- ликвидлы	мең м3	3,34	0,92	2,42		0,14	3,48
	– эшкә яраклы	мең м3	–	–	–		0,03	0,03
Токымы – нектарлы ЮКӘ								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>22</u> 2,55	<u>6</u> 1,46	<u>16</u> 1,09			<u>22</u> 2,55

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	8	2	6			8
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	0,85	0,49	0,36			0,85
	- ликвидлы	мең м3	0,51	0,29	0,22			0,51
	- эшкә яраклы	мең м3	-	-	-			-
Токымы – Соры зирек								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>1</u> 0,02	<u>1</u> 0,02				<u>1</u> 0,02
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3				3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	-	-				-
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	-	-				-
	- ликвидлы	мең м3	-	-				-
	- эшкә яраклы	мең м3	-	-				-
Токымы – Тирәк								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>4</u> 0,38		<u>4</u> 0,38			<u>4</u> 0,38
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3		3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	1		1			1
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	0,13		0,13			0,13
	- ликвидлы	мең м3	0,08		0,08			0,08
	- эшкә яраклы	мең м3	-		-			-

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
Жәмгысе йомшак яфраклылар								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>413</u> 32,11	<u>75</u> 13,84	<u>338</u> 18,27		<u>11</u> 0,42	<u>424</u> 32,53
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	137	24	113		4	141
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	10,70	4,61	6,09		0,14	10,84
	- ликвидлы	мең м3	6,42	2,77	3,65		0,14	6,56
	- эшкә яраклы	мең м3	-	-	-		0,03	0,03
Яклаучы урманнар буенча жәмгысе								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>1487</u> 91,00	<u>84</u> 15,07	<u>1403</u> 75,93		<u>69</u> 1,84	<u>1556</u> 92,84
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	495	27	468		23	518
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	30,32	5,02	25,30		0,61	30,63
	- ликвидлы	мең м3	21,73	3,05	18,68		0,61	22,34
	- эшкә яраклы	мең м3	9,79	0,16	9,63		0,17	9,96
Урманнарның максатчан билгеләнеше: Эксплуатацияләнүче урманнар								
токымы – нарат								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>347</u> 14,53		<u>347</u> 14,53		<u>21</u> 0,21	<u>368</u> 14,74
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3		3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	116		116		7	123
	Сайлап алына торган запас							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
	- тамыр	мең м3	4,84		4,84		0,07	4,91
	- ликвидлы	мең м3	3,89		3,89		0,07	3,96
	- эшкә яраклы	мең м3	2,52		2,52		0,02	2,54
Токымы – ЧЫРШЫ								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>594</u> 31,78	<u>34</u> 5,41	<u>560</u> 26,37			<u>594</u> 31,78
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	198	11	187			198
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	10,59	1,80	8,79			10,59
	- ликвидлы	мең м3	8,51	1,45	7,06			8,51
	- эшкә яраклы	мең м3	5,56	0,91	4,65			5,56
Токымы – Пихта								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>45</u> 3,28	<u>6</u> 1,42	<u>39</u> 1,86			<u>45</u> 3,28
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	15	2	13			15
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	1,09	0,47	0,62			1,09
	- ликвидлы	мең м3	0,88	0,38	0,50			0,88
	- эшкә яраклы	мең м3	0,57	0,24	0,33			0,57
Токымы – Карагач								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>4</u> 0,04		<u>4</u> 0,04			<u>4</u> 0,04
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3		3			

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	1		1		1	
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	0,01		0,01		0,01	
	- ликвидлы	мең м3	0,01		0,01		0,01	
	- эшкә яраклы	мең м3	0,01		0,01		0,01	
жәмгысе ылыслы								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>990</u> 49,63	<u>40</u> 6,83	<u>950</u> 42,80		<u>21</u> 0,21	<u>10,11</u> 49,84
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	330	13	317		7	337
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	16,53	2,27	14,26		0,07	16,60
	- ликвидлы	мең м3	13,29	1,83	11,46		0,07	13,36
	- эшкә яраклы	мең м3	8,66	1,15	7,51		0,02	8,68
тоқымы – ИМӘН								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>1,45</u> 5,66	<u>23</u> 2,84	<u>122</u> 2,82		<u>47</u> 1,29	<u>192</u> 6,95
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	49	8	41		16	65
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	1,89	0,95	0,94		0,43	2,32
	- ликвидлы	мең м3	1,13	0,57	0,56		0,43	1,56
	- эшкә яраклы	мең м3	0,58	0,29	0,29		0,13	0,71
Жәмгысе каты яфраклылар								
1.	Урманчылык таләпләре	га	<u>145</u>	<u>23</u>	<u>122</u>		<u>47</u>	<u>192</u>

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
	буенча ачыкланган фонды	мең м3	5,66	2,84	2,82		1,29	6,95
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	49	8	41		16	65
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	1,89	0,95	0,94		0,43	2,32
	- ликвидлы	мең м3	1,13	0,57	0,56		0,43	1,56
	- эшкә яраклы	мең м3	0,58	0,29	0,29		0,13	0,71
Токымы – КАЕН								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>136</u> 5,75	<u>1</u> 0,22	<u>135</u> 5,53			<u>136</u> 5,75
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	46	1	45			46
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	1,91	0,07	1,84			1,91
	- ликвидлы	мең м3	1,15	0,05	1,10			1,15
	- эшкә яраклы	мең м3	-	-	-			-
Токымы – УСАК								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>26</u> 2,53	<u>5</u> 1,15	<u>21</u> 1,38			<u>26</u> 2,53
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	9	2	7			9
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	0,84	0,38	0,46			0,84
	- ликвидлы	мең м3	0,51	0,23	0,28			0,51

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
	– эшкә яраклы	мең м3	–	–	–			–
Токымы – ЮКӘ								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>678</u> 40,80	<u>32</u> 6,91	<u>646</u> 33,89			<u>678</u> 40,80
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- майданы	га	226	10	216			226
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	13,60	2,30	11,30			13,60
	- ликвидлы	мең м3	8,17	1,38	6,79			8,17
	– эшкә яраклы	мең м3	–	–	–			–
Токымы – нектарлы ЮКӘ								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>335</u> 21,42	<u>19</u> 4,67	<u>316</u> 16,75			<u>335</u> 21,42
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- майданы	га	111	6	105			111
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	7,14	1,56	5,58			7,14
	- ликвидлы	мең м3	4,28	0,93	3,35			4,28
	– эшкә яраклы	мең м3	–	–	–			–
Жәмгысе йомшак яфраклылар								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>1175</u> 70,55	<u>57</u> 12,95	<u>1118</u> 57,55			<u>1175</u> 70,55
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3			3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- майданы	га	392	19	373			392
	Сайлап алына торган запас							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияләгәчләрны жыештыру	Ликвидсыз ағачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6		7	8
	- тамыр	мең м3	23,49	4,31	19,18			23,49
	- ликвидлы	мең м3	14,11	2,59	11,52			14,11
	- эшкә яраклы	мең м3	-	-	-			-
Эксплуатация урманнары буенча жәмгысе								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>2310</u> 125,79	<u>120</u> 22,62	<u>2190</u> 103,17		<u>68</u> 1,50	<u>2378</u> 127,29
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	771	40	731		23	794
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	41,91	7,53	34,38		0,50	42,41
	- ликвидлы	мең м3	28,53	4,99	23,54		0,50	29,03
	- эшкә яраклы	мең м3	9,24	1,44	7,80		0,15	9,39
Урманчылык буенча барлыгы								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>3797</u> 216,79	<u>204</u> 37,69	<u>3593</u> 179,10		<u>137</u> 3,34	<u>3934</u> 220,13
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	1266	67	1199		46	1312
	Сайлап алына торган запас							
	- тамыр	мең м3	72,23	12,55	59,68		1,11	73,34
	- ликвидлы	мең м3	50,26	8,04	42,22		1,11	51,37
	- эшкә яраклы	мең м3	19,03	1,60	17,43		0,32	19,35
шул исәптән: Ылыслы								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>1877</u> 101,95	<u>44</u> 7,35	<u>1833</u> 94,60		<u>21</u> 0,21	<u>1898</u> 102,16
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	625	14	611		7	632

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештыру	Жәмгысе
			Барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	33,96	2,44	31,52		0,07	34,03
	- ликвидлы	мең м3	27,29	1,97	25,32		0,07	27,36
	– эшкә яраклы	мең м3	17,78	1,24	16,54		0,02	17,80
Каты яфраклы								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>332</u> 12,23	<u>28</u> 3,55	<u>304</u> 8,68		<u>105</u> 2,71	<u>437</u> 14,94
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	112	10	102		35	147
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	4,08	1,19	2,89		0,90	4,98
	- ликвидлы	мең м3	2,44	0,71	1,73		0,90	3,34
	– эшкә яраклы	мең м3	1,25	0,36	0,89		0,27	1,52
Йомшак яфраклылар								
1.	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең м3	<u>1588</u> 102,61	<u>132</u> 26,79	<u>1456</u> 75,82		<u>11</u> 0,42	<u>1599</u> 103,03
2.	Кисү яисә жыештыру чоры	ел	3	3	3		3	3
3.	Ел саен файдалану күләме:							
	- мөйданы	га	529	43	486		4	533
	Сайлап алына торган запас							
	– тамыр	мең м3	34,19	8,92	25,27		0,14	34,33
	- ликвидлы	мең м3	20,53	5,36	15,17		0,14	20,67
	– эшкә яраклы	мең м3	–	–	–		0,03	0,03

Искәрмә: Санитар-савыктыру чараларының күләменә урман патологиясе буенча тикшерүләре акты уздырылгач үзгәрешләр кертелә («Урманнарны зарарлы организмнардан яклауны жайга салуны камилләштерү өлешендә РФ Урман кодексына үзгәрешләр кертү турында» 2015 елның 30 декабрәндәге 455 номерлы федераль закон буенча).

Урманны яклау буенча чаралар күләме корткычларның яңа чыганаклары һәм урман авырулары барлыкка килүгә бәйле рәвештә һәм утыртмаларның санитар торышы үзгәрүгә карап үзгәртелергә тиеш.

РФ ТРЭ министрлыгының «Зарарлы организмнар таралуны кисәтү чараларын гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 12 сентябрдәге № 470 боерыгы нигезендә профилактика чаралары урманнарның тотрыклылыгын арттыруга һәм урманга булган тискәре йогынтыны туктатуга юнәлдерелгән.

УПТ нәтижеләре профилактика чараларын планлаштыру нигезе булып тора. Профилактика чараларын планлаштыру нәтижеләре урман хужалыгы регламентларында һәм урманнарны үзләштерү проектларында чагылдырыла.

Профилактика чаралары урман хужалыгы һәм биотехника өлешләренә бүленә.

Урман хужалыгы буенча профилактика чараларына түбәндәгеләр керә:
тискәре чорларда (корылык, бөжәкләр зыян салу) урман утыртмаларының тотрыклылыгын арттыру өчен ашламалар һәм минерал өстәмәләр куллану;
агачларны дөвалау;

зарарлы организмнарның чыганаклары барлыкка килүне туктату өчен пестицидлар куллану.

Биотехника буенча профилактика чаралары булып түбәндәгеләр тора:
бөжәк белән тукланучы кошларның һәм бөжәк белән тукланучы башка хайваннарның тереклек итү һәм үрчү шартларын яхшырту;

энтомофаг бөжәкләрнең тереклек итү урыннарын саклау, аларны чыгару, күчерү һәм интродукцияләү;

нектар бирүче үләнле үсемлекләр чөчү.

Бөжәк белән тукланучы кошларның һәм бөжәк белән тукланучы башка хайваннарның тереклек итү һәм үрчү шартларын яхшырту аларны саклаудан, оялау өчен агачлар һәм куаклар утыртудан, сыерчык оялары һәм агач оялар элүдән, ашатудан, ремизлар (агач яисә куак үсемлекләреннән файдалы кошларга ышыклану һәм ашату урыннары булып хезмәт итүче полосалар яисә чәчәклекләр) утыртудан, урманда су чыганакларын саклаудан һәм булдырудан гыйбарәт.

Нектар бирә торган үләнле үсемлекләр утырту урман кишәрлекләренә турыдан-туры якин урнашкан, зарарлы бөжәкләрнең чыганаклары барлыкка килә торган жирләрдә яисә әлегә урман кишәрлекләре кырыйларында башкарыла.

Агитация (башка) чараларына түбәндәгеләр керә:

халык белән әңгәмә кору;

белем бирү учреждениеләрендә ачык дәресләр уздыру;

аншлаглар һәм плакатлар элү;

массакуләм мәгълүмат чараларында мәгълүмат материаллары урнаштыру.

15.1 таблица.

Зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча профилактика һәм башка төрле чараларның параметрлары

Чараларның аталышы	Үлчәү берәмлеге	Чараның күләме	Уздыру чоры	Чараның ел саен башкарыла торган күләме
2	3	4	5	6
1. Профилактик				
1.1. Урман хужалыгы				
Урман патологиясе ягыннан тикшерү	га	20000	10	2000
Туфрак казу эшләре	чокыр	200	10	20
Яңа киселгән агачларны (аучылык агачларын) сайлау	м ³	Зарурлыкка карап		
Питомникларга профилактик сиптерүләр (серкәләндерүләр)	га	Зарурлыкка карап		
Орлыкларны агулау	кг	150	10	5
1.2. Биологик				
Оялыктар ясау	данә мең га	1	10	ел саен
Оялыктарны ремонтлау	данә мең га	1		
Кошлар өчен су эчерткечләр урнаштыру	данә	300	10	30
Кырмыскалыкларны киртәләү	данә киш. ур-гы	5	10	5
Кырмыскалыкларның урынын алмаштыру (күчерү)	оя	200	10	20
Аттрактант тозаклар куллану	данә	Зарурлыкка карап		
2. Башка чаралар				
Корткыч һәм авыру чыганакалары барлыкка килүне күзәтеп тору	га	зарарлану чыганакалары барлыкка килүгә карап		
Яклау почмаклары оештыру	данә	7	10	7
Урманны саклау буенча лаборатория жайланмаларын, күрсәтмә пособиеләрне, әдәбият сатып алу	сум	20000	10	2000
Урманны яклауны пропагандалау	сум	20000	10	2000
Ликвидсыз агачларны жыештыру	га	2017 – 550; 2018 – 500; 2019-2021 – 450	10	55 50 45

15.2 таблица.

Зарарлы организмнарның чыганакаларын юкка чыгару чараларының параметрлары

Чараның аталышы	Үлчәү берәмлеге	Чараның күләме	Уздыру чоры	Чараның ел саен башкарыла торган күләме
Урман патологиясе ягыннан тикшерү	га	20000	10	2000
Көрәшнәң жир өсте чаралары	га	зарарлану чыганақлары барлыкка килүгә карап		
Туфрак казу эшләре	чокыр	200	10	20

15.3 таблица.

Агачларның торыш категорияләре шкаласы

Агачларның торышы буенча категориясе	Агачларның тышкы билгеләре	
	ылыслы	лыларга алмашып
1 – сәламәт (зәгыйфьләнү билгеләре күренми)	ябалдашы кую (әлеге токым, яшь һәм үсеш шартлары өчен); ылыслары (яфраклары) яшел; быелгы үсентесе нормаль зурлыкта	
2 – зәгыйфьләнгән	ябалдашы сирәкләнгән; ылыслары ачык яшел төстә; үрентесе кечерәйгән, ләкин яртысыннан артыгракка түгел; аерым-аерым ботаклары корыган	ябалдашы сирәкләнгән; яфраклары ачык яшел; үрентесе кечерәйгән, ләкин яртысыннан артыгракка түгел; аерым-аерым ботаклары корыган; берән-сәрән сулы шытымнар
3 – нык зәгыйфьләнгән	ябалдашы челтәрле; ылыслары ачык яшел, тонык; үрентесе зәгыйфь, гадәтинен яртысыннан кечерәк; ябалдашының 2/3 өлешенә кадәр ботаклары корыган; трут гөмбәләре жисемнәре яисә аларга хас булган тишекләр	ябалдашы челтәрле; яфраклары вак, ачык яшел; үрентесе зәгыйфь, гадәтинен яртысыннан кечерәк; ябалдашының 2/3 өлешенә кадәр ботаклары корыган; сулы шытымнары бик күп; трут гөмбәләре жисемнәре яисә аларга хас булган тишекләр
4 – корый баручы	ябалдашы нык челтәрле; ылыслары соры, саргылт яисә сары яшел; үрентесе нык зәгыйфь яисә юк; ботакларының 2/3 өлеше корыган	ябалдашы нык челтәрле; яфраклары вак, сирәк ачык яшел яисә саргылт; үрентесе нык зәгыйфь яисә юк; ботакларының 2/3 өлеше корыган
5 – саф коры-сары	ылысы соры, сары яисә кызыл-коңгырт; кайрысы өлешчә купкан	яфраклары шингән яисә юк; түбән өлешләрендә ботаклары сакланган, кайрысы өлешчә кубып төшкән
5 (а) – жил ярдәмендә яңа ауган	ылысы яшел, соры, сары яисә кызыл-коңгырт; кайрысы гадәттә тере, кәүсәсе ауган яисә сыгылган, тамырларының 1/3 артык өлеше кубарылган	яфраклары яшел, шингән, яисә формалашмаган; кайрысы гадәттә тере, кәүсәсе ауган яисә сыгылган, тамырларының 1/3 артык өлеше кубарылган

Агачларның торышы буенча категориясе	Агачларның тышкы билгеләре	
	ылыслы	лыларга алмашып
5 (б) – давыл ярдәмендә яңа егылган	ылыслары яшел, соры, сары яисә кызыл-коңгырт; кайрысы сынган жирдән аскы өлештә тере, ябалдаш озынлыгының 1/3 түбән өлешендә кәүсәсе сынган	яфраклары яшел, шиңгән, яисә формалашмаган; кайрысы сынган жирдән түбән өлешендә гадәттә тере, ябалдаш озынлыгының 1/3 түбән өлешендә кәүсәсе сынган
6 – иске коры-сары	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлешчә яисә тулысынча коелган; кәүсә корткычлар чыгып очкан; кәүсәсендә агач боза торган гөмбәләр мицелие, тышкы ягында трут күбәләкләре жисемнәре	
6 (а) – жил ярдәмендә ауган иске агачлар	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлешчә яисә тулысынча коелган; кәүсәсе ауган яисә тамырларының 1/3 өлеше белән сыгылган; кәүсә корткычлар очып чыккан	
6 (б) – давыл ярдәмендә ауган иске агачлар	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлешчә яисә тулысынча коелган; кәүсәсе ябалдашының 1/3 өлешеннән түбән жирдә сынган; кәүсә корткычлар сынган урыннан өске өлештә очып чыккан; сынган урыннан түбән жирендә булырга мөмкин: тере кайры, сулы шытымнар, икенчел ябалдаш, яңа гына оялаган кәүсә корткычлар	
7 – аварияле агачлар	агачның тулаем яисә бер өлешенә авуына китерергә һәм халыкка яисә дәүләт мөлкәтенә һәм гражданнар мөлкәтенә зыян салырга мөмкин булган структур житешсезлекләре булган агачлар (тишек-тошыклары, черегән урыннары бар, тамырлары өзелгән, куркыныч хәлдә сыгылган)	

Жил, буран, кар аударган агачларны, вакытын күрсәтеп, аерым исәпкә алалар.

Яңадан санап чыкканда төрле категориядәге агачларга зарарлы организмнар оялау һәм, зарарлануы ачык күренеп торса, авырулар белән зарарлану дәрәжәсе күрсәтелә. Зарарлы организмнар барлыкка килгән урыннарда агачларны ылыслары һәм яфраклары яңадан үсеп чыккан чордан соң яңадан санап чыгалар, моңа кадәр, зарурлык килеп чыкканда, ылысларның (яфракларның) нибары ашалу дәрәжәсе генә процентларда (1 – зарарланмаган, 2 – аз күләмдә зарарланган – 25%тан ким дәрәжәдә, уртача – 25-50%, бик нык – 50-75%, тулысынча – 75%тан артык) исәпкә алына.

2.17.3. Урманнарны яңадан үстерүгә карата таләпләр

РФ УК 61 ст. 2 өлеше нигезендә урманнарны торгызу түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- 1) урман орлыкчылыгы;
- 2) урман торгызу;
- 3) урманнарны тәрбия кылу;
- 4) урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары били торган жирләргә кертү.

1. Урман орлыкчылыгы «Орлыкчылык турында» 1997 елның 17 декабрдәгә 149-ФЗ номерлы федераль законга һәм әлегә Кодекскә ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

2. Урман орлыкчылыгы максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

1) урман-орлык районнарына бүлү;

2) урман орлыкчылыгы объектларын (урман-орлык плантацияләрен, даими урман-орлык кишәрлекләрен һәм шуңа охшаш объектларны) булдыру һәм аерып чыгару;

3) урман үсемлекләре орлыкларының федераль фондын формалаштыру;

3.1) урман үсемлекләре орлыкларының иминият фондларын формалаштыру һәм файдалану;

(3.1 п. 12.03.2014 № 27-ФЗ федераль закон белән кертелде)

4) урман үсемлекләре орлыкларына карата орлыкчылык контроле;

(4 п. 12.03.2014 № 27-ФЗ федераль закон белән кертелде)

(текстны алдагы редакциясендә кар.)

5) урман үсемлекләре орлыкларын житештерү, эзерләү, эшкәртү, саклау, сату, транспорт белән күчерү һәм куллану буенча башка чаралар.

(2 өлешә 29.12.2010 N 442-ФЗ федераль закон ред.)

(текстны алдагы редакциясендә кар.)

3. Урманнарны торгызганда урман үсемлекләренен яхшыртылган һәм сортлы орлыклары яки, мондый орлыклар булмаса, урман үсемлекләренен нормаль орлыклары кулланыла.

4. Урманнарны торгызганда районлаштырылмаган урман үсемлекләре орлыкларын, шулай ук чәчүлек һәм башка сыйфатлары тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын куллану рөхсәт ителми.

5. Урманның төп агач токымнарының районлаштырылган урман үсемлекләре орлыкларын куллану тәртибе һәм урман орлыкчылыгы объектларын (урман-орлык плантацияләрен, даими урман-орлык кишәрлекләрен һәм шуңа охшаш объектларны) булдыру һәм аерып чыгару кагыйдәләре вәкаләтле федераль башкарма хакимияте органы тарафыннан билгеләнә.

Урман торгызу РФ УК 61, 62 ст., РФ ТРЭМның 2016 елның 29 июнендәгә № 375 бөерыгы белән расланган Урман торгызу кагыйдәләренә (алга таба – Урман торгызу кагыйдәләре) ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урман торгызу киселгән, һәлак булган, зыян күргән урманнарны торгызу максатларында гамәлгә ашырыла. Урманнарны торгызу урман үсентеләрен торгызуны, урманнарның биологик күптөрлелеген, аларның файдалы үзлекләрен саклап калуны тәмин итәргә тиеш.

Урман торгызу урманнарны табигый, ясалма яки катнаш торгызу юллары (алга таба – урман торгызу ысуллары) белән гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызу (алга таба – табигый урман торгызу) табигый процесслар нәтижәсендә дә, урман торгызулуға ярдәм итү чаралары белән дә: урмандагы агач токымнарының үсентесен саклау яки урман утыртмаларын кисү, туфракны минераллаштыру, киртәләү юлы белән (алга таба – табигый урман торгызуға ярдәм итү) гамәлгә ашырыла.

Урманнарны ясалма торгызу (алга таба – ясалма урман торгызу) урман культуралары булдыру юлы белән гамәлгә ашырыла: чәчкеннәр, үсентеләр утырту, шул исәптән ябык тамыр системасы белән, саплар утырту яки урман үсемлекләре орлыкларын чәчү, шул исәптән азкыйммәтле урман утыртмаларын реконструкцияләгәндә дә.

Урманнарны катнаш торгызу (алга таба – катнаш урман торгызу) табигый һәм ясалма урман торгызу ысулларын берләштерү хисабыннан гамәлгә ашырыла.

Урманнарны торгызу түбәндәгеләр белән тәэмин ителә:

1) агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә – шушы урман кишәрлекләренен арендагачлары тарафыннан;

2) урман кишәрлекләрендә, агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләреннән гайре, – Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы тарафыннан.

Урманнарны торгызу өчен билгеләнгән һәр урман кишәрлегендә урманнарны торгызу гамәлләре урманнарны торгызу проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү максатларында түбәндәге чаралар күрелә:

урман үсентеләре ябалдашлары астында шытып чыккан урман үсентеләренен яшәргә сәләтле, әлеге табигый-климат шартларында яңа урман үсентеләре булдырырга сәләтле төп урман агач токымнары (алга таба – төп урман агач токымнары) буынын (шытымны) саклап калу. Ике яшькә кадәрге агач үсентеләре (үзлегеннән үсеп чыккан) яшь агачларга кертелми;

урман утыртмаларын кискәндә төп урман агач токымына караучы яшәргә сәләтле шытымны һәм үсентеләрне (2,5 метрдан биегрәк нөсхәләрен) саклау;

урман утыртмалары булмаган майданнарда төп урман агач токымына караучы үсентеләрне тәрбияләү (үсентене жиргә утырту, шытымны кысалап алу, шытымнарны сирәкләү, ашлама кертү, гербицидлар белән эшкәртү);

өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисү планлаштырылган урыннарда һәм киселгән урыннарда туфрак өслеген минераллаштыру;

орлыклык агачлар, чәчәклекләр һәм төркемнәр калдыру;

майданнарны киртәләү;

агачларның тамырдан бөркүен киметү (арборицид инъекцияләре яисә божралап алу).

Кыйммәтле урман агач токымнарының урман утыртмалары шытымнарын саклау чаралары урман утыртмаларын кисү белән бер үк вакытта гамәлгә ашырыла. Мондый очракларда кисүләр башлыча кар өслеге кыйммәтле урман агач токымнары шытымнары һәм яшь агачлары санын урман бүлемтеге биргәндә каралганнан күбрәк юк итүдән һәм зарарлаудан саклауны тәэмин итәрлек технологияләр кулланып гамәлгә ашырыла. Кисүләр уздырганнан соң шытымнарны һәм яшь агач токымнарын кисек калдыкларыннан, сынган һәм зарарланган урман утыртмаларыннан арындыру юлы белән аларны карау уздырыла.

Кисүләр уздырганда урман үсентеләрен яшәргә сәләтле нарат, чыршы, ак чыршы, имән, бук, корычагач һәм үзләренә туры килә торган табигый-климат

шартларындагы кыйммэтле агач токымнарының бүтөн урман үсентеләре шытымнары һәм яшь агачлары сакланып калырга тиеш.

Мәйданнарны киртәләү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү яңа чыккан урман үсентеләренә һәм шытымнарына кыргый яисә йорт хайваннары зарар китерү куркынычы булган очракларда планлаштырыла һәм гамәлгә ашырыла.

Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү урман үсентеләренә кыйммэтле агач токымнары орлыклары чыганакалары (якындагы урман үсентеләре, аерым орлык агачлары яисә аларның төркөмнәре, чәчәкләкләре, полосалары, тулылыгы 0,6 дан артык булмаган урман үсентеләре ябалдашлары астындагы кисергә керешелә торганнары) булган мәйданнарда гамәлгә ашырыла.

Хужалык эшчәнлегә чикләнган режимдагы урманнарда, шул исәптән милли парклардагы урманнарда, табигый тыюлыкларында урманнарны табигый торгызуга ярдәм итүнең башка чаралары, алар тиешле территорияләргә саклау режимын бозарлык булмаса гына, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Табигый урман торгызуга ярдәм итеп уздырылган чараларның нәтижәләре, алар урман утыртмалары үсүче жирләргә кертелергә тиешле мәйданнардагы яшь агачларга карата Урман торгызу кагыйдәләрендә билгеләнгән критерияләргә һәм таләпләргә җавап биргән очракта, җитәрлек дип табыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү чараларының нәтижәләлеген исәпкә алу эшләр башкарылганнан соң кимендә ике ел узгач гамәлгә ашырыла.

Шытымнар саны Урманнарны торгызу кагыйдәләре белән билгеләнгәннән кимрәк булганда, урманнарны ясалма яисә катнаш торгызуның өстәмә чаралары карала.

Урманнарны ясалма торгызу хужалык өчен кыйммэтле урман агач токымнарын урманнарны табигый торгызуны тәмин итү мөмкин булмаганда яисә урманнарны катнаш торгызу максатка ярашсыз булганда, шулай ук урман культуралары һәлак булган урман кишәрлекләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыру өчен урман кишәрлеген әзерләгәндә шуннан соңгы барлык технологик гамәлләрне сыйфатлы үтәү өчен, шулай ук янғын куркынычын киметү һәм урман культураларының санитар торышын яхшырту өчен шартлар тудыру чаралары гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген әзерләүгә түбәндәгеләр керә:

урман кишәрлеген тикшерү;

урманнарны торгызуны проектлау;

урман кишәрлеген бүлеп чыгару;

урман культураларының яисә туфрак эшкәртү полосаларының булачак рәтләре линияләренә марка салу һәм техника эшләү өчен куркыныч булган урыннарны билгеләү;

мәйданны ауган агачлардан, ташлардан, кирәксез агач үсемлекләреннән, вак түмәрләрдән, корыган агач кәүсәләреннән тоташ яисә полосалап чистарту;

түмәрләргә казып алу яисә аларның биеклеген техника йөрешенә комачауламаслык дәрәжәдә киметү;

урман кишәрлеге өслеген планлаштыру, мелиоратив эшләр алып бару, авышлыкларда террасалар кисү;

зарурлык булганда – зарарлы туфрак организмнары белән башлангыч көрөш.

Туфракны эшкөртү алымнары урманнарны ясалма торгызуны проектлаганда табигать-климат шартларына, туфрак типларына һәм бүтән факторларга бәйле рәвештә сайлап алына һәм урман торгызу проектында күрсәтелә.

Туфракны эшкөртү барлык кишәрлекләрдә (тоташ эшкөртү) яисә аның бер өлешендә (өлешчә эшкөртү) механик, химик яисә термик алымнар белән гамәлгә ашырыла. Нигезе, техника кулланып, туфракны механик эшкөртү була.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан (катнаш культуралар) булдырылырга мөмкин.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Бар булган юлдаш агач токымы жирле урман агач токымнарыннан һәм куак токымнарыннан сайлап алганда аларның төп урман агач токымына йогынтысын исәпкә алырга кирәк.

Урмандагы агач һәм куак токымнарына караган юлдаш агачлар урман культураларына нигездә аларның рәтләрен төп урман агачы токымы рәтләре белән чиратлаштыру юлы белән яисә төп һәм юлдаш токым буыннарын рәттә аралаштыру юлы белән кертелә.

Урман культураларын булдыруның төп ысулы утырту материалының төрле төрләре белән гамәлгә ашырыла торган утыртудан гыйбарәт. Су һәм җил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк.

Зарарлы организмнар таралу чыганакларында утыртуның (чөчүнең) башлангыч куелыгы һәм урман культураларының токым составы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнә.

Урман культураларын утырту һәм чөчү туфракка ашламалар, үсемлекләргә яклау чаралары кертү, шулай ук туфракны яхшырта торган махсус үләннәр чөчү белән бергә алып барылырга мөмкин.

Күп очракларда урман культураларын утыртуның һәм чөчүнең иң яхшы срогы – яз башы, бөреләр уяна башлаганчы.

Туфрак өслеген чүп үләннәр һәм агач-куак үсемлекләргә сырып алмасын, туфракта дым жыелсын өчен урман культураларын агротехник карау уздырыла.

Агротехник карауга түбәндәгеләр кертелә:

үсемлекләргә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юып алып китүдән һәм җил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

культуралар рәтләрендә һәм рәт араларында үлән һәм агач үсемлекләргә юк итеп, туфракны көпшәкләндерү;

урман культураларын өстәү, минераль ашламалар белән тукландыру һәм урман культураларына су сибү.

Урман хужалыгы буенча карауга түбәндәгеләр керә:

үлән һәм кирәксез агач үсемлекләрен юк итү һәм чыгуларын булдырмый калу;

Урман зонасында агротехник һәм урманны карау эшләре төп урман токымына караган урман утыртмаларының үсеше кимүне туктату максатында уздырыла. Урман-дала зонасында агротехник карау туфрактагы дымны туплауга һәм сакчыл сарыф итүгә юнәлдерелгән.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенең пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Үсеп китү мөмкинлеге 25-85% булган урман культуралары (һәлак булган үсемлекләр урынына яңаларын утырту) өстәлергә тиеш.

Урманнарны катнаш торгызу кыйммәтле урман агач токымына караучы урман утыртмаларын табигый рәвештә торгызу мөмкин булмаган урман кишәрлекләрендә утырту һәм чәчү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Катнаш рәвештә урман торгызылганда мәйдан берәмлегендә урмандагы төп агач токымын утыртуның (чәчүнең) беренчел куелыгы бар булган яшәргә сәләтле шытым һәм урманның төп агач токымы үсентеләренә күләмәнән чыгып билгеләнә. Урманның төп агач токымының культивацияләнгән торган үсентеләренә һәм шытымнарының гомуми саны махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнгән нормадан азрак булырга тиеш түгел.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу санитар-гигиена функцияләрен арттыру максатларында башлыча яшел зоналарда, эрозиягә каршы һәм башка яклаучы урманнарда уздырыла.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу урман культураларының башлангыч куелыгы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнгән норманың кимендә 50%ын тәшкит итәргә тиеш.

Үсеп китүчәнлеге кимендә 25% булган урман культуралары һәлак булган дип санала.

Урман үрчетү РФ УК 63 ст., РФ ТРЭМның 2012 елның 10 гыйнварындагы № 1 боекы белән расланган Урман үрчетү кагыйдәләренә (алга таба – Урман үрчетү кагыйдәләре) ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетү урман фонды жирләрендә һәм элекрәк су, жыл һәм башка туфрак эрозиясен булдырмау, саклык урманнарын булдыру максатында һәм урманнарның потенциалын арттыруга бәйле башка максатларда урманнар үскән башка төр категория жирләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетүгә түбәндәгеләр карый:

урман фонды жирләре составындагы урман булмаган жирләрне урманлаштыру (сазларны киптерү, авыл хужалыгы куллануыннан чыгарылган жирләрне, чокырларны рекультивацияләү һ.б.);

авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдә, сәнәгать, транспорт жирләрендә, су фонды жирләрендә һәм башка категория жирләрендә саклык урман утыртмалары булдыру;

сәнэгать эшчәнлеге аркасында бозылган жирләрне рекультивацияләгәндә урман утыртмаларын булдыру;

шифаханә-курорт зоналарда һәм башка объектларда урман утыртмалары булдыру.

Урман үрчетү куелган максатлар, жир кишәрлекләре туфракларының урман үсү үзлекләренә, агач һәм куак токымнарының урман хужалыгы-биологик үзенчәлекләренә нигезләнеп гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

жирләрне һәм объектларны начар факторлардан сакларга;

территориянең урманлы өлешен арттырырга һәм әйләнә-тирә мохиттәге шартларны яхшыртырга.

Урман үрчетү ясалма урман утыртмаларын үсентеләрне, чәчкеләрне, ботакларны утырту яки орлыкларны чөчү ысуллары белән башкарыла.

Урман үрчетү максатларында булдырылучы урман утыртмаларының төп төрләре кырсаклагыч һәм агынтыкөйләүче урман полосалары булып тора.

Көтүлекләрдә микроклиматны яхшырту, көтүлекләрнең продуктлылыгын арттыру, хайваннарны начар климат шартларыннан саклау өчен урман-мелиоратив утыртмалар утыртыла.

Автомобиль һәм тимер юлларының читләрендә, һәм шулай ук аларның сак зоналарында урман утыртмалары юлларны кар һәм ком каплаудан саклау, якын-тирәдә урнашкан авыл хужалыгы биләмәләренә авыр металллар керүне булдырмый калу өчен утыртыла.

Рекультивацияләнергә тиешле жирләрдә урман үрчетү рекультивациянең техник этабын үткәргәннән соң әлеге жирләрнең биологик рекультивациясе (планлаштыру, уңдырышлы туфрак катламын салу, чокыр казылган жирләрне террасалау һ.б.) максатында урман утыртмалары утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Су саклау зоналарында һәм су объектларының яр буе сак полосаларында урман үрчетү аларның ярлары ишелүдән, чүпләнүдән, ләм белән капландан һәм су ресурсларының арыклануыннан саклау максатында яр ныгыткыч һәм башка урман утыртмаларын утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Торак пунктлар урнашкан жирләрдә урман үрчетү әйләнә-тирә мохитне яхшырту максатларында рекреация йөкләренә, сәнэгать ташландыклары йогынтысына һәм башка начар факторларга карата тотрыклы булган урман утыртмаларын утырту юлы белән башкарыла.

Урман үрчетү буенча башкарылучы эшләрнең методлары һәм технологияләре урман үрчетү проектлары белән билгеләнә. Урман үрчетү проекты булдырылган урман үрчетү объектларының торышына карата урман үрчетү буенча эшләрне тәмамланган дип табу өчен конкрет бәяләмә критерийларын (урманмелиоратив утыртмаларның яше, агачларның уртача озынлыгы, ябалдашларның йомыклык күрсәткечләре, майдан берәмлегендә яшәргә яраклы булган агачларның һәм куакларның саны һ.б.) үз эченә алырга тиеш.

Урман утыртмалары иң әһәмиятле (төп) агач яки куак токымнарыннан яисә берничә әһәмиятле һәм тыгыз бәйләнешле агач һәм куак токымнарыннан булдырыла ала.

Иң әһәмиятле агач токымы жирле урман хасил итүче токымнардан, ә уңай тәҗрибә булган очракта – интродукцияләнгәннәрдән сайлап алына. Ул урман үрчетү максатларына туры килергә һәм жир кишәрлегендәге урман үсү үзенчәлекләренә ярашырга тиеш.

Тыгыз бәйләнешле агач токымнарын һәм куакларны сайлап алу аларның төп токымга карата йогынтысыннан чыгып башкарыла.

Урман үрчетү буенча урман утыртмаларын булдыруның төп методы утырту булып санала, ул төрле утырту материалларны белән башкарыла ала. Утырту өчен чәчкечләр һәм үсентеләр, һәм шулай ук ботаклар кулланыла. Су һәм җил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк. Селекцион утырту материалы кулланылганда агачлар бары тик утыртыла гына.

Утырту материалы утырту алдыннан аны кибүдән һәм зыянлы организмнар белән зарарланудан саклау, һәм шулай ук яшәргә яраклылыгын һәм үсеш тизлеген арттыру өчен төрле матдәләр белән эшкәртелергә мөмкин.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы (мәйдан берәмлегенә булган уртырту яки чәчүлек урыннары саны) һәм утырту урыннарының урнашуы агачларның һәм куакларның үсү дәрәжәсенә карап, начар факторларга карата тотрыклы булган, аеруча озын гомерле һәм урман үрчетү максатларына туры килүче урман утыртмаларының формалашуына ярдәм итәргә тиеш.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарын сайлау төп агач токымының төренә, урман зонасына, урман үсү шартларының тибына, урман үрчетү методына һәм максатларына, файдаланылучы утырту материалының тибына карап билгеләнә.

Агач һәм куак токымнарын утырту туфракка ашлама, үсемлекләргә зыянлы организмнардан саклау чараларын кертәп, һәм шулай ук киләчәктә аларны ашлама буларак, печән әзәрләү һәм башка максатларда куллану буенча үлән чәчү белән үрелдерелергә мөмкин.

Утыртылган урман үсемлекләрен карап тоту агротехник (агротехник карап тоту) һәм урманчылык (урманчылык карап тотуы) ысуллары белән башкарыла.

Агротехник карап тоту, кагыйдә буларак, агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла һәм түбәндәгечә тәэмин ителә:

үсемлекләргә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өемнән, туфракны су юдырып алып китүдән һәм җил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә тазарту;

үлән үсемлекләрен механик юл аша бетерү белән берлектә туфракны көпшәкләндерү;

үләнле үсемлекләргә химик чаралар белән юк итү;

өстәмэләр (үлгән, тамырланмаган үсемлекләр урынына агачлар һәм куаклар утырту), минераль, органик ашламалар белән тукландыру һәм су сибү (планлаштырыла һәм махсус чаралар кебек үткәрелә).

Агротехник карап тотуның максаты – үләнле һәм кирәкле булмаган агач үсемлекләрен бетерү.

Карап тотуның ысуллары, алымнарының күләме, аларның кабатланучанлык чорлары һәм агротехник карап тотуларны үткәрүнең озынлыгы (утыртканнан соң узган еллар саны) урман үсү шартларының типларыннан, культивацияләнүче агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләреннән, туфракны эшкәртү ысулыннан, урман утыртмаларын утырту методынан, кулланылучы утырту материалының зурлыгынан һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып билгеләнә.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенең пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Минерал һәм органик ашламалар, кагыйдә буларак, ярлы (комлы, су белән юылган, киптерелгән, рекультивацияләнгән һәм б.ш.), үлән үсемлекләренә үсеп китү мөмкинлеге булмаган туфракларга кертелә.

25 тән алып 85 процентка кадәр яшәп китүче урман утыртмалары (утыртылган яки чәчелгән күләм процентларыннан тере үсемлекләре яки шытымнар күләме белән) өстәлергә тиешле. Тере үсемлекләр яки шытымнар кишәрлек майданы буйлап тигез урнашмаган урман утыртмалары теләсә нинди жайлашып китүләрдә дә өстәлә.

Өстәгән вакытта утырту материалының яше культивацияләнүче үсемлекләренә яшенә яраклашырга тиеш.

Урман үрчетү максатларында утыртылган урман утыртмаларын урманчылык карап тотуы чүп булып саналган, зәгыйфьләнгән, һәлак булган агач үсемлекләрен һәм сәламәт агач һәм, калганнары яхшы үсеп китсен өчен, куакларның өлешен даими кисеп торудан, урман үрчетү максатларында файдалы вазыйфалар үтәвен тәмин итүче утыртмаларны формалаштырудан гыйбарәт.

Урманчылык карап тотуы культивацияләнүче агач һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла.

Агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганнан соң аларны карап тоту Россия Федерациясе урман законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әгәр дә утыртылган урман утыртмалары урман үрчетү проектында куелган критерийларга туры килә икән, ул чакта урман үрчетү объектларын булдыру буенча эшләр төгәлләнгән дип санала.

Урманнарны тәрбия кылу РФ УК 64 ст., РФ ТРЭМның «Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләрен раслау турында» 22.11.2017 № 626 боерыгына (алга таба – Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре) ярашлы рәвештә регламентлана.

Тәрбия кылу чараларына урман утыртмаларын карау максатларында узырыла торган кисүләр; агроурман-мелиоратив чаралар; башка төрле чаралар, шул исәптән урман утыртмаларын яңартулар; урман утыртмаларының формаларын үзгәртүләр; урман утыртмаларын реконструкцияләүләр; урманнарны урман алып бару һәм урманны яклау буенча караулар; урман янаруны, шытымнарны һәм утыртмаларның башка кыйммәтле компонентларын (тәрбия

объектларын) тәрбияләп торулар; урманнарны карап торунуң ярдәмчел чаралары; Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның элге регламентына, шулай ук урманнарны үзләштерү проектына ярашлы рәвештә урманнарны караунуң махсус төрләре керә.

Тәрбия кылу эшләре урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә, мондый кишәрлектән даими (вакыты чикләнми) яисә түләүсез нигездә файдалану хокукы нигезендә урманнардан файдаланучы затлар яисә урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә вәкаләтле хакимият органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Чаралар төренә карап тәрбия кылу күләме төбәкләрнең урман планнарында, урманчылыкларның (урман паркларының) урман хужалыгы регламентларында, урманнарны үзләштерү проектларында билгеләнә.

Урманнарны карау буенча уздырылган чараларның сыйфатлылыгын һәм нәтижәләлеген бәяләү дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары тарафыннан, Россия ТРЭМның 2016 елның 27 июнендәге 367 номерлы боерыгы белән расланган Диләнкеләрне карау тәртибенә туры китереп, диләнке эшләре тәмамланганнан соң диләнкеләрне караганда, Россия ТРЭМның «Дәүләт урман реестрына документлаштырылган мәгълүматларны кертүгә һәм аны үзгәртүгә нигез булган документларның исемлеген, формасын һәм аларны әзерләү тәртибен раслау турында» 2013 елның 11 ноябрәндәге 496 номерлы боерыгы белән расланган тәртиптә дәүләт урман реестрына мәгълүмат керткәндә һәм аны үзгәрткәндә гамәлгә ашырыла.

Урман утыртмаларын тәрбияләү максатларында уздырыла торган кисүләр түбәндәге нәтижәләргә ирешү өчен гамәлгә ашырылырга тиеш:

урман утыртмаларының яшь структурасын һәм токым составын яхшырту өчен;

урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру өчен;

урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру, урманнарның саклаучы, су саклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү өчен;

урманнарның биологик төрлелеген бер дәрәжәдә тоту һәм торгызу өчен;

утыртмаларның продуктлылыгын (ресурс потенциалын) арттыру өчен;

техник яктан өлгергән агач материалы үстерү вакытларын кыскарту өчен;

агач материалы ресурсларын рациональ файдалану өчен.

Урманнарны карау чаралары эксплуатация урманнарының максатчан билгеләнешен, яклаучы урманнарның һәм махсус якланучы урман кишәрлекләренә категорияләрен исәпкә алып гамәлгә ашырыла.

Эксплуатация урманнарында урманнарны тәрбия кылу чаралары урманнарның продуктлылыгын арттыруга, югары сыйфатлы агач материалы һәм агач булмаган урман ресурслары алуға юнәлдерелгән.

Эксплуатация урманнарында ясалма һәм табигый барлыкка килгән, агач материалына ихтыяж зур булган максатчан агач токымнарына карата тәрбияви чаралар башкарыла. Максатчан агач токымнары Россия Федерациясе субъектының урман планында агач материалын житештерү структурасына һәм аңа булган ихтыяжга ясалган анализ нигезендә билгеләнергә тиеш.

Якклаучы урманнарда һәм махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урманнарны карау чаралары тирәлек урманнарның хасил итүче, су саклаучы, якклаучы, санитар-гигиена, савыктыру һәм файдалы функцияләрен саклауга һәм торгызуга юнәлдерелгән.

Якклаучы урманнар һәм урманнарның махсус якланучы кишәрлекләре өчен максатчан токымлы агачлар булып якклаучы урманнарның һәм махсус яклана торган урман кишәрлекләренә максатчан билгеләнешенә жавап бирә торган агач токымнары санала.

Урманнарны карап тоту кисүләре урман утыртмаларының структурасын һәм токым составын яхшырту;

урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру, урманнарның саклаучы, су саклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

агачны техник яктан өлгертү вакытларын киметү;

агач материалы ресурсларын рациональ файдалану өчен.

Урман утыртмаларының яшенә һәм карап тоту максатларына карап, урманнарны тәрбиявикисүләренә түбәндәге төрләре башкарыла:

яшь агачларның табигый һәм сыйфат составын һәм максатчан агачларның яисә максатчан агач токымнарының үсү шартларын яхшыртуга юнәлдерелгән тоныкландырулар;

урман утыртмаларының куелыгын көйләүгә һәм төп агач токымы агачларының үсеш шартларын яхшыртуга, һәм шулай ук урман утыртмаларының токым һәм сыйфат составын формалаштыруны дәвам иттерүгә юнәлдерелгән тазартулар;

урман утыртмалары арасында иң яхшы ашачларның кәүсләре һәм ябалдашлары формалашсын өчен уңайлыклы шартлар тудыруга юнәлдерелгән сирәкләү кисүләре;

иң яхшы агачларның үсүе, аларның үсеш алуын арттыру, утыртмаларның структурасы формалашуын дәвам иттерү (төгәлләү) өчен уңайлыклы шартлар тудыруга юнәлдерелгән аркылы кисүләр;

өлгергән һәм картайган агачлар арасында аларны максатчан вазыйфаларын нәтижәле үти алырлык торышта саклау, сыйфатлы агач материалы туплау, уңыш бирүчәнлекне арттыру максатларында уздырыла торган урман агачларын саклау кисүләре;

картайган, өлгергән һәм максатчан функцияләрен югалта башлаган өлгереп килүче агачлар арасында урманның яңартылуына булышлык күрсәтүгә һәм урман утыртмаларын тәрбия кылу максатларында уздырылган агач кисүләргә бәйле рәвештә барлыкка килгән яшь перспективалы ашачлар үсеше өчен уңайлыклы шартлар тудыру максатларында урман утыртмаларын яңарту кисүләре;

формалашып беткән урта яшьле һәм олырак яшьтәге агачлар арасында утыртмада урман элементларын тәшкил итүче әйберләренә бәрабәрән жайга салу һәм максатчан токымлы агачларның, үсентеләренә, ярусларның үсешенә уңайлыклы шартлар тудыру юлы белән, утыртмалараларның составын, төзелешен тамырдан үзгәртү максатында урман утыртмаларын үзгәртеп формалаштыру кисүләре;

кыйммәтле, урман хасил итүче токымнарны утырту, чәчү, урманның табигый яңартылуына булышлык күрсәтү чараларын уздыру өчен шартлар әзерләү буенча аз кыйммәтле урман утыртмаларын яисә аларның бер өлешен юкка чыгару максатларында уздырыла торган реконструкция кисүләре;

урман-парк ландшафтларын формалаштыруга, саклауга, яңартуга, үзгәртүгә һәм аларның эстетик, савыктыру кыйммәтләрен һәм тотрыклылыгын арттыруга юнәлдерелгән ландшафт кисүләре;

берән-сәрән агачларны, шул исәптән үз вазыйфаларын үтәгән орлыклык агачларны кисүләр тоныкландырулар, чистарту кисүләре барышында гамәлгә ашырылырга тиеш, шулай ук, әгәр тоныкландыру, чистарту барышында үтәлмәгән булса, аерым чара буларак башкарылырга тиеш.

Урманнарны тәрбия кылу проектын төзегәндә түбәндәгеләр уздырылырга тиеш:

урман кишәрлеген тикшерү;

урман кишәрлегенәң жирлектәге чикләрен билгеләү.

Урманнарны тәрбия кылу проектында түбәндәгеләр булырга тиеш:

Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләренә ярашлы рәвештә урманнарны карау буенча чаралар төренәң (төрләренәң) аталышы;

эшләргә уздыру, аларның нәтижәләрен исәпкә алу һәм бәяләү этаплары һәм чорлары;

урманчылыкның урман кишәрлеге (урман паркы) урнашкан урынга сыйфатлама (урман кишәрлегенә сыйфатлама, яклаучы урманнарның категориясе, квартал номеры, бүлемтек номеры, урман кишәрлеге мәйданы);

урман кишәрлегендә урман үсү шартларына сыйфатлама (шул исәптән рельефы, гидрологик шартлары, туфрагы);

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны уздыра башлаганчыга кадәр утыртмаларга башлангыч сыйфатлама;

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны төп сыйфатламалар (кисү ешлыгы, ябалдашларның минималь йомыклыгы, кисем мәйданнары суммасы, киселә торган агачларның күләме);

утыртманың киселә торган өлешенә сыйфатлама;

башкарыла торган технологик операцияләргә, диләнке элементлары (технологик полосалар, сөйрәнмәләр, технологик (төяү) пунктлары) буенча аларны башкару эзлеклелегән күрсәтеп, эшләргә башкару технологияләрен тасвирлау;

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны уздыра башлаганчыга кадәр утыртмаларга проектта каралган сыйфатлама.

Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләргә урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү

Урман утыртмалары вәкаләтле федераль башкарма хакимияте билгеләгән критерияләргә һәм таләпләргә жавап биргән очракта, урман торгызу өчен билгеләнгән жирләргә урман утыртмалары били торган жирләргә кертү дөүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары тарафыннан аларның РФ УК 81-84 ст. нигезендә билгеләнгән вәкаләтләргә чикләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары били торган жирләргә кертү тәртибе һәм тиешле акт формасы вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы тарафыннан билгеләнә.

**Яшь агачларны карау һәм урманнарны карау буенча тәрбия кылуга бәйле булмаган бүтән чараларның
нормативлары һәм параметрлары**

Урманнарны тәрбия кылу төрләре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабат- лану чоры	Еллык күләме			
							Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб.м		
								гомуми	1 гектардан	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Урманнарны тәрбияви кисү,										
шул исәптән										
Яклаучы урманнар										
тоныкландыру		ылыслы	Чыршы	3	20		1	4	7	
			Жәмгысе	3	20		1	4	7	
		Тоныкландыру буенча барлыгы			3	20		1	4	7
		каты яфраклы	Т/кәүс. имән	–	–	–	–	–	–	–
Жәмгысе	–		–	–	–	–	–	–		
тазартулар		ылыслы	Нарат	38	720	8-12	4	72	19	
			Чыршы	58	910	4-8	7	114	16	
			Карагач	9	240	8-12	1	24	27	
			Жәмгысе	105	1870		12	210	18	
		йомш. яф.	Каен	1	20	5-10	–	4	29	
			Усак	14	710	5-10	3	142	50	
			Юкә	8	200	5-10	2	4	26	
			Жәмгысе	23	930		5	186	42	
Чистарту буенча барлыгы			128	2800		17	396	22		
Яклаучы урманнар буенча жәмгысе										
		ылыслы		108	1890		13	214	16	
		каты яфраклы		–	–		–	–	–	
		йомшак		23	930		5	186	42	

Урманнарны тәрбия кылу төрлөрө аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры	Еллык күләме		
							Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб.м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		яфраклылар							
		Жәмгысе		131	2820		18	400	22
Эксплуатацияләнгән урманнар									
тоныкландыру		ылыслы	Нарат	10	60	5	2	12	6
			Чыршы	44	250	4-6	7	42	6
			Жәмгысе	54	310		9	54	6
		каты яфраклы	Б/кәүс. имән	13	80	5	3	16	6
			Жәмгысе	13	80		3	16	6
		йомш. яф.	Усак	2	20	5	1	4	11
			Жәмгысе	2	20	5	1	4	11
		Тоныкландыру буенча барлыгы			69	410		13	74
тазартулар		ылыслы	Нарат			8-12			
			Чыршы	99	1400	4-8	12	175	14
			Карагач			8-12			
			Жәмгысе	99	1400		12	175	14
		каты яфраклы	Жәмгысе	–	–	–	–	–	–
		йомш. яф.	Каен	4	70	5-10	1	14	16
			Усак	43	1320	5-7	9	264	31
			Юкә	1	10	5	–	2	14
			Жәмгысе	48	1400		10	280	28
Чистарту буенча барлыгы			192	3280		31	551	17	
Эксплуатация урманнары буенча барлыгы									
		ылыслы		153	1710		21	229	11
		каты яфраклы		58	560		12	112	10

Урманнарны тәрбия кылу төрлөре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры	Еллык күләме		
							Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб.м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		йомшак яфраклылар		50	1420		11	284	29
		Жәмгысе		261	3690		44	625	14
Урманчылык буенча барлығы									
тоныкландыру		жәмгысе ылыслы		57	330		10	58	6
		Жәмгысе каты яфраклылар		13	80		3	16	6
		Жәмгысе йомшак яфраклылар		2	20		1	4	11
		Жәмгысе тоныкландырулар		72	430		14	78	6
тазартулар		жәмгысе ылыслы		204	3270		24	385	16
		Жәмгысе каты яфраклылар		45	480	4-6	9	96	11
		Жәмгысе йомшак яфраклылар		71	2330		15	466	32
		Чистартулар жәмгысе		320	6080		48	947	20
Барлығы									
		ылыслы		261	3600		34	443	14
		каты яфраклы		58	560		12	112	10
		йомшак яфраклылар		73	2350		16	470	33
		БАРЛЫГЫ		392	6510		62		17

РФ ТРЭМ 2017 елның 22 ноябрәндәге № 626 боерыгы белән расланган Урманнарны карау кагыйдәләре белән билгеләнгән өстенлек итүче һәр токым буенча үсеп китүчәнлек шартларының типларын, карап тотканчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитет классларын күрсәтеп, карап тоту буенча кисү режимының нормативлары, караганнан соң чыбылдыкның минималь тоташлыгы, агачлар саны яисә массасы буенча сайлап алу проценты 16.1 таблицада китерелде.

16.1 таблица.

Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районында урман типлары төркемнәре буенча урман хасил итүче төп токымнарның урта яшьле утыртмаларын тәрбияви кисү буенча режим нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәр составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәсене) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Нарат утыртмалары, саф һәм 2 берәмлеккә кадәр юкә катнашмалы	Лишайниклы (III-IV)	8-10	0,9	15-20	0,9	15-20	8Н2 К
			0,7	6-10	0,7	10-15	
	нарат жиләкле (II-I)	5-10	0,8	20-25	0,8	20-25	(8-9) Н
			0,6	6-8	0,6	8-10	(1-2) К
		5-10	0,8	25-30	0,8	25-30	(9-10) Н
			0,6	5-7	0,6	7-10	(1+) К
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,9	20-25	0,9	20-25	(8-9) Н
			0,7	6-8	0,7	8-10	(1-2) К
кара жиләкле (I-II) озын мүкле (III)	8-10	0,9	20-25	0,9	15-25	8С2Б	
		0,7	6-10	0,7	8-10		
1.2. Составында нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	Лишайниклы (III-IV)	4-7	0,9	20-30	0,9	20-30	(7-8) Н
			0,6	6-8	0,7	10-15	(2-3) К
	нарат жиләкле (II-I)	3-6	0,7	30-50	0,7	30-50	(8-9) Н
			0,5	4-6	0,5	8-12	(1-2) К
		3-5	0,6	35-60	0,6	30-50	(8-10) Н
			0,4	3-5	0,4	8-12	(0-2) К
	катлаулы (I-Ia)	3-6	0,7	30-50	0,7	30-50	(7-9) Н
			0,5	4-6	0,5	8-12	(1-3) К
кара жиләкле (I-II) озын мүкле (III)	4-7	0,8	30-40	0,8	25-35	(6-8) Н	
		0,6	5-7	0,6	8-12	(2-4) К	
1.2.1. Составында 3-4 берәмлек нарат	нарат жиләкле (II-I)	3-5	0,7	35-60	0,7	35-60	(6-8) С
			0,4	3-5	0,4	8-10	(2-4) Б

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашл арның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашл арның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
һәм 6-7 яфраклы катнашындагы наратлы-яфраклы	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 8-10	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле (I-II)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-50 8-10	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-45 8-12	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (7 берәмлектән артык яфраклы, агачлар саны житәрлек булганда кимендә 3 нарат)	нарат жиләкле	3-5	0,6 0,4	40-60 3-6	0,7 0,4	40-60 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	0,5 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 10-15	(6-9) С (1-4) Б
	кара жиләкле	4-6	0,6 0,4	40-70 4-6	0,6 0,4	40-50 10-15	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	0,7 0,4	30-60 5-7	0,7 0,5	30-45 8-12	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклы катнашында	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,6	15-30 5-8	0,8 0,6	15-30 6-8	(9-10) Ч (0-1) К (Ус)
	кара жиләкле (I-II)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Ч (1-2) К (Ус)
	елга буенда үсә торган (II-III)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) Ч (1-2) К (Ус)
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршы өстенлек итүче: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(9-10) Ч (0-1) К (Ус)
	кара жиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Ч (1-2) К (Ус)
	елга буенда үсә торган (II-III)	6-8	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	30-40 8-10	(8-9) Ч (1-2) К (Ус)
2.2.1. Составында 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы катнашындагы чыршылы-яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	50-60 4-8	(8-10) Ч (0-2) К (Ус)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	0,6 0,3	50-60 4-6	0,6 0,4	40-50 4-8	(8-9) Ч (1-2) К (Ус)
	елга буенда үсә	4-6	0,6	50-60	0,6	40-50	(8-9) Ч

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
	торган (II-III)		0,3	4-6	0,4	4-8	(1-2) К (Ус)
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклы-чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чик. юк	чик. юк 4-6	чик. юк	чик. юк. 4-8	(8-10) ЧЕ (0-2) К (Ус)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	чик. юк	чик. юк 4-6	чик. юк	40-50/100 4-8	(7-8) Ч (2-3) К (Ус)
	елга буенда үсә торган (II-III)	4-6	чик. юк.	чик. юк 4-6	чик. юк.	40-50/100 4-8	(>4) Ч (<6) К (Ус)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Имән утыртмалары чиста һәм катнаш б. ток. белән: 2 бер. кадәр	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-35 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	10-15	–	–	0,8 0,7	20-35 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б.ток.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	0-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган эре үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., б.ток.
3.2. 5-7 берәмлек составында имән күпчелек тәшкил иткән катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән)	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-45 3-5	0,7 0,5	35-40 4-6	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 3-5	0,7 0,6	25-35 4-6	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
	Дымлы имәнлекләр	4-6	0,7	30-40	0,7	30-40	(7-8) Д
	зур үләнле (II-III; I)	4-6	0,5	3-5	0,5	4-6	(2-3) Лп, Ч, б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,5	30-35 3-5	0,7 0,5	30-35 4-6	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган эре үләнле имәнлекләр (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,6	30-40 4-6	(7-9) Д (1-3) Ол. ч., б.ток.
3.2.1. Составында 3-4 берәмлек имән катнашулы катнаш утыртмалар	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	3-5	0,7 0,4	40-60 3-5	0,7 0,4	40-60 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-50 3-4	0,7 0,5	30-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	3-5	0,7 0,4	40-50 3-5	0,7 0,4	40-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	40-50 3-5	0,7 0,5	40-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган эре үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	40-60 3-5	0,7 0,5	40-60 4-6	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., б.ток.
3.3. Йомшак яфраклылар күпчелек тәшкиткән һәм составында	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	2-4	0,6 0,3	50-80 3-5	0,6 0,3	50-70 4-6	(5-7) Д (3-5) б.т.
	Саф имәнлекләр	2-4	0,6	40-70	0,6	40-60	(4-7) Д

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
кимендә 3 берәмлек имән булган катлаулы утыртмалар	юкәле-күрәнле (III-II; IV)		0,4	3-5	0,5	4-6	(3-6) б.т.
имән өстенлек итүче, агачлыklar формалаштыруга житәрлек агач саны булган	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
	Елга буенда үсә торган эре үләнле имәнлекләр (II-III)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) Ол. ч, б.ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	нарат жиләкле-чәчбайлы (II-I)	10 - 12	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	–	–	>0,8 0,7	20-30 5-10	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	8-12	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12 - 15	–	–	>0,8 0,7	15-20 5-10	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8 - 10	–	–	>0,8 0,7	25-35 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8 - 10	–	–	>0,8 0,7	20-30 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	елга буенда үсә торган-эре үләнле (II-III)	8 - 10	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) Е
	4.2. Каенлы-усаклы	катлаулы вак үләнле	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тонькландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомьклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомьклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
утыртмалар, башка токымнар	(II-I)						(0-+) Ос
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+)Ос
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	6 - 8	0,8 0,6	20-35 5	0,8 0,6	20-35 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4 - 6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4 - 6 4 - 6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) К (0-3) Ч II яр. (Үр.)10 Ч
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	4 - 6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) К (0-3) Ч II яр. (Үр.)10 Ч
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10 - 15	–	–	>0,8 0,6	30-40 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жиләкле-вак үләнле	10 - 15	–	–	0,8 0,6	30-35 5-7	(7-10) Ос

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
	(III-II)						(0-3) E, Б
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-12	–	–	>0,8 0,6	30-40 5-7	(7-10) Ос (0-3) E, C, Б
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8-12	–	–	0,8 0,6	30-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) E, C, Б
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-I)	8-12	–	–	0,8 0,7	25-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) E, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4 - 8	0,8 0,5	30-45 4-6	0,8 0,5	35-45 5-8	(7-10) Ос(0-3) E, Б II яр. (Пдр) 10E
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4 - 8	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	(7-10) Ос (0-3) E, C, Б II яр. (Пдр) 10E
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-I)	4 - 8	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	(7-10) Ос (0-3) E, Б II яр. (Пдр) 10E
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күп максатларга, шул исәптән үзагач алу өчен билгеләнгән утыртмалар							
6.1.1. Саф чиста	катлаулы вак	10-15	–	–	0,8	20-30	(8-10)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашл арның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашл арның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
юкә утыртмалары һәм өлешчә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	үләнле юкәлекләр (II-III)				0,7	5-7	Лп (0-2) С, Е, б.ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-25 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б.ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	10-15	–	–	0,8 0,7	25-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б.ток.
6.1.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	20-30 4-6	0,8 0,6	25-30 5-7	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	6-8	0,8 0,5	30-40 4-6	0,8 0,5	30-40 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, б.ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) Лп (0-3) Е, Д, б.т.
6.2. Умартачылык (нектар бүлемтеге) максатларында үстерелә торган утыртмалар							
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә башка	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	5-7	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-8	10 Лп ед. др.п.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашл арның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашл арның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
токимдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-7	10 Лп ед. др.п.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	5-7	0,8 0,5	25-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	10 Лп ед. др.п.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,7 0,5	20-30 5-8	10 Лп ед. др.п.
6.2.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1)
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	башк. ток. (9-10)
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	20-45 5-8	Лп (0-1) башк.то
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	к. (9-10) Лп (0-1)
							башк. ток. (9-10) Лп (0-1) башк. ток. (9-10) Лп (0-1) башк. ток.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф кара зирек утыртмалары һәм составында башка йомшак яфраклы токимнар катнашында	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
	Кара зиреклек сазлыклы-зур үләнле (III-II)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-25 5-7	10 Ол. ч., ед. др. п.
7.2. Кара зирек өстенлек итүче һәм составында башка кыйммәтле токимнар булган	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	8-10	0,7 0,6	25-35 3-5	0,8 0,6	25-35 4-6	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е. Д. др. п.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбиял и башлау яше, ел	тоныкландыру		Чистарту		Кисенте нең яшенә (өлгерү дәрәжәс енә) карата максатч ан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь йомыклығы	кисү ешлығы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлығы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлануы (ел)	
катнаш утыртмалар							
8. Тирәк утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы тирәк утыртмалары		2-4	0,8 0,7	20-30 3-4	0,8 0,7	20-30 4-5	
9. Чәчбай утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы чәчбай утыртмалары		3-4	0,8 0,7	15-25 3-4	0,8 0,7	20-25 3-5	

1. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелде. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, кисәк тотрыклылык кимү куркынычы янаганда һәм башка начар шартларда, шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен тәрбия кылганда кисүләрнең ешлығы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча технологик коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итү зарурлыгы булганда ешлыкны арттыру рәхсәт ителергә мөмкин.

Күрсөткөчлөр	Урман үсөмлеклөрө капламаган жирлөр				Алдагы чорда тоташ кисү дилөнкелөрө	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күлөм
	Көөклөр һәм һәлак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	Аланлык- лар һәм чүллөклөр	Жәм- гысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
– ылыслы	17		1	18	130		148	15
– каты яфраклы	2			2	31		33	3
– йомшак яфраклы	2			2	30		32	3
Катнаш, барлыгы					3		3	
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы					3		3	
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Табигый урман торгызу, барлыгы		1		1	27		28	3
Алардан токымнар буенча:					16		16	2
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы		1		1	11		12	1
Шул исәптән шытым саклау, барлыгы					7		7	1
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы					7		7	1
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Минераллаштыру, барлыгы					9		9	1
Алардан токымнар буенча:					9		9	1
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Табигый үстерү, барлыгы		1		1	11		12	1
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы		1		1	11		12	1

Күрсөткөчлөр	Урман үсөмлеклөрө капламаган жирлэр				Алдагы чорда тоташ кисү дилэнкелөре	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күлөм
	Көөклөр һәм һалак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	Аланлык- лар һәм чүллөклөр	Жәм- гысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
– йомшак яфраклы								
Минераллаштыру, барлыгы								
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Табигый үстерү, барлыгы								
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Урман үрчетүгә мохтаж жирлэр								
Ленин кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы		5	4	9	506		515	51
Шул исәптән токымнары буенча:								
– ылыслы			2	2	388		390	39
– каты яфраклы			1	1	50		51	5
– йомшак яфраклы		5	1	6	68		74	7
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы			4	4	408		412	41
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы			2	2	308		310	31
– каты яфраклы			1	1	50		51	5
– йомшак яфраклы			1	1	50		51	5
Катнаш, барлыгы					7		7	1
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы					7		7	1

Күрсөткөчлөр	Урман үсемлеклөре капламаган жирләр				Алдагы чорда тоташ кисү диләнкеләре	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күлөм
	Көөкләр һәм һәлак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	Аланлык- лар һәм чүллөкләр	Жәм- гысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Табигый урман торгызу, барлыгы		5		5	91		96	9
Алардан токимнар буенча:					73		73	7
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы		5		5	18		23	2
Шул исәптән шытым саклау, барлыгы					24		24	2
Алардан токимнар буенча:								
– ылыслы					24		24	2
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Минераллаштыру, барлыгы					49		49	5
Алардан токимнар буенча:								
– ылыслы					49		49	5
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Табигый үстерү, барлыгы		5		5	18		23	2
Алардан токимнар буенча:								
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы		5		5	18		23	2
Урман үрчетүгә мохтаж жирләр								
Мишәбаш кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы	7	4	22	33	379		412	41
Шул исәптән токимнары буенча:								
– ылыслы	5	3	16	24	379		403	40

Күрсөткөчлөр	Урман үсемлеклөре капламаган жирләр				Алдагы чорда тоташ кисү диләнкеләре	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күлөм
	Көөкләр һәм һәлак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	Аланлык- лар һәм чүллөкләр	Жәм- гысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
– йомшак яфраклы					51		51	5
Шул исәптән шытым саклау, барлыгы					20		20	2
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы					20		20	2
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Минераллаштыру, барлыгы					16		16	2
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы					16		16	2
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы								
Табигый үстерү, барлыгы					51		51	5
Алардан токымнар буенча:								
– ылыслы								
– каты яфраклы								
– йомшак яфраклы					51		51	5
Урман үрчетүгә мохтаж жирләр								
Шәмәрдән кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы			44	44	300		344	34
Шул исәптән токымнары буенча:								
– ылыслы			31	31	300		331	33
– каты яфраклы			7	7			7	1
– йомшак яфраклы			6	6			6	
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы			44	44	220		264	26

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган жирләр				Алдагы чорда тоташ кисү диләнкеләре	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күләм
	Көекләр һәм һәлак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	Аланлык- лар һәм чүллекләр	Жәм- гысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
– йомшак яфраклы								
Урман үрчетүгә мохтаж жирләр								

Искәрмә: Тоташ кисүләр буенча ел саен файдалануга рөхсәт ителә торган диләнке күләме үзләштерелмәгән очракта, урман торгызу эшләренең күләме үзгәртелергә мөмкин.

Урман культураларын булдыру технологиясе туфрак-типологик шартларга бэйле. Технологияләр нигезе сыйфатында Урманчылык һәм урман хужалыгын механикалаштыру буенча Бөтенроссия фәнни-тикшеренү институты тарафыннан эшлэнгән урман торгызу буенча хисап-технологик карталар кинәш ителә.

Урман культураларын булдыруның иң ышанычлы ысулы утырту булып санала.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру 17.1 таблицада китерелде.

17.1 таблица.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
1. Эш урыннарын рациональ сайлап алу билгеләре	
1.1. Яраклаша алырдай яшь агач булганга карап	
Торгызылган дип түбәндәге кишәрлекләргә санарга:	
Йомшак яфраклы хужалыкта	1 гектарга кимендә 5 мең данә шытымнары яисә орлык нөсхәләре майдан буенча чагыштырмача тигез урнашканда
Каты яфраклы тәбәнәк кәүсәле хужалыкта	1 гектарга каты яфраклылар токымнарының шытымнары белән 400-600 данә түмәр булганда (400 данәдән ким булса – торгызу канәгатьләнәрлек түгел)
Вак шытым	0,5 м кадәрге нөсхәләре гомуми саныннан 2/3 өлешеннән күбрәк булганда
Эре шытым	1,5 м кадәрге нөсхәләре гомуми саныннан 1/3 өлешеннән күбрәк булганда
1.2. Урман культурасы майданнарының категориясе буенча:	
Тоташ сөрүне рөхсәт итә торган	Бушлыклар, ачыктыклар, аланнар һәм авыл хужалыгы әйләнешеннән төшеп калган майданнар, киселгән урыннар һәм черегән яисә казып алынмаган түмәрләре булган иске янғын урыннары
Туфракны полосалар һәм буразналар рәвешендә өлешчә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Киселгән урыннар, төп һәм икенчел токымнар белән торгызылмаган янғын урыннар, 1 гектарга артык дымлы 500 түмәргә кадәр, 600 түмәргә кадәр – яңа һәм коры туфракларда
Туфракны буразналар яисә майданчыклар рәвешендә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Шул ук майданнар, әмма аларда тиешенчә 500дән артык һәм 600 түмәр
Туфракны өлешчә эшкәртүне таләп итә торган	Киселгән урыннар, төп токым белән канәгатьләнмәслек дәрәжәдә торгызылган яисә йомшак яфраклылар белән (соры зирек, фаут усагы һәм башкалар) яисә сирәклэнгән үсентеләр
1.3. Кишәрлек урнашу рельефы буенча:	
Оптималь	Дингез өслегеннән 500 метрга кадәр биеклектәге һәм 5 градуска кадәр тигезлек шартлары

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
Тракторлар кереп йөри ала торган (иминлек күзлегеннән)	6-12 градус авышлыгы (гомуми билгеләнештәге тракторлар базасында агрегатлар белән эшкәртү: көпчәкле – 8 градустан да артмаган авышлыктарда, башмаклы – 12 градустан да артмаган)
1.4. Гидрологик шартлар буенча (дым күп яратмый торган агач токымнары өчен)	
Оптималь.	Туфрак-грунт сулары кимендә 30 см тирәнлектә яткан дренажланган туфраклар (мөмкин булса – туфракны эшкәртмичә, ә кирәк чакта – полосаларны фреза яисә сука белән йомшарту, буразналар яру)
Рөхсәт ителә	Дымы вакытлыча артып киткән туфраклар (түтәлләр һәм катламнар рәвешендә микрокалкулыклар әзерләгәннән соң)
	Дымы артып киткән туфраклар (дренаж каналлары ярып яисә киптергәннән соң туфракны катламнар белән әзерләү)
Рөхсәт ителми	Йомык тирән сөзәк чокыр кишәрлекләре (киптерү юлы белән артык дымны чыгару кыенлашкан)
1.5. Урман культуралары эшләре башкарылырга тиешле кисүләргә планлаштыруга таләпләр	
Кисү калдыклары	Яндырылырга яисә 3 м киңлектәге тыгыз параллель валларга куелырга тиеш. Кисек калдыклары гомуми майданның 20%тан артмаган өлешен биләргә тиеш (вариант: кисек калдыклары бик күп булмаганда, ягъни 1 гектарга 15 скл. куб. м булганда, кисү бүлемтекләре буйлап тигез урнаштырылырга мөмкин)
Агач	Барлык агач материалы урман культуралары эшләре башланганчы тулысынча алып бетерелергә тиеш.
Агач материалының өске складлары һәм йөк төяү майданнары били торган майдан	10 гектардан кимрәк булган диләнкеләрдә ул гомуми майданның 10%тан артмаган өлешен биләргә тиеш. Барлык кисү урыннарында ул урманнар торгызу эшләрен уздырырга яраклы хәлгә ктерелергә тиеш (агач материалын тулысынча жыеп алу, шул исәптән аска салынганнарын, кисек калдыкларын, бульдозер белән микрорельефны тигезләү һәм башкалар)
Урман бүлемтекләрен машина белән эшкәртү барышында минераллаштырылган туфрак өслеге күләме:	
а) урман культуралары булдырылырга тиешле	Көлсу авыр балчык һәм суглин дымлы туфракларда (кара жиләкле, озын мүкле наратлыктар һәм чыршылыктар) – урман бүлемтекләре майданының 20%ы. Кору комлы туфракларда (лишайниклы наратлыктар) – урман бүлемтекләре майданының 15%тан артмаган өлеше.
б) табигый яңартылырга тиешле	Көлсу комлы яхшы дренажланган туфраклардагы тигезлек урманнарында (нарат жиләкле наратлыктарда) 15-20% өлешен минеральләштерү рөхсәт ителә (үзлегеннән орлыкларын чәчүне тәмин итеп). Табигый яңартылуга ярдәм итү өчен бүлеп бирелгән кисү урыннарында туфракны минеральләштерү гомуми майданның кимендә 20-30%ында уздырылырга тиеш (шытымнарны саклап калу шарты белән).

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
Түмәрләрнең биеклеге	Диаметрының 1/3ыннан артмаган, диаметры 30 сантиметрдан нечкәрәк, 10 сантиметрдан артмаган
1 гектарга түмәрләр саны – 600 данәдән артык	Жир белән тигез өлештә алдан түмәрләрне казып чыгармыйча, чистартмыйча, кисеп алмыйча сукалар, фрезалар, урман утырту машиналары, культиваторлар белән эшләү рөхсәт ителми. Эре утырту материалларын механикалаштырылган утырту алдыннан полосалап казып алу юлдаш һәм куак токымнары үсентеләре белән капланган кисүләр урыннарында аеруча нәтижәле була (полосаларның киңлеге 2 м)
1.6. Кишәрлекләрне урман культуралары фондына кертүен рөхсәт ителмәгән билгеләре	
Урманга бәйлә	Хужалык өчен кыйммәтле токымнар белән табигый рәвештә канәгатьләнәрлек яңара торган майданчыклар
Техник-икътисадый	Су бастырылырга яисә корылмалар куелырга тиешле жирләр. Хужалык йогынтысы өчен мөмкин булмаган, күләме һәм әһәмияте буенча зур булмаган, аерым урнашкан, ерак урнашкан, урман культуралары булдыру өчен икеләтелгән чыгымнар таләп итүче майданнар
туфракның тамырлар үтеп керерлек тыгыз катлам тирәнлеге буенча	Иң күбе: катнаш урманнарда – чыршы өчен 50 см һәм нарат өчен 80 см; киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см
2. Кишәрлекләр конфигурациясе һәм күләме	Туры почмаклы яисә трапеция сыман, агрегатлар эшләү өчен уңайлы. Эре массивлар рәвешендә, мөмкин кадәр тигез яклы
3. Кишәрлекне жирлектә беркетү	Урман культуралары эшләрен алып бару өчен бүлөп бирелгән барлык майданнар почмак үлчәү рәвешендә фотога төшерелгәннән соң, сызыклары кисешкәш жирләрдә (кишәрлек яклары) баганалар утырту юлы белән шушы урында беркетелә. Баганалар озынлыгы 2 м, диаметры 12-16 см булырга һәм багананың өске очында төргә белән ике мәртәбә ышкып алып ясалган чокырда (янагында) тиешле язу ясалырга тиеш.
	Барлык кишәрлекләр сызымда квартал чөлтәрәнә бәйләп, ачык визирлар яисә табигый чикләр белән чикләнгән булырга тиеш. Урман культуралары проектына теркәлүче сызымнарда шулай ук утырту материалын казып кую чокырларның кайда урнашуы, техника туктап тору урыннары, буразналар, борылып китүче полосалар юнәлеше һәм эшкәртелми торган майданнар (юллар һ.б.) ачык билгеләнергә тиеш. Сызымнар 1:10000 масштабында төзелә, кишәрлек майданы 0,1 гектарга кадәр төгәллек белән исәпләнә.
	Фотога төшерү белән бергә (урман культураларын булдыру буенча билгеләнгән алымнарга бәйлә рәвештә) майданны урында һәм сызымда үсү шартлары буенча бер үк төрле кишәрлекләргә, шулай ук блокларга (әгәр янгынга каршы чокырлар казу зарур булса) кишәрлекләргә алдан бүлгәләү гамәлгә ашырыла.
4. Урманчылык территориясендә урман	Кишәрлекләр урман культуралары эшләрен төрләре һәм аларны башкару чорлары буенча мөмкин кадәр бер урында, ахыр чиктә

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
культураларын, предприятиеләр урнаштыру	якындагы кварталларда (блокларда) тупланган булырга тиеш. Моның өчен мондый блоклар жыелмасын алдан эзерләп куялар, алар өчен (туфрак өлгерү срокларын исәпкә алып) эшләрне башкару графикларын һәм техника (эш урыннары) хәрәкәте өчен барлык урманнар торгызу эшләре буенча уртак итеп тә, иң мөһимнәре өчен аерым да рациональ маршрутлар эзерлиләр (агачлар утырту, туфракны эзерләү, урман культураларын карау, питомник кору һәм утырту материалларын казып алу һ.б.).
5. Техника өчен туктап тору урыннарын һәм тиешле эшләр башкару сезонна эшчеләрне яшәү өчен урнаштыру	Эшкәртелгә тиешле кишәрлекләр (блоклар, кварталлар) мөмкин кадәр территория үзәгендә иң ерак урнашканынан 10 километрдан ла артык булмаган жирдә урнашырга тиеш. Эшләр күләме зур булып та, эшчеләрне һәр көн саен эш урыннарына илтү мөмкин булмаганда яисә моны нинди дә булса сәбәпләр аркасында башкару мөмкин булмаганда, аларның техник туктап тора торган урыннар янәшәсендә күчмә йортларда, кыр лагерларында яисә торак пунктта вакытлыча яшәүләрен оештыралар
6. Кишәрлектә утырту материалы өчен чокыр урнаштыру (алмашка чәчкеч запасы кузовы булмаган тракторлар өчен)	Чәчкәннәре утыртканда аларны китерүнең максималь аралары 50 метрдан артмаска тиеш. Казып кую өчен калкулыктагы, су басмый торган, жил һәм кояш тими торган, туфрагы жиңел булган урыннар сайлап алына.
7. Урман культуралары кишәрлекләрендә эш урыннарын урнаштыру:	
Туфрак кулдан эшкәртелеп	Бер-берсенә 3 м якын түгел
Киселгән агачларны һәм куакларны кулдан жыю	Куак кискечләр эшли торган урыннан 30 метрдан якын түгел
2 куак кискечнең берьюлы эшләве	Бер-берсенә 60 м якын түгел
Ике һәм аннан да күбрәк агрегат бер үк вакытта туфрак эшкәрткәндә	Сөзәклек буенча – бер-берсенән кимендә 60 м ераклыкта (бер үк вертикаль буенча техника һәм кешеләр эшләү рөхсәт ителми). Горизонталь буенча – кимендә 30 м ераклыкта.
Тамырлары казып алына торган теләсә нинди эшләр башкару барышында	Тамырказыгычтан кимендә 50 м ераклыкта
Урманнарны механикаштырылган утыртуда	Агрегат артыннан төзәтеп йөрүче эшчеләр аңардан 10 метрдан да якын түгел. Агрегат борылып киткәндә, башка жиргә күчкәндә, каршылыкларга тап булганда үсентеләр утыртучылар трактор туктаганнан соң тракторчы сигналы буенча эш урыннарыннан китәргә тиеш. Агрегат хәрәкәттә вакытта аларга аннан тушәргә, ана утырырга яисә утырту материалын тутырырга рөхсәт ителми. Берничә агач утырту агрегаты бер үк кишәрлектә берьюлы эшлэгәндә бер-берләреннән 20 метрдан да якын булмаска тиеш.
8. Кишәрлекләрдә эшләү урыннарын (чокырлар, буразналар, полосалар) урнаштыру:	Мөмкин кадәр туры сызык буйлап бер-беренә параллель урнашкан кишәрлекнең озын ягы буенча
Чокыр-чакырлы рельефлы урында	Чокырлар авышлыкта аркылы урнашырга тиеш

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
Дымлы туфракларда (кара жиләкле урманнарда) һәм дымлы (озын мүкле) туфракларда	Туфракны киптерү максатларында сулар агып төшү юнәлеше буенча (сөзәклек буенча), аларны табигый су агып төшү чокырларына яисә гамәлдәге мелиоратив челтәрләргә кушып, буразналар яралар
9. Полосалар үзәкләре арасындагы ераклык (буразналар, культуралар рәтләре):	
Туфракны өлешчә эшкәрткәндә	Төп токымны утыртуның әлеге урман үсү районы өчен билгеләнгән санын тәэмин итәргә һәм кирәк булганда агрегаталар (катоклар һәм башкалар) өчен булачак культуралар рәтләре арасында (киңлеге кимендә 3 метрлык) узып йөрү урыннары салынырга тиеш
Рәтләр арасындагы ераклык	Нарат культуралары өчен – 3-4 м, чыршы өчен – 4 м, карагай өчен – 5 метрга якин, кедр өчен – 6 метрга якин (тамырларын казып алганда нарат һәм чыршы өчен 5 метрга кадәр арттырылырга мөмкин)
10. Культуралар рәтләрендә утырту материаллары арасындагы ераклык:	
Чәчкеннәр	0,50-0,75 м
Эре утырту материалы (үсентеләр)	0,75-1,50 м (зурлыгына һәм токымына карап)
11. Урман культураларының 1 гектарына башлангыч куелык (урман утыртканда):	
Уңайлы үсү шартларындагы кисүләрдә	Кимендә 4 мең данә
Аеруча коры урыннарда	7-8 мең данәгә кадәр
12. 1 гектарга карата нарат культураларының куелыгы:	
Туфракны өлешчә эзерләгәндә	8 мең данәгә кадәр
Тоташ	10-20 мең данәгә кадәр
Хрущевланган майданчыкларда һәм кайры асты кандаласы чыганакларында	15-20 мең данә
Азкыйммәте утыртмаларны өлешчә реконструкцияләгәндә	Урман культураларының оптималь куелыгыннан кимендә 50%
13. Урман культуралары өстәмәләре	Чәчкеннәр һәм утыртмалар шактый корыганда (10%тан артыграк)

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1	2
14. Урман культуралары исәптән төшереп калдырылырга тиеш	Үсеп китүләре 25%тан ким булганда (комнарны беркетә торган токымнардан тыш)
15. Урманнарның табигый яңару чоры	3-5 ел (һәрбер урман хужалыгы районы өчен аерым билгеләнә)

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, майданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр 17.2.1 таблицада китерелде.

17.2.1 таблица.

Урман агач токымының утырту материалына һәм майданнары урман утыртмалары били торган жирләргә кертеләргә тиешле яшь агачлыкларга карата критерийлар һәм таләпләр

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Майданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертеләргә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсә диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклеге кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токым агачлары саны, кимендә, 1 га мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы							
Карелия каены һәм еламсар каен (сөялле)	2	3,0	25	Нарат жыләкле, кымызлыклы, кара жыләкле	4	2,0	1,1
Еламсар каен (сөялле)	2	2,5	20	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	5	2,0	1,5
Сабаклы имән	1-2	3,0	12	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	8	1,7	0,9
Европа чыршысы (гади)	2-3	2,0	12	Катлаулы, вак үләнле, кара жыләкле	7	2,0	1,0

Агач токымнары	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертеләргә тиешле яшь агачлыкларга карата таләпләр			
	яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсә диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклегенә кимендә, см	урманнар типлары төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше, кимендә, ел	төп токым агачлары саны, кимендә, 1 га мең данә	төп токымнар агачларының уртача биеклегенә кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенә Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы							
				Озын мүкле, үләнле-сазлыклы	7	2,0	0,7
Сукачев һәм Себер карагайлары	2	2,5	15	Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	5	1,7	1,2
Себер эрбет нараты	3-4	3,0	12	Шул ук	9	1,6	0,8
				Катлаулы, катлаулы вак үләнле	5	1,5	1,5
				Озын мүкле, үләнле	9	1,6	0,7
Гади нарат	2	2,0	12	Лишайниклы, арчанлы	7	2,5	0,8
				Нарат жиләкле, кымызлыклы, кара жиләкле	7	2,0	1,2
				Озын мүкле һәм сфагналы	7	2,2	1,0
Гади корычагач	2	4,0	15	Саф һәм дымлы имән катнаш урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,5

Төп агач токымнарының яшэргэ сэлэтле үрентелэре һәм үсентелэре санына карап,
урман торгызу ысуллары

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урман типлары төркемнэре, урман үсү шартлары типлары	Яшэргэ сэлэтле шытымнар һәм үсентелэр саны, 1 га мең данэ	
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенең Европа өлешендэге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы				
Табиғый урман торгызу	шытымны саклу, үрентене карау чаралары белэн	Нарат	Нык коры һәм коры наратлыклар, комлы һәм балчыклы урманнар имәнле яки наратлы урманнар	60тан артык
		Имән	Нык коры һәм коры имәнлеклэр һәм имән-нарат урманнары	60тан артык
			Саф имәнлеклэр һәм имәнле яки наратлы урманнар һәм тугайлыклы имәннэр	60тан артык
Табиғый урман торгызу Катнаш урман торгызу	туфракны минераллаштыру юлы белэн	Нарат	Нык коры һәм коры наратлыклар, комлы һәм балчыклы урманнар имәнле яки наратлы урманнар	1,5 – 4,0
			Саф нарат, комлы туфрак һәм имән-нарат урманнары	0,5 – 2,0

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урман типлары төркемнәре, урман үсү шартлары типлары	Яшәргә сәләтле шытымнар һәм үсентеләр саны, 1 га мең данә	
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы				
		Дымлы нарат, комлы туфрак һәм имән-нарат урманнары	0,5 – 1,5	
		Имән	Нык коры һәм коры имәнлекләр һәм имән-нарат урманнары	2,0 – 3,0
			Саф имәнлекләр һәм имәнле яки наратлы урманнар һәм тугайлыклы имәннәр	1,0 – 2,0
Ясалма урман торгызу		Нарат	Нык коры һәм коры наратлыклар, комлы һәм балчыклы урманнар имәнле яки наратлы урманнар	1,5 дән ким
			Саф нарат, комлы туфрак һәм имән-нарат урманнары, дымлы нарат, комлы туфрак һәм имәнле яки наратлы урманнар	0,5 ким
		Имән	Нык коры һәм коры	2,0 дән ким

Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урман типлары төркемнөре, урман үсү шартлары типлары	Яшәргә сәләтле шытымнар һәм үсентеләр саны, 1 га мең данә
Урман үсемлекләре зонасы: Ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасы Урманлы район: Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районы			
		имәнлекләр һәм имән- нарат урманнары	
		Саф имәнлекләр һәм имәнле яки наратлы урманнар һәм тугайлыклы имәннәр	1,0 дән ким

Урманнарны торгызу эшләрәнә исәпләү-технология карталары сыйфатламасы

№ 5 হিসাপнамә-технология картасы

Чәчкәннәрне урман кисүләрдә буразна төбенә утыртып, ылыслы культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа коры наратлыклар В3-2 һәм яңа, дымлы урманлыклар - С2, С2-3, С2-Д2 (куаклы ачы жиләк, катлаулы, кара жиләкле-ачы жиләкле, нарат жиләкле-кара жиләкле).

Туфраклары – көлсу һәм кәсле-көлсу, кәсле, соры урман, начар көлсу комлы, ярым балчыклы.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмәrlәре 900 данәгә кадәр булган, агач кисекләреннән чистартылган яңа, кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, эре үләнле типлары.

Төп токымнар: нарат, чыршы, чиста рәтләр белән карагай.

Нарат культуралары коры наратлыкларда проектлана, чыршы һәм карагай – коры урманчыкларда һәм коры наратлыкларда.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	Туфракны 10-12 см тирәнлектәге буразналар ясап, үзәкләре арасын 3,5 м – 2,86 чм ара калдырып эшкәртү а) I районда б) II-IV районнарда	ЛХТ-55 (ТДТ-40М	м/см	0,29	0,29	0,29
		СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,29	0,29	0,29
		ЛХТ-55 (ТДТ-40М	м/см	0,34	0,34	0,34
		СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,34	0,34	0,34
2.	Буразналарны һәм пластларны ике мәртәбә утырту алдыннан эшкәртү – 2,86x2= 5,72 км	ЛХТ-55	м/см	0,51	0,51	0,51
		(ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ-1.7	м/см	0,51	0,51	0,51
3.	3,82 мең данә чәчкәнне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/сәг.	3,86	3,86	3,86
4.	Рәттә 0,75 м саен буразна төбенә чәчкәннәрне механикаштырылган утырту – 2,86 чм. а) I районда Ике еллык чәчкәннәр б) II-IV районнарда Ике еллык чәчкәннәр	ЛХТ-55	м/см	0,34	0,34	0,34
		(ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,34	0,34	0,34
		СБН-1А	к/сәг	6,23	6,23	6,23
			мең д.	3,82	3,82	3,82
			м/см	0,40	0,40	0,40
			м/см	0,40	0,40	0,40
			к/сәг	7,21	7,21	7,21
			мең д.	3,82	3,82	3,82

№ 6 хисапнамә-технология картасы

Урмансыз бушлыкларда, янгыннан калган урыннарда һәм түмәрсез яки түмәрләре саны аз (1 га 1 данәгә кадәр) һәм үлән капламы зәгыйфь булган урман кисүләре урыннарында чәчкеннәр утыртып, нарат һәм каен катнаш нарат культураларын булдыру

Урман үсү шартлары тибы: коры һәм саф наратлыклар, саф катнаш наратлыклар А1, А2, В3 (лишайниклы, арчанлы, нарат жыләкле).

Туфрагы – кәлсу, кәсле-кәлсу, комлы һәм комсыл.

Кисентеләре – лишайниклы, арчанлы, кырлыганлы-паллы типларныкы.

Төп токымы: нарат. Иярчен токымы – каен

Культуралар схемасы. 1. С – С – С – С 2. С – С – С – С – 5 рәт

С – С – С – С Б – Б – Б – Б – 1 рәт

2 схема каенны яңарту мөмкинлеге булмаган шартларда кулланыла.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
1.	Полосалар күчәрләре буенча 2,5 м саен урман фрезасы белән туфракны йомшарту	Т-74 (ДТ-75)	м/см	0,19	0,19
2.	5,33 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга әзерләү		к/сәг	5,38	5,38
3.	Рәттә 0,5 м саен буразна төбенә механикаләштырилган утырту 4 чм а) 1 районда 2-3 еллые чәчкеннәр	Т-74 (ЛХТ-55 ТДТ-40М СУН-3) СБН-1А	м/см м/см к/сәг мең д.	0,40 0,40 7,36 8,00	0,40 0,40 7,36 8,00
4.	1 нче райондагы рәтләр тирәсендә үләннәренә юк итеп, культураларны механикалы рәвештә карау (4 чм х 4 = 16 чм)	МТЗ-80 (ЛХТ-55, ТДТ-40 СУН-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	1,44 1,44	1,44 1,44
5.	Культураларны өч мәртәбә (1 – 1 – 1) кулдан карау, туфракны 50 см киңлектәге полосалы рәтләрдә йомшартып, чүп үләннәрен юк итеп, – киң яфраклы урманнар зонасында (2000 кв. м х 2 = 4000 кв. м)		кеше/сәг.	49,6	49,6

Чыгымнар сводкасы			
Аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар	
		Туфрак категориясе	
		жиңел	уртача
ЛХТ-55 тракторы, МТЗ-80	маш/см.	0,89 / 1,44	0,59 / 1,44
КЛБ-1,7 культиваторы	- // -	1,44	1,44
БДНТ-2,2 тырмасы	- // -	0,19	0,19
СБН-1М урман утырту машинасы	- // -	0,40	0,40
Урман хужалыгы эшчеләре	кеше/сәг	12,74	12,74
Ике-өч еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	5,33	5,33

№ 9 хисапнамә-технология картасы

Урман кисүләрдә имән чикләвеген чәчеп яисә ПКЛ-70 сукасы ярдәмендә эзерләнгән буразна төбенә чәчкеннәр утыртып, имән культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: ундырышлы туфракта үсүче саф һәм юеш урманнар – Д2-3 һәм С2 – Д3

Кәсле-кәлсу балчыклы туфрак, соры урман туфрагы (кайвакыт юылган), көрән, селтеле көл кертелгән кара туфрак, болын-кара туфраклы, балчыклы һәм балчык катламы булган комнан торган туфрак, черемәле-карбонатлы балчыклы туфрак.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмәrlәре 600 данәгә кадәр булган агач кисекләреннән яхшы чистартылган (юкә, очлы яфраклы чаган һәм башка токымнарны яңарту мөмкин булганда).

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жинел
1	2	3	4	5	6
1.	Туфракны 10-12 см тирәнлектәге буразналар ясап эшкәртү, буразналарның үзәкләре арасын 5 м – 2 чм калдырып	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,24	0,24
			м/см	0,24	0,24
2.	Утыртыр алдыннан буразналарны һәм катламнарны 2 мәртәбә эшкәртү – 2 км х 2 = 4 чм	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	м/см	0,36	0,36
			м/см	0,36	0,36
3.	Имән чикләвекләрен механикалаштырылган ысул белән буй-буй чәчеп, 1м – 2 чм арага 4-19 данә утырту Имән чикләвеге	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см кг	0,22 48	0,22 48
3д	Вариант		к/сәг	2,7	2,7
3б	2,67 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга эзерләү 0,5 м саен буразна төбенә үсентеләрне механикалаштырылган чәчү Рәттә – 2 чм Ике еллык имән чәчкеннәре	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) СБН-1М, МЛУ-1	м/см	0,22	0,22
			м/см	0,22	0,22
			мең д.	4,00	4,00
4.	Рәтләр янында (2 км х 10 = 20 чм) туфракны йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган сигез мәртәбә карау (2 – 3 – 2 – 1)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	м/см	1,8	1,8
			м/см	1,8	1,8
5.	40 см полосалары булган рәтләрдә туфракны йомшартып һәм чүп үләннәрне юк итеп, культураларны дүрт мәртәбә (2 – 1 – 1) кулдан		к/сәг	49,6	49,6

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
	карау (800 кв. м x 5 = 4000 кв. м)				
Чыгымнар сводкасы					
	Аталышы		Үлч. бер.	Чыгымнар	
				Туфрак категориясе	
				уртача	Авыр
	Трактор: ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)		маш/см.	2,62	2,62
	ПКЛ-70 сукасы		маш/см.	0,24	0,24
	КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	2,16	2,16
	Чөчкөч: СЛН 1		- // -	0,22	0,22
	Имән чикләвөгә		кг	48	48
	Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	50,68	81,08
Вариант					
	Трактор: ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)		маш/см.	2,62	2,62
	ПКЛ-70 сукасы		маш/см.	0,24	0,24
	КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	2,16	2,16
	Урман утырту машинасы		- // -	0,22	0,22
	Бер еллык имән чөчкөннәре		мең данә	4,00	4,00
	Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	50,52	86,92

№ 13 хисапнамә-технология картасы

Туфракны алдан эзерләмичә үсентеләр утыртып, ылыслы токым культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф коры наратлыктар – В3-2 һәм юеш ылыслылар урманчыктары һәм катнаш урманчыктар – С2, С2-3, Д2, Д3 (куаксыман ачы жиләкләкләр, катлаулы, яна кара жиләкләкләр, кара жиләкле-ачы жиләкле)

Туфраклары – көлсу, кәсле-көлсу, кәсле, соры урман туфрагы, көлсу-комлы, балчык катыш.

Киселгән урыннар – кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, озын үләнле кисекләрдән чистартылган типлар.

Түмәrlәре саны 1 гектарга 900 данә

Төп тоқымы: чыршы

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина маркалары	Үлч. бер.	Чыгымнар күл.
1.	2,5 мең данә чәчкеннәрне вақытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү		к/сәг	44,75
2.	Үсентеләрне, рәтләр арасын 4 м ясап, механикалаштырылган утырту, рәттә 1 м саен – 2,5 км Чыршы үсентеләре – 4-5 ел	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см мең д. ч/ч	0,30 2,5 5,28
3.	Рәтләр янында туфракны йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган икенче мәртәбә (1 – 1) карау (2,5 x 2 = 5 км)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,45
4.	Культураларны 1 – 2 мәртәбә кулдан карау – 1,5 м киңлектәге һәм 2500 м озынлыктагы полоса белән утырту урыннары тирәли үләннәрне һәм шытымнарны чабып чыгу (2500 x 2 = 5000 м)		к/сәг	45,0
Чыгымнар сводкасы				
	Аталышы		Үлч. бер.	Чыгымнар
	Трактор: ЛХТ-55		маш/см.	0,75
	СКЛ-1А урман утырту машинасы		маш/см.	0,30
	КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	0,45
	Урман утырту машинасы		- // -	
	Дүрт-биш еллык чыршы чәчкеннәре		мең данә	2,5
	Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	95,03

№ 16 хисапнамә-технология картасы

Камылдан яңартыла торган кисү урыннарында майданчыкларга кәлшә утырту юлы белән ылыслы токым культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф һәм юеш нарат урманнары, нарат катыш урманнар һәм башка ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В3, С2-3 (нарат жиләкле, яңа кара жиләкле, ачы жиләкле).

Туфраклары: кәсле-көлсу һәм кәсле-көлсу, комсыл, комлы һәм балчыксыл.

Төп токымы: нарат, чыршы, карагач.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				жиңел	уртача
1	2	3	4	5	6
А. Саф һәм А2, В2 катнаш наратлыклар (нарат жиләклегә)					
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 0,5 x 0,5 м күләмендәге 2200 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан әзерләү – 550 кв. м		к/сәг	46,86	64,90
2.	2,2 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга әзерләү		к/сәг	2,22	2,22
3.	2200 чәчкенне кул белән берәм-берәм майданга утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		к/сәг мең данә	14,10 2,20	19,21 2,20
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 550 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шытымнарны чабу (550 x 4 = 2200 кв. м)		к/сәг	8,80	8,80
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (2200 x 4 = 8800 данә)		к/сәг	72,16	102,08
Б. Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)					
1.	1 x 1 м зурлыгындагы 1500 майданчыкны көрәк штыгы тирәнлегендә туфрагын йомшартып әзерләү – 1500 кв. м		к/сәг	127,80	177,00
2.	Вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү – 3000 данә.		к/сәг	3,03	3,03

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				жиңел	уртача
1	2	3	4	5	6
3.	3000 чәчкенне кул белән икешәр итеп майданга утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		к/сәг мең данә	19,23 3,00	26,19 3,00
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 1500 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсэндә үлән һәм шытымнарны чабу (1500 х 4 = 6000 кв. м)		к/сәг	24,0	24,0
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (1500х4 = 6000 данә)		к/сәг	81,60	106,20
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жыләкле, катлаулы типлар)					
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1х1 м күләмдәгә 800 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан әзерләү – 800 кв. м		к/сәг	68,16	94,40
2.	Вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү – 2400 данә.		к/сәг	2,42	2,42
3.	2400 чәчкенне кул белән 3әр итеп майданга утырту Ике еллык чыршы чәчкеннәре		к/сәг мең данә	15,38 2,4	20,95 2,4
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 2 – 2 – 1) кулдан карау – 800 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсэндә үлән һәм шытымнарны чабу (800х6 = 4800 кв. м)		к/сәг	19,20	19,20
Вариант					
4б	Катнаш урманнар зонасында культураларны майданнарында туфракларын эшкәртеп, алты мәртәбә (1-2-2-1) кулдан карау (800х6 = 4800 кв. м)		к/сәг	65,28	84,96

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				жиңел	уртача
1	2	3	4	5	6
Чыгымнар сводкасы					
Аталышы			Үлч. бер.	Чыгымнар	
				Туфрак категориясе	
				жиңел	уртача
А. Саф һәм А2, В2 катнаш наратлыклар (нарат жыләклегә)					
Урман хужалыгы эшчеләре			к/сәг	71,98	95,13
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	2,20	2,20
Вариант					
Урман хужалыгы эшчеләре			к/сәг	135,34	188,41
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	2,20	2,20
Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)					
Урман хужалыгы эшчеләре			к/сәг	174,06	230,22
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	3,00	3,00
Вариант					
Урман хужалыгы эшчеләре			к/сәг	231,66	312,42
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	3,00	3,00
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жыләкле, катлаулы типлар)					
Урман хужалыгы эшчеләре			к/сәг	105,16	136,97
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	2,40	2,40
Вариант					
Урман хужалыгы эшчеләре			к/сәг	151,24	202,73
Ике еллык нарат чәчкеннәре			мең данә	2,40	2,40

№ 17 хисапнамә-технология картасы

Камылдан яңартулы кисенте урыннарында чәчкеннәр утырту һәм имән чикләвекләре чәчү юлы белән культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф һәм юеш наратлыклар, нарат катыш урманнар һәм ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В2-3, коры, саф, дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1-2, С3, Д1, Д2, Д3

Туфраклары: кәсле-кәсле-көлсу, комлы, ком катыш һәм ярым балчыклы, соры урман һәм кәсле-комлы һәм ярым балчыклы, селтеле кара туфраклар һәм көлле ком катыш һәм ярым балчыклы, болын-кара туфраклы ком катыш ярым балчыклы һәм ярым балчык катыш комлы, черемәле-карбонатлы ярым балчыклы.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай, имән (киң яфраклы урманнар зонасында).

Нарат культуралары наратлыкларда, нарат катыш урманнарда һәм ылыслылар катыш урманнарда проектлана, чыршы һәм карагай – ылыслылар катыш урманнарда, имән – бер токым ылыслы урманнарда.

1 гектарга исәпләмә

Эшләрнең аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		жинел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
А. Саф наратлыклар һәм нарат катыш урманнар А2, А3, В2, В3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1x1 м күләмендәге 1400 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 1400 кв. м	к/сәг	119,28	165,20	–
2. 2860 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга эзерләү	к/сәг	2,83	2,83	–
3. 2800 чәчкенне кул белән икешәр итеп майданга утырту	к/сәг	17,95	24,44	–
4. Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны алты мәртәбә (2- 2- 2) кулдан йомшарту (1400x6 = 8400 данә) Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	114,24 2,8	148,68 2,8	– –
Б. Коры, саф һәм дымлы катлаулы чыршы һәм нарат урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1x1 м күләмендәге 1000 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 1000 кв. м	к/сәг	85,20	118,0	178,0
2. 3000 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм утырту өчен эзерләү	к/сәг	3,03	3,03	3,03
3. 3000 чәчкенне кул белән Зәрләп майданга утырту Ике еллык чыршы чәчкеннәре	к/сәг мең данә	19,23 3,00	26,19 3,00	26,19 3,00

Эшләрнең аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		жинел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
Вариант				
3а 1000 майданчыкта (3эр чокыр) чокырларга 3эр данә имән чикләвеге утырткан өчен – 3000 утырту урыны	к/сәг	–	15,15	18,00
Имән чикләвеге	кг мең данә	–	27	27
Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны 4-8 мәртәбә (2- 2- 2-2) кулдан йомшарту (1000x8 = 8000 данә)	к/сәг	108,80	141,60	196,80
Чыгымнар сводкасы				
А. Саф һәм дымлы наратлыклар һәм катлаулы ылыслы урманнар – А2, А3, В2, В3				
Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	254,30 2,8	341,15 2,8	–
Б. Коры, саф һәм дымлы катлаулы нарат һәм чыршы урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык чыршы чәчкеннәре	к/сәг мең данә	216,26 3,00	288,82 3,00	404,02 3,00
Вариант Урман хужалыгы эшчеләре Имән чикләвеге	к/сәг кг	– –	274,75 27,0	392,80 27,0

№ 31 хисапнамә-технология картасы

Үсемлекләргә 3,0 x 3,0 урнаштырып, тамыр жибәргән ботакларны утырту юлы белән тирәк культуралары утырту

Урман үсү шартлары тибы: саф, дымлы һәм юеш ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С2, С3, С4, Д2, Д3, Д4.

Туфраклары – үзәнле, кәсле-болын ком катыш һәм ярым балчыклы, карбонат токымнарындагы кәсле-болын кую төстәге гелсыман, кара туфраклыларның болын төрләре һәм кую каштан төсендәге механик составтагы ярым балчыклы, кәсле-урман ком катыш һәм ярым балчыклы, сазлану һәм ләмләнү үзенчәлекләреннән гайре яисә геллану һәм тозлану үзенчәлекләре аз булган.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	1,11 мең тамыр жибәргән ботакны вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		сәг/см	1,12	1,12	1,12
2.	Тамыр жибәргән тирәк ботакларын механика ярдәмендә утырту һәм аларны утыртканнан соң төзәтеп йөрү – 1,11 чм Тамыр жибәргән тирәк ботаклары	Т-74 ЗССН-1 СБ-1	м/см	0,11	0,11	0,11
			м/см	0,33	0,33	0,33
			м/см	0,11	0,11	0,11
			к/сәг	6,96	6,96	6,96
			мең данә	1,11	1,11	1,11
3.	1110 тамыр жибәргән ботакларының иң яхшыларын калдырып, артыкларын кисү		к/сәг	11,32	11,32	11,32
4.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4-3-2-1) кара-каршы культивацияләү – 3,33 км	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6	м/см	4,33	4,33	4,33
			м/см	4,33	4,33	4,33
5.	40x40 см = 177,6 кв. м зурлыктагы 1110 үрчетү мәйданчыкларында жиде мәртәбә (3-2-1-1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау (177,6x7 = 1243,2 кв. м)		к/сәг	11,03	15,42	24,86
Вариант – кара-каршы культивацияләү мөмкинлеге булмаган тар кишәрлекләрдә						

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
4а.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4-3-2-1) культивацияләү (3,33 x 13 = 43,29 см.)	МТЗ-80 (МТЗ-50)	м/см	2,16	2,16	2,16
		КЛ-2,6 (Т-74, БДСТ-2,5)	м/см	2,16	2,16	2,16
5а.	40 см киңлектәге полосаларда жиде мәртәбә (3-2-1-1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау – 1330 кв. м (1330x7 = 9310 кв. м)		к/сәг	82,58	115,44	186,20
Урман бүлемтеген карау						
6.	1110 агачның аскы ботакларын кисү: а) ике-өч еллык утыртмаларда б) биш-алты еллык утыртмаларда		к/сәг	20,76	20,76	20,76
			к/сәг	51,73	51,73	51,73
Чыгымнар сводкасы						
	Трактор: МТЗ-80		м/см	4,33	4,33	4,33
	Трактор – 74		м/см	0,11	0,11	0,11
	КЛ-2,6 культиваторы		м/см	4,33	4,33	4,33
	ССН-1 урман утырту машинасы		м/см	0,33	0,33	0,33
	СБ-9 эләктергече		м/см	0,11	0,11	0,11
	Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	102,92	107,31	116,75
	Тамырланган тирәк саплары		мең данә	1,11	1,11	1,11
	Вариант					
	Трактор: МТЗ-80		м/см	2,16	2,16	2,16
	Трактор – 74		м/см	0,11	0,11	0,11
	КЛ-2,6 культиваторы		м/см	2,16	2,16	2,16
	ССН-1 урман утырту машинасы		м/см	0,33	0,33	0,33
	СБ-9 эләктергече		м/см	0,11	0,11	0,11
	Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	174,47	207,33	278,09
	Тамыр жибәргән тирәк ботаклары		мең данә	1,11	1,11	1,11

Төп өстен. итүче токым	Урман типлары төркемнәре																						
	ЛМШ	ЗМШ	СЛЖ	СЕ	СЛЦ	СКЛ	ЕСЛ	ЕД	ДКЛС	ДСКЛП	ДПМ	ЯКЛП	ЛПТР	ЛПХ	БМШЗЛ	ОСРТР	ОСХЛ	СКЛД	ВЗ	ОЛТВ	ТАЛ	ОСК	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
Д, Я, Кл,												+	+	+									
В, Ил																							
Б		-																					
Ус, Т																							
Юкә													-	-									
Зирек																							
Тал аг.																							
Урман культуралары																							
Н, Ю	+	+	+	-											+	+							
Ч, П							+								+	+							
Д, Я, Кл,					+	+		+		+	-	+	+	+	+	+	+	+					
В, Ил																							
Б		+	+				+																
Ус, Т			-				-			-	+									+	+		+
Юкә			-																				
Зирек																					-		
Тал аг.																						-	

Искәрмә: +- киңәш ителүче чара;

-- киңәш ителми торган чара;

буш графа – әлеге токым бу урман типларының төркемнәренә хас түгел.

2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре

РФ ТРЭМның «Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясе Урманлы районнар исемлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 боерыгы нигезендә Урманчылыкның барча территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районында урнашкан.

Бүлектә китерелгән нормативлар Россия Федерациясенең Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнар зонасының ылыслы-киң яфраклы (катнаш) урманнар районына туры килә.

3 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН ФАЙДАЛАНУДА ЧИКЛЭМЭЛЭР

3.1. Урманнарныц максатчан билгелэнеш төрлэре буенча чиклэмэлэр

Урманнарны максатчан билгелэнеш төрлэре һәм яклаучы урман категорияләре буенча чикләүлэр 18 таблицада китерелде.

18 таблица.

Урманнарныц максатчан билгелэнеш төрлэре буенча чиклэмэлэр

№ п/п	Урманнарныц максатчан билгелэнеше	Урманнардан файдалануда чиклэмэлэр
1	2	3
1.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	<p>Тыела:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) урман утыртмаларын тоташ кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 3) авыл хужалыгы алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре; 4) урман плантацияләре утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, линияле объектлардан, гидротехника корылмаларыннан һәм углеводородлы чимал ятмаларын геологик өйрәнү һәм эшләү буенча эшләр башкаруга бәйле объектлардан тыш.
2.	<p>Табигый һәм башка төр объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнар</p> <p>Россия Федерациясе субъектлары милкендәге, гомуми файдаланудагы тимер юл, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары</p> <p>а) урман-парк зоналары</p>	<p>Урман утыртмаларына тоташ кисүләр үткәру тыела.</p> <p>Тыела:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) техник регламентта каралганнан кичрәк итеп линияле корылмалар кисү; 2) урман түшәмәсен белән мүк жыю һәм эзерләү. <p>Тыела:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 2) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрэн гамәлгә ашыру; 3) авыл-хужалыгы алып бару; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләү; 5) капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш; 6) урман плантацияләрен утырту һәм

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	б) яшел зоналар	эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау. Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 2) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн гамәлгә ашыру; 3) авыл хужалыгын алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында коймалар кую; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләү; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, гидротехника корылмаларыннан, элемент линияләреннән, электрүткәргеч линияләрдән, жир асты торбаүткәргечләреннән гайре; б) урман плантацияләрен утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.
3.	Кыйммәтле урманнар	Урман үсентеләрен тоташ кисүләр тыела, сайланма кисүләр үзләренә яклау урманнарының максатчан билгеләнешен саклауны тәэмин итә торган үзлекләрен югалта баручы урман утыртмаларын алмаштыруны тәэмин итмәгән очраклардан тыш. Тыела: 1) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш; 2) урман плантацияләре утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.
4.	Эксплуатацияләнүче урманнар	Урманнардан файдалануның барлык төрләре дә рөхсәт ителә.

3.2. Махсус якланучы урман кишәрлеге төрләре буенча чикләмәләр

Махсус якланучы урман кишәрлекләренә хокукый режимы Россия Федерациясе Урман кодексының 102, 107 статьялары, Рослесхозның «Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 2010 елның 14 декабрдәге № 485 бөерыгы (алга таба – Үзенчәлекләр) белән регламентлана.

Махсус якланучы урман кишәрлекләрендә аларның максатчан билгеләнеше белән файдалы үзлекләренә ярашмаган эшчәнлекне гамәлгә ашыру тыела.

Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре буенча чикләмәләр 19 таблицада күрсәтелде.

Махсус якланучы урман кишәрлеге төрлөрө буенча чикләмәләр

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрлөрө	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
1.	<p>Су объектлары, чокыр сөзәклекләрендә урнашкан ярсаклагыч, туфраксаклагыч урман кишәрлекләре.</p> <p>Яр буендагы яклагыч полосаларның чикләрендә урнашкан урман кишәрлекләре, аларның киңлекләре: капма-каршы яки нульле авышлыгы булган су яры өчен – 30 м; өч градуска кадәрле авышлыгы булган су объекты яры өчен – 40 м; өч һәм аннан югары градуслы авышлыгы булган су объекты яры өчен – 50 м; су үтә торган сазларның һәм су жыелып тора торган күлләрнең һәм тиешле су агымнары чикләрендә урнашканнар өчен – 50 м;</p> <p>Чокыр сөзәклегендә урнашкан, чокыр кырыена тоташучы урманнар һәм 50 метрга кадәр киңлектәге урман полосалары.</p>	<p>Тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> – тоташ кисүләр уздыру, РФ УК 17 ст. 4 өл., 21 ст. 5.1 өл. каралган очрактан тыш; – урман эшкәртү инфраструктурасы төзү; – урман плантацияләре ясау; – авыл хужалыгы алып бару, умартачылыктан һәм печән чабудан тыш; – капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш; – әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрлөрөнә (токымнарының) интродукциясе. <p>Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга яры. Даими урман-орлык кишәрлекләрендә агач токымнарының жимеш бирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.</p>
2.	<p>Урмансыз киңлекләр белән чиктәш урман авызлары. Урмансыз жирләрдән 100 м ераклыкта урнашкан, урман кырыеннан кимендә 1,5-2,0 чм ераклыктагы урман авызлары.</p>	
3.	<p>Даими урман-орлык кишәрлекләре. Югары сыйфатлы табигый урманнарның һәм урман культураларының озак вакыт дәвамында кыйммәтле чөчүлек сыйфатына ия булган агач токымнары орлыкларын алу һәм даими эзерләү өчен формалаштырылган югары житештерүчәнлекле кишәрлекләре.</p>	
4.	<p>Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән реликтив һәм эндемик үсемлекләре булган урман кишәрлекләре.</p>	
5.	<p>Сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрдән яшәү урыннары. Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләрдән яшәү урыннары булган урман кишәрлекләре.</p>	
6.	<p>Тыюлыклы урман кишәрлекләре.</p>	<p>Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә</p>

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	Озак вакыт дәвамында табигый юл белән формалашкан, хужалык эшчәнлеге һәм рекреацияләү эшчәнлеге нәтижәсендә аз жимерелгән, 100-150 гектар мәйданлы, дөләт табигый тыюлыклары һәм милли паркларның тыюлык зоналары чикләренә керми торган урман кишәрлекләре.	түбәндәгеләр рөхсәт ителми: 1) урман утыртмаларын кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 3) авыл-хужалыгы алып бару; 4) файдалы казылма ятмалары эшләү; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру. 6) урман эшкәртү инфраструктурасы ясау; 7) урман плантацияләре ясау.
7.	<p>Бүтән махсус якланучы урман кишәрлекләре:</p> <p>Тау районнарында урмансыз киңлекләр белән чиктәш жирдә аның өске чиге буйлап 200 м киңлектәге урман киңлекләре.</p> <p>Урмансыз киңлекләрләр арасында урнашкан 100 га кадәрге урман кишәрлекләре.</p> <p>Тау районнарында 100-200 м киңлектәге полосалар, жирле шартларга бәйле рәвештә, 2,5 мең га артык мәйданда су жыю чикләре буенча дулкыннар һәм субүләрләр буенда урнашкан, 20° градустан артык дулкыннар һәм субүләрләр барлыкка китерә торган.</p> <p>Сөзәклек экспозициясенә бәйсез рәвештә 30° текә урыннар авышлыкларындагы урман кишәрлекләре.</p> <p>Дөләт табигать заказниклары һәм башка махсус сакланучы табигать территорияләре чикләрендәге, мәйданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган урман кишәрлекләре (МСТТ аерым урман кишәрлекләрендә файдалану режимы башка территориягә караганда катгый урнаштырылганда).</p> <p>Мәйданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган, эмма федераль әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләре буйлап кимендә 1000 м киңлектәге полосалы саклау зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре.</p> <p>Көртлекләрнең гөлдәрәү урыннары тирәли 300 м радиустагы урман кишәрлекләре, 10 мең га урманга 3 тән артык шундый урман кишәрлеге исәбенән.</p>	<p>Тыела:</p> <p>– тоташ кисүләр уздыру, РФ УК 17 ст. 4 өл., 21 ст. 5.1 өл. каралган очраклардан тыш;</p> <p>– урман эшкәртү инфраструктурасы төзү;</p> <p>– урман плантацияләре ясау;</p> <p>– авыл хужалыгы алып бару,</p> <p>умартачылыктан һәм печән чабудан тыш;</p> <p>– капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш;</p> <p>– әлеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренә (токимнарының) интродукциясе. Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга ярыш. Даими урман-орлык кишәрлекләрендә агач токимнарының жимеш бирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.</p>

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	<p>Елганың яисә кондызлар яши торган бүтән су объектының һәр яры буйлап 100 м киңлектәге урман полосалары.</p> <p>бал бирә торган кишәрлекләр (өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләре, даими умартачылыклар тирәли 3 чм радиуста юкә һәм ак сәрби өстенлек итә торган урманнар).</p> <p>агачларны даими рәвештә жентекләп үлчәү һәм озак чорда агач-куак үсентеләре белән капланган урында урман корылышы яисә урман хужалыгы тамгалары белән төзекләндерелгән һәм урман корылышы планшетларына кертелгән үсентеләрне төгәл чагылдыру өчен билгеләнгән даими сынау майданнары.</p> <p>Шифаханәләр, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристлык базалары һәм башка дөвалау һәм савыктыру учреждениеләре тирәли иң күбе 1 чакрым радиуста (дөвалау-савыктыру урыннарын шифаханә (тау шифаханәсе) саклау округларының беренче, икенче һәм өченче зоналарында яисә урман хужалыгын алып баруның һәм урманнардан файдалануның шундый ук режимы булган яклаучы урманнарның бүтән категорияләренә караучы урманнарда урнашмаган булсалар, алар бүленәләр.</p> <p>жирле шартларга карап, федераль яисә төбәк туристлык маршрутыннан һәр якка таба 100 метрдан 250 метрга кадәр киңлектәге урман полосалары.</p> <p>Авыл торак пунктлары һәм бакчачылык ширкәтләре тирәли 1 км киңлектәге урман кишәрлекләре.</p>	

Искәрмә. Махсус якланучы урман кишәрлекләре урнашкан жир һәм аларның майданы урманнар коруны проектлаганда күрсәтелә.

3.3. Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләмәләр

Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләмәләр 19.1 таблицада китерелде.

Урманнардан файдалану төрлөрө буенча чикләмәләр

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
1.	Үзагач әзерләү	<p>Файдалану өчен исәпкә алынган диләнкене (агач материалы алуның мөмкин булган күләменнән) артып китә торган күләмдә, шулай ук кисентеләрнең яшен бозып, агач материалы әзерләү тыела. (РФ УК 29 ст. 4 өл.) Россия ТРЭМның 2016 елның 13 сентябрендәге № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы әзерләү кагыйдәләре нигезендә:</p> <p>а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;</p> <p>б) диләнкедән читтә урман утыртмаларын, үсемчелек катламын һәм туфракларны зарарлау, урманнарны сәнәгать һәм башка төрле калдыклар белән чүпләү рөхсәт ителми;</p> <p>в) юлларны, күперләрен һәм ызаннарны, шулай ук киптерүче челтәрне, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агымнарын, чишмәләрен, елгаларны саклау мөһим;</p> <p>г) аударылыган һәм асылынып төшкән, киселгән агачларны (киселгән һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) калдыру, сакланырга тиешле яшь шытымны зарарлау яисә һәлак итү тыела.</p> <p>д) чик, квартал, диләнке баганаларын һәм башкаларын, агачларда һәм түмәрләрдәге тамгаларны, ярлыкларны һәм саннарны бетерү яисә зарарлау тыела;</p> <p>е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенен Агач материалы әзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланырга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганакларын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;</p> <p>ж) рөхсәт ителгән вакыты (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) тәмамлангач агач әзерләү, шулай ук файдалану хокукы туктатылгач яисә тәмамлангач агач әзерләү рөхсәт ителми;</p> <p>з) билгеләнгән вакытына (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) алып чыгылмаган агачны диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;</p> <p>и) диләнке ясауның технологик картасында каралмаган урыннарда агач чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;</p> <p>к) диләнке чистарту эшләрен үтәмәү яисә вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;</p> <p>л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала, туфракның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;</p> <p>Диләнкеләрдә агач әзерләгәндә яшәргә яраклы, аларның табигый ареалы чикләрендә үсеп китүче (әгәр тиешле агач токымының урманнар составындагы майданы өлеше урманчылык майданының 1 процентыннан артып китмәсә) кыйммәтле агач токымнарын (имән, бук,</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>корычагач, эрбет, юкә, күг, элмә, кара зирек, чөчә торган каштан) кисү рөхсәт ителми.</p> <p>Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланырга тиешле.</p> <p>Агач эзерләгәндә урман утыртмалары агачлары составында өч һәм аннан да күбрәк берәмлектә эрбет булган, өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү рөхсәт ителми.</p>
2.	Чәер эзерләү	<p>Түбәндәгеләргә кирт салу тыела:</p> <p>а) юкка чыгарганчыга кадәр зарарлы организм чыганакларында урнашкан урман утыртмаларына;</p> <p>б) урман янгыннары, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар нәтижәсендә зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман утыртмаларына;</p> <p>в) Россия Федерациясе законнары нигезендә агач эзерләү максатында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ яки сайланма кисүләр рөхсәт ителмәгән урманнардагы урман утыртмаларына;</p> <p>г) даими урман-орлык кишәрлекләрендә, урман-орлык плантацияләрендә, генетика резервацияләрендә урнашкан урман утыртмаларына, шулай ук плюс агачларына, орлыклыктарга, орлык чәчәклекләренә һәм полосаларына (2012 елның 24 гыйнварындагы № 23 Рослесхоз боерыгы белән расланган Чәер эзерләү кагыйдәләренең 7 пункты).</p>
3.	Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу	<p>Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен үсемлекләрнең түбәндәге төрләрен куллану тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгәннәрне; – наркотик матдәләр дип танылучыларны; – узагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токимнары) исемлегенә кертелгәннәрне. <p>Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу чикләнергә яки радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә тыелырга мөмкин. 2011 елның 05 декабрендәге № 512 Рослесхоз боерыгы белән расланган Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары, чокыр авышлыклары буйларында урнашкан ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман кишәрлекләрендә, шулай ук тулылыгы 0,8-1,0гә тигез булган яшь агачларда һәм йомылмаган урман культураларында түмәр сагзын эзерләү рөхсәт ителми (13 пункт); – агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела (14 пункт); – урманнарда табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урман түшәмәләрен жыярга рөхсәт ителми (20 пункт).

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
4.	Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю	<p>Төрләре Кызыл китапка, Татарстан Республикасы кызыл китабына кертелгән яки наркотик матдәләр булып саналган гөмбәләргә һәм кыргый үсемлекләргә эзерләү һәм жыеп алу рөхсәт ителми.</p> <p>Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә чикләнергә мөмкин. 05.12.2011 № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жимеш бирә торган агачларны кисү һәм жимешләр эзерләү өчен ботакларны кискәләү тыела (14 пункт); – чикләвекләр эзерләгәндә агачларны һәм куакларны кисү, шулай ук агачларга һәм куакларга зыян сала торган ысулларны куллану тыела (15 пункт); – гөмбәләр эзерләү аларның ресурсларын саклауны тәмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш (16 пункт); – каен суты эзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә кимендә 5 ел калгач рөхсәт ителә (17 пункт); – башка төрле азык-төлек ресурслары эзерләү аларның үсентеләре торышына зыян салмый торган ысуллар белән башкарылырга тиеш; үсемлекләргә тамырлары белән өзеп алырга, яфрактарына (ботактарына) һәм тамырларына зыян салырга рөхсәт ителми (18 пункт).
5.	Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру	Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә аучылык хужалыгы өлкәсендәге эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 2 пункты).
6.	Авыл хужалыгы алып бару	<p>Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 104 ст. 1 өл. 3 п.).</p> <p>Яклаучы урманнарның яр буе чикләрендәге жирләргә сөрү, авыл хужалыгы хайваннарын көтү һәм алар өчен жәйге лагерьлар, ванналар оештыру тыела (РФ Су кодексының 65 ст. 17 өл. 1, 3 пунктлары).</p> <p>Урман-парк зоналарында авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 3 п.).</p> <p>Яшел зоналарда, печән чабу һәм умартачылыктан, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында киртәләп алулардан гайре, авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 5 өл. 2 пункты).</p> <p>Шәһәр урманнарында авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 5.1 өл.).</p> <p>Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 107 ст. 2 өл.).</p> <p>Махсус якланучы урман кишәрлекләрендә, тыюлыклы урман кишәрлекләреннән гайре, печән чабу һәм умартачылыктан кала, авыл хужалыгын алып бару тыела</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		(РФ УК 107 ст. 2.1 өлеше).
7.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру	<p>Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капلامын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм аның чикләрендәге территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлегенә майданнарын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату (2011 елның 23 декабрендәге № 548 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләренен 9 пункты).</p> <p>Агулы химик препаратлар куллану тыела (РФ УК 103 ст. 5 өл., 104 ст. 1 өл., 105 ст. 3 өл. 1 п.).</p>
8.	Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру	<p>Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланырга тиеш (РФ УК 41 ст. 3 өл.).</p> <p>2012 елның 21 февралендәге № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <p>– рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану эйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зыян китерми торган ысуллар ярдәмендә башкарыла (6 пункт);</p> <p>– вакытлы корылмаларны, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техника корылмаларын вакытлыча урнаштыру барыннан элек агачсыз һәм куаксыз урыннарда, ә мондый урыннар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган агачлар белән капланган, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә (8 пункт).</p>
9.	Урман плантацияләре утырту һәм аларны эксплуатацияләү	<p>Плантация ясау максатларында түбәндәгеләрне файдалану рөхсәт ителми:</p> <p>а) су саклау зоналарында урнашкан урманнарны;</p> <p>б) табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны;</p> <p>в) кыйммәтле урманнарны;</p> <p>г) махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны (14.12.2010 № 485 Рослесхоз боерыгы белән расланган Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләренең 30 пункты).
10.	Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү	<p>2011 елның 05 декабрендәге № 510 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләр, шулай ук урманга эверелмәгән диләнкеләр, аланнарны һәм аларга урман культураларын утыртканчы урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшләнелгән торфлыклар һ.б.) (11 пункт) жирләр файдаланыла. – жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен – үстерү өчен үзгәртеп коруга билгеләнмәгән, азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин (12 пункт); – РФ УК 60.15 статьясы нигезендә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләреннән жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану тыела.
11.	Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү	<p>2011 елның 19 июлендәге № 308 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан урман үсемлекләренең утырту материалын үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урман белән капланмаган жирләрен, шулай ук урмансыз диләнкеләрен, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган, урман урнашкан бүтән категория жирләре файдаланыла (11 пункт); - урман утыртмаларының утырту материалларын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары кулланыла яисә, мондый орлыклар булмаса, урман утыртмаларының нормаль орлыклары алына (12 пункт); – урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең районнарга бүленмәгән орлыкларын, шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын, чәчүлекләрен һәм башкаларын куллану тыела (13 пункт); – Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 60.15 статьясы нигезендә тыела.
12.	Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләрү	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә файдалы казылма ятмаларын эшләрү тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 4 п.).</p> <p>Урманнардан жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләрү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) бульдозер ярдәмендә агачлар аудару һәм урман кишәрлекләрен агач үсемлекләреннән чистарту, чик буе полосаларын һәм урман авызларын агач калдыклары белән чүпләрү, урман авызындагы агач кәүсәләрен һәм скелет тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән агачларны махсус чараларсыз гына урманда саклау;</p> <p>б) урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру;</p> <p>в) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфракны зарарлау;</p> <p>г) урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач, көнкүреш һәм бүтән калдыклар, чүпләр белән чүпләрү;</p> <p>д) бирелгән урман кишәрлеге мәйданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>е) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап, шул исәптән урман кишәрлегеннән читтә транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (2010 елның 27 декабрендәге № 515 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләрү буенча файдалану тәртибенең 18 пункты).</p>
13.	Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләрү	Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләрү тыела (РФ УК 107 ст. 2 өл. 5 п.).
14.	Линияле объектлар төзү, реконструкцияләрү, эксплуатацияләрү	<p>Урманнарны линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләрү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм тапшырылган урман кишәрлегеннән читтәгә янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары,</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеге майданнарын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) тапшырылган урман кишәрлеге һәм тиешле сак зоналарыннан читтә ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (2011 елның 10 июнендәге № 223 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләренең 15 пункты).</p> <p>Урман-парк зоналарында урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 5 п.).</p>
15.	<p>Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү</p>	<p>Яклаучы урманнарда, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасы ясау тыела (РФ УК 14 ст. 2 өл.).</p> <p>Урманнарны агач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) жир өсте һәм туфрак эче су агынтыларын бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә янәшә торучы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеге майданнарын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (Россия ТРЭМның 2014 елның 01 декабрендәге № 528 боерыгы белән расланган Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренең 6 пункты).</p>
16.	<p>Дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру</p>	<p>Дини эшчәнлек башкарганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә өске һәм туфрак эче сулары агып төшүне бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеген һәм аның янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>г) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча транспорт</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		чараларында һәм бүтән механизмнарда үтеп керү.

20 таблица.

Диләнке эшләрен гамәлгә ашырганда сакланырга тиешле биологик күптөрлелек объектларының һәм буфер зоналарының нормативлары һәм параметрлары

№ п/п	Биологик күптөрлелек объектларының аталышы	Биологик күптөрлелек объектларына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлыгы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
1	Даими һәм вакытлы су агымнары	Су агымының аерым ачык күренеп тора торган үзәнә. Вакытлы су агымы даими рәвештә су басу эзләре буенча ачыкланырга мөмкин. Коры жәйдә су агымы кибәргә мөмкин.	Әгәр нормативларда башкача билгеләнмәсә, даими су агымнары өчен киңлеге кимендә 50 м, вакытлы су агымнары үзәннәре буйлап кимендә 20 м буфер зоналары билгеләнә. Буфер зонасында урман баскан тугайлык булырга тиеш түгел һәм су агымы үзәннән башлап яисә урмансыз тугайлыктан башлап һәр ягыннан үлчәнә. Искәрмә: буфер зонасына мәжбүри рәвештә сөзәк таулар һәм тамыр токымнары чыккан урыннар кертелергә тиеш.
2	Кизләүләр (чишмәләр), грунт сулары чыгу урыннары	Төптә кизләүләр аерылып торырга мөмкин, яисә су таудан агучы чишмә рәвешендә агып чыга. Чишмә карст бүрәнкәсеннән агып чыгарга мөмкин.	Чишмәләр буйлап (алар чыккан урыннар тирәли) киңлеге кимендә 50 м буфер зоналары аерыла. Дәвалану яисә савыктыру максатларында файдаланыла торган, шулай ук зиярәт кылу объекты булып хезмәт итүче (изгеләр чишмәсе) чишмәләр тирәли буфер зонасы киңәйтелергә мөмкин – хосусый тәртиптә билгеләнә.
3	Сазланган уйсулыклар һәм вакыты-вакыты белән су баса торган урыннар	Кишәрлек артык дымланган: су өслеккә чыккан яисә аяк белән басканда күренә. Объект чикләрендә – артык дымланган урман типларының туфрак катламы. Кырые буйлап, шулай ук объектлар чикләрендә агачлар юк яисә үләнә аз булган агачлыклар белән бирелә.	Су баса торган кишәрлек кырые буйлап су өслектә тора яисә басканда чыга. Рельефта түбәнрәк урында, туфрак өсте капламы чигендә, чиге буйлап туфрак өсте катламы һәм агачлыклар сыйфатында.
4	Күлләрнең, сазларның һәм башка ачык урыннарның	Ачык киңлекләрнең (күлләр, сазлар, болыннар) ярларында урман кашакларын аерып чыгару	Киңлеге кимендә 50 м урман кашагы күл суыннан алып яисә ачык башка урын киселешеннән башлап үлчәнә. Ләкин, әгәр күлдә утраучык яисә сазланган урын

№ п/п	Биологик күптөрлелек объектларының аталышы	Биологик күптөрлелек объектларына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлыгы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
	ярлары буйлап урман кашаклары, сазлыкларда зур булмаган утраулар	урман корылышы буенча яклаучы полоса билгеләнмәгән очракта башкарыла.	булса, буфер зонасын каты яр кырыеннан яисә сазлык яки ачык территория кырыеннан башлап үлчиләр. Шулай ук сазлык белән әйләндереп алынган зур булмаган (0.5 га кадәр) утраулар да билгеләнә. Искәrmә: әгәр әлеге күл яисә сазлык хайваннарның сезонлы туплану һәм үрчү урыны, сирәк очраучы һәм нәзберек төрләрнең фактта тереклек итү урыны булып торса, ул очракта буфер зонасы киңәйтелергә тиеш
5	Чокырлар, су агымнарының тирән үзәнлекләре, башка төрле сөзәклекләр	Су агымнарының тирән кергән үзәнлекләре һәм чокырлар – тауның текәлеге 10° башланып киткәндә. Башка текә таулар (киртлөчләр, текә ярлар) – тауның текәлеге кимендә 20° булганда.	Нормативларда башкача билгеләнмәсә, сөзәк тау өсте һәм асты буйлап киңлеге кимендә 15-20 метрлы буфер зоналары билгеләнә. Сөзәк тауның үзе һәм буфер зонасы әһәмиятле объект булып тора.
6	Төп токымнарның, урман белән капланган калкулыкның шәрә урыннары, известьлы токым, ачык комлы кишәрлекләр, дюналар, таш чәчелгән урыннар	Азкуәтле туфрак үсемлекләре белән капланган, төп токымнар шәрәләнә торган урыннар Таш чәчелгән урыннар – төрле зурлыктагы һәм шомалыктагы ташлар жыелмасы. Тау битләрендә, тау киртлөчләрендә, ярларда һәм алар янәшәсендә еш очрый. Ташлы һәм шәрәләнгән урыннар аз куәтле туфрак үсемлекләре белән капланырга мөмкин. Комлы дюналар өлешчә аз куәтле туфрак-үсемлек катламы белән ныгытылырга мөмкин.	Объект кишәрлекнең төп токымнары шәрәләнгән чиге буйлап яисә таш чәчелгән урын чиге буйлап билгеләнә. Таш чәчелгән, төп токымнар шәрәләнгән урын, дюна комплексы кырыеннан киңлеге кимендә 20 метрлы буфер зонасы билгеләнә.
7	Аерым зур йомры ташлар һәм кантарлар	Лишайниклар һәм үсемлекләр белән капланган аерым зур йомры ташлар (2 м ³ башлап) һәм кантарлар.	Аерым зур йомры ташларны майданлы объектны билгеләмичә генә билгеләргә була, аларның тупланышы майданлы объект буларак билгеләнә
8	Карст элементлары	Известькатнашмалы токым ятмалары якин уткан	Объект тирәли уйсулык, куышлык кырыеннан киңлеге кимендә 20 метрлы

№ п/п	Биологик күптөрлелек объектарының аталышы	Биологик күптөрлелек объектарына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлығы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
		урыннарда ярыклар, бүрэнкөлэр, юкка чыга торган су агымнары һәм сулыклар, коры үзәнлекле сазлыклар. Известьташның калын катламының су белән былган куышлыктары. Өслегендә уйсулыктар, жимерек, ярык урыннар күренә. Карст элементлары белән чишмэләр, кизләүле сазлыклар бәйлә булырга мөмкин. Өслегендә шәрәләнгән известьташлар күренергә мөмкин.	буфер зонасы билгеләнә.
9	Ачык һәм ярымачык урыннар	Урман белән капланмаган урыннар: зур булмаган аланлыктар, сирәклекләр, болынлыктар һ.б. (шул исәптән сазлыкланган). Агачларның тулылығы 0,4 ким. Запасы 50 ^м 3/га ким.	Чиге буйлап агачлар арасында (тулылығы һәм запасы ким булган кишәрлек)
10	Таркалу тәрәзәләре чыбык-чабык һәм жил аударган агачлар-туфрак комплекслары белән тупланган.	Төрле токымга караган, төрле таркалу стадияләрендәге чыбык-чабыклар (диаметры 20 см башлана). Жил аударган агачлар-туфрак комплекслары (ВПК) – зур агачларның тамыр системасы һәм туфракның өске катламнары белән бергә авуы нәтижәсе.	Таркалу тәрәзәләрен табиғый яңару төркемнәре, шулай ук башка объектлар белән берлектә билгеләү максатка ярашлы була. Билгеләү эше объект чикләре буенча башкарыла.
11	Коры-сары, биек түмәлләр, куышлы агачлар, берән-сәрән ятучы зур чыбык-чабыклар	Төрле токымнардан зур күләмле (диаметры 20 см башлана торган) коры-сары. Куышлы һәм тукран тукыган эзләре булган коры-сары аеруча кыйммәтле була. 2-5 м биеклегендәге һәм 20 см зуррак диаметрлы табиғый эре түмәлләр. Куышлы агачлар. Төрле токымга караган, төрле таркалу стадияләрендәге чыбык-чабыклар (диаметры 20 см	Диләнке эшләгәндә куркыныч тудырмый торган коры-сарыны саклау максатка ярашлы була. Коры-сарылы һәм куышлы тере агачлар зарури сакланьрга тиеш.

№ п/п	Биологик күптөрлөлөк объекттарының аталышы	Биологик күптөрлөлөк объекттарына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлыгы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
		башлана).	
12	Күп еллык агачлар һәм аларның чәчәкләкләре, жыйнак биологик кыйммәтле урыннар	Берән-сәрән күп еллык агачлар, аларның чәчәкләкләре һәм жыйнак биологик кыйммәтле кишәрлекләр.	Күп еллык, янгынга каршы корытылган наратлар, карт усак, кара зирек, кәжә талы аеруча кыйммәтле. Агачларның ябалдашы яхшы үсеш алган һәм жылгә каршы торырга сәләтле булырга тиеш. Күп еллык агачларның чәчәкләкләре һәм жыйнак биологик кыйммәтле өлешләре составында агачларны саклау оптималь булып тора.
13	Төбәк өчен сирәк токым агачлары	Киң яфраклы токым агачлары: имән, корычагач, карама, өрәңге, юкә.	Сирәк токым агачларының жыйнак төркемнәрен һәм шушы токымнарға караучы берән-сәрән агачларны үз эченә алган чәчәкләкләр саклана.
14	Сирәк һәм терлек азыгы булган куаклыклар	Чикләвек куагы, артыш, миләш, гөлжимеш, зелпе куаклары һ.б.	Сөйрәнмәләрдән башка саклана.
15	Яңартылуның гамәлдәге төркемнәре	Киселгән урыннарда үсеш алырга мөмкин булган ышанычлы үренте төркемнәре. Дренажланган урыннарда агач чыбылдыгы тәрәзәләрендә яңартылу төркемнәре, зур коры-сары тупланган урыннарда чыршы шытымы.	Үренте чәчәкләкләре яңартылуның югары тыгызланган өлеше чикләре буенча билгеләнә
16	Сирәк очраучы һәм нәзберек үсемлекләренң һәм гөмбәләренң тереклек итү урыннары	Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм/яисә төбәк Кызыл китабына кертелгән сирәк очраучы һәм нәзберек үсемлек һәм гөмбә төрләренң яна ачыкланган даими тереклек итү урыннары.	Төрләренң биологиясе һәм экологик таләпләре нигезендә билгеләнә. Күпчелек сирәк төрләрен билгеләве авыр булганга күрә, сирәк төр һәм аларны саклау өчен зарури чикләр булу-булмавын тәгаенләштерү өчен биология белгеченә мөрәжәгать итәргә киңәш ителә. Әгәр бер нөсхә яисә затларның жыйнак төркеме ачыкланса, алар тирәли киңлегә кимендә 50 метрлы буфер зонасын билгеләргә кирәк.

Гамәлдәге урман орлыкчылык объектларының нормативлары һәм параметрлары әлеге урман хужалыгы регламентында әзерләнми, урман орлыкчылык объектлары турында белешмәләр ел саен Россия ТРЭМның «Дәүләт урман реестрын алып бару формаларын раслау турында» 2016 елның 06 октябрәндәге № 514 боерыгы белән расланган 14-ГЛР формасы буенча яңартыла.

**Саба урманчылыгы урман хужалыгы регламентын килештерү
кәгазе**